N

N n, antikva el. latinsk stil. *JV n,* kursiv. 9} B, fraktur el- tysk stil. J! n, gotisk stil.

N i. Rom. siffertecken = 900 (el. 90); N = 900,000 (el. 90,000). — 2. Kem. tecken för en atom kväve. — 3. Beteckning för Avogadros tal. — 4. Förkortning av *neper.* — 5- Förkortning av *neutrum.* — 6. Förkortning av *norr, nord-.*

a. 1. Förkortning av *neteton.* — 2. Förkortning av *norr, nord-* (jfr N).

n-, förkortning för *normal* i namn på organiska föreningar.

Na, kem. tecken för en atom natrium.

Naab el. N a b, biflod fr. v. till Donau, upprinner på Fichtelgebirge, i n.ö. Bayern. 165 km.

Naasse'ner (av hebr. *na'asch,* orm), en pä 100-t. f.Kr framträdande gnostisk sekt med starka inslag från syrisk o. egypt. mytologi, betraktade ormen som sinnebilden för den goda kraften i världen.

Naba el. N a w a, hamnstad på s. Okinawa, Ryu-kyu-öarna. 65,000 inv. (1935). Socker-, bomulls- o. sidenexport.

Nabal, enl. 1 Sam. 25: 2 ff. en rik man i Moab, som vägrade att fullgöra sina skyldigheter mot konung David. Denne ämnade därför straffa honom, men faran avvärjdes av N:s kloka o. sköna hustru Abigail, som efter N:s död äktades av konungen.

Nabatéer, ett jordbruks- o. handelsidkande arabfolk, som ö. om Jordan grundade ett rike, vars storhetstid inföll årh. före o. efter Kristi födelse. Riket störtades av romarna 105 f.Kr.

Näbb, liten utskjutande udde.

Na'bis, *Spartas siste konung* (206—192 f.Kr.), tog verksam del I grekernas fejder inbördes o. med romarna. Regerade despotiskt, stödd på legotrupper. Erövrade Argos r97 f.Kr.

Nablus, stad i Samarien, Palestina, fordom S i k em (se d. o.). 24.660 inv. (1046).

Nabo (av fsv. *na,* nära, o. *bo,* boende), granne; användes i äldre lagspråk om personer, som äga angränsande stadsfastigheter. Jfr Vidcrboende.

Nabob [-å'b], förvrängning av den ind. titeln n a w a b; skämtsam benämning på européer, som vunnit rikedom i Indien, men äv. på mycket rika o. vällevande personer i allm.

Nabonass'ar, *assyrisk lydkonung i Babylonien* 747—735 f.Kr. Under N:s regering infördes en ny tideräkning (N a b o n a s s a r s era), som grundade sig på solåret med utgångspunkt från vårdagjämningen, ej som förut på manåret.

Naboni'd, *det nybabyl. rikets siste konung* (555—538 f.Kr.). N. ådrog sig genom sin inblandning i religiösa frågor prästernas missnöje, varför dessa genom förräderi möjliggjorde för perserkonungen Kyros att intaga Babylon.

Nabopolass'ar, d. 605 f.Kr., *babyl. konung* 625, grundade 606 det Nybabylonisica riket.

Na'bot, enl. 1 Kon. 21 en man i Jisreel, som vägrade att avstå sin vingård åt konung Ahab, varför han blev falskt anklagad för hädelse mot Gud o. konungen o. stenad.

Nabu', i babyl. myt. lärdomens, särsk. skrivkonstens gud, de övriga gudarnas budbärare.

Nachi'mov, P a v e l S t e p a n o v i t j (1803—55), rysk amiral, tillintetgjorde 1853 turk. flottan vid Sinope.

Nachmanson, E r n s t (r877—1943), språkforskare, prof. i grek. vid Göteborgs högskola från 1919. Av. studier i medicinens historia. Med. hed.dr i Sthlm 1924.

Nach'spiel [-sjpilj, ty., egentl. efterspel på teatern; beteckning för otvungen samvaro efter en festlighet.

Naoh'tigal [-gäll], G u s t a v (1834—85), tysk läkare o. upptäcktsresande, bereste 1869—74 dittills obekanta delar av Sahara o. Sudan.

Nacka, stad (fr. Vi 1949) i n.ö. Södermanland, Sthlms l.; Nacka landsf.distr. Södertörns doms., 13,150 inv. (1948).

Nackbenet, oparigt ben i skallen, bildande skelettunderlaget för nackregionen.

Nackhålet, c:a i-kronestort hål i skallbasen (i nackbenet), förbindande ryggradskanalen med hjärnskålen.

Naokslag, sätt att fästa ett rep kring nacken på en hake.

Naokstick, s u b o c c i p i t a l s t i c k, - p u n k t i o n, instick med punktionsnål mellan översta halskotan o. nackbenet till subaraknoidalrummct intill lilla hjärnan för uttappning av cerebrospinalvätska i undersökningssyfte el. för minskning av hjärntrycket. Användes för införande av luft vid s. k. luftskalle.

Na'dir (arab., »ställd mitt emot»), den lodrätt under åskådarens fötter belägna punkten på himlavalvets osynliga hälft. Motsats: z e n i t.

Nadi'r (1688—1747), *schah av Persien,* utvidgade rikets gräns till Kaspiska havet, Indus o. Oxus. Trots sin grymhet prisas N. av perserna som en av landets största regenter.

Nadjd, dets. som N e d j d.

Nad'son, S e m j o n J a k o v l e v i t j (1862—87), rysk skald, lyriker. N:s dikter utmärkas av melankoli o. pessimism.

Nae'vius, G n e j u s (omkr. 264—omkr. 200 f.Kr.), rom. författare av plebejisk börd. I sina skådespel angrep N. häftigt den rom. högaristokratien o. dog i landsflykt.

Naevus [ne'-], lat., födelsemärke.

Naf ta, grek., dets. som bergolja.

Naftala'n, en brun massa, som erhålles som återstod vid destillation av bergolja (nafta). Användes i salva vid eksem o. dyl.

N a f tali, enl. 1 Mos. 30: 7 Jakobs andre son med tjänstekvinnan Bilha, stamfader till en av Israels stammar, bosatt i n. Palestina.

Naftali'n, $C_{10}H_8$, ett kolväte, som erhålles ur stenkolstjära o. sublimerar i vackra, silverglän-

sande vita, starkt luktande fjäll. Smältp. 8o°, kokp. 218°. Användes som ett föga effektivt medel mot mal. Utgångsmaterial vid framställn. av ett flertal kemiska föreningar, t. ex. ftalsyreanhydrid o. vissa färgämnen. Användes äv. som motorbränsle, antingen enbart el. i blandning med flytande bränslen. Jfr Dekalin o. Tetralin.

Nafte'ner betecknar i vidsträckt bemärkelse dets. som polymetylener, dvs. mättade kolväten, som bestå av en sluten ring av metylengrupper, CH_2. I inskränkt mening avses de naffener, som ingå i rysk bergolja (nafta), huvudsakl. cyklopentan, $(CH_2)_6$, o. cyklohexan, $(CH_2)_{„}$. Jfr Cyklohexan o. Polymetylener.

Naftokinon [-tjinå'n], $c_{10}H_{„}O_2$, tre isomcra oxidationsprodukter av naftalin. Viktigast är a-naftokinon, varav olika derivat ingå i färgämnen, ss. naftazarin o. henna. Jfr Kinoner o. Metylnaftokinon.

Naftol l-tä'l], $C_{10}H,OII$, naftalins fenol, förek. i två isomera former, utgångsmaterial vid framställning av en del färgämnen.

Nafty'lami'n, $C_MH_7NH_„$ två viktiga isomera föreningar, som framställas ur naftalin o. användas inom färgämnesindustrien.

Nagaj'ka, ry., kort ridpiska med bly i snärten, särsk. använd av kosacker.

Naga'nasjuka, dets. som tsetsesjuka. Jfr Trypanosoma o. Tsetseflugor.

Nag'ano, stad i Japan, på mell. Honshu. 77,000 inv. (1935)- Berömt buddhisttempel.

Na'gaoka, stad i Japan, på v. mell. Honshu. 62,000 inv. (1935).

Naga'saki, hamnstad i Japan, på Kyushus v. kust. 212,000 inv. (1935). Siden-, porslin- o. stenkolsexport. Mot N. fälldes 9 aug. 1945 den andra atombomben mot Japan, varvid staden till 30 % förstördes.

Nagel. *Anat.* Hudbildning på fingrarnas o. tårnas ytterfalanger, bestående av skivor av förhornade epitelceller. — *Sjöv.* Smala runda pinnar, vanl. av seg ek, som användas att fästa bordläggnings- o. däcksplankor till förtimringen. — *Tekn.* Större nit (jfr Nitning).

Nagelbänk, ställning runt master el. vid fartygssidan med hål för pinnar (naglar), kring vilka rep beläggas (fastgöras).

Nageltrång, inflammation i nagelfalsen, uppkommen genom skada i samband med tryck på nageln el. vid nagelrandens växande ned på djupet. Kan leda till varbildning.

Nagelört, art av örtsläktet *Draba.*

Nagor'nij-Karabach', sed. 1923 autonomt område i republiken Aserbedsjan, Ryssland. 4,160 kvkm, 153,900 inv. (1933), huvudsakl. armenier. Huvudstad: Stepanakert (5,200 inv.).

Na'goya, stad i Japan, på s. Honshu. 1,328,000 inv. (1940). Betyd, siden-, bomulls-, emalj- o. porslinstillverkning. Flygplansfabriker.

Nagpur [nsegpo'^{0}], huvudstad i Centralprovinserna o. Berar, mell. Indien. 302,000 inv. (1941). Univ. (gr. 1923). Bomullsindustri.

Nagy [nadji], Ferenc, *i.* 1903, ungersk politiker, ledare för småbrukarpartiet, konseljpresident febr. 1946—juni 1947. N. anklagades 1947 av kommunisterna för konspiration mot staten o. tvangs avgå. Num. bosatt i För. Stat. Jfr Småbrukarpartiet.

Nagykörös [nadjkö'rösj], stad i mell. Ungern. 30,000 inv. (1941). Läderhandel. Trädgårdsskötsel.

Nagy-Szent-Miklos [nadj'sänt mikk'låsj] el. Sånmicolaul-Mare, köping i v. Rumänien, vid Maros bifl. Aranka. 11,000 inv. I N. hittades 1799 en samling av 23 st., trol. sasanidiska, guldkärl (»Attilas skatt»), nu i Wien.

Nagy varad [nadj'-], ung. namnet på staden Grosswardein.

Nahallah, modern judisk kooperativ koloni närh. av Haifa, Palestina.

Nabas pasoha, Mustafa, f. 1876, egyptisk politiker, ledare för Wafdpartiet, premierminister 1928, 1930, 1936—37 °- °942—44- Länge Egyptens ledande statsman avslöt N. 1936 års fördrag med England, genomdrev 1937 kapitulationernas avskaffande o. ledde från 1942 överläggningarna mellan arabregeringarna om bildandet av arabförbundet. Jfr Wafd.

Nahitjevan/. 1. Autonom social, sovjetrepublik, som ingår i republ. Aserbejdsjan, Kaukasien, vid iranska gränsen. 5,400 kvkm, 117,000 inv. (1933). Trädgårds-, vin- o. silkesodling. — 2. Huvudstad i N. 1. 12,000 inv. (1933).

Nahor. 1. Abrahams farfar (1 Mos. n: 22 ff). — 2. Abrahams bror (1 Mos. n: 26 ff.).

Nahr, arab., flod; ingår i geogr. namn.

Nahr el-Asi, fordom Orontes, flod i Syrien, från Antilibanon till Medelhavet. 350 km.

Nahua [na'°a], indiangrupp i Mexico, till vilken de forna aztekerna hörde.

Nahum, en av de s. k. mindre profeterna; förkunnade omkr. 650 f.Kr. Nineves undergång (Nan. 2).

Naidu, Sarojinl, f. i879> ^{in}d- nationalist o. författarinna, den ind. kvinnorörelsens främsta repr., 1925 president för den ind. nationalkongressen. Delegat vid rundabordskonf. i London 1931, t. f. guvernör i Förenade prov. 1947.

Na'in, fordom stad, nu liten by (Nen) i Palestina, Galiléen, nära Djebel Dahi. Skådeplatsen för ett av Jesu underverk (I<uk. 7: n ff.).

Nairn fnä'°n]. 1. Grevskap i n.ö. Skottland. 420 kvkm, 8,700 inv. (1946). — 2. Huvudstad i N. 1, nära Moray Firth. 4,200 inv. (1931). Hamn o. havsbad. — I närh. slottet Cawdor, som enl. traditionen tillhört Macbeth.

Nairobi [najrå°'bi], huvudstad i kolonien Kenya, Britt. Östafrika. 61,000 inv., varav 6,000 européer (1938). Bilväg genom Uganda till Sudan. Radiostation. Stor flygbas.

Nai'v (av lat. *naWvus,* medfödd), naturlig, barnsligt uppriktig; omedelbar, oreflekterad; enfaldig. — Naivite't, barnslighet, omedelbarhet.

Naivism' (av *naiv),* modern riktning inom konsten, som använder sig av avsiktligt barnsliga uttrycksmedel. I Sverige har denna ej sällan ingått förening med äkta nordiska lyriska stämningsvärden (Sven Erixon m. fl.). Jfr Dadaism.

Naja, fastbinda.

Naja'der, i grek. myt. källnymfer.

Naj'as, örtsläkte (fam. *Najada'ceae),* 32 enhjärtbladiga arter. Späda, nedsänkta vattenväxter med taggiga blad o. enkönade blommor; hanblomman består av 1 ståndare, omgiven av 2 bägarlika hyllen, honblomman av 1 fruktblad, stundom naken. *N. mari'na,* havssärv, i grunda vikar i Östersjön.

Nakenfröiga, växter tillhörande avdelningen *GymnospSrmae* av fanerogamerna.

Nakna jungfrun el. tidlösan, art av örtsläktet *Colchicum.*

Nak'skov [-skå°], stad på v. Lolland, Maribo Amt, Danmark. 15,500 inv. (1945). Sockerindustri. Skeppsvarv.

Nak'terhus (av ty. *Nachtkaus,* natthus), ihålig pelare för upphängning av kompasser.

Nalkow'ska, Zofja, f. 1885, polsk författarinna, från 1933 led. av Polska akad. I sina romaner, t. ex. *Niedobra miloic* (1928; Ödesdiger kärlek) o. *Granica* (1935; Gränsen), o. i dramer har N. givit utmärkta analyser av kvinnosjälen.

Nal'tjik, huvudstad i Kabardiniska sovjetrepubliken, RSFSR, v. om Terek. C:a 30,000 inv.

Namaland el. Namaqualand, två områden i s.v. Afrika: Stora N. i Britt. Sydvästafrika, öken, samt Lilla N. i Kapprovinsen, s. om Oranj ef loden. Utförsel av koppar. Huvudsakl. befolkade av hottentottfolket nama (omkr. 14,000).

Namangan', stad i rep. Usbckistan, Ryssland. 77,000 inv. (1939)-

Namnchiffer, sammanflätade begynnelsebokstäver i ett namn, monogram.

Namnlagen, kungl. förordn. «/12 190T med sen. ändr. ang. antagande av släktnamn (se d.o.).

Namnlösa Sällskapet, förk. *N. S.*, vittert kamratsällskap bland Uppsala studenter på 1860-t.; bekämpade den tegnérska o. romantiska efterklangspoesicns förkonstling; utg.: *Sånger o. berättelser av Nio Signaturer* (1863) o. *Sånger o. berättelser av Sju Signaturer* (1865). Bl. led.: I,. Dietriclison, C. Snoilsky, C. D. af Wirsén, N. P. Ödman, P. Wikner o. E. D. Björck.

Namn och bygd, en av J. Sahlgren sed. 1913 utgiven tidskrift för nordisk ortnamnsforskning.

Namnskydd, rättsskydd mot obehörigt användande av annans släktnamn (se d.o.).

Namnstämpeln. En stämpel med konungens namnteckning användes först under Fredrik I för att bespara konungen besväret att underteckna mindre viktiga regeringshandlingar. Återinfördes av ständerna under Adolf Fredrik (1756) o. användes då av. på viktiga handlingar, t. o. m. mot konungens vilja. Avskaffades genom 1772 års revolution.

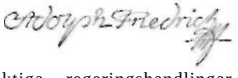

Nam'sen el. Namsenelv, älv i mell. Norge, upprinner nära sv. gränsen, genomflyter den skogrika Namdalen o. utmynnar i Namsenfjorden vid Namsos. Många vattenfall. Betydelsefull flottningsled; rikt laxfiske. 140 km. Står genom bifurkation i förbindelse med Faxälven.

Nam'sos, lastageplats i mell. Norge, Nord-Tröndelag fylke. 3,800 inv. (1946). Sågverk.

Namur [-my'r]. *1.* Provins i s. Belgien. 3,660 kvkm, 350,000 inv. (1946). Rikt på malmer. — 2. Befäst huvudstad i N. 1, vid Meuses o. Sambres förening. 31,000 inv. (1946). Betyd, metallindustri.

Nanak (1469—1518), stiftaren av den ind. sikh-religionen. N:s o. hans lärjungars läror finnas upptecknade i *Aåi Granth*, sikhernas heliga skrift.

Nan-chang, huvudstad i prov. Kiangsi, ö. Kina. 270,000 inv. (1936). Te, porslin.

Nancy [na^{n}ssi'l, huvudstad i dep. Meurthe-et-Moscllc, n.ö. Frankrike, vid fl. Meurthe o. Marne-Khenkanalen. 113,000 inv. (1946). Livlig textil-, järn- o. kemisk industri. Universitet (sed. 1572), museer m. m. — N. var från 1600-t. till 1766 residensstad för hertigarna av Lothringen. Slottet uppfördes under 1300—1400-t.;

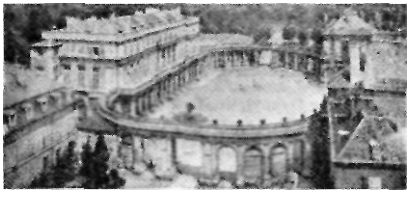

efter brand 1871 återställdes det i sin gamla form o. användes som museum. Bl. övriga byggnadsverk märkas de kring Place Stanislas o. Place de la Carriére (se bild) uppförda statsbyggnaderna i rokoko. — De starkt befästa höjderna 10—20 km n.ö. och s.ö. om staden, Grand couronné de N., anföllos 1914 utan resultat av tyskarna; talrika bombarderingar anställde stora skador. Ockuperat av tyskarna 1940—44.

Nandu' el. amerikansk struts, *Rhe'a america'na*, inemot ii/2 m hög, grå el. brunaktig med smutsvit undersida. Lever i små flockar på pampas av växtämnen o. insekter.

Nanga Parbat, bergstopp i v. Himalaya, Kashmir. 8,120 m.

Nani'ni el. Nanino, Giovanni Maria (omkr. 1545—1607), ital. tonsättare, en av Palestrinas främsta efterföljare, skrev motetter, madrigaler, psalmer m. m.

Nanking, huvudstad i prov. Kiangsu, ö. Kina, vid nedre Yang-tsi-kiang. 1,755,000 inv. (1946). Kinesernas lärdomsstad. Betyd, industri (berömt gult bomullstyg, »nanking»). Kortvågsstation. I N. fanns det ryktbara porslinstornet, uppfört 1411—30 i 9 våningar (65 in) o. utvändigt beklätt med porslin, förstört — liksom hela staden — under taipingupproret 1853. 1938—45 säte för Wang Ching-weis quislingreg., sed. 1946 åter för centralregeringen.

Nanna, i nord. myt. Balders maka, moder till Forsete.

Nann'i di Ban'co, eg. Nanni d'Anto'nio di B. (omkr. 1375—1421), ital. bildhuggare, verksam i Florens o. ungrenässansens tidigaste förkämpe inom sitt område. Skulpturer för domkyrkan o. Or San Michele i Florens. *Evangelisten Lukas* (sebild). Monografi av I,. Planiscig (1946).

Nan ning, stad s. Kina, prov. Kuangsi, vid en biflod till Si-kiaug. 68,000 inv. (1939). Handelsplats.

Nansen, Fridtjof (1861—1930), norsk upptäcktsresande, filantrop o. politiker. N. företog flera forskningsresor i Polarländerna (Grönland 1888, Polarhavet till Berings sund med sitt fartyg Fram 1893—96 m. m.) o. vann namn som reseskildrare o. geografisk författare *{Fram över Polhavet*, 1897, m. fl.). Prof. i Kristiania från 1897. Norges sändebud i London 1905—08. Vid flera tillfällen representerade N. Norge vid N.F:s församlingar, där han förde talan för förbundets allmänna o. humanitära uppgifter. Erhöll 1920 av N.F. uppdrag att ombesörja hemforslingen av krigsfångar från Ryssland, 1921 att organisera hjälpverksamhet mot hungersnöd i Volgaområdet m. m. o. tog 1922 initiativ till en omfattande folkutväxling mellan Grekland o. Turkiet. N. erhöll 1922 Nobels fredspris, o. 1931 insamlades efter upprop från N.F. omkr. 700,000 kr. till en Nansens minnesfond till fullföljandet av N:s filantropiska verksamhet. Jfr äv. Nansenfonden, Nansenbyran o. Nansenpass.

1. Nansen, Peter (1861—1918), dansk författare, utgav bl. a. berättelserna *Fra Rusaaret* (1892; Student, 1907), *Julie's Dagbog* (1893). Utövade stort inflytande som litterär chef för Gyldendalske Forlag (1896—1916).

2. Nansen, Betty, f. Muller (1873—1943), dansk skådespelerska, g. m. 1'. N. 1896—1911, uppträdde med stor framgång på flera danska o. utländska scener. Ledde från 1917 egen teater i Köpenhamn, som bar hennes namn. (Se bild.)

Nansenbyran, internationell institution, upprättad 1931 av N. F. (beslut

av församlingen 1930) för att fullfölja F. Nansens arbete för ryska o. arrueniska flyktingar. Erhöll 1938 Nobels fredspris. Upphörde s. å.

Nansenfonden el. Fridtj of Nansens fond til videnskapens fremme, norsk fond bildad 1896 vid den av F. Nansen ledda Framexpeditionens hemkomst. Utdelningen till vetenskapl. ändamål äger rum på Oslo videnskapsakademis årsmöte $^{5}/_{6}$.

Nansenpass, legitimationspapper, utfärdade för vissa flyktingar, som ej kunna erhålla vanliga pass. Tillkommo på F. Nansens initiativ.

Nantes [na^{n}st], fordom huvudstad i Bretagne, nu i dep. Loire-Inférieure, v. Frankrike, nära Loires mynning. 200,000 inv. (1946). Domkyrkan, påbörjad 1434, fullbordad 1892, är uppförd i gotik o. rymmer bl. a. Frans II:s gravvård av Colombe. Livlig handel o. industri (maskiner, såpa, konserver). Stora delar av hamnen förstördes under Andra världskr.

Nante'siska edik't'et, urkund, utfärdad 1598 av Henrik IV av Frankrike, varigenom hugenötterna tillförsäkrades fri religionsutövning o. fulla medborgerliga rättigheter samt några befästa säkerhetsplatser. Upphävt 1685.

Nanteuil [na"stöj'], Robert (antagl. 1623—78), fransk kopparstickare o. pastellmålare. Huvudsakligen verksam i Paris, där han som porträttör intog en ledande ställning, särskilt som gravör.

Na'os, grek., skepp. — Bygg». 1. Dets. som cella. — 2. Den för församlingen upplåtna delen av en fornkristen basilika i motsats mot koret. Jfr Skepp.

r. Napier [ne'pj°], John, baron of Merchiston (1550—r6i7), skotsk matematiker, logaritmernas uppfinnare.

2. Napier, sir William (1785—1860), britt, militär, en av Englands främsta krigshistoriker, skildrade bl. a. de pyrenciska fälttågen mot Napoleon.

3. Napier, sir Charles (r786—1860), kusin till W. N., britt, amiral, vann r833 i dom Pedros av Portugal tjänst en seger vid Cabo de Säo Vincente över dom Miguels flotta. Förde 1854 befälet över den eng. flottan i Östersjön.

Napier [ne^pj^{0}], Robert Cornelius, baron N. of Magdala (i8ro—90), britt, fältmarskalk, bidrog i väsentlig grad till Sepoysupprorets kuvande.

Napoleon, *franska kejsare.* Napoleon I ($^{15}/_{8}$ 1769—$^{5}/_{5}$ 1821). Född i Ajaccio på Korsika som son av Carlo Bonaparte o. Laetitia Ramolino o. utbildad till officer i Frankrike sökte N. efter Franska revolutionens utbrott förgäves bli härskare på Korsika. Han ägnade sig därefter åt fransk krigstjänst, nedslog ett upplopp i Paris <7io '795 o. blev f. å. överbefälhavare i Italien, som han betvingade genom freden i Campo Formio (1797). Efter ett misslyckat krigståg till Egypten (maj 1798—okt. 1799) gjorde han sig genom en statskupp, »brumairekuppen» (18—19 brumaire, 8—9 nov. 1799) till förste konsul (från 1802 på livstid) o. Frankrikes verklige herre. Han uppnådde fördelaktiga freder med Tyska riket 1801, med England 1802, men hans planer på ett franskt kolonialvälde i Indien o. Amerika framkallade ett nytt krig med England (1803) samt fastlandets stormakter. Österrike besegrades genom slaget vid Austerlitz 1805, Preussen vid Jena 1806, Ryssland vid Friedland 1807. De två förstnämnda berövades stora områden, medan Ryssland

påtvangs allians (fred i Tilsif 1807). N. inriktade sig på att genom handelsblockad (»kontinentalsystemet») samt erövring av Pyreneiska halvön söka betvinga England men misslyckades. N., som T804 låtit utropa sig till kejsare, placerade sina bröder o. släktingar (jfr Bonaparte o. Murat) på gamla el. nyupprättade troner som sina lydkonungar. Hans tidigare äktenskap med Josephine de Beauharnais upplöstes, o. han gifte om sig 1810 med Marie Louise av österrike, sedan han besegrat österrikarna vid Wagratn. Då Ryssland visade sig opålitligt, företog han 1812 ett fälttåg ända till Moskva, vilket ändade med ett förlustbringande återtåg. F. å. angreps han av ett förbund av England, Ryssland, Preussen, Österrike o. Sverige, besegrades i flera drabbningar (främst Leipzig, okt. 1813) o. tvangs i april 1814 att abdikera, varefter han erhöll ön Elba som [eget rike. Återkommen mars 1815 störtade han bourbonerna, återupprättade sitt kejsardöme (»hundra dagarna») men besegrades på nytt, vid Waterloo, o. bortfördes till ön S:t Helena, där han tillbragte resten av sitt liv under sträng eng. bevakning, sysselsatt med författande av memoarer o. propaganda för sin son N. Hans lik fördes 1840 till Frankrike o. nedsattes i Invaliddomen i Paris. — Ingen enskild person, med undantag av Alexander den store o. Caesar, hade dittills så starkt som N. påverkat världens politiska utveckling. Som härförare söker han sin like i historien. — Napoleon III (1808—73), son av N. I:s broder, konung Ludvig av Holland (Louis Bonaparte), blev efter hertigens av Reichstadt död (1832) tronpretendent. I politiskt-historiska skrifter försvarade han N. I:s politik o. angrep den franska regeringen. Efter misslyckade försök att åstadkomma resningar i Frankrike valdes han i dec. 1848 till republikens president. Genom en statskupp i dec. 1851 lät han uppdraga åt sig presidentskapet på livstid o. utropades 2 dec. 1852 efter folkomröstning till »fransmännens kejsare». N. deltog segerrikt i Krimkriget (jfr d. o.) o. understödde Sardinien i dess frihetskamp mot Österrike (segrarna vid Magenta o. Solferino 1859). Men hans försök att i Mexico skapa ett franskt vasallrike (1862—67) misslyckades o. försvagade hans prestige. Fransk-tyska kriget (jfr d. o.) gjorde slut på det andra kejsardömet. Fången vid Sedan bosatte han sig efter frigivandet i England. N. var g. m. Eugénie de Montijo. Jfr Eugénie.

Napoleon, *franska prinsar. 1.* Napoleon Napoleon I, erhöll vid (i8n—32), son till födelsen titeln »konung av Rom», utropades vid faderns tronavsägelse $^{22}/_{s}$ T815 till fransmännens kejsare (Napoleon II) men hade redan 1814 förts till Österrike. Till 1818 bar N. titeln prins av Parma, därefter hertig av Reichstadt (högra bilden). — Hans stoft, som tidigare varit bisatt i Wien, fördes 1940 på Hitlers order till Paris. — 2. Napoleon Eugen (r856—79), »kejsarprinsen», son till Napoleon III, levde från 1870 i England o. stupade under en eng. expedition mot zulukaffrerna i Sydafrika (vänstra bilden).

Napoleon [-påleån8'] el. Napoleon d'or [-då'r], benämning på 20-francsstycken i guld under Napoleon I o. Napoleon III.

Na'poli, ital. namnet på Neapel.

Nåpravnik [na'-], Eduard (1839—1915). tjeck, tonsättare, huvudsakl. verksam i Ryssland, skrev bl. a. operorna *Dubrovskij, Harold, Francesca da Rimini.*

Nära, förstärkning i form av tvärlist på långsträckta maskindetaljer, t. ex. ramstycken.

Nära, stad i Japan, s. Honshu, fordom huvudstad. 56,000 inv. (1935). Jättestaty av Buddha (Dai-Butsu), märkl. tempel från 700-t. o. enastående kcjserl. skattkammare (Shosoin). Se Kinesisk o. japansk konst.

Narba'da, helig flod i v. Främre Indien, n. Deccan, rinner upp på Amarkantakplatån, faller ut i Cambayviken. 1,300 km.

Narbonno [-bann'], stad i s. Frankrike (Languedoc), dep. Aude, nära Medelhavet. 30,000 inv. (1936). Handel med honung, vin o. brännvin. Katedral i sengotik (ofullb.) från 1200-t. Ärkebiskopspalats i gotik, mim. rådhus. — N. var romarnas första koloni i Gallien, *Nar'bo mari'tius,* grundad 118 f.Kr.

Narcism' (av *Narkissos,* se d. o.), psykoanalytisk benämning på sjuklig självupptagenhet, särsk. om det själstillstånd, varunder den erotiska driften vänder sig till det egna jaget.

Narciss'us. 1. Örtsläkte (fam. *Amaryllidaceae),* omkr. 40 arter, huvudsakl. i Medelhavsländerna, särsk. i Spanien. Blomma med smal pip o. utbrett bräm samt en mer el. mindre klocklik bikrona i pipens mynning. *N. poe'ticus,* pingstlilja el. narciss', vitblommig o. välluktande, samt *N. pseudonarciss'us,* påsklilja, gulblommig o. luktlös; trädgårdsväxter. — 2. Latinska namnet på Narkissos. — 3. Kejsar Claudius' gunstling o. allenarådande minister (41—54), tillhörande de frigivnas klass. Störtade Messalina o. bragtes i sin tur om livet av Claudius" gemål Agrippina.

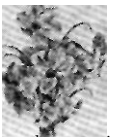

Narcyle'n, en blandning av acetylen o. syrgas, som användes som bedövningsmedel.

Nardi'ni, Pietro (1722—93), ital. violinvirtuos, elev av Tartini, skrev konserter m. m. för violin, av vilka några ännu spelas.

Nardo'stachys, örtsläkte (fam. *Valerianaceae),* 2 arter i Himalaya. Rotstocken av *N. jatamans'i* har en stark, aromatisk lukt o. utgör en sedan forna tider högt värderad drog (nardus).

Nar'dus, grässläkte. Enda art *N. stric'ta,* stagg, starkt tuvad, med trådsmala blad. Storax föga tjockare än strået, småax ensidigt ställda, enblommiga. Ängs- o. kärrmark. Jfr Nardostachys.

Naren'ta, flod i Jugoslavien, Hercegovina, mynnar med delta i Adriatiska havet. 233 km.

Na'rew, biflod till Weichsel, i n. Polen. 426 km. Kanalförbindelse med Njemen o. Prypec.

Nargi'leh (pers., egentl. kokosnöt), pers. namnet på den orientaliska vattenpipan, som är så konstruerad, att röken, innan den når rökaren, ledes igenom ett kärl (förr kokosnötskal. num. avglas) med vatten för att avkvlas. (Se bild.)

Nargö, estl. ö i Finska viken. v. om Reval. 18 kvkm. Delvis svensk befolkning, till stor del evakuerad efter ryska ockupationen 1944.

Narkiss'os, lat. Narcissus, i grek. myt. en skön yngling, som försmådde Kkos kärlek o. till straff fick förälska sig i sin egen bild i en källa. Därunder försrnäktade han o. förvandlades till en blomma (narcissen).

Narkomani' (av grek. *narke',* bedövning), sjukligt begär efter bedövande medel som morfin (morfinism'), kokain (kokainism') o. sömnmedel.

Narkos f-kå's] (av grek. *nar'knsis),* allmän bedövning vid operation. Jfr Bedövning.

Narkotika [-ka'-] (av grek. *nar'ke,* bedövning), bedövande, smärtstillande o. sömngivande medel. De viktigaste narkotika äro morfin, kokain, heroin, kodein o. dionin. Handeln med narkotika mellan de olika länderna kontrolleras genom exportlicenser o. importtillstånd o. står under överinseende av FN, som nov. 1946 beslöt fullfölja NF:s arbete på detta område. För Sverige finnas best. i kungl. kung. $^{16}/_{9}$ 1933 med sen. ändr.

Narkoti'n (av grek. *narkotiko's,* dövande), alkaloid, som till omkr. 6 % ingår i opium, förstärker morfinets sömngivande verkan o. mildrar dess nedsättande inflytande på andningen. Ensamt har det obetydl. verkan på organismen.

Na'rocz [-råtsj], sjö i v. Vitryssland, SSSR. 81 kvkm.

Naro'va, flod i n.ö. Estland, sjön Peipus' avlopp till Finska viken. 74 km. Bildar 8—10 m höga vattenfall vid Narva, därifrån segelbar.

Narr, dum o. löjlig person, rolighetsminister. Jfr Hovnarr.

Narragansett Bay [na2r°g£enn'sct be[1]], vik av Atlanten, på s.ö. kusten av staten Khode Island, För. Stat,, känd för sina många badorter, bl. a. Narragansett Pier [-pi'°].

Narrfesten (lat. *fes'tum stulto'rum),* medeltida folkfest vid jultiden, varvid man utförde parodier på kyrkofesterna med »narrbiskop» osv. Festen, som var en kvarleva från de rom. Saturnusfesterna, firades till in på 1500-t.

Nar'ses, d. omkr. 568, östrom, fältherre, erövrade 552—54 östgotariket i Italien.

Narthe'cium, örtslälkte (fam. *Liliaceae),* 5 arter på n. halvklotet. *N. ossi'fragum,* myrlilja, flerårig, intill 3 dm hög, har styvä, jämnbreda, gräslika blad o. toppställd klase av gula blommor. Kärrängar, mossar i s.v. Sverige o. Jämtland.

Nartorp, järngruva i Östergötland, Skällviks kommun. Bearbetad 1738—1927.

Naruszewicz [narosj"e'vitsj], Adam (1733—96), polsk historiker o. skald, biskop. Huvudverk: *Historja narodu polskiego,* 7 bd (bd 2—7, 1780—86, bd 1, 1824; Polska folkets historia), en grundläggande skildring av Polens historia intill 1386.

Narutowicz [-tå'vitsj], Gabriel (1865—1922), polsk president 1922, mördad s. å.

Narv el. narvyta, den av porer o. hudfibrer svagt mönstrade ytan på läder, utgöres av yttersidan, som befriats från överhud. Jfr Chagrin. Narvsättning el. chagrinering, framställning av konstgjord narv genom pressning, ex. för imitation av krokodil- el. annat skinn.

Narv, namn på örter av fam. *Caryophyllaceae,* underfam. *Alsinoideae,* ex. skogsnarv *(Moehring'ia lrvner'via),* sandnarv *(Sagi'na procum'bens)* o. a.

Nar'va, stad i n.ö. Estland, SSSR, vid fl. Narova. 24,000 inv. (1934). Svensk besittning 1581—1704, rysk 1704—1918 o. 1940, tysk $^{21}/_{8}$ 1941—$^{28}/_{7}$ 1944, därefter åter rysk. En betydande del av den äldre bebyggelsen, som till stor del ödelades under Andra världskr., härrörde från den svenska tiden. Vid N. besegrades en överlägsen rysk här under hertigen av Croy av Karl XII $^{a0}/_{u}$ 1700. Ett sv. minnesmärke över slaget avtäcktes 1936 men förstördes vid striderna 1944. Den sv. arkitekturen i N. har behandlats av S. Karling (1936).

Narvåez, Ratnön Maria, hertig av Valencia 11800—68), spansk militär o. statsman, ministerpresident 1844, införde en kraftig militärdespotism i Spanien.

Narval, *Mo'nodon tnono'ceros,* högnordisk tandval med en spjutlikt framåtriktad, 2—3 m läng, spiralvriden framtand hos hanen, vanl. blott i vänstra överkäken. Längd högst 6 m. (Se bild.)

Narvik [narr'vik], stad i n. Norge, Nordland fylke, vid Ofotenfjord. 10,000 inv. (1946). Ändpunkt för Luleå—Ofotenbanan o. utförselort för en del av malmen från övre Norrland. Stora kajanläggningar, vilka utsattes för stor förödelse under striderna mot tyskarna 1940.

Nasafjäll, berg i v. Lappland, Arjeplogs kommun, på gränsen till Norge. 1,209 m högt. Silverfyndigheter, påträffade 1634, brötos med vissa avbrott till 1810.

Nasa'1 (av lat. *na'sus,* näsa), hörande till näsan; näsljud.

Nasaré, ringaktande benämning på Jesus med anspelning på hans obetvdliga hemort, Nasaret.

Nasareer. 1. Enl. Apg. 24: 5 namn på de första kristna. — 2. En förkristen judisk sekt i ö. Jordanlandet.

Nasare'ner, en kring P. Cornelius o. Fr. Overbech 1810—20 samlad krets av tyska konstnärer, som i motsättning mot den formalt inriktade franska klassicismen ville ge konsten ett djupare, religiöst el. nationellt innehåll.

Na'saret, num. en-Na's1ra, stad i Palestina, s. Galiléen, Jesu barndomsstad (Matt. 2: 23V 15,000 inv. (1946).

Nasca, ruinstad i Peru, fornamerik. kulturcentrum.

Naseby [ne''sbi], by i mell. England, grevsk. Northamptonshire, vid fl. Avon, varest Cromwell besegrade Karl I $^{14}/_{g}$ 1645.

Nash [mes}], John (1752—1835), eng. arkitekt, ombyggde Buckingham Palace i London 1825—37 o. anlade Regenfs Park o. Regent Street där.

Nashua [nas^joe[1]], stad i New Hampshire, n.ö. För. Stat. 33,000 inv. (1940).

Nashville [na:sj'vill], huvudstad i Tennessee, ö. mell. För. Stat., vid Ohios bifl. Cumberland. 167,000 inv. (1940), varav W_3 negrer. 2 univ. (Fisk Univ., se d. o., o. Vanderbilt Univ., gr. 1875, 2,500 stud., 1946). Järnvägsknut.

Nasi'r (hebr., invigd) kallades bland judarna en man. som genom vissa löften helgats åt Jahves tjänst (Simson, Johannes döparen).

Nasjona'lgalleriet, Oslo, norska statens konstmuseum, bildat genom sammanslagning av 3 museer 1903. Nuv. namn 19 rg. Huvudsakl. norskt måleri. En av Chr. Langaard skänkt samiing omfattar huvudsakl. nederl. o. flamsk 1600-talskonst.

Nasjona'1 Samling, »nationell samling», norskt nationalsocialistiskt parti grundat av V. Quisling (jfr d. o.). N. S. ställde sig efter «/4 1940 till de tyska ockupanternas förfogande o. sökte som enda tillåtna parti genom ivrig propaganda o. rena tvångsåtgärder vinna anslutning bland norska folket, dock utan nämnvärd framgång.

Nasjona'lteatret, Oslo, Norges ledande talscen, invigd 1899.

Nasmyth [ne''smip], Alexander (1758—1840), skotsk målare, den skotska landskapsskolans grundläggare. Hans son, Patrick N. (1787—1831), verkade äv. som landskapsmålare (»Englands Hobbema»).

Nasr-ed-Din (183T—96), *schah av Persien* 1848, gjorde flera resor i Europa o. införde vid sitt hov europ. sedvänjor. Mördad.

Nasri'derna, den sista muhammedanska härskaratten i Spanien, regerade 1238—1492 i Granada.

Nassau, fordom hertigdöme i v. mell. Tyskland, vid Rhen; införlivades i86fi med Preussen o. utgjorde därefter en del av prov. Hessen-Nassau. — Huset N. härstammar från greven av Lauenburg, delades 1255 i den Walraruska o. Ottoniska linjen, vilken senare grenat sig i bl. a. husen Nassau-Oranien, som innehaft ståthållarskapet i Nederländerna o. 1689—1702 Englands krona, samt Nassau-Siegen. Jfr Hessen.

Nassau [n*ess'aj, huvudstad på Bahamaöarna, på ön New Providence. 20,000 inv. (1938).

Nasti' (av grek. *nasto's,* tryckande), hos växter sådana rörelser, som föranledas av yttre retmedel utan bestämd riktning el., om sådan förekommer, oberoende av denna. Ex. sovställningar hos blad (klöver), blommors öppnande o. slutande, bladskivans plötsliga hopvikning hos flugsmällan *(Dionae'a musci'pula).*

Nastrand, isl. *Nästrond,* likstranden, i nord. myt. den iskalla ort, där menedare, mördare o. äktenskapsbrytare pinades efter döden.

Nastur'tium, örtsläkte (fam. *Cruciferae),* omkr. 50 arter. Blad vanl. parflikade el. parbladiga, skida täml. kort, trind. *N. palust're,* sumpsenap, gulblommig, allm. på fuktiga ställen. *N. officina'le,* källkrasse, vitblommig, sällsynt i rinnande vatten i s. Sverige; bladen användas som vintersallat. *N. armora'cia,* pepparrot.

Na'sus, lat., näsa.

Nata'l. 1. Provins i s.ö. Sydafrikanska unionen, vid Indiska oceanen. 91,382 kvkm, 1,947,000 inv., därav rgo.ooo vita (1936). Exp. av majs, socker, malmer o. stenkol. Huvudstad: Pietermaritzburg; största stad: Durban. — 2. Huvudstad i Rio Grande do Norte, n.ö. Brasilien. 58.000 inv. (1039). Exp. av hudar, hnmull o. socker. Flygplats Parnamirim på linjerna Europa—Sydamerika.

Natan, profet i Jerusalem, Davids rådgivare, Salomos uppfostrare (Ps. 51: 2).

Na'tan ben Jechiel, d. 1006, jud. lärd i Rom, berömd för sitt hittills oöverträffade lexikon över talmud o. midrasch, *Aruch.*

Nate, arter av örtsläktet *Potamogeton.*

1. Nathorst, Johan Theophil (1794—1862), agronom, ivrigt verksam särsk. för nötboskaps- o. fåravelns höjande i Sverige o. för lantbruksundervisning.

2. Nathorst, Hjalmar Otfo (1821—99), son till J. T. N., agronom, prof. o. föreståndare vid Alnarp 1861; inlade stora förtjänster om husdjursskötselns utveckling. Bl. arb. *Husdjursskötsel* (2 dir, 2:a omarb. uppl. 1876—77).

3. Nathorst, Alfred Gabriel (1850—1921). son till H. O. N., geolog, paleobotanist, polarforskare, deltog i o. var delvis ledare av A. E. Nordenskiölds Grönlandsexpedition 1883, företog 1898 o.. 1899 expeditioner till Spetsbergen resp. Grönland, utgav bl. a. de populärvetenskapliga verken *Jordens historia* (1884—94) o. *Sveriges geologi* (1894).

Nation [natsjo'n] (av lat., egentl. släkte). 1. Folk, sammanfattning av människor med gemensam härkomst, styrelse, rättsordning, språk o. kultur. — 2. Sammanslutning vid sv. univ. av studenter med gemensam hembved.

National Airport [nfes]'^{o}n°l serpå't], flygplats vid Washington, D.C.

Nationa'ldräkt, benämning på traditionella, från härskande moder avvikande allmogedräkter. Sådana ha funnits i de flesta trakter o.

brukas ännu i viss utsträckning i Skottland, Holland ni. fl. länder. I Sverige kvarleva de ännu i vissa bygder, såsom i trakten av Siljan, Dalarna. De svenska nationaldräkterna, som växlat i olika bygder o. äv. under olika tider, ha upptagit enskildheter från »högre-ståndsdräkterna», alltifrån den spanska hovdräkten (1500-t.) till den gustavianska »svenska dräkten» (1700-t.). Se plansch på nästa sida.

Nationalekonomi', vetenskapen om de ekonomiska företeelserna o. deras inbördes förhållanden; egentl. grundad genom fysiokratiens framträdande på 1750-t. o. genom Adam Smiths *Wealth of nations* (1776). Indelas ur olika synpunkter i teoretisk o. praktisk, offentlig o. enskild ekonomi osv. — Klassisk nationalekonomi benämnes vetenskapens första utformning genom Adam Smith o. hans liberala efterföljare intill mitt. av 1800-t.

Nationalförmögenhet, de sammanlagda tillgångarna av naturvärden, kapital o. färdiga varor hos ett folk el. inom ett land.

Nationalförsamling' (fr. *assemblée nationale),* ett av Frankrikes tredje stånd $^{17}/_{6}$ 1789 antaget namn för att beteckna hela folkets representation. Jfr Frankrike. *Författning.*

National Gallery [nassy⁰n°l g£ell'°ri], London, statsmuseum för äldre målarkonst. Samlingarna utgöras, förutom av eng. konst, i synnerhet av venetianskt renässansmåleri, höll., flaml. o. franskt i6oo-t:s måleri (Rembrandt. Rubens, Claude Lorrain). Jfr National Portrait Gallery.

Nationalgarde, folkbeväpning i Frankrike, inrättad 1789 under Lafayettes ledning.

Nationalhistoriska museet, danskt kulturhistoriskt museum o. porträttgalleri på Frederiksborgs slott, tillkommet genom donation av J. C. Jacobsen.

National industrial recovery act [nas£j'önöl indast'ri°l rikavv'°ri £ekt], *NI RA,* ett rekonstruktionsprogram för den amerik. industrien, ingående i New Deal (jfr d. o.), som juni 1033 antogs av kongressen o. gav presidenten en vittgående kontroll över industrien. Verkan av NIRA är omtvistad, men den torde haft en viss andel i den konjunkturförbättring, som inträdde från 1934.

Nationalise'ring, statligt övertagande av privat egendom (produktionsmedel, banker).

Nationalismer, politiska meningsgrupper i olika länder, vilka ivrigt hävda den nationella enhetsstatens idé o. upprätthållandet av den nationella statens historiska traditioner.

Nationalite't, egenskapen att tillhöra ett visst folk; medborgarskap i viss stat; folkegendomlighet; nationell självständighet.

Nationalitetsprincipen, grundsatsen att staterna böra vila på nationaliteten. Framträdde först efter Wienkongressen o. åberopades vid Tysklands o. Italiens nationella enande vid mitten av 1800-t. Proklamerades ånyo under formen av »folkens självbestämningsrätt» vid fredsförhandlingarna i Paris 1919 o. användes som motivering bl. a. för den österrik.-ung. monarkiens upplösning samt Polens, Finlands o. Östersjöprovinsernas suveränitet. Det nationalsocialistiska kravet på alla tyskars samling inom ett rike kan också anses höra hit.

Nationalkonventet, den franska folkvalda församling, som efter Ludvig XVI:s avsättning sammankom $^{20}/_{9}$ 1792.

Nationallibera'la partier. Frisinnat nationellt parti i *Danmark* från 1848 till ungefär 1880. — Moderat-frisinnat nationellt parti T *Tyskland* 1866—1918, på vilket, särsk. under 1870-t., Bismarck vid flera tillfällen stödde sin politik. Partiets inflytande minskades efter sekelskiftet. Det upplöstes i nov. 1918. Dess politik fullföljdes därefter i viss mån av tyska folkpartiet. — Två partier i *Rumänien,* dels ett moderatliberalt under Tatarescus ledning, dels ett konservativt under Bratianu. Partierna spelade en framträdande roll under mellankrigstiden men ha num. eliminerats.

Nationalmuseet, kulturhistoriskt o. arkeologiskt statsmuseum i Köpenhamn, sed. 1850-t. inrymt i Prinsens Palä. 1920 införlivades med N. det 1879 grundade Dansk Folkemuseum. Om- och nybyggnad 1929—38, möjliggjordes genom nationalinsamling.

Nationalmusei vänner, sammanslutning med syfte att inköpa o. till Nationalmuseum överlämna äldre konstföremål; stiftad 1911 på initiativ av kronprins Gustaf Adolf o. Th. Laurin.

Nationalmuse'um, Sthlm, statens konstmuseum, framvuxet ur de kungl. konstsamlingarna o. inrymt i byggnad på Blasicholmen, uppf. 1850—66 av den tyske arkitekten F. A. Stüler. Inredning av F. W. Scholander. Huvuddelen av N:s samlingar utgöres av måleri, främst svenskt, samt nederländskt 1600-talsmåleri (bl. a. Rembrandts Claudius Civilis) o. fransk 1700-talskonst (bl. a. några av Bouchers o. Chardins bästa verk). Museet omfattar dessutom avdeln. för bildhuggeri, handteckningar o. gravyrer samt konsthantverk.

Chefen bär titeln överintendent. Trapphusets övre hall, se bild. — B. von Malmborg, Nationalmusei byggnad (Nat.mus. årsbok 1941).

Nationalpark, område, som enl. statsmakternas beslut avsatts för det allmännas räkning som naturminnesmärke. Såväl naturföremål som växt- o. djurliv äro fridlysta. Nationalparker äro i Sverige: Stora Sjöfallets, Sareks, Abisko, Peljekaise, Sonfjällets, Hamra, Garphytte, Gotska Sandöns, Dalby hages, Vaddetjåkko nationalpark, Jungfrun, Norra K vill, Töfsingdalen. Ancsö o. Muddusområdet.

National Portrait Gallery [nsesj⁹n°l på'tri t ga?ir°ri], London, en 1856 grundad historisk porträttsamling, som går fram till våra dagar. Över 2,500 tavlor.

National recovery administration [najsl⁰n°l rikavv'°ri ödminnMstre^n], *NRA,* statlig kommitté i För. .Stat., som 1933 tillsattes för att genomföra *Salior.al industrial recovery act.*

Nationalrådet, den direkt folkvalda kammaren i .Schweiz' förbundsförsamlinc;.

Nationalsocialismen el. nazismen, en av Adolf Hitler grundad politisk åskådning, vars kärna var föreställningen om folket, nationen, såsom av högre värde i förhållande till den enskilde o. även staten. Uppfattningen av folket vilade åter på rastanken, som i sina konsekvenser innebar ett avvisande av främmande raselement, särskilt sådana av icke ariskt (i praktiken oftast judiskt) ursprung. I sin politiska utformning byggde åskådningen på ledarprincipen. Ledningen sammanlöpte hos Hitler som det ty. folkets *Fiihrer.* Grundläggande för nationalsocialismen voro Adolf Hitlers verk »Mein Kampf» och de 25 punkterna i tyska nationalsoc. partiets *(Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpar-*

Foto: Nordisk mitsfitt*

NATION ALDRÄKTER: **Skåne 1.** Ö. Göingc härad: Festdräkt för gift kvinna 2. Ingclstads kärad: Högtidsdräkt, i8oo-t:s f. h. 3. Ingclstads härad: Festdräkt för gift kvinna 4. Vemtnenhögs härad: Högtidsdräkt för gift kvinna **Blekinge** 5. Östra härad: Högtidsdräkt **Södermanland 6.** Oppunda härad, Österåkers socken: Högtidsdräkt för ogift kvinna 7. Oppunda härad, Österåkers socken: Högtidsdräkt 8. Oppunda härad, Vingåkers socken: Högtidsdräkt för gift kvinna sommartid Västergötland 9. Toarps socken: Högtidsdräkt för gift kvinna Dalarna 10. Rättviks socken: Vardagsdräkt för kvinna höst o. vår, för man vintertid 11. Mora socken: Vinterdräkt 12. Gagnefs socken: Vinterdräkt lör kvinna, sommardräkt för man, flickdräkt 13» Flöda socken: Sommardräkt för kvinna, gossdräkt.

lei, förk. *NSDAP)* program. Partitecken (underst) 5. »1 edartecken» (Hoheitsabzeichen) (ö erst), se bild. s. 1200. — N. haJe vissa i'öreö.iare i äldre åskådning ir, främst av antist-mitisk färg. Försök att i länder utom Tyskland omplantera rörelsen (under Andra världskr. med stöd av militära maktmedel) bar på de flesta håll ringa frukt. Jfr A. Rosenberg.

Nationalstat, statsbildning, vars befolkning helt el. till övervägande del utgör en språklig, kulturell o. helst äv. historisk enhet.

Nationalsång, dets. som folksäng.

Nationaltemplarorden, förk. .v. *T. O.,* bildades i Sverige 1922 genom sammanslagning av Templarorden o. Nationalaoodtemplarorden o. verkar för nykterhet o. fred. 48,500 medl. (1947). N. driver en folkhögskola på Tollare. Jfr Goodtemplarorden.

Nationalti dende [-dene], högertidning i Köpenhamn, grundad 1876.

Nationalverkstäder, under Februarirevolutionen 1848 i Frankrike inrättade offentliga arbetsställen till arbetslöshetens bekämpande; uppgåvos snart efter ett grundligt misslyckande.

Nationell', utmärkande för ett folk; som har avseende pa nationen: inhemsk; fosterländsk.

Nationella dräkten, dets. som svenska dräkten.

Nationernas Förbund, förk. *N.F.,* äv. kallat Folkförbundet, en efter Första världskr. tillkommen sammanslutning av stater för fredligt samarbete samt tryggande av fred o. säkerhet. Dess organisation o. verksamhet reglerades främst av en skriftlig urkund, *förbundspakten,* utgörande första delen av fredsfördragen efter Första världskr. Pakten trädde i kraft med Versaillesfördraget 10 jan. 1920. De flesta av segrarmakterna — dock ej För. Stat. —• ingingo ss. ursprungliga medlemmar, likaså de neutrala, bl. a. Sverige. Sedermera invaldes äv. de besegrade staterna o. Ryssland m. fl. N.F:s säte var Geneve o. dess viktigaste organ: *församlingen* (ombud för alla medlemmarna), *rådet* (ombud för stormakterna inom förbundet o. för vissa andra medlemmar) samt *sekretariatet.* N. F. utförde ett framstående arbete på de ekonomiska o. hygieniska områdena, för de nationella minoriteternas skydd o omflyttning, för flyktingarna, för vita slavhandelns o. opiumhandelns undertryckande m. m. Sina viktigaste uppgifter, nedrustningen o. bevarandet av freden, kunde N. F. dock ej fylla. Nedrustningssträvandena utmynnade i den av förbundet inkallade nedrustningskonferensens sammanbrott o. Tysklands utträde ur N. F. 1933. Enl. pakten åtogo sig medlemmarna att respektera varandras integritet o. oberoende samt att på visst sätt medverka till fredlig lösning av konflikter. Förbundet skulle genom rådet el. ev. församlingen ingripa medlande o., om en stat mot paktens bestämmelser grep till krig, organisera ekonomiska el. militära åtgärder mot fredsbrytaren, s. k. *sanktioner.* Åtskilliga försök gjordes att komplettera o. skärpa dessa bestämmelser, bl. a. genom Genéveprotokollet 1924, som dock ej blev slutgiltigt antaget. Under 1920-t. lyckades N. F. bilägga flera konflikter, o. genom Locarnoavtalen 1925 åstadkoms t. o. m. ett närmande mellan huvud motståndarna Tyskland o. Frankrike. Förbundets flathet vid Japans angrepp på Kina iy3i skadade emellertid svårt dess anseende, o. svagheten i dess säkerhetssystem blev uppenbar, när Italien 1935 anföll Abessinien. Ekonomiska sanktioner riktades mot angriparen men blott tveksamt o. ofullständigt. Italien kunde fullborda erövringen o. lämnade sedermera förbundet. Då äv. Japan o. vissa mindre stater utträtt, fick N. F. i viss grad skenet av att vara en av England o. Frankrike ledd koalition mot Tyskland, Italien o. Japan. På grund härav o. i besvikelsen över sanktionsförsökets misslyckande förklarade sig åtskilliga småstater, bl. a. Sverige, ej längre bundna av paktens sanktionsbestämmelser. Vid krigsutbrottet 1939 mellan Tyskland, Polen o. västmakterna ingrep icke N. F. Däremot beslöt rådet i dec. s. å. att utesluta Ryssland i följd av detta lands angrepp på Finland. Under Andra världskr. förde N.F. en undanskymd tillvaro o. upplöstes april 1946. Jfr Förenta nationerna.

Nativ (av lat. *naWvtts,* frisk, naturlig), medfödd, ursprunglig.

Nativism' (av lat. *naWvus,* medfödd). *Psyk.* Den teori, som antager vissa medfödda begrepp el. föreställningar, t. ex. rums- o. tidsuppfattningen. Motsats: empirism.

Nativite't (av lat. *naWvitas,* födelse), antalet levande födda på 1,000 invånare under ett år.

Nativitetsöverskott, nativitetsunderskott, överskott resp. underskott av antalet levande födda över antalet döda beräknat per 1,000 inv. under ett år.

Natoire (nat°a'rj, Charles Joseph (1700—77), fransk målare, vars religiösa o. mytologiska bilder äro utförda i en av klassicism påverkad rokokostil. Repr. i Nat.mus.

Natrium, en silverglänsande, mjuk, envärd alkalimetall. Kem. tecken *Na,* atomvikt 22.50?, (renelcment, se d. o.), atomn:r n, spec. vikt 0.97, smältp. 98°, kokp. 878°. Framställcs genom elektrolys av smält natriumhydroxid. Då natrium i luften hastigt överdrages av ett oxidlager o. angripes av vatten under bildande av natriumhydroxid o. vätgas, måste metallen bevaras i fotogen el. insmält i paraffin. I naturen förekommer natrium i olika salter, vanligast i koksalt (se d. o.). Natriumföreningar färga gaslågan intensivt gul; spektrum innehåller främst den dubbla D-linjen (våglängder 589.0 o. 589.6 m,a). Vid metallens förbränning i torr luft bildas natriumoxid (natron), Na_20, o. framför allt natrium(s u)peroxid, $Na_„0_2$. Den senare är ett viktigt oxidationsmedel, som med vatten ger bl. a. fri syrgas o. därför användes (under namnet oxylit) i andningsapparater, t. ex. på undervattensbåtar. — Natriumhydroxid, natriumhydrat, kaustik soda, NaOH, erhålles genom elektrolys av natriumklorid i vattenlösn. Användes för framställning av tvål, pappersmassa m. m. — Natriumhypoklorit, NaClO, erhålles, om klor inledes i en kall lösning av natriumhydroxid; verkar blekande o. desinficerande. — Natriumklorat, NaClOj, framställes genom elektrolys av koksaltlösning; användes som oxidationsmedel o. till utrotning av ogräs. — Natriumklorid, dets. som koksalt. — Natriumkarbonat, dets. som soda. — Natriumbikarbonat, dets. som bikarbonat. — Natriumnitrat, dets. som chilesalpeter. — Natriutnsilikat, vattenglas, Na_2SiO_a, stelnar lätt till en glasartad massa (varav namnet). I hushållet användes det till konservering av ägg. — Natriumsulfat, glaubersalt, Na_3S0_4, verkar avförande. — Natriumtiosulfat, dets. som fixersalt. — Natriumtetraborat, dets. som borax. — Sekundärt natriumfosfat, dinatrium(väte)fosfat, Na_2HP0_4, användes som mineralfoder. Tertiärt natriumfosfat, trinatriumfosfat, Na_3P0_4, samt natriummetafosfat (jfr Metafosfat) användas som tvättmedel. Jfr Bensoat, Brom o. Cyanider.

Natriumlampa, gasurladdningslampa med ädelgas o. en liten natriummängd, som ger gult ljus.

Natroli't, ett färglöst el. vitt mineral som hör till zeolitgruppen. Framställes äv. syntetiskt o. användes som jonbytare för avhärdning av vatten.

Na'tron, natriumoxid. Jfr Natrium.

Natronfältspat, dets. som albit.

Natronglimmer, dcts. som paragonif.

Natronkalkfältspat, dets. som oligoklas.

Natronlut, vattenlösn. av natriumhydroxid.

Natronmetoden, den metod för framställning av pappersmassa, som använder natriumhydroxid för vedflisens uppslutning.

Natr-onortokla's, en monoklint kristalliserad fältspatart, som utgör en isomorf blandning av natroti- o. kalifiltspat.

Natronsalpeter, dets. som chilesalpeter.

Nattasy'1, anstalt, där tillfälligt husrum kan beredas medellösa, som sakna bostad.

Nattblindhet, hemeralopi', nedsatt retbarhet hos ögat för svaga ljusstyrkor, vilket medför svårighet att se i skymningsbelysning. Uppträder vid A-vitaminbrist, varvid den kan hävas genom vitamintillförsel, o. vid vissa sjukdomar i näthinnan.

Natteffekt vid radiopejling, radiovågors benägenhet nattetid att avvika från den konstanta riktningen, särsk. vid tidpunkterna för solens upp- o. nedgång.

Nattens drottning, art av växtsläktet *Cereus.*

Nattfack, ett slags bankfack, i vilka penningbelopp mottagas efter stängningsdags.

Nattfjärilar, fjärilar, som äro i rörelse om natten el. i skymningen (mätarfjärilar, nattflyn, spinnare).

Nattflyn, *NoctuHdae,* familj av grå, på framvingarna mörkt tecknade nattfjärilar med kort o. tjock, hårig kropp. Vingarna i vila takformigt hoplagda. Larverna vanl. nakna, i regel nattdjur o. ofta svåra skadedjur. Pupporna vanl. i jorden, utan kokong.

Nattglim, art av örtsläktet *Silene.*

Nattier [natje'], Jean Mate (1685—1766), fransk porträttmålare, verksam vid Ludvig XV:s hov. Eleganta damporträtt, bl. a. *Hertiginnan av Orleans* (Nat.mus.).

Natt oeh dag, namn på *ett* par örter med bjärta färgmotsåttningar: *Melampy'rum nemoro'siim,* brandgula blommor, violetta högblad, o. *Vi'o!a tri'color,* kronblad vanl. färgade i violett, vitt o. gult.

1. Natt och Dag, Nils Stensson, d. 1439, riksråd, deltog 1436 i den Engelbrektska resningen, var sederm. en av Karl Knutssons ivrigaste motståndare.

2. Natt och Dag, Bengt Stensson, d. 1451, broder till N. S. N., riksråd, råkade i tvist med Engelbrekt, som med anledning därav mördades av N:s son Måns Bengtsson N., d. omkr. 1477.

Natt och år, uttryck, som i äldre lagspråk användes om fatalietid för att beteckna den tidrymd av ett år, som började kl. 12 på natten dagen efter den, från vilken tiden beräknas.

Nattsikte, skjutvapensikte, försett med belysning medelst elektrisk lampa, lysfärg el. dylikt.

Nattskatta, art av växtsläktet *Solanum.*

Nattskräck, den företeelsen, att barn, särskilt nervösa o. överkänsliga, ett tag efter insomnandet med **ett** skrik plötsligt fara upp i sängen o. visa starka tecken på fasa (hemsk dröm). Beror ej sällan på andningsbesvär genom adenoida vegetationer (polyper).

Nattskärra el. nattb**1a**cka. *Caprimul'gus europae'us,* medelstor, mörkspräcklig skärrfågel, nattfågel med tyst ugglelik flykt. Lever av insekter, som den fångar i flykten med sin mycket breda näbb. Kallas äv. »spånkäring» på grund av sitt starka läte, som påminner om en spinnrocks surrande.

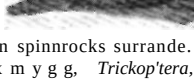

Nattsländor el. 1axmygg, *Trickop'tera,* insektordning, hos oss omkr. 160, i skymningen o. om natten flygande arter. Två par flygvingar, framviugarna dock mera pergamentartade, vid vila takformigt hoplagda, varvid djuren erinra om stosvansarna, lever ofta inomhus av mjöl, socker, tyger m. m. (Se bild.)

Nattsvett, svettning under natten i samband med temperaturfall. Symtom vid lungtuberkulos. Kan förekomma hos friska personer.

Nattsvärmare, eg. skymningssvärmare, stora fjärilar utgörande en naturlig familj "WMA? *Sphingi'da«.* De äro snabba o. starka flygare, suga nektar ur blommorna utan att sätta sig på växten. Enfärgad bak-kropp, smala vingar samt med få undantag mycket väl utvecklade sugrör. Videnattsvärmaren (se bild) har röda bakvingar, vardera med en stor blå ögonfläck omgiven av en svart ring.

Nattugglor, *Syr'nium,* uggleslägte utan örontofsar. Hit höra kattugglan, lappugglan o. slagugglan.

Nattvarden, evkaristi' (av grek.) el. kommunio'n (av lat.), ett sakrament till minne av Jesu död, enl. 1 Kor. n: 23 instiftat av Jesus vid hans sista måltid med lärjungarna. Utgöres av måltid med bröd o. vin (Mark. 14: 22—25 m. fl.); i Apg. 2: 42 kallad »brödsbrytelse». — I den rom.-kat. nattvarden meddelas åt lekmän endast brödet. Jfr Transubstantiationsläran.

Nattvardskärl, benämning på de föremål, som användas för förvaring o. utdelning av vinet o. brödet. De utgöras av vinkanna o. oblatask, kalk o. patén.

Nattviol, arter av örtsläktena *Hesperis,* trädgårdsnattviol (se färgplansch), o. *Platanthera.*

Natu'ra, lat., natur. — In natura, (betalning) i varor o. arbetsprestationer (i motsats till penningar). — Naturahushållning, varuutbyte utan användning av penningar som bytesmedel. Motsats: penninghushållning. — Naturalön, lön i form av naturaförmåner, dvs. bostad, kost el. andra förnödenheter.

Natura'le, it., naturlig; musikterm, ett hexakord som börjar på C.

Natura'lia contrac'tus, lat., rättsverkningar, som utan särskild överenskommelse inträda i o. med ett avtal. Parterna kunna dock oftast genom avtal upphäva dem.

Natura'lia non sunt tur'pia, lat., »naturliga ting äro ej skamliga», dvs. allt som har sin rot i människans fysiska natur faller ej under moralens dom. Uttrycket anses härröra från den kyniska skolan inom den grek. filosofien.

Natura'lier, naturvetenskapliga museiföremål (mineral, konserverade växter o. djur m. m.).

Naturalisatio'n, handling, varigenom K. M:t till svensk medborgare upptager utlänning, som ansöker därom. Bestämmelser äro givna i lagen om förvärvande o. förlust av sv. medborgarskap av $^{a3}/_{B}$ 1924. — Natura1ise'ra, förläna medborgarrätt, göra inhemsk.

Naturalism'. *Metafys.* Den världsåskådning, som bedömer allt i enlighet med den yttre naturen o. dess lagar utan tillräcklig hänsyn till själslivet o. dess egenart. Motsats: supranaturalism. — *Etik.* Härledandet av sed-

$

ligheten ur människans naturliga drifter. — *Estet.* Den riktning inom konst o. litteratur, som strävar att troget efterbilda naturen utan att sky det tillfälliga o. fula. Termen användes särsk. om den litterära riktning med detta program, som under i8oo-t:s senare hälft utgick från Frankrike med É. Zola som främste representant. — Naturalist', anhängare av naturalismen. — Naturalistisk, hörande till naturalismen; naturtrogen.

Naturam expell'as fur'oa, ta'men us'que recurr'et, lat., »du må utdriva naturen med tjuga, den återvänder likväl alltid»; citat från Horatius.

Natu'ra non fa'cit sal'tus, laf., »naturen gör inga språng», ett uttryck för alltings gradvisa utveckling i naturen.

Natu'rapreŝtation, avgift (för arrende o. dyl.), som utgår i varor, dagsverken m. m. i st. f. i kontanta penningar.

Naturell', skaplynne, sinnesart.

Nature morte [naty'r mårrt], fr., »död natur», den franska benämningen för stilleben.

Naturfenome'n, egendomlig naturtilldragelse.

Naturfilosofi', den del av filosofien, som dels sysslar med naturvetenskapens grundbegrepp, grundsatser o. metoder, dels söker sammanfatta denna vetenskaps resultat till ett helt.

Naturgas el. jordgas, brännbar gasblandning, som framströmmar ur jorden i borrhål o. dyl., vanl. i sambaud med bergoljeförekomster. Består av olika kolväten, främst metan, samt koldioxid, svavelväte o. ofta äv. något helium. Vid riklig förekomst uppsamlas den o. ledcs i rörledningar till förbrukningsorterna. I Nordamerika användas årl. milliontals kbm naturgas. I Sovjetunionen pågå arbeten med världens hittills längsta naturgasledningar.

Naturhistoriska riksmuseet, vid Frescati, Sthlm, omfattar 7 avdelningar, var o. en under föreståndare med titeln professor: en mine. ralogisk, en botanisk, en avdelning för rygg.

radsdjur, en för insekter o. en för övriga ryggradslösa djur, vidare en paleozoologisk o. en paleobotanisk avdelning. — N. har utvecklats ur Vet.akad:s naturaliekabinett, som grundades 1739. Nuv. byggnaderna uppfördes 1907—15 efter ritningar av A. Anderberg. Jfr Statens etnografiska museum.

Naturkrafter, de krafter, som tänkas orsaka de i naturen fortgående rörelserna o. förändringarna, t. ex. tyngdkraft, elasticitet, adhesion o. kohésion.

Naturkunnighet, läroämne i folkskolor o. vissa andra skolformer, omfattande biologi, fysik, kemi, geologi o. astronomi.

Naturlagar, formler, som uttrycka det konstanta orsakssammanhanget mellan vissa naturföreteelser, t. ex. lagen om energiens oförstörbarhet.

Naturliga barn, äldre benämning på barn utom äktenskapet.

Naturligt system, anordning av växter o. djur, deras arter, släkten o. grupper efter verkliga släktskapsförhållanden. För växtriket ha naturliga system uppställts bl. a. av A. I,, de Jussieu (1789), A. P. de Candolle (1813), S. Endlicher (1826—40), A. Brongniart (1843), A. Braun (1864), A. W. Eichler (1883), Engler o. Prantl (1887)- Jfr Sexualsystem.

Naturläkekonst, behandling med undvikande av gängse läkemedel, men med fysikaliska medel (ex. solljus) o. diet, o. vanl. avseende dylik behandling utförd av icke läkare.

Naturminnesmärken, märkliga områden o. natur.öremål (geologiska bildningar, djur- o. växtarter o. dyl.), som av vetenskapliga el. estetiska skäl skyddas. Jfr Naturskydd.

Natur och Kultur, ett 1922 i Sthlm av Johan Hansson grundat bokförlag.

Naturrätt, ett system av rättsregler, som enl. den naturrättsliga riktningen inom rättsfilosofien äro grundade i människans natur o. därför oberoende av den statliga, s. k. positiva rättsordningen.

Naturskydd, skydd av naturminnesmärken mot ingrepp från människans sida. I,ag av $^{25}/_{6}$ 1909.

Naturtoner, de toner, som på blåsinstrument (horn, trumpet m. m.) frambringas endast genom anblåsning.

Nauekhoff, Sigurd, f. $^{14}/_{8}$ 1879, ingenjör, verkst. dir. för Nitroglycerin AB. 1921—44. Ordf. i Försvarsväsendets kem. anstalts vetenskapl. råd 1942—45. Fil. hed.dr 1942.

Nauen [na°'en], stad i delstaten Brandcnburg, n. Tyskland (Brandenburg, Preussen), n.v. om Berlin. 11,000 inv. (1933). Livlig industri. Stor radiostation.

Nauheim [na°'hajm] el. Bad Nauheim, stad i delstaten Hessen, v. mell. T5'skland, på Tauniis. 8,800 inv. (1933). Kurort med kolsyre- o. salthaltiga källor.

Nauheimerbad, en form av koksalthaltiga kolsyrebad, som ges vid vissa hjärtsjukdomar.

Nau'kratis, forntida hamnstad i Nildeltat, medelpunkt för de grek. kolonierna i Egypten under antiken.

Naum, kommun i mell. Västergötland, Skarab. 1. (past.adr. Helas); Vara landsf.distr., Åse, Viste, Barne o. Laske doms. 760 inv. (1947).

Nauman, Einar (1891—1934), sötvattensforskarc, prof. i limnologi i Lund 1929. Ledde undersökningarna vid Äneboda (se d. o.) från 1913.

Naumann [na^{0}'-], Johann Gottlieb (1741—1801), tysk tonsättare, kallades av Gustav III till Sthlm, där han vistades 1777—78 o. 1782—83 o. för svenska teatern tonsatte operorna *Amphion* (1778), *Cora och Alonzo* (1782) o. *Gustaf Vasa* (1786). (Se bild.)

Naumann [na^{0}'-], Christian (1810—88) rättslärd, prof. i Lund 1852, justitieråd r86o—87. Utgav bl. a. *Sveriges statsförfattningsrätt* (4 bd, 1844—74) samt 1864—88 *Tidskrift får lagstiftning, lagskipning o. förvaltning.*

Naumann [na°'-], Friedrich (1860—1919), tysk socialpolitiker av »kristligt social» o. demokratisk läggning, led. av tyska riksdagen 1907—11 o. 1913—18, bemärkt polit. o. religiös förf. *{Briefe iiber Religion,* 6:e uppl., 1916; *Mitteleuropa,* 1915).

Naumburg [na^{0}'-] an der Saale. stad i delstaten Sachsen-Anhalt, mell. Tyskland (prov. Sachsen, Preussen), vid Saale. 37,000 inv. (1939). Domkyrka delv. från 1200-t. i övergångsstil o. gotik. I det v. koret finnas 12 statyer av kyrkans grundare o. välgörare, utförda under 1260-t. i målad kalksten. Dessa friskulpturer o. ett

antal stenreliefer på korskranket, utförda av den anonyme Naumburgmästaren, höra med sin starkt individuella uppfattning till den tyska gotikens märkligaste arbeten. Detalj från korskranket, se bild å föreg. sida. — Vinodling.

Naumburgia, örtsläkte (fam. *Primulaceae),* närstående släktet *Lysimachia.* K::da art. *N. thyrsiflo'ra,* topplösa, fleråriga, med korsvis motsatta, smala, spetsade blad samt små, gula blommor i långskaftade, axlika klasar från de nedre bladvecken. Grunda vatten.

Nauny'n [na^{0}'-], Bernard (1839—1925)1 tysk läkare, prof. i medicin, bl. a. i Strassburg 1888, utförde viktiga undersökningar rörande ämnesomsättningen vid sockersjuka, pankreas- o. leversjukdomar samt förändringarna vid o. uppkomsten av gallsten.

Nauplia [ua°'-], stad i s. Grekland, Peloponnesos, vid Nauplia- el. Argolisviken. 7,000 inv. Starkt befäst; hamn. Handel med russin. — 1824—34 Greklands huvudstad.

Nauplius [na»'-], ursprunglig larvform hos vissa kräftdjur, försedd med ett oparigt öga, nauplius öga, o. 3 benpar. (Se bild.)

Nauru', korallö i Stilla havet, s. om Marshallöarna, 1920—47 mandatområde, därefter förvaltarskapsområde under Australien, Storbritannien o. Nya Zeeland. 20 kvkm, 12,300 inv. (1946). Stora fosforittillgångar. Radiostation.

Nausea [na^{0}'-], lat. (grek. *navsi'a,* sjösjuka), illamående, som föregår kräkningar.

Nausikaa, i grek. sagor en prinsessa på faiakernas ö, dotter till Alkinoos; fann den skeppsbrutne Odyssevs o. hjälpte honom att komma till Itaka.

Nautanens gruvfält [na°'-], kopparmalmfält i Lappland, 13 km n.ö. om Gällivare; började bearbetas 1901 men måste nedläggas 1908 efter stora förluster.

Nautical almanao [nå'tik°l å'lm°na;k], årsbok (sedan 1767) med för nautiska o. astronomiska beräkningar nödvändiga uppgifter.

Nauti'k (av grek. *navs',* skepp), sjöväsen, sjövetenskap.

Nautiluspokal [Tia^{0}-], konstslöjdsföremål, bestående av en hög, ofta i rikt guldsmedsarbete utförd fot, som bär upp ett nautilusskal. Vanlig un4er renässans o. barock, särsk. i s. Tyskland.

Nautilusskal [na^{0}'-], skalet av bläckfisken *Nau'tilus potnpi'lius,* pärlbåt, som lever i Stilla havet.

Nautisk [na^{0}'-] (av grek. *navs',* skepp), till sjöväsendet hörande. — Nautiska instrument, vid navigering använda instrument (kompass, logg, lod, kronometer, pejlskiva, vinkelmätningsinstrument m. m.). — Nautisk mil el. distansminut = 1,852 m.

Nav, ett hjuls centrumparti, med vilket det lagras el. fästes på axeln.

Navajo *[-vach'å],* indianstam i Kör. Stat., num. bosatt i en reservation omfattande n.ö. Arizona o. n.v. New Mexico.

Nava'l (av lat. *na'vis,* skepp), hörande till sjöväsendet.

Naval holiday [ne''v°l håll'id'], eng., »flottferier», benämning på uppehåll i flottrustningar, ex. den paus i slagskeppsbygge som beslöts vid nedrustningskonferensen i London 1930.

Na'vare. i. Grov snack- el. spiralborr för träborrning. — 2. Handbergborr i form av 6- el. 8-kantig stålstång med mejseländc.

Navari'no el. Pylos, hamnstad i s. Grekland, s.v. Peloponnesos. 6,500 inv. Turk. flottan led ett avgörande nederlag utanför N. $^{20}/_{10}$ 1827 mot britt., franska o. ryska flottorna.

Navarr'a, provins i n. Spanien. 10,506 kvkm, 383,000 inv. (1946). Bergsbruk. Huvudstad: Pamplona. — N. utgjorde under medeltiden s. o. största delen av forna konungariket N. o. erövrades 1512 av Ferdinand den katolske. N. delen förenades med Frankrike 1607, då konung Henrik III av N. såsom Henrik IV blev fransk konung, o. ingår nu i dep. Basses-Pyrénées.

Navarre'te, Juan Fernandez, kallad El mudo (den stumme) (T526—79), spansk målare. Religiösa målningar o. altarbilder i Escorial.

Navel. *Anat.* Ärrbildning efter den fällda navelsträngen. — *Hot.* Hos växter beteckning för den ärryta på fröskalet, vilken uppkommer vid fröets avlösande från frösträngen.

Navelbråck, vanl. medfödda bråck vid naveln, varvid tarmslyngor o. tarmkäx kunna ha trängt ut i navelsträngen. Hos vuxna kan navelbråck uppstå genom svaghet i bukväggen.

Navelinflammatio'n, en hos det nyfödda barnet genom infektion uppkommen inflammation i naveln. Beror ofta på bristande renlighet vid barnets skötsel under första levnadstiden.

Navelsträng, den sträng, som förbinder fostret med moderkakan under havandeskapet. Denna sträng är vanl. 30—50 cm läng, omkr. lillfingertjock o. innehåller bl. a. blodkärl.

Navelsvin, *Peca'ri o. Tayass'us,* i Syd- o. Centralamerika förekommande mindre svin, försedda med en på bakryggen med en navellik öppning mynnande körtel. TJrskogsdjur som ofta leva i stora hjordar. Allätare.

Näven, fyrplats n.v. om Kållandsö i Vänern.

Naverlönn, *A'cer campestfre,* ett i större delen av Europa växande träd, hos oss vild på ett enda ställe i Skåne. Pläden täml. sina, djupt 3- till 5-flikade med trubbade flikar, undertill håriga. Blommorna utvecklas efter bladsprickningen, fruktvingarna ligga i rät linje. Korkbildningen på yngre grenar stundom mycket kraftig (vingkork). Ofta odlad som parkträd i landets s. delar.

Naverstad, kommun i n. Bohuslän, Göteb. 1. (past.adr. Bullaren); Tanums landsf.distr., Norrvikens doms. 2,102 inv. (1947).

Navicert [nCvisot], eng. (förkortning av *navicerUficate);* av representant för britt, regeringen under Första o. Andra världskr. utfärdat handelspass för varor, som av denne godkänts till skeppning från ett neutralt land till ett annat.

Navieula, lat., litet skepp; båtformigt rökelsekar med två handtag.

Naviga'bel (av lat. *na'vis,* fartyg), segelbar.

Naviga're necess'e est, vi'vere non est necesse, lat., »att segla är nödvändigt, att leva är ej nödvändigt», ett uttryck för sjöfartens stora betydelse. Lat. övers, av ett ställe i Plutarkos' biografi över Pompejus, vari denne med dessa ord befaller sina sjömän att trots en storm avsegla till det hungrande Rom med en spannmålslast.

Navigatio'n (av lat. *na'vis.* skepp), konsten att föra ett fartyg, att bestämma fartygs el. flygplans läge samt den väg, som bör tagas.

Navigationsakten, den 1051—1049 gällande eng. lag, enl. vilken utländska varor finge införas till England endast på eng. skepp el. skepp från varornas tillverkningsland, samt all handel på britt, kolonier var förbehållen engelsmän.

Navigationsbrev, gemensamt namn på sjökaptens-, styrmans- o. skepparbrev.

Navigationsskola, anstalt för utbildning av

fartygs- o. maskinbefäl till handelsflottan. Finnes i Sthlm, Göteborg, Malmö, Härnösand o. Kalmar (den senare endast för utbildning av fartygsbefäl). Navigationsskolorna lyda under Kommerskollegium. Stadga av i»/4 1931 med sen. ändr.

Navige'ring, utföra navigation.

Nav'kratis, forntida grek. handelsfaktori i Nildeltat, omkr. 75 km s.ö. om Alexandria, anlagt omkr. 560 f.Kr. av joniska köpmän, huvudsakl. från Miletos. Beviljades stora privilegier av de saitiska faraonerna o. blev centrum för den förklassiska grek. levanthandeln. Utgrävdes av Flinders Petrie 1884.

Navpak'tos, forngrek. hamnstad på n. Pelo ponnesos, vid Korintiska viken (nu I,epanto). Tempelruiner.

Nax'os el. N a x i a', grek. ö bland Kykladerna, i Egeiska havet. 449 kvkm, 17,000 inv. Marmor. Vin o. sydfrukter. Huvudstad: Naxos.

Nayari't, stat i v. Mexico, vid Stilla havskusten. 28,000 kvkm, 213,000 inv. (1940). Huvudstad: Tepic.

Nazaret, skrivform för Nasaret.

Nazim pascha (1848—1913). turk. militär, krigsminister 1912, lyckades under Balkankriget som överbefälh. i Tracien hejda bulg. arméns framträngande. Mördad.

Nazism', dets. som nationalsocialism.

Nb, kem. tecken för en atom niob.

n. b., förkortning för lat. *no'ta be'ne,* märk väl, o. för *nedre botten.*

n. br. förkortning för *nordlig bredd.*

N. C. 1. Förkortning för handelstermerna *nosfro con'to,* it., vår räkning, o. för *nuo'vo con'to,* it., ny räkning. — 2. Förkortning för *Nord-Carolina.*

Nd, kem. tecken för en atom neodym.

N. Dak., förkortning för *Nord-Dakota.*

Ne, kem. tecken för en atom neon.

NE. 1. Internationell förkortning för *nordost* (eng. *North-East).* — *2.* Förkortning för *New (Nya) England.*

Nea, övre loppet av Nidelven i mell. Norge.

Neagh, L o u g h [låchne[i]], Sjö på n.ö. Irland. 397 kvkm. Genomfluten av fl. Bann.

Neander, G u s t a f (1874—1941), läkare, med. hed.dr 1927. Sekr. i Sv. nationalfören. mot tuberkulos o. föredragande i Medicinalstyrelsen av tuberkulosärenden 1916—41. En av förgrundsfigurerna i kampen mot tuberkulosen i vårt land.

Nean'derthalras, människoras från äldre kvartärtiden, utmärkt av en sluttande panna, stora ögonbrynsbågar, frånvaro av haka, böjda lårben m. m. Talrika fynd, det första 1856 i en grotta *i* N e a n d e r t h a l (därav namnet) vid Diisseldorf.

Nea'pel, it. N a'p o l i. 1. Provins i s. Italien (Kampanien), kring havsbukten med samma namn. 3,123 kvkm, 2,192,000 inv. (1936).—-2. Huvudstad i N. r, till 1860 i konungariket N., Syditaliens största stad: 968,000 inv. (1947)- Vackert läge invid foten av Vesuvius (»Se N. o. sedan dö»). Bl. N:s £ kyrkor märkas domen San Gennero i gotik o. renässans, vidare Santa Restituta, urspr. en fornkristen basilika, o. klosterkyrkan San Martino från 1300-t., numera museum. Det forna kungl. slottet uppfördes på 1600-t. I N. finnas märkliga fornkristna katakomber med målningar. Ärkebiskopssäte. Univ. sed. 1224. Nationalmuseum med rom. fornsaker från Pompeji o. Herculaneum. Berömd zoologisk station. Krigshamn. Flygplats Pomigliano; handel o. industri. N., som under Andra världskr. upplevde över 100-talet allierade bombangrepp, skadades särskilt svårt aug. 1943, varvid kungl. slottet, flera palats o. kulturhistoriska byggnader bl. a. kyrkor blevo mer el. mindre förstörda. Hamnen ödelades. 9 sept. s. å. landstego de allierade i stadens närhet. Efter svåra strider mot tyskarna (under Kesselring) besatte de allierade (under Montgomery) N. 30 sept. 1943. — N. anlades av greker på 600-t. f. Kr. — 3. Till 1860 konungarike i s. Italien med staden N. som kärna o. tidvis förenat med Sicilien. Det uppstod på 700-t. som republik, vilken dock på 1000-t. erövrades av normanderna på Sicilien, n94 av hohenstauferna samt 1266 av Karl av Anjou. Konungarike 1282. Efter att omväxlande ha tillhört Spanien o. Österrike ombildades N. 1799 av Napoleon Bonaparte till P a r t e n o p e i s k a r e p u b l i k e n, blev 1801 åter konungarike, 1806—15 under av Napoleon tillsatta regenter. Efter Napoleons fall återupprättades den gamla monarkien, nu under namnet B ä g g e S i c i l i e r n a, vilken störtades av Garibaldi 1860, varpå N. uppgick i det under Sardiniens konung enade Italien.

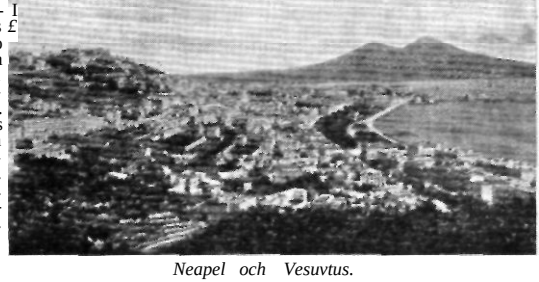

Neapel och Vesuvtus.

Neapelgul t el. b l y a n t i m o n a t, tungt gult pigment i en mörk o. en ljusare nyans.

Neapoiita'nska skolan, en grupp tonsättare på 1700-t., de flesta verksamma i Neapel, vilka utbildade en av A. Scarlatti grundad ny operastil, kännetecknad av melodiens utsmyckning o. utarbetning.

Near'kos, grek. fältherre på 300-t. f.Kr., medföljde på Alexander den stores tåg till Indien o. upptäckte som befälh. för dennes Indusflotta Eufrats mynning.

Neark'tiska regio'nen, djurgeografisk beteckning för Nordamerika. Djurvärlden i n. delen påminner mycket om den i den n. palearktiska regionen med motsvarande djurslakten. I s. delen går regionen utan gräns över i den neotropiska.

Ne'a Sy'ra, annat namn på Hermupolis.

Neb., förkortning av *Nebraska.*

Nebelong, N i l s S i g f r e d (1806—71), dansk arkitekt, restaurerade Viborgs domkyrka.

Ne bis in i'dem, lat., »icke två gånger mot detsamma», vanl. uttryck för att beteckna att en avgjord sak icke får göras till föremål för ny prövning.

Ne'bo, nu e n - N e b o, berg i Palestina, ö. om nedre Jordan. Enl. 5 Mos. kap. 34 dog Moses där.

Nebraska [nibrsess'k[ô]], förk. *Neb.* el. *Nebr.,* en av Amerikas Förenta Stater (sed. 1867), v. om Missouri. 200,041 kvkm, 1,198,000 inv. (1945), 11,000 svenskar. Prärieland. Jordbruk, boskapsskötsel. Huvudstad: Lincoln med statsuniv.; största stad: Omaha.

Nebraska River [nibreess'k[ô] rivv'[0]], annat namn på Platte River.

Nebukadness'ar, d. 562 f.Kr., *babyl. konung*

6o5, grundare av det babyl. världsväldet, förstörde 586 Jerusalem o. förde judarna i fångenskap till Babylon. N. lät uppföra en mängd praktfulla byggnadsverk.

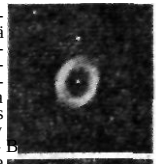

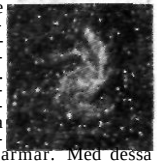

Nebulösa (av lat. *nebulo'sus,* dimmig), ljustöcken på fixstjärnhimlen. Gasnebulosorna äro dels regelbundna, s. k. planetariska nebulosor, ringnebulosor osv., ofta med en stjärna i mitten, dels oregelbundna o. utgöras av inom vårt stjärnsystem belägna moln av gaser, de »mörka», dvs. svagt lysande nebulosorna, sannol. äv. av kosmiskt stoft. Ex.: ringnebulosan i Lyran (övre bilden). Orionnebulosan o. »kolsäckarna». — Spiralnebulosorna äro oupplösbara stjärnsamlingar med ljus kärna o. en el. två spiralvridna armar. Med dessa analoga bildningar äro sannol. de till omkr. en million uppgående små, oftast ovala töckenfläckarna, talrikast vid Vintergatans poler, samt de magellanska molnen o. några liknande av stjärnor o. gasmassor bildade aggregat. Alla dessa äro trol. ytterst avlägsna; Andrnmedanebulosans avstånd skattas till en million ljusår el. mera. S|>iralnel>ulosorna anses av många som självständiga »vintergator» el. under bildning varande stjärnsystem. Hastigheten i synlinjens riktning är enorm. Spiralnebulosa i Cepheus (nedre bilden).

Nebulö's iav lat.), dimmig, oklar; svårbegriplig.

Neces-Zitas, lat-, ödväudigtiet.

Necessä'r (av fr., egentl. nödvändig), liten väska med fack för förvaring av toalettsaker (under resor); syskrin.

Neck'ar, biflod fr. h. till Rhen, upprinner på Schwarzwald, s.v. Tyskland, flyter förbi Heidelberg o. utfaller vid Mannheim. 367 km. Vackra, fruktbara stränder (vinodling).

Neck'el, Gustav (1878—1940), tysk språkforskare, germanist, prof. i Berlin 1920 (i Göttingen t935—37). Utgav bl. a. en mycket använd handuppl. av den äldre Eddan samt arb. om Baldersmyten.

Necker [nekä'r], Jacques (1732—1804), fransk statsman. Som finansminister 1777—81 genomförde N. reformer i liberal anda o.sökte inskränka hovets slöseri men tvingades att avgå efter att ha offentliggjort en redogörelse för Frankrikes finanser, vilken av den allmänna meningen betraktades som ett erkännande av dess rätt att kontrollera styrelsen. Återkallades 1788 o. genomdrev då riksståndernas sammankallande. Avgick åter 1790. N. var fader till Mme de Stael. Jfr E. M. Stael von Holstein.

Necfria, svampsläkte (fam. *Hypocreaceae* av *Ascomycetes).* Fruktkroppar (peritkecier) små, livligt färgade (vanl. röda), mjuka, äggformade med toppställd öppning. *N. cinnabari'na,* allmän som parasit på de flesta lövträds o. buskars stamdelar, som genom de frambrytande, blekröda konidiedynorna få ett koralliknande utseende. *N. galWgena* framkallar kräftsvulster hos lövträd, särsk. äppleträd, bok o. a.

Nedan, den tid, då manen är i avtagande från fullmåne till ny. Vid fullmåne kulminerar månen vid midnatt, i sista kvarteret däremot kl. 6 f. m., men år i slutet av nedan endast synlig om morgonen åt öster.

Nedansiljans domsaga, Kopparb. 1., utgör ett tingslag med tingsställen i Leksand o. Rättvik o. omfattar kommunerna Leksand, Rättvik o. Gagnef. 36,396 inv. (1947). Domarens adr.: Leksand.

Nederbörd, den i jordatmosfären ingående vattenångans förtätning o. nedfallande till jordytan i form av regn, snö el. hagel (jfr Kondensation). Mängden av nederbörden angives i nederbördshöjd, dvs. tjockleken av det lager, som skulle bildats om avrinning el. avdunstning ej ägt rum. Härtill användes nederbördsmätare, ett fritt uppställt, cylindriskt kärl med insats till skydd mot avdunstning, från vilket nederbörden sedan avhålles o. uppmätes i graderade mätglas.

Nederkalix, kommun i mell. Norrbotten, Norrb. 1. (past.adr. Kalix); Nederkalix landsf.-distr., Kalix doms. 14,759 inv. (1947), därav i Kalix municipalsamhälle 2,712. Samrealskola.

Nederlag, tullpliktiga varors uppläggande i magasin under ägarens o. tullverkets lås utan erläggande av stadgade tullavgifter, allenast mot utgivande av bokföringspengar, 1 kr. för varje varupost, som uttages från nederlaget. Nederlagstiden är högst 5 år.

Nederlulea. kommun i mell. Norrbotten, Norrb. 1. (past.adr. Gammelstad); Nederlulea landsf.distr., Luleå doms. 11,007 inv. (1947). Praktfull kvrka, huvudsakl. fr. 1400-t., med kalkmälninjj fr. samma århundrade, triumfkrucifix, korstolar o. altarskåp fr. i5oo-t:s början (Antwerpen). Sedan invånarna i Gammelstad (stadsrättigheter r62i) omkr. 1650 flyttat över till nuv. Luleå, bildades i G. en kyrkstad med f. n. omkr. 450 kyrkstugor.

Nederländerna, höll. Nederland el. Koninkrijk der Nederlanden, efter sin huvuddel ofta kallat Holland, konungarike i v. Europa, vid Nordsjön. 34,181 kvkm, 9.5 miU. inv. (1947), bildar med kolonierna i Ostindien den nederl.-indonesiska unionen. 2,113,300 kvkm, 70 miU. inv. N. är ett utpräglat lågland, '/a a[v] ytvidden ligger lägre än havets o. flodernas nivå. Det skyddas från översvämningar genom dyner o. konstgjorda vallar, s. k. diger. Kusten är låg o. saknar naturliga hamnar. Innanför kusten ligger det fruktbara marsk-

landet o. innanför detta »geesten» med hedar, torvmossar o. tallskogar. Viktigaste floder äro de segelbara Rhen, Maas o. Schelde, vilkas delta tillsammans är det största i Europa. I n. bildar Nordsjön vid Ems" utlopp viken Dollart o. i mell. N. den stora Zuiderzee, som num. genom uppdämning är en insjö, Ijsselmccr. *Klimatet* är ett fuktigt o. milt kustklimat med ofta uppträdande dimma. N., vars *befolkning* uppstått ur en blandning av flera germanstammar, ar ett av Europas tätast befolkade land (272 inv. per kvkm). 34.4 % äro kalvinister, 36.4 % katoliker. Språket är nära besläktat med plattyska. *Administrativt* indelas N. i n provinser: Nord-Brabant, GelderlaDd, Syd-Holland, Nord-Holland, Zeeland, Utrecht, Friesland, Over-Ijssel, Groningen, Drenthe o. Limburg. Av *näringar* är boskapsskötseln den viktigaste (nötkreatur, hästar, får o. svin). Jordbruksprodukter äro råg, havre, vete, potatis, balj växter, lin, sockerbetor, cikoria, tobak, grönsaker, frukt o. blommor. Vid Haarlem finns det förnämsta blomsterodlingsområdet i Europa (hyacinter, tulpaner m. m.). I flodmynningarna fångas mycket ostron, i Nordsjön sill o. torsk; konservering av fisk bedrives i stor skala. Bergsbruket är obetydligt (stenkol i prov. Limburg). Torv användes som bränsle. Av industriprodukter märkas bomulls- o. Hnnevaror, segelduk, repslageriarbeten o. lergods. I Amsterdam finnas världens största diamantsliperier, stora tobaks-, kakao- o. likörfabriker samt soekerraffinaderier. Utomordentligt livlig handel, särsk. transitohandel. — *Författn.* N. är ett konstitutionellt konungarike, där kronan är ärftlig på mans- o. kvinnolinjen. Den verkställande makten utövas av monarken. Den lagstiftande delas mellan monarken o. representationen, generalstaterna, på två kamrar, den första bestående av 50 led., valda på 6 år (hälften vart tredje år), den andra av 100 led., valda på 4 år (genom direkta val). Huvudstad: Amsterdam, varjämte Haag är kungl. residensstad. — *Armé* (1939) i hemlandet: Allmän värnplikt med tjänstetid 19—40 år o. tjänstgöringstid från 11—21 mån. Till armén räknades äv. gendarmeriet o. militära poliskåren. Krigsstyrkan utgjorde omkr. 270,000 man (utom landstorm). Kolonialarmén i Ostindien rekryteras huvudsakl. genom värvning o. uppgår till omkr. 40,000 man (utom gendarmeriet). — *Örlogsflottan* (1946): 7 kryssare, 5 jagare, 15 ubåtar samt ett stort antal mindre fartyg. — *Handelsflottan* (1939): Omkr. 3 mill. bruttoton. — *Flygstridskrafterna* äro uppdelade på armé- o. marinflyget samt flygstridskrafterna tillh. kolonialarmén. För samordning finnes ett gemensamt direktorat för flygstridskrafterna. — *Hist.* N. var fordom benämning äv. på nuv. Belgien, med vilket N. var förenat till 1579. Det beboddes i förhistorisk tid av keltiska folk, som under i:a årh. f.Kr. delvis undanträngdes av friser, bataver m. fl. germanstammar. N., som kristnades på 700-t., erövrades omkr. 800 av Karl den store. Vid Frankiska rikets delning tillföll det Tysk-romerska riket, men sönderföll i en mängd nästan oberoende län. Under korstågstiden blevo sjöstäderna viktiga handelsplatser, där stora rikedomar hopades. Vid slutet av 1300-t. kom N. under hertigdömet Burgund (jfr Burgund) o. organiserades på 1400-t. som en enhetlig stat med egen ståndsrepresentation, generalstaterna, inom detta välde. Genom giftermål tillföll det 1477 Habsburg (Maximilian I) o. ärvdes vid Karl V:s tronavsägelse av sonen, Filip II av Spanien, varefter landet styrdes av ståthållare med nästan diktatorisk myndighet. Filips iver att bekämpa kätteriet o. de nationella strävandena i N. framkallade ett långvarigt frihetskrig 1568, som efter flera stillestånd slöts först genom Westfaliska freden 1648 o. lösgjorde den norra delen (nuv. N.) från Spanien. Den bildade en republik med ståthållare av huset Oranien i spetsen. Under kriget hade N. erövrat en del av Spaniens kolonier, som det efter freden behöll o. sedermera utvidgade. N. utvecklades från denna tid till en betydande handels- o. sjömakt, vars framgångar framkallade två krig med England (1652—54 o. 1658—60). Under revolutionskrigen upprättade fransmännen i N. Bataviska republiken (1795), som 1806 omdanades till konungariket Holland med Napoleons broder Louis som regent. Stora delar av N:s kolonialvälde (såsom Kaplandet) förlorades under revolutionskrigen till England. Efter slaget vid Leipzig upprättades konungariket N. (1813) med Vilhelm V:s av Oranien son Vilhelm som konung. Till detta lades på Wienkongressen Belgien, som dock lösgjorde sig 1831. Vilhelm I abdikerade 1840 o. efterträddes av Vilhelm II. 1849 blev Vilhelm III konung, 1890 efterträdd av dottern Vilhelmina. Under Första världskr. iakttog N. neutralitet. Det avslog 1920 ententemakternas krav på exkejsar Vilhelm II:s utlämnande. Genom en författningsändring 1922 blev Nederi. Indien en del av riket med självstyrelse. K. anslöt sig till den 1930 bildade Oslogruppen för handelspolit. samarbete o. samverkade även i N. F. ofta med de nordiska staterna. Ledande statsman efter Första världskr. var Colijn, konseljpresident 1933—39- För försvaret av Nederi. Ostindien, där en stark kommunistpropaganda gjorde sig gällande, inledde N. samarbete med Storbritannien. Vid Andra världskr:s utbrott sept. 1939 förklarade N. sig neutralt o. erbjöd liksom senare i nov. s. å. jämte Belgien sin medling. 10 maj 1940 angrepo tyska trupper N. under förevändning att skydda dess neutralitet. Efter 5 dagars kamp måste det uppge striden. Drottn. Vilhelmina o. regeringen De Geer (som s. å. eftertr. av Gerbrandy) begåvo sig till London för att därifrån fortsätta kampen o. styra det nederländska kolonialväldet. I N. utnämnde Hitler riksminister Seyss-Inquart till riksståthållare. I aug. 1941 avskaffades i N. alla demokr. styrelseorgan o. i nov. s.å. upplöstes alla partier utom det nazistiska, vilket jan. 1943 äv. tillerkändes inflytande på statsförvaltn. Nederländerna befriades av de allierade sept. 1944—maj 1945, varefter drottning Vilhelmina o. regeringen återvände till N. Val höllos maj 1946, varvid katolska folkpartiet o. arbetarpartiet noterade de största vinsterna o. juli s. å. bildade en koalitionsregering med Louis Beel som premierminister. Vid valet i juli 1948 förlorade vänstern några mandat till högerpartierna. En ny koalitionsreg. bildades aug. s. å. med W. Dress, arbetarpartiet, som konseljpresident. Drottn. Wilhelmina abdikerade 1948 o. efterträddes av dottern Juliana. — Situationen i Indonesien har sed. 1945 stått i brännpunkten för N:s utrikespolitik. N:s ovillighet att släppa ifrån sig makten i det ostindiska kolonialväldet ledde juli 1947 åter till strider med indonesierna, varigenom Lingadjatiavtalet av 25 mars s.å. sattes ur kraft. N. har i sin indonesiska politik utnyttjat splittringen mellan den indonesiska republiken o. de stammar (främst sundaneserna på v. Java), som eftersträva en autonom ställning o. vägra att underkasta sig de republikanska nationalisternas hegemoni. — 1947 slöt sig N. till tullunionen med Belgien o. Luxemburg samt undertecknade mars 1948 Brvsselpakten med Storbritannien, Frankrike, Belgien o. Luxemburg. Medl. av FN:s säkerhetsråd 1946 o. av ekonomiska o. sociala rådet 1947—48. Jfr Andra världskr., Benelux o. Indonesien.

Nederländska Guayana el. Surinam, höll. koloni i n. Sydamerika, omfattande mell. Guayana. 140,611 kvktn, 192,000 inv. (1945). Utförsel av bauxit, guld, socker, kaffe, balatagummi o. timmer. Huvudstad: Paramaribo. 1941 övertog För. Stat. skyddet av bauxitgruvorna.

Nederländska Indien. 1. Nederländska Ostindien omfattar Sundaöarna (utom n. Borneo o. ö. Timor), Moluckerna samt v. Nya Guinea. 1,904,346 kvkm, 70.4 mill. inv. (1940). N., som sedan omkr. 1600 med korta avbrott innehafts av Nederländerna, styrdes före den jap. ockupationen av en generalguvernör jämte ett råd på 5 medl. Huvudstad: Batavia. Ockuperat av japanerna 1942—45. För den politiska utvecklingen, se Indonesien. — 2. Nederländska Västindien omfattar Nederländska Guayana (Surinam) o. Curacao. 174,835 kvkm, 293,000 inv. (1942). Det bildar två provinser, som styras av guvernörer.

Nederländska skolan, en grupp tonsättare, de förnämsta av nederl. härkomst, som under 1400- o. 1500-t. konstrikt utbildade den flerstämmiga körsången.

Nederrhenska kretsen i det forna Tysk-romerska riket upprättades 1512 o. omfattade huvudsakl. ett område kring mell. Rhen.

Neder-Sachsen, gammal benämning på n.v. Tyskland kring nedre Elbe o. övre Weser, bildade nedersachsiska kretsen i Tysk-romerska riket.

Nedertorneå, kommun i mell. Norrbotten, Norrb. 1. (past.adr. Haparanda); Haparanda landsf.disti., Torneå doms. 4,349 inv. (1947), därav i Seskarö kyrkobokföringsdistr. 1,007.

Nedertorneå-Haparanda församling omfattar Nedertorneå kommun o. Haparanda stad.

Nedgjut, dets. som ingjut.

Nedjd, N. och Hasa, konungarike i mell Arabien, kärnland i Saudi-Arabien. 1,072,000 kvkm, omkr. 3 mill. inv., perser. Huvudstad: er-Riad. — *Hist.* Grundat på 1700-t. var N. urspr. emirat o. omfattade blott högslätten N. Nuv. härskaren Ibn Saud har betydligt utvidgat riket: 19T4 med Hasa, 1921 med Djebel Sjammar o. 1926 med Hedjas. 1921 blev N. sultanat; 1927 konungarike. Är sedan 1925 i personalunion med Hedjas, från 1932 under namnet Saudi-Arabicn. Jfr Ibn Saud.

Nedre Amu'området, område i territoriet Habarovsk, n.ö. Sibirien, 525,100 kvkm. Huvudstad: Nikolajcvsk vid Amur.

Nedre borgrätten, domstol i Sthlm för mål ang. dem, som voro anställda vid konungens hov samt Kungl. teatern m. fl. Upphävdes 1844.

Nedre justitierevisionen, officiellt K. M:ts Nedre justitierevision, ämbetsverk under justitiedep. med uppgift att bereda o. föredraga rättegångsmål i Högsta domstolen o. nådeärenden i statsrådet. Föredragningen ombesörjes av revisionssekreterare. Målens mottagande o. expedierande samt protokollsföringen handhavas av protokollsekreterare m. fl., som tillsammans bilda justitierevisionsexpeditionen. Årbetsordn. 2/« 1948.

Nedre Kalifornien cl. Kaliforniska halvön, en mot s. utskjutande halvö på Nordamerikas s.v. kust, s. om Kalifornien, utgörande de mexik. territorierna N. o. S. Baja California. 144,092 kvkm, 129,000 inv. (1940).

Nedre Ullerud, kommun i s. Värmland, Värml. 1. (past.adr. Deje); Kils landsf.distr., Mellansysslets doms. 4,086 inv. (1947), därav i Deje municipalsamh. 2,055.

Nedre Österrike, ty. Nieder-Österreich, provins i n.ö. Österrike. T9,2o8 kvkm, omkr. 1.5 mill. inv. (utom Wien, som bildar eget förvaltningsområde). Bergland, genomflutet av Donau. Rysk ockupationszon 1945.

Nedrustning. Genom fredsfördragen efter Första världskr. begränsades de besegrades rätt till rustningar ss. en inledning till en allmän nedrustning. Efter långvariga förberedelser o. sedan vissa begränsade resultat i fråga om flottrustningarnas inskränkning vunnits vid konferenser i Washington 1922 o. London 1930 (jfr Flottkonfcrcnser), sammankallade Nationernas Förbund en allmän nedrustningskonferens, som började sitt arbete 1932. Trots alla ansträngningar lyckades man ej utjämna motsättningen mellan Tysklands krav på likställighet o. Frankrikes krav på säkerhet. Då Hitler tog makten i Tyskland, lämnade detta land "/10 1933 konferensen, som därefter förde ett tynande liv o., ehuru ej formellt upplöst, inte kunde motverka den allmänna upprustningen o. krigsutbrottet 1939. Efter kriget upprättade FN 1946 en atomkommission med uppgift bl. a. att föreslå åtgärder för att förbjuda atomvapen o. andra vapen för massförstörelse. Oenighet om utformningen av en internationell kontroll av förbudets efterlevnad har emellertid hindrat kommissionen att nå praktiska resultat o. dess arbete upphörde 1948. 1947 tillsatte FN äv. en kommission för att utarbeta planer på en begränsning av övriga rustningar.

Nedslagseld kallas det eldslag vid artilleriet, då granatens brisad (granatkarteschens krevad) äger rum vid anslag, inträngning el. efter uppstudsning (studsbrisad). Ncdslagsbrisad (-krevad) användes mot döda mål, studsbrisad mot levande mål.

Needles, The [ö° ni'dls], eng., »nålarna», tre kritklippor vid ön Wights v. kust, S. England.

1. van der Neer [fann där ner], Aert (1603—77), höll. målare. Utförde stämningsfulla

landskap, vanl. vinterstycken o. månskeusbilder, med känsligt återgivna belysningseffekter. Repr. i Nat.mus. (Se bild.)

2. van der Neer, Eglon (1635—1703), son till A. v. d. N., höll. målare. Genrebilder, landskap o. mytolog. ämnen.

Neergaard [ne'rgår], Niels (1854—1936), dansk historiker o. moderat politiker (Veustre), medlem av flera regeringar, bl. a. stats- o. finansminister 1920—24, finansminister 1926—29. Utgav *Under Junigrundloven, det danske Folks politiske Historie fra 1848 til 1866* (2 bd, 1892—1916).

Neerwinden [ne'r-], by i ö. Belgien, n.v. prov. Liége. Fransk seger över en eng.-höll. armé 29 juli 1693; franskt nederlag mot en tysk-holl. armé 18 mars i793-

Nefas'ti kallades i forntidens Rom de dagar, då rättskipning var förbjuden. Övriga dagar kallades fasti.

Nefeli'n, glasglänsande, färglöst mineral, ingår i fonolit m. fl. bergarter.

Nefelome'ter, apparat för att bestämma mängden av ett ämne genom att mäta det ljus, som reflekteras av en grumlig vätska. Jfr Fotometer.

Neferti'ti, *egypt. drottning,* omkr. 137o f.Kr., Arncnophis IV:s gemål. Berömd porträttbyst (se bild), typisk för den frigjorda, realistiska el-Amarnakonsten.

Nefoskop [-skå'pj (av grek. *ne'fos,* moln, o. *skopél'n,* se), instrument för mätning av molnens skenbara hastighet, består vanl. av en efter molnet inriktbar horisontell skala.

Nefri't. i. (Av grek. *ne/ro's,* njure), inflammation i njurarna, förlöper med utsöndring genom urinen av stnä mängder äggvita o. blod, i vissa fall blodtrycksstegring. Uppträder ofta i anslutning till halsfluss, scharlakansfeber el. andra akuta infektionssjukdomar. — 2. Dets. som jade.

Nefros [-å's] (grek., njure) el. n j u r d e g e n e r a t i o n, en njursjukdom, vid vilken med urinen utsöndras stora mängder äggvita liksom varceller etc. Orsak: akuta el. kroniska infektionssjukd. (difteri, tuberkulos, syfilis), havandeskap, förgiftningar (kvicksilver). Utsöndringen av vatten o. saiter är rubbad (svullnad i ansikte, fötter etc).

Nef tys, egypt. gudinna, syster till Isis, gemål till Set; de dödas beskyddarinna.

Nefud, »Röda öknen», S t o r a N., öken i n. mell. Arabien, står genom I< i 11 a N. ö. om Nedjd i förbindelse med Ruba al-Chali (Stora Sydöknen).

Negapatam [neg"p°ta'm1, hamnstad i s.ö. Indien, prov. Madras. 49,000 inv. (r93i). I,ivlig handel.

Negatio'n (av lat.), förnekande. — *Sprdkv.* Nekande ord el. uttryck.

Ne'gativ (av lat.), nekande, upphävande, nedrivande. Motsats: p o's i t i v. — N e g a t i v b i l d har motsatt utseende mot samma positiva bild på så sätt, att den enas ljusa partier äro mörka hos den andra, den enas upphöjningar bli samtidigt fördjupningar i den andra o. omvänt. — Ett n e g a t i v t t a l (betecknas som vanliga positiva tal men med minustecken framför talvärdet) ger tills, med det positiva med samma talvärde en summa som är noll. — N e g a t i v e l e k t r i c i t e t är en laddning, som består av ett överskott av fria elektroner.

Negera [-ge'-] (av lat.), neka, förneka, upphäva, bestrida.

Negerhirs, art av grässläktct *Pennisetum.*

Neghelli, ort i s. Etiopien. Erövrades från italienarna av britt, styrkor mars 1941.

Negligé [-sje'] (av fr., egenti. vårdslösad), morgondräkt, nattdräkt; äldre spetsmössa med knytband.

Negligence clause [negg'lidsj°ns klås], eng., »frikallelseklausul», kallas sådan i konossement införd bestämmelse, varigenom redaren betingar sig frihet från ansvarighet för följderna av befälhavarens o. besättningens fel el. försummelser i avseende på lasten.

Negligera [-sje'ra] (av fr.), försumma, vårdslösa, förbigå, strunta i.

Negocie'ra el. n e g o t i e'r a (av lat. *nego'tium,* göromål), underhandla, anskaffa (penningar), förmedla (lån o. dyl.).

Negotio'rum ges'tio, lat., uträttande av angelägenhet för annan utan anmodan o. i vederbörandes frånvaro.

Negrer (av lat. *ni'ger,* svart), människoras, inhemsk i Väst-, Central- o. Östafrika. Rasen är ren egentl. blott på Guineakusten o. i v. Sudan, i övrigt uppblandad. Kupia hjässa o. panna med tjocka ben, framskjutande käkparti, långskallighet, breda näsvingar, tjocka läppar, svartbruna ögon, svartbrun kroppsfärg, ulligt, svart hår, ringa skäggväxt o. kroppshårighet, långa srmar. Mannen c:a 173 cm. Språkligt indelas negrerna i två huvudgrupper: b a n t u n e g r e r o. s u d a n n e g r e r. Religionen å< urspr. fetischdyrkan, som här o. där undanträngts av islam o. kristendom. Negrerna leva huvudsakl. av jordbruk, jakt, boskapsskötsel o. handel. — De afrikanska negrernas antal uppskattas till omkr. r3o mill. Dessutom finnas omkr. 20 mill. negrer i övriga världsdelar. Populärt kallas äv. andra raser med svart hudfärg negrer (australnegrer m. fl.). Redan under forntiden användes negrer som slavar i Medelhavsländerna; från 1500-1, början en omfattande export av negerslavar till Central- o. Sydamerikas sockerplantager, o. från slutet av 1700-t. användes de äv. på de nordamerik. bomullsplantagerna. Den grymma behandling, för vilken de utsattes, orsakade en allmän rörelse för negerslaveriets upphävande, som äv. under r8oo-t. småningom genomdrevs i olika länder, i För. Stat. genom Inbördeskriget i86r—65. Frågan om negrernas ställning har sedan dess utgjort ett av För. Stat:s mest brännande inrepolitiska problem.

Ne'gri, A d a (1870—1945), ital. författarinna, medl. av Ital. akad. Utgav en rad propagandabetonade sociala diktsamlingar samt romaner. Bl. de senare den självbiografiska *Stella Mattutina* (1921) samt *Di giorno in giorno* (i933)-

Negri'n, J u a n, f. omkr. 1880, spansk kemist o. politiker. Socialistisk deputerad, finansminister 1936—37, ministerpresident 1937—39. Flydde efter Francos seger till utlandet o. deltog i den republikanska cxilregeringen i Mexico.

Negri Sembila'n [ne"gri], malajstat i Malajiska federationen på Malackahalvön. 6,68o kvkm, 296,000 inv. (1941). Bergland. Kautschuk- o. kaffeplantager. Huvudstad: Seremban. Ockuperad av japanerna 1942—45.

Negri'torasen (sp., »svartaktig»), människoras, som förekommer på Andamanerna, i det inre av Malacka o. på Sumatra (semang), på Filippinerna (aeta) o. i det inre av Nya Guinea (tapiro). Mörk hudfärg, ulligt hår, kort- el. mellanskalliga, småväxta.

Negroi'd, negerliknande.

Neg'ros [-rås], vulkanisk, skogbeväxt ö bland Visayasöarna, Filippinerna. r 2,698 kvkm, '/g mill. inv. Ris o. kakao.

Negro spirituals [ni'grå spiri'tjo°ls], eng., andliga negersånger (ex. Swing *low, Sweet Chariot o. Go domn, Moses),* blevo kända omkr. r88o genom kören Fisk Jubilee Singers. Ha givit impulser till S. Foster, Dvorak o. blues.

Negu's Neges'ti, »konungarnas konung», etiopisk härskartitel.

NehenVja el. N e h e m i'a (i Vulgata N e h e m i'a s), judisk statsman; återvände 445 f.Kr. från Babel o. ordnade förhållandena i hemlandet: Esras medhjälpare vid lagens befästande. — N:s bok i GT anses skriven av Krönikeböckernas förf.; skildrar N:s o. Esras återuppbyggande verksamhet i Jerusalem.

1. Nehru, M o t i l a 1 (1861—1931), ind. nationalistledare. Urspr. advokat i Allahabad Slöt sig N. 1919 till Gandhis nationaliströrelse, 1925 ledare för det radikala nationalistpartiet, vars förening med det moderata kongresspartiet 1926 han genomdrev. N. deltog i Gandhis ohörsamhetskampanj rg30, fängslades men frigavs snart. Han framlade 1928 ett program för Indiens förvandling till britt, dominion.

2. Nehru, J a w a h a r l a l, f. r88g, son till M. N., ind. nationalistledare. liksom fadern advokat i Allahabad, blev N. r9i8 medl. av den allindiska kongresskommittén o. snart en

av Gandhis närmaste medarbetare. Han var 1929, 1936, 1937 o. 1946 ordf. i kongresspartiet; satt 1931—32 o. nov. 1940—dec. 1941 fängslad för deltagande i Gandhis ohörsamhetskampanj. N. förhandlade 1942 med Stafford Cripps o. avböjde därvid den britt, planen för indiskt självstyre under britt, ledning o. krävde, att britterna helt skulle lämna Indien. Den av N. aug. 1946 bildade interimsregeringen bojkottades av muhammedanska förbundet, som motsatte sig kongressens planer på en allindisk union, där muhammedanerna skulle komma i ständig minoritet. Sedan britt, regeringen i febr. 1947 tillkännagivit sin avsikt att överlämna makten till indierna, uppgav kongressen efter överläggningar med vicebonungen Mountbatten motståndet mot Pakistan o. Nehru blev aug. s.å. premier- o. utrikesminister i Indiska unionen. N. har efter Indiens delning sökt hävda kongressens inflytande äv. i icke hinduiska stater, ss. Kashmir, där väpnade strider mellan Pakistan o. Indiska unionen pågingo ännu aug. 1948. Jfr (Brittiska) Indien, Kongresspartiet o. Pakistan.

1. Neiiendam, N i c o l a i (1865—1945), dansk skådespelare o. regissör, 1893—1930 verksam vid Det kongelige Teater. Utgav memoarerna *En Vildfarendes Veje* (1943).

z. Neiiendam, R o b e r t, f. 1880, bror till N. 1, dansk skådespelare o. tcaterhistoriker, chef för teatermuseet på Christiansborg.

Neikter (N e i c h t e r), J a k o b F r e d r i k (1744—1803), skytteansk professor i Uppsala; filosof o. kulturhistoriker i Montesquieus anda. En av de första som opponerade sig mot den franska akademiska smaken.

von Neipperg [najp'-], A d a m A l b e r t (1775—1829), greve, österrik, diplomat o. militär, älskare till Napoleons gemål Marie-Louise o. gift med henne 1822.

Neisse [naj'sej. 1. N., po. N y s a el. TT i s a, bifloder till Oder: G l a t z e r- el. S c k l e s i s k a N., 195 km, o. I, a u s i t z e r el. G ö r l i t z e r N., 206 km. — 2. Stad i vojcvodskapet Katowice, s.v. Polen (prov. Ober-Schlesien, Preussen), vid fl. Glatzer-N. 11,000 inv. (1946). Förr befäst. Belägrad av svenskarna 1643-

Neisser [nej'-], A l b e r t (1855—rgi6), tysk läkare, prof. i hudsjukdomar i Breslau 1007, upptäckte 1879 gonorréens smittämne, gonokocken.

Nejd, dets. som Nedjd.

Nejkon el. b a c k s m u l t r o n, art av örtsläktet *Fragaria.*

Nejlika, arter av örtsläktet *Dianthus.*

Nejonögon, *Hyperoar'tia,* ordning bland rundmunnarna; 7 par gälspringor, tydliga ögon, talrika horntänder o. näsgropen utan bakre mynning. Utbredda över större delen av jorden i sött o. salt vatten. Havsformerna gå upp i floderna för att leka. Ungarna (larverna) maskliika, leva i bottenslammet, s. k. linålar. Leva av fiskar, som de suga ur. Hos oss 3 arter: havsnejonögat, vanliga nejonögat el. nättingen o. bäcknejonögat.

Ne'ko el. N e c h o, *egypl. farao* 609—593 f.Kr. Återupprättade för kort tid det egypt. herradömet i Syrien, varvid Josia, konung av Juda, besegrades vid Megiddo (608). Genom nederlaget mot Nebukadnessar vid Karkemisch (605) gick Syrien åter förlorat. K. utrustade enl, traditionen en fenicisk expedition runt Afrika o. arbetade på en kanal mellan Nilen o. Röda havet.

Nekras'ov, N i k o l a j A l e k s e j e v i t j (1821—77), rysk skald. Skrev dikter med social tendens (*Vem lever lycklig i Ryssland?, Ryska kvinnor* m. fl.). (Se bild.)

Nekras'ov, N i k o l a j V i s s a r i o n o v i t j (1876—1918), rysk politiker av kadettpartiet, efter Marsrevolutionen 1917 Kerenskijs ställföreträdare o. senare generalguvernör i Finland, av bolsjevikerna.

Avrättad s. 4.

Nekrolog [-lå'g] (av grek. *nekro's,* död, o. *lo'gos,* ord), dödsruna, minnesteckning. — N e k r o l o'g i e r, förteckningar, som i medeltidsklostren fördes över de personers dödsdagar, vilkas minne man ville hedra genom att innesluta dem i den offentliga förbönen.

Nekromanti' (av grek. *nekro's,* död, o. *mantel'a,* spådom), dödsorakel, andebesvärjelse i syfte att utforska framtiden m. m. Utbredd hos fornfolken (perser, assyrier, hebréer m. fl.).

Nekropol [-på'l] (av grek. *nekro's,* död, o. *po'lis,* stad), benämning på begravningsplatser utanför antika städer.

Nekros [-å'sj (av grek. *nek'rosis,* bortdöende), dets. som brand, *med.*

Nekrospermi' (av grek. *nekro's,* död, o. *sper'ma,* säd), den form av impotens, vid vilken sädesvätskan endast innehåller döda manliga könsceller.

Nek'tar. I grek. myt. gudarnas dryck. — *Hot.* Den sockerhaltiga vätska, som avsöndras av körtelvävnader el. glandier i blommor el. på andra växtdelar; de avsöndrande organen benämnas n e k t a r i e r.

Nek'ton (av grek. *ne'ein,* simma), beteckning för den i havets övre vattenlager aktivt simmande djurvärlden i motsats till p l a n k t o n.

Neiremann, J o h a n n e s M a g n u s V a l d e m a r (1831—1906), dansk rättslärd, prof. i Köpenhamn 1859, justitieminister 1875—96: framstående jur. skriftställare.

Nelson [nell's°n]. 1. Stad i n.v. England, grevskap. Lancashire, vid fl. Calder. 31,000 inv. (1945). Bomullsindustri. — 2. Hamnstad på Nya Zeeland, på Sydöns n. kust. 14,000 inv. (1941). — 3. Flod i mell. Canada, från Winnipeg till Hudsonviken. 650 km.

Nelson, A x e l, f. "/, 1880, lärdomshistoriker o. filolog, förste bibliotekarie vid Uppsala univ.bibl. 1914—45. Bl. arb. *Philobiblon av Richard de Bury* (1922) o. *Uppsala universitet under medeltidett* (1927). Har utg. sv. originaltexten av O. Rudbecks *Atlantica* (1937 ff.) Teol, hed.dr Uppsala 1945.

Nelson, H e l g e, f. $^{15}/_{4}$ 1882, geograf, prof. *i* Lund 1916—47. Bl. arb. *Öland* (1909), *Canada, nybyggarlandet* (1922), *Nordamerika* (2 bd, 1926) o. *The Swedes and the Svoedish Settlements in North America I* (1943). Red. av *Svensk geografisk årsbok.*

Nelson [neH's°n], H o r a t i o, viscount N., hertig av B r o n t e (1758—1805), Englands störste sjöhjälte. N., som förlorat högra armen vid ett angrepp på Teneriffa 1797, segrade 1798 över den franska flottan vid Abukir, besköt 1801 Köpenhamn, tillintetgjorde 1805 den förenade spansk-franska flottan vid Trafalgar, varunder han dödligt sårades. Jfr Emma Hamilton.

Nelson [nell's°n], Eric, f. 1888, amerik. flygare av svensk börd, en av de båda flygförare som fullbordade den amerik. världsomflygningen $^{17}/_{3}$—$^{9}/_{6}$ 1924.

Nelson [nell's°n], Dona 1 d, f. 1888, amerik. politiker, industriman. Utn. juni 1940 att handha leveranserna till försvaret o. var jan. 1942—okt. 1944 president för nationalrådet för krigsproduktionen. Personlig representant för presidenten nov. 1944—maj 1945.

Nelum'bo, örtsläkte (fam. *Nymphaeaceae),* 2 arter vattenväxter med sköldlika, långskaftade, ovan vattnet uppskjutande blad o. praktfulla blommor (lotusblommor). Fröna o. de stärkelserika rotstockarna ätas. *N. nuci'jera* (tropiska o. ö. Asien) har rosenröda o. *N. lu'tea* (atlantiska Nordamerika) gula blommor.

Nemato'der (av grek. *ne'ma,* tråd), dets. som trådmaskar.

Neme'a, dalgång i s. Grekland, Argolis. Där fanns det nemeiska lejonet, som dödades av Herkules, o. höllos de nemeiska spelen. Ruiner av ett Zevstempel.

Nemerti'ner, *Nemerti'ni,* ordning bland plattmaskarna med vanl. långsträckt flimmerklädd kropp. Framtill en i en säck innesluten, utstjälpbar snabel. Tarmkanal fullständig; hjärna o. två nervstammar efter kroppens sidor; blodkärlsystem o. njurar (protonefridier) finnas, men kroppshåla saknas. Ofta mer än meterlånga; de flesta på havsbottnen.

Ne'mesis, i grek. myt. hämndens gudinna. Senare allmänt uttryck för en rättfärdig världsordning, nemesis divina, som låter olycka följa på en begången ond gärning.

Ne'rai, by i mell. Italien, 26 km s.ö. om Rom, vid kratersjön], ago di Ncmi, där man funnit rester av ett par fornrom. fartyg. Ruiner av ett Dianatempel.

Ne'mo an'te mor'tem bea'tus, lat., »ingen må prisas lycklig före sin död»; citat från Ovidius.

Ne'mo ni'si mors, lat., »ingen utom döden» (skall skilja oss åt); inskrift i Katarina Jagiellonicas ring (från Johan III).

Nemo'phila, örtsläkte (fam. *Hydrophyllaceae,* ansluten till fam. *Borraginaceae),* n nordamerik. arter. Späda örter med parflikade blad o. täml. stora, femtaliga, vackra blommor. Flera allmänt odlade i trädgårdar, särsk. den blåblommiga *N. insig'nis,* prins Gustavs öga.

Ne'mo sal'tat so'brius, lat., »ingen dansar nykter» (Cicero).

Nenn'dorf, badort med svavelkällor i delstaten Hessen, v. Tyskland (prov. Hcssen-Nassau, Preussen), v. om staden Hannover.

Nenn'i, Pietro, f. 1891, ital. politiker, ledare för de med kommunisterna förenade vänstersocialisterna, minister utan portfölj juni—okt. 1946, utrikesminister okt. 1946—jan. 1947.

Nenn'ius, walesisk historieskrivare på 800-t. Hans krönika *Historia britonum* är en viktig källskrift.

Nensjö, industrisamhälle i s. Ångermanland, Gudmundrå kommun. 820 inv. (1946). Sågverk.

Neo- (grek. *ne'os),* ny, ung (i sammansättningar), ex. neogotik, nygotik.

Neody'm, en sällsynt jordmetall, 3-värt grundämne. Kem. tecken *Nd,* atomvikt 144.27 (7 stabila isotoper), atomn:r 60. Jfr Didym.

Neofy'ter (av grek.), urkristen benämning på nydöpta; senare i munkorden nyupptagna.

Neogaea [-ge'a] (av grek. *ne'os,* ny, o. *gäi'a,* jord), annat namn för Neotropiska regionen.

Neoge'n (av grek. *ne'os,* ung, o. *ge'nein,* födas), gemensamt namn på tertiärsystemets båda yngre grupper, miocen o. pliocen.

Neogoti'k, dets. som nygotik.

Neohumanism' (av grek. *ne'os,* ny), riktning inom målarkonsten på 1940-t.

Neoimpressionism' (av grek. *ne'o$,* ny, o. *impressionism)* el. nyimpressionism, en 1886 framträdande fortsättning på impressionismen inom måleriet, som i motsats mot denna arbetade med oblandade färger, som ansattes i små prickar på duken o., sedda på avstånd, gåvo bättre illusion av luft o. ljus. Bl. representanter: Seurat o. Signic; i Sverige Kreuger o. Wilhelmson.

Neoli'tiska tiden, yngre stenåldern.

Neologi' (av grek. *ne'os,* ny, o. *lo'gos,* lära). 1. Beteckning för den teologiska riktning under 1700-t., som sökte bevisa de kristna dogmerna med förnuftsgrunder. Dess främsta sv. målsmän voro M. lyehnberg o. J. A. Lindblom. — 2. Strävan efter språklig nybildning. — Neologism', nybildat, vanl. språkvidrigt ord el. språkuttryck.

Neomarxism' (av grek. *ne'os,* ny) el. nymarxism, en vid slutet av 1800-t. framträdande tysk oppositionsriktning mot marxismen, nära samgående med revisionismen; har särsk. riktat sig mot Marx' materialistiska historieuppfattning. Stundom äv. beteckning för den moderna socialdemokratiens från marxismen avsevärt avvikande åskådning i dess helhet.

Neon [neå'n], en enatomig ädelgas. Kem. tecken *Ne,* atomvikt 20.183 (stabila isotoper: 20, 21 o. 22), atomn:r 10, smältp. — 249°, kokp. — 246'. Framställes ur flytande luft. Användes till fyllning av glimlampor o. neonrör (jfr Gasurladdningslampor).

Neopre'n el. sovpre'n, konstgjord kautschuk, framställd av klorbutadien. Är mera beständig mot organiska lösningsmedel än naturkautschuk. Jfr Buna, Svedopren o. Tiokol.

Neopto'lemos, i grek. mytol. son till Akillevs o. Deidameia, dödade i Trojanska kriget Priamos o. Astyanax, äktade vid hemkomsten Menelaos' dotter Hermione. N. hade kultplats i Delfi o. har ofta framställts i den grek. konsten o. dramat.

Neosalvarsa'n (av grek. *ne'os,* ny), *ett* arsenikpreparat, som i stor utsträckning användes till injektioner för behandling av syfilis m. m. Jfr Salvarsan.

Neotro'piska regio'nen el. Neogaea, djur- o. växtgeografisk benämning på Syd- o. Centralamerika.

Neotfia, örtsläkte (fam. *Orchidaceae),* 6 arter. *N. ni'dus a'vis,* nästrot, en i det närmaste klorofyllfri, gulbrun saprofyt med bladlös stam, blommor i axlik klase samt om ett fågelbo erinnande rotsystem. Sällsynt på mullartad skogsmark i s. o. mell. Sverige.

Nep el. N. e. p., förkortning för Nya ekonomiska politiken, en av ryska sovjetregeringen 1921 till omkr. 1927 förd ekonomisk politik, som i viss utsträckning medgav privat äganderätt m. m. i motsats till den rena kommunismen.

Nepa'l, rike i Himalaya, mellan Indiska unionen o. Tibet. 140,000 kvkm, 5.6 mill. inv. Jordbruk (majs, vete, ris), boskapsskötsel, skogsbruk o. bergsbruk (koppar). N. styres av en maharadja, men dess utrikespolitik står under britt, inflytande. Huvudstad: Katmandu.

Nepen'thes, dets. som kannväxfer.

Ne'per, förk. *N,* enhet för dämpningen resp. förstärkningen i en telefonledning, ett elektriskt filter el. en förstärkare. Storheten i fråga beräknas därvid som en logaritmisk funktion av förhållandet mellan tillförd o. uttagen effekt. Jfr Decibel.

Nephro'ma [nefrå'-], lavsläkte. *N. arc'ticum* har en stor, stundom flera dm bred bål med breda flikar, ovan som fuktig livligt grön, som torr vitgul el. ljusgrå, undertill svart med vit kant. Fruktkroppar stora, njurformade, bruna på bålflikarnas undersida. Allmän i n. Sverige bland mossa på marken el. på klippväggar.

Nepos, Cornelius, se Cornelius Nepos.

Nepot [-på't] (av lat. *ne'pos),* yngre släkting. — Nepotism', orättmätigt gynnande av egna anförvanter vid utdelning av ämbeten o. övriga inbringande sysslor.

Neptu'n, Bergnings- o. dykeri AB., före 1942 namn på Rederi AB. Poseidon.

Neptu'nigördel, en form av vätvarmande förband, som vanl. består av en binda runt om livet o. en från denna utgående mellan benen.

Neptu'niorden, *ett* 1812 stiftat" ordenssällskap i Sthlm med syfte att bereda understöd åt sjömän samt sjömansänkor o. -barn i Sthlm el. dess omnejd.

Neptu'nisk, bildad i vatten (om bergarter, uppkomna genom avlagring el. utfällning i vatten).

Neptunis'ter (av *Neptunus),* anhängarna av den av A. G. Werner hävdade geologiska uppfattningen, att jordskorpan bildats uteslutande genom inverkan av vatten. Jfr Plutonister.

Neptu'nium, kem. tecken *Np,* med konst framställt radioaktivt element, atomn:r 93. Np framställes enklast genom neutronbestrålning av uran 238, vars atomkärna infångar en neutron, utsänder en elektron o. under betastrålning övergår till Np med masstalet 239. Detta ämne sönderfaller vidare till plutonium. Sex olika neptuniumisotoper äro kända. Jfr Transuraner.

Neptu'r.us. *Rom. myt.* Havets o. sjöfartens gud, motsv. grekernas Poseidon. — *Astr.* Den näst yttersta av de nio stora planeterna, upptäckt 1846 av Galle i Berlin efter anvisning av Leverrier, vilken beräknat orten med ledning av störningar i Uranus' rörelse. Avståndet från solen är 30 ggr jordens el. 4,500 mill. km. Omloppstiden är nära 165 år o. rotationstiden c:a 16 tim. Diametern är 3.9, massan 17.2 o. tätheten 0.29 ggr jordens. I stora tuber visar planeten en blygrå skiva av 2.5" diam.; detaljer kunna ej iakttagas. Enl. sitt spektrum har N. en atmosfär av annan sammansättning än jordens. — Dess enda satellit, *Triton,* har liksom Uranusmånarna rörelse från v. till ö.

Ne'ra, biflod fr. v. till Tiber, i mell. Italien. Storartade vattenfall *(Cascate delle marmore).*

Nerbudd'a, annat namn på floden Narbada.

Nerei'der. *Grek. myt.* Havsnymfer, havsguden Nerevs' femtio döttrar. — *Zool.* Grupp av långa dels fritt simmande, dels på bottnen levande vackra havsborstmaskar med pariga, borstbesatta fotutskott. Rovdjur med långlika käkar. Allmänna vid västkusten.

Ne'revs, i grek. myt. en havsgud, son till Pontos o. Gaia, fader till nereiderna.

Ner'gal, i babyl. myt. krigets, jaktens, pestens o. den brännande solens gud.

Ne'ri, Filippo (i5*5—95). »tal. jesuit, stiftare av oratorianernas kongregation i Rom; helgonförklarades 1622.

Nerike, äldre form för Närke.

Nerikes Allehanda, liberal tidning *l* Örebro, grundad 1843. Red. (sed. 1933) C. E. Ljung.

Nerikes-Tidningen, frisinnad o. nyktersvänlig söckendagstidning i Örebro, uppsatt 1896.

Ne'ring, Johann Arnold (omkr. 1655—95). tysk arkitekt. Ritade *Tyghuset* i Berlin.

Ne'rium, växtsläkte (fam. *Asclepiadaceae),* 2 el. 3 arter smärre träd, stundom buskliknande, i Medelhavsområdet. A'. *olean'der,* rosenlager, med ljusröda el. vita, välluktande blommor, växer i s. Europa o. n. Afrika längs vattendrag; hos oss omtyckt krukväxt. Giftig.

Nerman, Clas Ulrik (1792—1852), ämbetsman, justitiekansler 1838, Karl XIV Johans gunstling o. personlige rådgivare.

1. Nerman, Ture, f. $^{18}/_{5}$ 1886, författare, tidningsman, red. för Nya Samhället 1910—15, för Politiken 1916—17. Ufg. av tidn. Trots Allt! 1939—45. I,ed. av FK 1930—37 o. sed. 1946 (socialdem.). Proletär- o. kärleksdikter samt revykupletter.

2. Nerman, Einar, f. $^{6}/_{1}$„ 1888, broder till T. N. o. B. N., konstnär, har framträtt som illustratör o. tecknare i en elegant stil. Karikatyrer. En tid verksam i England, numera bosatt i För. Stat.

3. Nerman, Birger, f. $^{6}/_{10}$ 1888, broder till T. N. o. E. N., arkeolog o. historiker, prof. i Dorpat 1923—25, dir. för Statens historiska museum sed. 1938, ordf. i Sv. fornminnesfören. sed. 1939. Bl. arb. *Die Völkerwanderungszeit Gotlands* (i935), *Sveriges Rikes uppkomst* (1941) o. *Sveriges första storhetstid* (1942).

Nernst, Walther (1864—1941), tysk kemist o. fysiker, prof. i Göttingen 1891, i Berlin 1905, president för Physikalisch-technische Reichsanstalt 1922—24. Utförde grundläggande elektrokemiska o. termodynamiska arbeten o. erhöll för de senare 1020 års uobelpris i kemi.

Ne'ro, I, uciu3 Domitias (37—68), *rom. kejsare* 54, systerson till kejsar Caligula, utsvävande o. grym men med utpräglade konstnärliga intressen. N. lät bl. a. mörda sin moder, Agrippina, förföljde efter Roms brand 64 de kristna o. beskyllde dem för branden för att därigenom freda sig själv. Flydde, sedan uppror utbrutit under Galbas ledning, o. begick självmord.

Nero, opera med musik o. text av A. Boifo, uppförd i Stockholm i:a ggn 1926.

Nero'nisk, grym o. tyrannisk (som Nero).

Ner'tus, enl. Tacitus en av nordgerman3ka stammar dyrkad jordgudinna. Namnet är en äldre form av Njord.

Ne'ruda, Jan (1834—91), tjeck, skald, en av den tjeck, litteraturens främsta, tidningsman. Bl. dikter: *Ballader och romanser* (1883).

1. Ne'ruda, Vilhelmina (1838—1911), tjeck, violinist, 1864—69 g. m. Ludvig Norman.

2. Neruda, Franz (1843—1915), broder till V. N., tjeck, violoncellist o. dirigent, ledde från 1891 Musikföreningen i Sthlm. Verkade äv. som lärare o. tonsättare.

Nerv (av lat. *ner'vus,* sena). *Anat.* Centrala nervsystemets förbindelser med olika organ o. vävnader i kroppen. De äro till färgen vita, rikt förgrenade bildningar, som bestå av tjockare el. tunnare buntar av nervtrådsutskott (jfr Nervcell), omgivna av en tunn bindvävshinna. I nerverna ledas signaler mellan centrala nervsystemet o. olika delar av kroppen. — *Bot.* Beteckning för bladens kärlsträngar med deras bastskenor. Nervernas förlopp (nervatu'ren) är ofta av stort systematiskt värde.

Nerva, Marcus Coccejus (omkr, 35—98 e.Kr.), *rom. kejsare* 96, genomdrev flera för den inre styrelsen viktiga reformer.

Nervcell, ganglie cell, i centrala nervsystemet o. i perifera nervganglier lokaliserade celler, bestående av en cellkropp o. en el. flera utskott, ett längre utskott, nervtrådsutskottet, o. ett el. flera kortare ofta mer el. mindre starkt förgrenade utskott, dendriter. Jfr Nervvävnad.

Nervdroppar, populär benämning på kamferdroppar, som innehålla sprit, eter o. kamfer.

Nervfeber, äldre benämning på tarmtyfus.

Ner'vi, stad i n.v. Italien, prov. Genua. 9,000 inv. (1931). Luftkurort.

Ner'vier, keltiskt' folk i det forna Gallia

belgica, kring fl. Sambre; besegrades av Caesar 57 f.Kr. Huvudstad: Bagacum (nuv. Bavay).

Nervkrig, politiskt påtryckningsmedel, som kom till utbredd användning under den europ. krisen mot slutet av 1930-t. o. under Andra världskr. Består i propaganda genom press o. radio, utspridande av alarmerande rykten samt truppkoncentrationer mot den stat, mot vilken det riktas, i avsikt att bryta dennas moraliska motståndskraft. Nervkriget användes första gången i större skala av Tyskland mot Tjeckoslovakien under den sudettyska krisen hösten 1938 o. mot Polen före krigsutbrottet sept. 1939.

Nervosite't, sjuklig överretbarhet o. bristande balans, neurasteni.

Nervskakning benämning för *x)* en stark sinnesrörelse. 2) darrningar i kroppen i samband med rädsla etc, 3) darrningar (tremor) i samband med organiskt betingade sjukdomar, i första hand i nervsystemet.

Ner'vus, lat., nerv. — N e r v n i r e'r u m, »sakernas nerv», förnämsta förutsättningen för företag, dvs. pengar.

Nervvävnad, den vävnad, varav nervsystemet är uppbyggt. Består av nervceller (jfr d. o.) o. gliaceller, ncuroglia.

Nervös, nerv-; otålig, retlig; nervsvag.

Neso'is, mi fi'li, quantula sapiantia re'gitur mun'dus, lat., »du vet ej, min son, med hur ringa vishet världen styres»; bevingat ord, som felaktigt tillskrivits Axel Oxenstierna i brev till en av hans Söner.

Nes'cit occa'sum, lat., »den vet ej av nedgång», valspråk för sv. Nordstjärneorden.

von Ness'elrode [-rade], K a r l V a s i 1j e v i t j (1780—1862), greve, rysk diplomat, utövade som förfäktare av Heliga alliansens grundsatser ett stort inflytande på kongressen i Wien o. de följande kongresserna 1818—22.

Ness'ler, V i k t o r (1841—90), tysk tonsättare, känd genom sina melodiösa operor *Rdttfdngaren från Hameln* (1876) o. *Trumpetaren från Säkkingen* (1884).

Ness'lers reagens', ett mycket känsligt reagens på ammoniak, bestående av en vattenlösning av kvicksilverjodid o. jodkalium, försatt med litet kaliumhydroxid. Upptäckt av tysken J u l i u s N e s s l e r (1827—1905).

Ness'os, i grek. myt. en centaur, som Herakles dödade. På N:s råd fuktade Herakles' maka en mantel med N:s blod i tro att därigenom kunna bibehålla sin makes trohet. Manteln förorsakade Herakles så stora plågor, att han själv brände sig på bål. — N e s s o s m a n t e l, olycksbringande gåva.

Nestning, dansöskjol.

Nes'tor. *Astr.* En av de s. k. trojanska småplaneterna, vilkas medelavstånd från solen är nästan lika med Jupitere.

Nes'tor (1056—omkr. 1114), rysk munk i Kiev, länge ehuru med orätt ansedd som förf. till de efter honom uppkallade betydelsefulla ryska krönikeuppteckningarna, *Nestors krönika* (sv. övers. 1910), rörande Rysslands äldsta historia.

Nes'tor f r å n P y l o s, den äldste bland de grek. furstarna under Trojanska kriget. Bildligt: den äldste inom en krets.

NestorianisnV, åsikt företrädd av patriarken N e s t o'r i u s i Konstantinopel (d. trol. 451), som förklarade, att Guds son tagit sin boning i människan Jesus. Förkastades i Efesos 431. Hans anhängare, n e s t o r i a'n e r n a, bildade en kyrka i Persien (489). Jfr Tomas o. Kaldeiska kristna.

Nesfroy [-råj], J o h a n n (1801—62), österrik, skådespelare o. teaterförfattare. Av N:s lustspel ha några bearbetats till sv. av August Blanche *(Herr Dardanell o. hans upptåg på landet* m. fl.), av Frans Hodell *[Andersson, Pettersson o. Lundström)* o. a.

Néthou, P i c de N. el. P i c d'A n e t o, högsta toppen på bergsgruppen Maladetta, mell. Pyrenéerna. 3,404 m.

Nefscher, C a s p a r (1639—84), tysk-holländsk porträtt- o. genremålare, verksam i Holland. Arb. hållna i pompös barockstil.

Netsu'ke, konstnärligt prydd, lackerad knopp, som håller fast snodden till en inro.

Nett'o (it., klar, skuldfri), förk. *nto,* med avdrag. Motsats: b r u t t'o. — N e t t o p r e m i e, försäkringspremie utan tillägg för omkostnader. — N e t t o p r i s, en varas pris med avdrag av rabatter. — N e t t o t o n, fartygs avgiftspliktiga rymd i registerton (å 2.83 kbm). — N e t t o v i k t, en varas vikt med avdrag av förpackningens vikt. — N e t t o v i n s t, vinst efter avdrae av samtliga kostnader.

Ne'ttuno, stad i prov. Koma, Italien, 50 km s. om Rom, vid kusten. Allierade styrkor landsattes vid N. 22 jan. 1944, staden ockuperades 25 s. m., men det tyska försvaret av vägen till Rom bröts först i maj 1944- Jfr Anzio.

Nefze, flod i ö. Tyskland, bildar i sitt mell. lopp gräns mot Polen, utfaller i Oders bifl. Warthe. 340 km.

Neubran'denburg [nåj-], stad i delstaten Mecklenburg, n. Tyskland. 22,000 inv. (1939). Medeltida stadsmur med praktfulla portar. Om N. utkämpades under Trettioåriga kriget blodiga strider mellan sv. o. kejscrl. trupper.

Neuchåtel [nösjatäll'], ty. N e u e n b u r g [nåj'en-]. 1. Kanton i v. Schweiz. 800 kvkm, 118,000 inv. (1941). Bergland (Jura) med långsträckta högdalar. Vinodling, skogsbruk, urtillverkning. — 2. Huvudstad i N. 1, vid. Neuchåtelsjön. 24,000 inv. (1941). Slott från 1100—1300-t. Univ. Livlig industri: ur, papper, choklad.

Neuchåtelsjön [nösjatäll'-], sjö i v. Schweiz, vid foten av Jurabergen, genomfluten av fl. Thiéle. 216 kvkm.

Neue Freie Pre'sse [nåj'e fraj'e-], daglig radikal tidning i Wien 1864—1939.

Neuenahr [nåj'en-], bad- o. brunnsort med varma alkaliska källor i v. Tyskland, delstaten Nordrhein-Westfalen (Rhenprovinsen, Preussen), s. om Bonn,

Neuengamme [nåj'en~], nazistiskt koncentrationsläger i närh. av Hamburg, Tyskland.

Neues Deutschland [nåj'-dåjtsj'länt], tysk tidning i Berlin. Utges sed. 1945 med rysk licens o. är organ för socialistiska enhetspartiet. Upplaga c:a $^{1}/_{2}$ rnill. ex.

Neue Ziiroher Zeitung, världsberömd schweiz. tidning, grundad 1780. Liberal; välunderrättad, särsk. i utrikespol. frågor.

Neufahrwasser [nåj'-], hamnstad o. nordlig förstad till Danzig, vid Weichsels västligaste mynningsarm. 10,000 inv. Frihamn.

Neufohäteau [nösjatå'], stad i s.ö. Belgien, prov. Luxemburg, n.v. om Arlon. 2,600 inv. (1930). Under Första världskr. trängdes fransmännen i slaget vid N. 22—23 aug. 1914 tillbaka bakom Maas av tyskarna.

de Neuforge [n^{o}forsj'j, J e a n F r a n c o i s (1714—91), fransk arkitekt. Betydelsefull främst genom sitt arbete *Recueil élémentaire d'architecture* (1—9, 1757—80).

von Neuhof [nåj'håf], T h e o d o r (1686—1756), tysk frih., *konung av Korsika* 1736 under namnet T e o d o r I, måste fly redan s. å. o. förde sedan ett kringflackande o. äventyrligt liv. Dog i England.

Neuilly-sur-Seine [nöji' syr sä'n], nordvästlig förstad till Paris, vid Seine. 60,000 inv. (1946). Automobilfabriker. Här slöts fred mellan Bulgarien o. de allierade $^{27}/_{11}$ 1919.

Neujd [nöjd], H e r m a n (1872—i93i),bild-

huggare. Utförde konstindustriella föremål o. småskulptur.

Neukölln [nåj-] (R i x'd o r f 1899—1912), industristad i s. Gross-Berlin (sedan 1921). 316.000 inv. (1933).

Neumann [nöj'-] M e l c h i o r (1670—1741), kirurg, Karl XII:s kammartjänare o. läkare.

Neumann [nåj'-]. B a l t h a s a r (1687—1753). tysk arkitekt, urspr. militär. N., som är en av den tyska barockens mest lysande o. självständiga representanter, uppförde bl. a. det

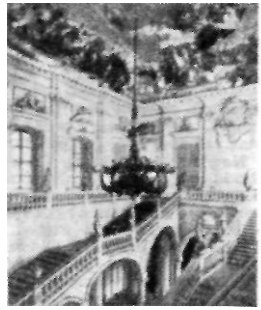

furstbiskopliga palatset, nuvarande slottet, i Wiirzburg (se bild), trapphus i slotten Bruchsal o. Briihl, till stor del förstörda under Andra världskr., Schönborn-kapellet vid domen i Wiirzburg, vallfartskyrkan i Vierzehnheiligen (se d. o.) o. Kloster-kyrkan i Neresheim.

Neumer [nevv'-] (av grek. *nev'ma,* vink, åtbörd), nottecken, med vilka den rom. kyrkans liturgiska musik upptecknades. De bestodo av punkter, accenter o. dyl. o. anbragtes urspr. (omkr. 500) över texten för att underlätta recitationen. De angåvo ej tidsvärdet. På 900-t. tecknades neumerna på två linjer, tills Guido av Arezzo på 1000-t. införde fyra linjer o. gjorde tecknen kvadratiska, s. k. koralnoter.

Neumiinster [nåj'-|. stad i n.v. Tyskland, delstaten Schleswig-Holstein. 54,000 inv. (1939). Klädes till verkning.

Neunkirclien [nåjn'kirtjen], stad i Saarområdet. 39,000 inv. (1939). Stora stenkolsgruvor o. järnverk.

Neuquén, territorium i Argentina. 96,465 kvkm.

Neuralgi' [nev-] (av grek. *nev'ron,* nerv, o. *al'gos,* smärta), smärta i en nerv; en del vanl. anfallsvis uppträdande smärtor, som äro lokaliserade till en bestämd nerv, t. ex. i ansiktet, armen, benets baksida (ischias).

Neurasteni' [nev-] (av grek. *nev'ron,* nerv, o. *aslene's,* svag), den vanligaste funktionella nervsjukdomen, yttrande sig i allmänt ökad retbarhet, känslighet för olika påverkningar o. abnorm uttröttbarhet hos nervsystemet. — N e u r a s t e'n i k e r, person som lider av neurasteni. — Adj.: n e u r a s t e'n i s k.

von Neurath [nåj'rat], K o n s t a n t i n, f. 1873, frih., tysk diplomat o. politiker. N. blev 1917 kabinettschef hos kon. av Wurttemberg, var 1919—21 minister i Köpenhamn, 1922—30 ambassadör i Rom o. 1930—32 i London. Juni 1932 blev N. utrikesminister i kabinettet v. Papen o. behöll denna post under Schleicher o. Hitler till febr. 1938, då han utnämndes till president i det nybildade hemliga kabinettsrådet. Riksprotektor i Böhmen-Mähren T939—43. Dömdes okt. 1946 av krigsförbrytelsedomstolen i Niirnberg till 15 års fängelse.

Neuri'n [nev-], vinyl-trimetyl-ammoniumhydroxid, en giftig organisk bas, som bildas ur kolin genom avspjälkning av vatten vid förruttnelse av lecitinhaltiga ämnen. Är kemiskt närbesläktad med muskarin.

Neurit [nev-] (av grek. *nev'ron,* nerv), inflammation i en nerv.

Neurogli'a [nev-] (av grek. *nev'ron,* nerv, o. *gli'a,* lim), stödjevävnaden i nervsystemet.

Neurologi' [nev-] (av grek. *nev'ron,* nerv, o. *lo'gos,* lära), vetenskapen om nervsystemet o. dess sjukdomar.

Neurom [nevrå'm] (av grek. *nev'ron,* nerv), svulst, uppbyggd av nervtrådar.

Neuron [nevrå'n], (av grek. *nev'ron,* nerv), en nervcell med därtill hörande nervtrådsutskott o, dendriter. Ledningsbanorna mellan centrala nervsystemets olika delar o. mellan centrala nervsystemet o. de olika organen äro uppbyggda av neuron.

Neuropa [nåjrå'pa], sammandragning av ty. *Neues Europa,* benämning på det planerade, under tysk ledning »nyordnade» Europa.

Neuropati' [nev-] (av grek. *nev'ron,* nerv, o. *pa'tos.* lidande), anlag för nervsjukdomar.

Neuros [nevrå's] (av grek. *nev'ron,* nerv), beteckning för en del icke organiska nervsjukdomar ss. hysteri, neurasteni o. för vissa nervösa åkommor ss. yrkesneuroser (ex. skrivkramp). Adj.: n e u r o't i s k.

Neusatz [naj's-1. tyska namnet på staden Novi Sad i Jugoslavien.

Neusiedlersjon lnaj'sid-], ung. F e r t ö, salt insjö på gränsen mellan Österrike o. Ungern. 335 kvkm. 1868 var sjön helt uttorkad.

Neuss [nåjs], stad i v. Tyskland, Nordrhein-Westfalen, nära Rhen. 60,000 inv. (1939). Kyrka från 1200-t. Livlig spannmåls- o. kreatursliandel. Metall- o. textilindustri. Till stor del förstört vid allierade bombräder under Andra världskr.

Neustrelitz [nåjstre'-], stad i delstaten Mecklenburg, n. Tyskland, vid Zierkelsjön. 26,000 inv. (1939). Maskinfabriker.

Neustrien (av lat. *Neusfria,* »icke östland») kallades v. delen av de merovingiska frankernas rike i motsats till ö. delen, Austrasien.

Neutra'l (av lat. *neu'ter,* ingendera). 1. *Språkv.* Som tillhör intetdera könet. Jfr Neutrum. — 2. Opartisk, partilös, som ej håller med någondera parten; som icke deltager i ett pågående krig. Jfr Neutralitet. — 3. *Kem.* Neutral kallas en förening, som varken reagerar surt el. basiskt. Jfr Reaktion.

Neutralisatio'n (av *neutral),* försättande av en bas med en syra el. en syra med en bas i avpassad mängd, så att lösningen reagerar varken basiskt el. surt. Syrans protoner, H^+, förena sig därvid med basen, t. ex. OH^-, under värmeutveckling (n e u t r a l i s a t i o n s v ä r m e). Jfr Protolys o. Titrering.

Neutralisera, göra neutral; förta verkan av.

Neutraliserad stat, stat, som enl. fördrag är skyldig o. berättigad förbli neutral i händelse av krig mellan andra makter.

Neutralite't innebär folkrättsligt, att en stat ej deltager i ett krig mellan andra stater. Mellan neutrala o. krigförande gälla särskilda rättsregler: n e u t r a l i t e t s r ä t t e n. Brott mot denna är n e u t r a l i t e t s b r o t t. När ett krig utbrutit, bruka de utomstående staterna genom en n e u t r a l i t e t s f ö r k l a r i n g ge till känna, att de ämna vara neutrala. Ofta utfärdas inom den neutrala staten särskilda lagar till neutralitetens tryggande, s. k. n e u t r a l i t e t s l a g s t i f t n i n g.

Neutralitetslagen, amerik. lag av «/n '939 till skydd för För. Stat:s neutralitet under början av Andra världskr. Neutralitetspolitiken övergavs emellertid 1941 genom antagandet av lend and lease bill (se d. o.).

Neutral zon, område, vanl. beläget invid tvenne staters gränser, inom vilket krigsoperationer ej få äga rum. Å ömse sidor om svensk-norska gränsen finnes sedan 1905 en neutral zon.

Ne'utrer (av *neutrum),* benämning pa de sv. författare (Tegnér m. fl.), som stodo utanför de litterära fejderna mellan »gamla» o. »nya» skolan vid början av 1800-t.

Neutri'no, en elementarpartikel utan elek-

trisk laddning o. med mycket liten massa, som antages uppstå vid mesonernas sönderfall o. därför skulle ingå i kärnreaktioner o. i den kosmiska strålningen. Den har dock ännu ej kunnat med säkerhet påvisas.

Neutro'ner, oladdade partiklar med samma massa som protoner. Uppträda som en strålning med mycket hög genomträngningsförmåga, då beryllium el. vissa andra lätta element bombarderas med alfastrålar. Neutronerna frigöra protoner ur paraffin o. andra vätehaltiga ämnen 0. få samtidigt själva lägre hastighet. Särskilt dessa långsamma neutroner äro mycket verksamma projektiler vid atomsprängningar äv. av tyngre element. Jfr J. Chadwick o. Elementomvandling.

Ne'utrum, förk. *N*, lat., intetdera. — *Språkv.* Genus, omfattande ord, som varken äro maskulinum el. femininum; i sv. språket ord, som i nominativ singularis få ändeisen *t* el. *et* i bestämd form, t. ex. nöje*, *hxiset.* Jfr Realgenus.

Neuve Chapelle [növvsjapäll']. by i n. Frankrike, dep. Pas-de-Calais, där engelsmännen mars 1915 förgäves sökte genombryta tyska fronten.

de Neuville [dº növill'], Alphonse (1836—85), fransk målare. Vanl. scener från 1870—71 års krig, kännetecknade av livfull handling o. storslagen komposition *{De sista patronerna, Strid på en järnvägsbank).*

Nev., förkortning av *Nevada.*

Neva [nivå'], flod i n.v. Ryssland, rinner från Ladogasjön till Finska viken. 73 km. Vid Leningrad delas N. i fem armar; segelbar; isbetäckt fem månader om året.

Neva'da, förk. *Nev.*, en av Amerikas Förenta Stater (sedan 1864), i v. 286,299 kvkm, 156,000 inv. (1944). Högland med goda tillgångar på guld o. silver. Glest befolkat. Huvudstad: Carson City (2,500 inv.); största stad: Reno.

Newall [njo'ºl], sir Cyril Louis Norton, f. 1886, eng. flygmarskalk (1940) deltog i Första världskr. o. var 1937—40 chef för eng. flygvapnet. N. är upphovsman till det eng. spärrballongsystemet. Generalguvernör på Nya Zeeland 1941—46.

New Amsterdam [njo-], »Nya Amsterdam». 1. En av holländare i börj. av 1600-t. grundad stad i Nordamerika, huvudstad i Nya Nederland; nuv. New York. — 2. Stad i Britt. Guayana, vid fl. Berbice. 10,000 inv.

1. Nev'anlinna, Ernst (1873—1932), urspr. Neovius, finl. politiker o. finansvetenskapsman, prof. j Helsingfors 1924, tidigare ordf. i gammalfinska partiets riksdagsgrupp.

2. Nev'anlinna, Rolf, f. 1895, finl. matematiker, prof. vid Helsingfors univ. 1926, dess rektor 1941—45.

Ne varie'tur, lat., »må ej förändras», uttryck som anger, att en edition, urkund el. dyl. fått en slutlig utformning; tecknas t. ex. på ett diplomatiskt avtal i samb. med att underhandlarna parafera (sätta sina initialer under) detta.

Newark [njo'ak]. 1. Stad i New Jersey, n.ö. För. Stat., förstad till New York. 430,000 inv. (1940). Betydande läder-, maskin o. a. industri. — 2. Stad i Ohio, ö. För. Stat. 32,000 inv. (1940).

New Bedford [njo bedd'fºdj, stad i Massachusetts, n.ö. För. Stat., vid Atlanten. Bomullsindustri. 110,000 inv. (1940).

New Britain [njo britt'°n]. 1. N. el. Birara, förr Nya Pommern, största ön i Bismarcksarkipelagen. 26,700 kvkm, omkr. 90,000 inv. (1940). Huvudstad: Rabaul. N., som besattes av japanerna 1942, anfölls «/$_{18}$ 1943 av de allierade, som till största delen återtogo N. 1944. — 2. Stad i Connecticut, n.ö. För. Stat. 69,000 inv. (1940).

New Brunswick [njo branus'°ikk], »Nya Brauuschweig», provins i s.ö. Canada. 72,481 kvkm, 457,000 inv. (1941), varav omkr. 25 % fransmän. Lantbruk, skogsbruk, fiske. Huvudstad: Fredericton. Största stad: St. John.

Newburgh [njo'b°], stad i staten New York, n.ö. För. Stat., vid Hudsonflodcn. 32,000 inv. (1940).

Newcastle [njo'kasl]. 1 N.-upon-Tvne [-Opånn tajn], huvudstad (eget grevskap) i grevsk. Northumberland, n.v. England, vid Tyne. 291,000 inv. (1946). N. är en av Englands främsta handels- o. industristäder. Utmärkt hamn; stor kolexport; skeppsbyggeri; järn- o. kem. industri. 1940—41 utsatt för tyska flyganfall. — 2. Greater N., hamnstad i Nya Syd-Wales, s.v. Australien, vid fl. Huntcrs mynning. 120,000 inv. (1940). Livlig stenkolsexport. — 3. Stad i Pennsylvania, n.ö. För. Stat. 48,000 inv. (1940). Järnindustri.

Newcastle [njo'kasl], Thomas Pelham-Holles, hertig av N. (1693—1768), britt, politiker (whig), premierminister med kort avbrott 1754—62, från 1757 i själva verket trängd åt sidan av William Pitt d. ä.

Newoomb [njo'k°m], Simon (1835—1909). amerik. astronom, prof. vid amerik. marinen 1861, mest bekant för sina populära arb. *Populär astronomy* (1878) o. *Astronomy for everybody* (1903; Åstronomi för alla, 1909).

Newoomen [njo'k°m°n], Thomas (1663—1729), eng. mekaniker, uppfinnare av den första praktiskt användbara kraftmaskinen, en gruvpump, som använde ånga till drivkraft, ångmaskinens föregångare.

New Deal [njo di'!], eng., »nya given», benämning på den ekonom, o. sociala politik, som 1933 inleddes i För. Stat. av presid. Roosevelt för att övervinna den fr. hösten 1929 rådande ekonom, krisen. N. D. bestod av en rad olika åtgärder, främst *National industrial recovery act* (NIRA, jfr d. o.) o. *A gricultural adjustment act* (AAA). AAA, som avsåg att stödja farmarna, antogs av kongressen maj 1933. Den sökte reglera priset på jordbruksprodukter. Andra åtgärder ingående i N. D. voro igångsättandet av stora offentliga arbeten, för vilket ändamål *Public works administration* skapades. För att finansiera regeringens projekt skapades *Reconstruetion finance corporation.* Arbetslöshetsunderstöden utvidgades, o. allmän socialförsäkring infördes genom *Social securtty act.* Genom *Wagner labour relations act* 1935 erkändes arbetarnas rätt att bilda fackföreningar o. ingå kollektivavtal. Slutl. infördes sträng statskontroll över bankerna. Ehuru stora delar av N. D. förklarats olagliga av Högsta domstolen, torde den dock ha medfört en väsentlig minskning av arbetslösheten, o. dess mest bestående resultat anses vara uppkomsten av en organiserad arbetarrörelse o. konsoliderandet av genom inbördes konkurrens desorganiserade industrier.

New England [njo ingg'l°nd], eng., »Nya England», benämning på de sex n.ö. staterna i För. Stat. (Maine, Vermont, New Hampshire, Massachusetts, Connecticut, Rhode Island).

Nevers [növä'r], huvudstad i dep. Niévre, ö. mell. Frankrike, vid Loire. 34.000 inv. (1936). Katedral från 1100—1300-t., till stor del i ruiner. Fajanstillverkning, grundad på 1500-t., o. porslinsindustri.

Neveu [növvö'], Gine 11 e, f. 1919, framstående fransk violinist, gästade Sthlm i:a ggn 1939-

Newfoundland [njofa°'ndl°nd], fr. Terre Neuve, ö vid Nordamerikas ö. kust. no,681 kvkm, 318,000 inv. (1945). Utgör tills, med ö. Labradorkusten en britt, koloni. 402,000 kvkm, 318,000 inv., varav c:a 600 eskimåer. Strängt klimat. Huvudnäringar äro fiske, trävaruindustri o. bergshantering (järn, bly, zink). Befolkningen är av eng. o. irl. härstamning; omkr. 95,000 äro rom. katoliker. I spetsen för N. står

en av britt, konungen utsedd guvernör samt en rådgivande kommission på 6 medl. Huvudstad: St. Johu's. N., som upptäcktes av Cabot 1497, blev på 1600-t. eng. koloni; självstyrelse sedan '855, doniinion 1907—33. Förslag föreligger om N:s iuförlivning med Canada. — Till För. .Stat. upplåtos 1940 på N. vissa militära stödjepunkter under 99 år. Jfr Labrador.

Newfoundlandsbanken [niofa°'nd-], undervattensgrund i v. Atlanten, vid Newfoundland. Givande torskfiske.

Newioundlandshund [njofa°'nd-], stor, kraftig o. livlig vakt- o. sällskapshund med stort, bretl huvud, små öron o lång, tät hårbeklädnad. Färgen oftast svart, ibland skiftande i rostbrunt, stundom vit, svartfläekig.

New Georgia [njo dsåå'ds'ji^{n}], en av de britt. Salomonöarna, n.ö. om Guadalcanar. Ockuperad av japanerna rg4i—okt. r943-

New Hampshire [njo ha:mm'sj^{0}], förk. *N. H.*, en av Amerikas Förenta Stater (sed. T788), i n.ö. (New England). 24,097 kvkrn, 457,000 inv. (1944). Bergigt o. skogrikt. Skogsbruk, industri (bomulls- o. yllevaror, skodon). Huvudstad: Concord; största staden: Manchester. — N. är en av de ursprungliga unionsstaterna.

New Haven [njo he''v°n3, hamnstad i Connecticut, n.ö. För. Stat. 161,000 inv. (1940). Stort univ. (Yale). Betyd, industri.

Nevir, ö bland Seeward Islands. 129 kvkm, ir,ooo inv. (1946).

New Irland [njo aj'°l°nd], ö i Bisnmrcksarkipelagen. 7,800 kvkm, omkr. 37,000 inv. (1940).

Nevishög, kommun i v. Skåne, Malmön. 1. (past.adr. Staffanstorp); Klågcrups landsf.distr., Torna o. Bara doms. 1,300 inv. (T947).

New Jersey |njo ds}e'Si], förk. *X. /.*, en av Amerikas Förenta Stater (sed. 1787), i n.ö. vid Atlanten. 20,095 kvkm, 4.2 mill. inv. (1944). Betyd, textil-, metall- o. maskinindustri. Åkerbruk, fiske o. bergsbruk. Huvudstad: Trentou; största staden: Newark. — En av de ursprungl. unionsstaterna. Se kartan till Am. För. Stat.

Newman fnjo'm°nJ, John Henry (r8oi—90), eng. kardinal; var först ledare för den högkyrkliga Oxfordrörelsen men övergick r845 till romersk-kat. kyrkan. Hans självbiogr. framställning av den andliga utveckling, som låg bäri, *Apologin pro vila sua* (1864), är en av r8oo-t:s märkligaste skrifter. Framstående andlig skald.

Newman [njo'm^{o}n], Ernest, f. r868, eng. musikkritiker, i Sunday Times sed. rg20. Arb. främst om Waguer, bl. a. *Life of Richard Wagner* (I—IV, 1933—46). Av. skrifter om Gluck, Hugo Wolf, Richard Strauss o. Liszt.

Newmarket [njo'makit], stad i s. England, grevsk. Cambridgeshire. ro,000 inv. (1931). Stor kapplöpningsbana, sed. 1600-f. centrum för Englands hästsport.

New Mexico [njomeks'ikå°], förk. *N. M.*, en av Amerikas F"örenta Stater (sedan i9r2), vid gränsen till Mexico. 315,115 kvkm, 560,000 inv. (T946). Bergig. Huvud/lod: Rio Grande del Norte. Torrt klimat. Boskapsskötsel o. bergsbruk. Stora indianreservationer. Huvudstad: Santa Fé; största staden: Albuqucrque. — N. tillhörde förr republiken Mexico men erövrades av För. Stat. T846.

New Orleans [njo å'lins], största staden i Louisiana, s. För. Stat., vid Mississippi o. Mexikanska bukten. 495,000 inv. (1940), varav över 100,000 negrer. Viktig hamnstad med stor utförsel av bomull, tobak, vete m. m. Sockerindustri. Univ., grundat 1834 (5,300 stud., 1945). N. anlades 1718 av fransmän, var spansk besittning 1763—1800, såldes 1803 av Frankrike till För. Stat.

Newport [njo'påt]. 1. Stad (eget grevskap) i s.v. England, grevsk. Monmouthshire. 101,000 inv. (1946). Stora dockor. Järn- o. gummiindustri. Kol- o. järnutförsel. — 2. Stad i Rhode Tsland, n.ö. För. Stat. Fashionabel badort. Flottstation (övningsstation). 3r,ooo inv. (r94o).

Newport News |njɔ»'påVl ujosj, stad 1 Virginia, ö. För. Stat. Skeppsvarv. Flygskola. 37,000 inv. (r940).

New Providence [njo pråvv'id°us], huvudön bland britt. Baliamaöarna, Västindien. 150 kvkm, 29.000 inv. (rg43). Huvudstad: Nassau.

New Rochelle [njo råsjäli'], stad i staten New York, n.ö. För. Stat. 58,000 inv. (rg4o).

News Chronicle [nio's krånn'ikl], daglig liberal morgontidning i London. TJppl. i.$_{7}$ mill. ex. Nuv. namn 1930. Jfr Daily Chronicle.

New South Wales [njo sa°b °e»'laj, eng. namnet pä Nya Syd-Wales (se d. o.).

New Sweden [njo s°i'd^{o}n], eng. namnet på Nya Sverige (se d. o.).

Newton [njo'tn], sir I sa a c (1642—1727), eng. matematiker, fysiker o. astronom, prof. i matematik i Cambridge T669, myntmästare 1699, president för Royal Society T703. N. lade 1687 grunden till den moderna dynamiken o. uppställde samtidigt sin berömda gravitationslag i *Philosophiae natur alis principia mathematica* (Naturvetenskapens matematiska principer, 3 bd, rg27—31). Sammanfattade 1704 i *Opticks* sina teorier för ljuset o. läran om färgspridningen. Utförde en mängd betydelsefulla matematiska arbeten o. lade bl. a. grunden till differentialkalkylen. Jfr Gravitation.

Newton [njo'tn], stad i Massachusetts, n.ö. För. Stat., vid Charles River. 70,000 inv. (rg4o).

Newton [ujo'tn], förk. *n*, enhet i mks-systemet för kraft, är lika med den kraft, som pä 1 sekund ger massan r kg en hastighetsökning av r m/sek. r n = roo.ooo dyn = 0:101972 kilopond.

New Westminster Lnjo °est'minst^{o}J, stad i British Columbia, Canada. 44,000 inv. (1946).

New York [nio jå'k], förk. *N. Y.* 1. En av Amerikas Förenta Stater (sed. r788), i n.ö. r27,436 kvkm, 12.6 mill. inv. (1946). Jord- o. bergsbruk, storindustri, handel. N. är För. Stat:s folkrikaste stat; 7 städer ha mer än 100,000 inv. Huvudstad: Albany. Största stad: New York. Se kartan till Am. För. Stat. — 2. Stad i N. r, vid Hudsonfloden, jordens största och folkrikaste stad. 7.5 mill. inv. (1940), med förstäder i N. 1 o. i New Jersey ir mill. inv. N:s centrum utgöres av ön Manhattan, som genom stora bängbroar är sammanbunden med fastlandet. Övriga huvuddelar äro Brooklyn, Bronx, Queens o. Richtnond. Bl. förstäderna märkas Newark o. Jersey City. N. är För. Stat:s viktigaste handels- o. industristad o. dess förnämsta hamn (särsk. invandringshamu). Flygplatser, bl. a. La Guardia c. Idlevvild (den senare under byggnad). Flottbas. Staden är regelbundet byggd med långa, raka gator o. stundom mycket höga byggnader (skyskrapor); t. ex. News Building, se plansch till Byggnadskonst. Affärs- o. nöjeslivets centrum är Broadway, finansvärldens Wall Street. N. äger ett tiotal univ. (äldsta Columbia Univ.) o. högskolor, stora bibliotek o. museer samt talrika nöjcsctablisscniang, ofta av väldiga mått. I N. hölls 1939 en världsutställning. — N. anlades av holländarna i börj. av 1600-t. som Nya Amsterdam. Nuv. namn sedan r773. Staden hade

1/90 33>I3I inv., 1040 312,710 mv. o. 1900 3,437,202 inv.

New York City [njo jåk sitfi], dets. som staden New York (i motsats mot staten).

New York Herald [njo jåk herr'°ld], tidigare För. Stat:s största tidning, uppsatt i New York 1835. Sammanslogs 1924 med New York Tribune till New York Herald Tribune [tribb'jon]. Republikansk. Uppl. 340,000 ex.

New York State Barge Canal System [njo jåk ste't badsj k°n;eH' sist'°m], kanalsystem i staten New York, För. Stat., omfattande Erie-, Champlain-, Oswego-, Cayuga-, Senica- o. Black River-kanalerna. 930 km.

New York Times [njo jåk tajms], daglig tidning i New York. Demokratisk. Uppl. 539,000 ex.

New Zealand [njo si'l°nd], eng. namnet på Nya Zeeland (se d. o.).

Nevö' (fr. *neveu*), systerson, brorson.

Ney [nä], Michel, hertig av El chingen, furste av Moskva (1769—1815), fransk marskalk, en av Napoleons mest betrodda medhjälpare, urspr. menig soldat. N., som bl. a. ledde arriärgardet under återtåget från Ryssland (»den tappraste bland de tappra»), påyrkade ivrigt Napoleons tronavsägelse efter motgångarna i Frankrike 1814. Av Ludvig XVIII sänd mot den från Elba återkomne kejsaren övergick N. till denne o. avrättades efter »de hundra dagarnas» slut.

N. F., förkortning för *Nationernas Förbund.*

Nga'mi, sumpmark (uttorkad sjö) i Britt. Bechuaaaland, s. Afrika. Upptäckt av I,ivingstone 1849.

N. H., förkortning för *New Hampshire.*

Ni, kem. tecken för en atom nickel.

Niaei'n, dets. som nikotinsyra.

Nia'gara [amerik. uttal: naja;gg'r°] (indianska, »vattnens åska»), flod i n.ö. För. Stat., på gränsen till Canada, förenar Erie- o. Ontariosjöarna. 58 km. Världsberömd genom de 50 m höga Niagarafallen (se bild). De skrida ständigt tillbaka på grund av att vattenmassorna sönderspränga den av kalksten o.

skiffer bestående berggrunden. Storartade kraftanläggningar.

Niagara Falls [najasgg'r° få'ls], stad i staten New York, n.ö. För. Stat-, vid Niagarafallen. 78,000 inv. (1940). Industri. — Fä cauadensiska sidan av fallen ligger en lika benämnd stad med 19,000 inv. (1931).

Nia'ls saga, isl. ättesaga från senare delen av 1200-t., uppkommen genom sammanfogning av 2 nu förlorade äldre sagor; behandlar stormannen Nial Thorgeirssons vänskap med Gunnar Håmundarson m. m.

Niam-Niam, sudannegerfolk med hamitiskt inslag i Centralafrika. Omkr. 2 mill.

Nianfors, kommun i ö. Hälsingland, Gävleb. 1.; Enångers landsf.distr., S.ö. Hälsingl. doms. 204 inv. (1947).

Ni'be, stad i n. Jylland, Aalborg Amf, Danmark, vid Ivimfjorden. 2,000 inv. (1935).

Ni'belungenlied [-lit] el. Der Nibelunge Not, tysk hjältedikt, behandlande Volsungasagan; nedskriven på noo-t., uppdelad i 39 sånger (»aventiuren»), innehållande 2,440 fyraradiga strofer. N., som hör till världslitteraturens märkligaste folkepos, har i nyare tid omdiktats i dramatisk form av bl. a. Hebbel o. Wagner (musikdrama).

Ni belungenring musikdrama av R. Wagner. Består av Rhenguldet, Valkyrian, Siegfried o. Götterdämmerung (Ragnarök).

Nieae'a, grek. Ni'kaia, forntida stad i Bityuien, vid nuv. Isnik, grundad 316 f.Kr. Mest bekant genom två där hållna kyrkomöten (325 o. 787). Jfr Nicenska bekännelsen o. Arianism.

Nican'der, Carl August (1799—1839), I skald, medl. av Götiska förbundet. Bl. arb. sorgespelet *Runesvärdet och den förste riddaren* (1820), diktserien *Runor* (1824 i »Iduna») med ämnen från den nord. sagan o. historien o. *Hesperider* (1838), som innehåller dikter o. noveller, minnen från en resa i Italien. N:s diktning präglas av mjuk formskönhet. (Se bild.)

Nicara'gua, Republica de Nicaragua, republik i Centralamerika. 148,453 kvkm, i,r22,ooo inv. (1947), till största delen biandfolk (mestizer). Rom. katoliker. I ö. ofruktbart, i v. bördigt, jord- o. bergsbruk. Utförsel av guld, silver, kaffe, socker, bananer o. mahogny. — N. styres av en president, vald för 6 år. Folkförsamling med 2 kamrar. Huvudstad: Managua. — *Hist.* N. upptäcktes av Columbus 1502 o. blev spansk koloni på 1520-t. Efter att ha ingått i Centralamerikas stater 1823—39 bildade N. en egen stat, som dock stått i ständig konflikt med kringliggande länder o. skakats av upprepade inre oroligheter. Från 1912

kom N. i politiskt o. ekonomiskt beroende av För. Stat. Amerik. maritistyrkor landstcgo s.å. Ockupationen hävdes slutgiltigt först 1933. N:s senare historia är nära förknippad med general Anastasio Somozas namn. Denne lät som chef för nationalgardet välja sig till president 1936, tog ledningen av det liberala partiet o. återställde genom energiskt bedrivna reformer till en viss grad landets politiska o. ekonomiska stabilitet. Somoza härskade med diktatorisk makt till febr. 1947, då hans närmaste man inom partiet dr Arguello valdes till president. Maj s.å. iscensatte emellertid Somoza en statskupp, störtade Arguello, insatte general Sacasa som president o. sig själv som krigs- o. marinminister. Aug. s.å. valdes V. U. Roman y Reyes till president. Utrikespolitiskt har N. anslutit sig till det panamerik. försvarsprogrammet o. var under Andra världskr. en av de första latinamerik. republiker, som förklarade axelmakterna krig.

Nicara'guasjön, insjö i s.v. Nicaragua. *7,700* kvkm. Vulkaniska öar.

Nioe [niss], franska namnet på Nizza.

Nice'no-konstantinopolita'nska bekännelsen, formulering av den kristna trosbekännelsen från senare delen av 300-t., undanträngde Nicenska bekännelsen. N., som är grek.-kat. kyrkans enda trosbekännelse, läses i rom.-kat. mässan, hos oss på högtidsdagar.

Nicenska bekännelsen, antagen på mötet i Nicaea 325, avvisar Arius' lära o. hävdar Sonens väsensgemenskap med Fadern.

Nichiren {1222—82), japansk sektstiftare, grundade en efter honom uppkallad, mäktig o. ofördragsam buddhistisk sekt.

Nicbols [nikk'°ls], B e v e r l e y, f. 1899, eng. författare o. kompositör; har bl. a. utgivit käserande böcker *(Doien the garden path,* 1932; Mina drömmars trädgård, 1934) samt en verklighetsskildring från Indien *(Verdict on India,* 1944). Äv. teaterpjäser.

'Nicholson [nikk'°ls0n], sir William, f. 1872, eng. målare o. tecknare. Nydanare inom träsnitts- o. affischkonsten. Karikatyrporträtt.

Nick Carterlitteratur [-ka't<>-], benämning på litterärt värdelös sensationslitteratur, kännetecknad av rafflande skräckscener o. ingående skildringar av förbrytelser.

Nickel, en 2- o. 3-värd metall, närbesläktad med järn o. kobolt. Kem. tecken *Ni,* atomvikt 58.69 (5 stabila isotoper), atomn:r 28, spec. vikt 8.$_9$j, smältp. 1,452°. Upptäcktes 1751 i nickelglans från Los i Hälsingland av A. F. Cronstedt. Förekommer vanl. bunden vid arsenik, antimon o. svavel samt i de viktiga malmerna nickelhaltig magnetkis o. garnieri't. Nickel förändras ej i luft vid vanl. temp. o. angripes av syror mindre lätt än järn. Användes som tillsats till stål (jfr Invar, Nickelstål o. Nickelkromstål) o. i andra legeringar (nysilver, monelmetsll, konstantan, kromnickel o. nickelin) o. som tunt överdrag på andra metaller (jfr Förnickling). Nickel användes äv. i finfördelad form, erhållen t. ex. genom upphettning av n i c k e l f o r m i a t, som katalysator vid hydrcringar, ex. fetthärdning. — N i c k e l h y d r o x i d c r, $Ni(OH)_2$ o. $Ni(OH)_8$, ingå i den positiva elektroden i jungnerackumulatorn. — N i c k e l k l o r i d, n i c k e l s u l f a t o. n i c k e l a m m o n i u m s u l f a t användas vid galvanisk förnickling. Jfr Karbonyl.

Nickelglans, n i c k e l a r s e n i k k i s, metallgliinsande, silvervitt till stålgrått mineral av nickel, arsenik o. svavel, *NiAsS.*

Nickeli'n. *Miner.* Metallglänsande, ljust kopparrött mineral av nickel o. arsenik, *Ni As.* — *Tekn.* En legering av c:a 55 % koppar, 25—3r % nickel o. resten zink, som fått stor användning som motståndsmetall. Jfr Nysilver.

Nickelkromstäl, legering av stål, nickel o. krom, av stor hårdhet', användes till pansarplåt o. vapendelar samt på grund av rostfrihet till kirurgiska instrument, bordsknivar o. dyl. Jfr Invar.

Nickelstål, legering av stål o. nickel med en nickelhalt av 25—27 %. Omagnetiserbart o. av stor hållfasthet användes det som pansarmaterial för de kring kompassen belägna delarna av krigsfartyg, enär det icke har skadligt inflytande på kompassens utslag. Ökas nickelhalten till 35—36 %, får metallen mycket liten värmeutvidgning o. användes därför till måttband, urdelar o. dyl. Nickelstål användes äv. till brobyggnader, maskinaxlar m. m. Jfr Invar o. Nickelkromstäl.

Nickhake, äldre, lätt skeppskanon.

Nicol f.-käl] el. N i c o l s p r i s m a, en i lämplig riktning kluven o. med kanadabalsam åter hopkittad kalkspatkristall. Ljus, som passerar denna, brytes i två polariserade strålar o. kanadabalsamskiktet har till uppgift att genom totalreflexion avskilja den mera snett gående av dessa, så att en enda stråle med polariserat ljus går igenom. Anordningen, som uppfanns av den skotske fysikern W i l l i a m N i c o l (1768—1851), har stor användning i optiska instrument.

de Ni'cola, E n r i c o, f. 1877, ital. politiker o. advokat. Medl. av kammaren 1909, dess president 1920. Drog sig efter fascismens seger tillbaka till privatlivet. Valdes 1946 till republikens förste president. Avgick 1948.

NicOla'i, P h i l i p p (1556—1608), tysk teolog, kyrkoherde i Hamburg 1601, framstående psalmdiktare. Ps. 32.

Nicola'i, F r i e d r i c h (1733—1811), tysk förläggare o. skriftställare, vän till Lessing o. Mendelssohn, grundade tidskriften *Allgemeine deutsche Bibliotkek* (187 bd, 1765—92), den tyska upplysningsfilosofiens förnämsta organ.

Nicola'i, O t t o (1810—49), tysk tonsättare, skrev pianostycken, symfonier, sånger samt den populära komiska operan *Muntra fruarna i Windsor* (uppf. i Sthlm 1857).

Nicola'us Hermann'i (lat. av N i l s H e r m a n s s o n) (1326—91), prelat o. politiker, biskop i Linköping 1374, verkade för Birgittas kanonisering o. skrev till hennes förhärligande bl. a. hymnen *Rosa rörans bonitatem.* Anhängare till drottning Margareta-

Nicola'us 01a'i Bothnien'sis (lat. av N i l s O l o f s s o n från V ä s t e r b o t t e n) (omkr. 1550—1600), teologie professor. Fängslad 1589 av Johan III på grund av sitt motstånd mot dennes kyrkliga politik blev N. en av Karl IX:s trognaste anhängare i kampen mot Sigismund o. en av ledarna för korvtåget. Ordf. vid Uppsala möte 1593. Vald till ärkebiskop 1599.

Nicola'us Ragval'di (lat. av N i l s R a g v a l d s s o n), d. 1448, biskop, sv. ombud vid Baselkonsiliet 1434—36, ärkebiskop 1438, genomdrev Kristofers av Bayern val till sv. konung.

Nicola'ysen, N i c o l a y (1817—1911), norsk arkeolog, utforskare av medeltida byggnadsverk. Bl. arb.: *Norske fornlevninger* (1862—66), *Norske bygninger fra förtiden* (3 bd, 1860—80).

Nicole [nikåll'], P i e r r e (1625—95), fransk filosof o. teolog, en av jansenismens främsta målsmän. Skrev tills, med A. Arnauld en berömd logik (1659).

Nicolle [nikåll'], C h a r l e s {1866—1936), fransk läkare, bakteriolog; chef för Pasteurinstitutet i Tunis 1903, som under hans ledn. utvecklades till ett centrum för experimentell medicin o. bakteriologisk forskning. För sina upptäckter betr. fläcktyfus (dess överförande genom klädlusen etc.) erhöll han 1928 års nobelpris i fysiologi o. medicin.

Nieolo'vius, författarnamn för N. L o v e n.

Nicolson [nikk'°ls°n], H a r o l d, f. 1886, eng. diplomat, politiker o. författare. I diplomatisk tjänst 1909—29 (tillhörde britt, delegationen

vid Versailleskonferenscn, därefter verksam i XF), medl. av underhuset 1935—45, parlamentssekr. i inforraationsdep. 1940- -41, i styrelsen för BBC 1941—46. N:s främsta verk är en studie i modern diplomati, omfattande biografien över fadern *hord. Carnock* (1930), den bittra uppgörelsen med Versailleskonfcrensen i *Peacemahing 1919* (1933; Anno 1919. Hur freden gjordes, s.å.) samt den mästerliga studien över *Lord Curzon* (1934; sv. övers. 1935). I *The Congress of Vienna* (1946) drar H. paralleller mellan vår tid o. Wienkongressen.

Nicot [-kå'], Jean (omkr. 1530—1600), fransk diplomat, införde 1560 från Portugal till Frankrike tobaksplantan, som efter honom kallades *Nicotiana.* N. skrev den första franska ordboken (1606).

Nicotiana, växtsläkte (fam. *Solanaceae),* omkr. 40 arter örter cl. halvbuskar, flertalet i Amerika. Blomkrona med lång, rörlik pip o. femflikat bräm, frukten en kapsel. Av arter med nikotin *[N. ta'bacum, N. rus'tica* o. a.) beredes tobak. Några odlas som prydnadsväxter, ex. *N. ajfVnis,* som har vita, under natten öppna o. starkt välluktande blommor.

Nictheroy [nikteråj'], huvudstad i staten Rio de Janeiro, s.ö. Brasilien, vid Atlanten. 138,000 inv. (1939). Textilindustri.

Ni'daros, medeltida namn på Trondheim. Under tiden >/i 1930—$^{6}/_{8}$ 1931 äv. officiellt namn.

Nidelva. 1. N. el. Nisserelva, älv i s. Norge, upprinner vid Setesdalsfjeldcne o. utmynnar vid Arendal. 187 km. — 2. Alv i mell. Norge, utmynnar i Trondheimsfjorden vid Trondheim. Omkr. 160 km.

Ni'dhogg, i nord. myt. namn på en drake, som gnager på roten till världsträdet Yggdrasil.

Niding, ärelös person, individ som begått en om moralisk låghet vittnande handling, t. ex. misshandel av barn (nidingsdåd el. nidingsverk).

Nidingen, liten lås ö i Kattegatt, s.v. om Kungsbackafjorden. Fyr sed. 1635, nu två fyrtorn (nyb3ᵛggnad 1945—46).

Nidskrift, smädeskrift.

Nidstång, ett fordom på Island brukat besvärjelsemedel, varvid ett på en stång spetsat hästhuvud restes under avsjungande av en nidvisa.

Nidwalden, halvkanton i Schweiz, vid s. kusten av Vierwaldstättersjön, omfattar n. delen av TJnterwaklen (se d. o.).

Niebuhr [ni'bor], Barthold Georg (1776—1831), tysk historiker o. diplomat, sändebud vid kurian 1816—23; en av grundläggarna av den moderna kritiska historieskrivn. Huvudverk: *Römische Geschichte* (3 bd, 1811—32).

Niéce [mäss'], fr., brorsdotter, systerdotter.

Niedersaehsen [ni'd-], en 1946 bildad delstat i britt. Tysklandszonen, består av f. d. provinserna Hannover, Braunschweig, Oldenburg o. Schaumburg-Lippe. 48,000 kvkm, 6.$_9$ mill. inv. (1946). Huvudstad: Hannover. Vid valen till den konstituerande församl. april 1947 segrade socialdemokraterna, medan kristligt-demokr. unionen kom närmast efter.

Nieder-Schlesien [ni'd-], 1941—45 prov. i s.ö. Preussen, bildad av s. delen av forna prov. Schlesien. 26,985 kvkm, 3.2 mill. inv. (1941). Huvudstad: Breslau. Jfr Schlesicn (historia) o. Slask.

Niel [niäll'], Adolphe (1802—69), fransk marskalk, ledde belägringen av Sevastopol 1855, sökte som krigsminister nyorganisera armén.

NieU'o (it., av lat. *ni'ger,* svart), graverade metall-, särsk. silverarbeten, som ha linjerna fyllda med en mörk massa, utgörande en blandning av silver-, koppar- o. blypulver med svavel o. borax. Berömda äro de sydryska nielloarbetena (tulaarbeten, jfr Tula).

Niels Ebbesen, d. 1340. dansk adelsman, huvudperson i en berömd folkvisa, dräpte 1340 greve Gert av Holstein o. ledde det mot holsteinarna s.å. utbrutna upproret.

Nielsen, Rasmus (1809—84), dansk filosof, anhängare av llegel, 1841—83 prof. i Köpenhamn. Huvudart:). *Grundidéer nes Logik* (1864—66)

Nielsen, Anton (1827—97), dansk författare, skrev mycket uppskattade bondeberättelser *(Bondeliv,* 1867—69).

Nielsen, Yngvar (1843—1916), norsk historiker, etnograf o. högerpolitiker, prof. i Kristiania 1890, utgav arb. om Norge under 1800-t. o. en för landets turistväsen banbrytande *Reisehaandbog över Norge.*

Nielsen, Frederik (1846—1907), dansk teolog, prof. i kyrkohistoria 1877, biskop i Aalborg 1900, i Aarhus 1905. Huvudarb.: *Romekirken i det 19. Hundredaar* (2 bd, 1876—81). Utgav *Kirkelexikon for Norden* (A—K).

Nielsen, Eivind (1864—1939), norsk målare. Takmålningar i Nasjonalteatrct i Oslo o. sagoillustrationer.

Nielsen, Carl (1865—1931), dansk tonsättare. Komponerade sex symfonier, burna av en ursprunglig, melodisk energi, sånger i folkligt enkel stil, körverket *Hytnnus amoris,* operorna *Saul og David o. Mascarade,* scenmusik till Ochlenschlägcrs *Aladdin* m. m. Utgav självbiografien *Min fynske Barndom* (1927).

Nielsen, Ejnat, f. 1872, dansk målare, professor vid Konstakademien 1920—42, har i sina figurkompositioner o. porträtt valt en monumental o. sinnebildlig form *(Ellen Key,* 1907, Nat.mus.).

Nielsen, Harald, f. 1879, dansk litteraturkritiker, har i en rad essäsamlingar *(Möderne Litteratur,* 1904, *Af Tidens Trcek,* 8 saml., 1909—22, *U surpatoren,* 1922, in. fl.) opponerat mot Brändes o. den litterära vänstern samt äv. behandlat samhällsproblem i konservativ anda *(Möderne Aigteskab,* 1919).

Nielsen, Kai (1882—1924), dansk bildhuggare, en av sin tids främsta, lian framställde med sinnlig livsbejakelse särskilt kvinno- o. barnkroppar, av både ömsint, humoristisk o. grotesk art. N. ägde en utpräglad känsla för kompositionens slutenhet. (Se bild.) Monografi av V. Wauscher (1926).

Nielsen, Jais, f. 1885, dansk målare o. keramiker, konstnärlig medarbetare vid Den kongelige Porcelainsfabrik. Freskcykel i Sankt Elisabeths sjukhus i Köpenhamn (1928—35).

Nielsen, Jörgen (1902—45), dansk författare, bl. romaner *Offerbaal* (1929) o. *Dybet* (1940).

Niemcewiez [njcmtse'vitjj, Julj an Ursyn (1757—1841), polsk författare, lustspel, historiska sånger o. memoarer.

Niemeyer [ni'majcr], August Hermann (1754—1828), tysk teolog, prof. i Halle 1784, gav i *Grundsätze der Erziehung und des Unterrichts* (1796) den första systematiska framställningen av pedagogiken.

Niemöller [ni'm-]. Martin, f. 1892, tysk teolog. Ubåtsbefälh. i Första världskr., studerade därefter teologi o. prästvigdes samt blev 1931 kyrkoherde i Berlin- Dahlem. Välkomnade nationalsocialismens makttillträde 1933 o. slöt sig till partiet men blev snart en stark motståndare till detta på grund av dess strävanden att bringa den evangeliska kyrkan under den totalitära

statens kontroll. lian bildade Pfarrernotbund för att försvara den lutherska tron o. blev ledare för Bekäunelsekyrkan. På grund av sina fortsatta predikningar mot statskontroll över kyrkan arresterades N. juli 1937 o. var från mars 1938 till maj 1945 i koncentrationsläger. N. utgav 1934 självbiografien *Vom U-boot zur Kamel* (Från Ubåt till predikstol, 1936) o. 1940 predikosamlingen *Dennoch getrost* (sv. övers. s. å.). Besökte Sverige 1948.

Niepce [ntftps'], Josepli Nicéphore (1765—1833), fransk kemist, en av de första, som lyckades framställa fotografiska bilder.

Nieroth [ni'r-], Karl, d. 1712, greve, militär, segrade 1705 vid Warszawa, blev 1710 generalguvernör över Finland, där han förbättrade försvarsanstalterna.

Nietzsche rni'ts}e], Friedrich (1844—1900), tysk filosof; 1869—79 prof. i klassisk filologi 1 Basel; från 1889 obotligt sinnessjuk. N. utbildade med utgångspunkt från Schopenhauer o. i anslutning till R. Wagner en livsåskådning om livet såsom skapat för konstens skull *(Die Geburt der Tragödie,* 1872; Tragediens födelse, 1902). Under inflytande av Darwins utvecklingslära o. genom ett hänsynslöst »omvärderande av alla värden» kom han fram till sjtt »övermänniskoideal», företrädesvis utvecklat i det filos.-sköulitterära verket *Also sprack Zarathustra* (4 bd, 1883—86; Sålunda talade Zarathustra, 1905). Släktets uppgift är att skapa starka, fria o. visa »adclsmänuiskor», vilkas moral endast ledes av viljan till liv o. makt; ödmjukhet, medlidande o. a. kristliga dygder är massans moral, »slavmoral» *(Jenseils von Gut und Böse,* 1886; Bortom gott o. ont, 1904, *Zur Genealogie der Moral,* 1887; Till moralens genealogi, 1905). — N., som under sin verksamhetstid var föga förstådd, utövade från 1890-t. genom G. Brändes' förmedling ett starkt inflytande på europ. tankeliv. I Norden ha bl. a. Ibsen, Strindberg o. Ola Hansson påverkats av honom.

Nieuwediep [ni'vedip], hamn till staden Ilelder, Nederländerna, ändpunkt för Nordholländska kanalen.

Nieuwe Maas [ni've mas], en av Rhens mynningsarmar.

Nieuwpoort [ni'vpårt], fr. Nieuport [njÖpå'r], stad i v. Belgien, prov. Väst-Flandern, vid Yser. 5,000 inv. (1937). Havsbad; navigationsskola.

Niévre [niä'vr], departement i ö. mcll. Frankrike. 6,888 kvktn, 249,000 inv. (1946). Bergigt. Stenkolsgruvor, järnverk. Vinodling (Pouilly m. fl.). Huvudstad: Nevers.

Ni'fe. 1. Beteckning för jordens kärna, av atomtecknen *Ni* (nickel) o. *Fe* (järn). — 2. Namn på Jungnerackumulatorn efter elektroderna av nickel *(Ni)* o. järn *(Fe).*

Ni'felhem (isl. *Ni/lheimr),* i nord. myt. den n. om Ginnungagap belägna köldens värld.

Ni'flungar (ty. *Nibelungen),* dets. som Gjukungar.

Nigell'a, örtsläkte (fam. *Ranunculaceae),* 16 arter i Medelhavsområdet. Foder kronbladslikt, kronblad ombildade till tvåläppiga honungsgömmeti. Frukten består av flera, högt upp sammanvuxna baljkapslar. *N. damasce'na,* jungfrun i det gröna, ettårig, odlad i trädgårdar. Fröna av *N. saWva,* svartkummin, användas i Orienten som brödkrydda i st. f. peppar.

Ni'eer. 1. Koloni i Franska Västafrika, n. om Nigeria. 1,292,818 kvkm, 2,143,000 inv. (1946). Huvudstad: Niamey. — 2. Afrikas tredje flod (4,160 km), upprinner i v. Sudan o. utmynnar i Guineabukten med ett träskartat, feberhemsökt delta. Största biflod: Benue (fr. v.).

Nige'ria, britt, koloni i Västafrika vid Guineabukten, kring nedre Niger o Benue. 964,990 kvkm, 21.8 mill. inv. (1941). Kusten är låg o. sumpig, det inre höglänt, delvis fruktbart, delvis täckt av savanner. Huvudnäringar äro jordbruk o. bergsbruk (tenn, stenkol).Utförselvaror: palmolja o! -kärnor, jordnötter o. kakao samt tenn. — N. bildades 1914 genom förening av kolonierna Nord- o. Syd-Nigeria o. I.agos. Det indelas i 23 prov. o. styres av en guvernör. Under N. förvaltas äv. n. delen av Kamerun. Huvudstad: I,agos.

Nightingale [naj'tinge'l], Florence (1820—1910), eng. filantrop, åstadkom genom sin verksamhet under Krimkriget en genomgripande förbättring i den militära sjukvården. (Se bild.)

Nigranili'n el. anilinsvart, svart färgämne, framställt genom oxidation av anilin med bikromat el. klorat direkt på tyget (i regel bomull).

Nigritell'a, örtslakte (fam. *Orchidaceae),* 2 arter. *N. ni'gra.* brunkulla, intill 2 dm hög med handflikade rotknölar, smala, roscttställda blad o. svartbruna blommor i halvklotformigt huvud. Sällsynt på ängar i s. Norrland.

Nigrosi'ner, svarta syntetiska färgämnen med komplicerad, delvis obekant kemisk struktur. Användas till skokräm, skrivmaskinsband 111. ra.

Ni hil, lat., ingenting. — Nihi1 ad rem, det gör ingenting till saken, det hör ej hit. — Nihil est ab omni parte beatum, »ingenting är lyckligt i varje avseende», det ges ingen fullkomlig lycka (Horatius). — Nihil humani a me alienum puto, »jag anser, att intet mänskligt är mig främmande» (Terentius efter Menandros). — Nihil novi sub sol'i, ingenting är nytt under solen. — Ni'hi1 ob'stat, ingenting står i vägen; term, med vilken den rom.-katolska kyrkans bokcensur anger, att en bok må tryckas.

Nihilist' (av lat. *ni'hil,* intet), på 1870- o. r88o-t., delvis efter Turgencvs romaner, bruklig benämning på ryska revolutionärer (»förintclscsträvare»). — I filosofien ofta benämning på åsikter, vilka förneka möjligheten av kunskap, normer el. av tillvaro över huvud.

Nii'gata, hamnstad på v. Honshu, Japan. 135,000 inv. (1935)-

Niilivaara, kyrkobokföringsdistrikt i Gällivare kommun, Norrb. 1. 1,367 inv. (1947).

Nii'takaya'ma, högsta toppen på Formosa, 4,145 m.

Nijmegen [nej'mech-], ty. Nimwcgen, stad i ö. mcll. Nederländerna, prov. Gclderland, nära tyska gränsen. 95,000 inv. (1940). Många ålderdomliga byggnader. Privat univ. (sed. 1923). Betyd. industri. I N. slöts 1678—79 fred mellan dels Frankrike o. Nederländerna, Spanien, Tyska riket' var för sig, dels mellan Sverige å ena sidan o. Tyska riket o. Nederländerna. Kring N. rasade häftiga strider mellan tyskarna o. de allierade sept. 1944—febr. 1945.

Nikäi'a, grek. namnet på staden Nicaea.

Nika'ria, bergig ö i Egeiska havet, v. om Samos, tillh. Grekland. 270 kvkm.

Nikaupproret, ett häftigt upplopp i Konstantinopel under kejsar Justiuianus (532), benämnt efter de upproriska cirkuspartiernas paroll *nika* (grek., segra). I tumultet utbröt eldsvåda, som härjade bl. a. Sofiakyrkan. Upploppet kuvades av Belisarius, vars soldater

skola ha nedhuggit 30,000 människor, som voro samlade i Hippodromen.

Ni'ke, i grek. myt. segerns gudinna. N. framställdes i den antika konsten *vant.* bevingad o. bärande segerns sinnebilder, krans el. palmkvist. Bl. berömda statyer N. i Olympia av Paionios (omkt. 420 f.Kr.) o. N. från Samotrake (omkr. 260 f.Kr.; framgrävd 1863, nu i Louvre; se bild, modern kopia i brons på Valdemarsudde).

Nike'foros Bryennlos (omkr. 1061—1137), östrom. historieskrivare, vars betydelsefulla arb. över svärfadern Alexios I *{Alexiaden,* 19 böcker) fortsattes av hans gemål Anna Komnena.

Ni'kias, d. 413 f.Kr., atensk politiker o. fältherre, avslöt 421 en fred på 50 år med Sparta (Nikiasfreden), som strax därpå bröts av Alkibiadcs.

Ni'kias, grek. målare från Aten (300-t. f.Kr.), mästare i enkaustisk målning på marmor o. med förkärlek anlitad av Praxiteles. Ett par pompejanska väggmålningar anses vara efterbildningar av original av N. *(Persevs o. Andromeda).*

Ni'kisch, Arthur (1855—1922), ungersk musiker, berömd orkesterdirigent, verksam bl. a. i Ungern, Tyskland (vid Gewandhaus i Leipzig från 1895), Amerika o. Sverige.

Niki'ta, annat namn för Nikolaus I av Montenegro.

Nikoba'rerna, britt.-indisk ögrupp, i s.ö. delen av Bengaliska viken. 1,645 kvkm, 9,500 inv. (1931), malajer. 21 öar (12 bebodda), de största: Stora o. Lilla Nikobar o. Kamorta. Kopraexport. Förr straffkoloni. N. var 1942—45 ockuperat av japanerna. Jfr Andamanerna.

Nikodemus, enl. Joh. 3: 1 en rådsherre i Jerusalem, som bekände sig till Jesus; framträdde öppet som Jesu lärjunge vid hans död (Joh. 19: 39). — Ett apokryfiskt *Evangelium Nicodemi* finnes bl. a. i gammalsvensk övers, (utg. av G. E. Klemming, 1853).

Nikola'i, Sankt Nikolai (Nyköpings landskommun), kommun i s. Södermanland, Södermani. 1. (past.adr. Nyköping); Rönö landsf.distr., Nyköpings doms. 6,383 inv. (1947), därav i Oxelösunds kyrkobokföringsdistrikt 4,261, varav i Oxelösunds municipalsamhälle 3,232 o. i Nikolai kyrkobokföringsdistrikt 2,122.

Nikolai församling. 1. Dets. som Storkyrkoförsamlingen i Sthlm. — 2. Församling i Örebro. 23,349 inv. (1947).

Nikola'istad, 1855—1917 det officiella namnet på staden Vasa i Finland.

Nikolaj'ev, stad i Ukraina, Ryssland, vid fl. Inguls utlopp i Svarta havet. 170,000 inv. (1939). Krigshamn; örlogsvarv. Export av säd, järn- o. manganmalm. Ockuperad av tyskarna 1941—44.

Nikolaj'evsk vid Amur, huvudstad i Nedre Amur-området i territoriet Habarovsk, Ryssland, nära Amurs utlopp. 7,000 inv. (1933). Fiskehamn.

Nikolaj' Mihaj'lovitj (1S59—1919), *rysk storfurste,* sonson till Nikolaus I, historisk författare. Liberal till sin uppfattning sökte han 1916 förmå tsaren att genomföra en konstitutionell författning. Avrättad av bolsjevikerna.

Nikolaj' Nikolaj'evitj (1856—1929). *rysk storfurste,* sonson till Nikolaus I, 1914—15 överbefälh., 1915—17 på kaukasiska fronten. Efter revolutionen 1917 bosatt i utlandet, där omkring honom olika ryska monarkistiska grupper samlades.

Nikola'os från Damaskus, grek. filosof i i:a årh. f.Kr., diplomat i Herodes den stores tjänst; förf. en världshistoria, av vilken delar äro bevarade.

Nikola'us, *namn pd 5 påvar.* Nikolaus I, kallad den helige el. den store, påve 858—867, var en av medeltidens yppersta påvar med klar blick för påvemaktens världsuppgift; grundade Hamburg—Bremens ärkestift 864.

Nikolaus I, serb. Nikola el. Nikita (1841—**1921),** *konung av Montenegro,* 1860 furste, antog 1910 kouungatiteln. N. förde under Balkankriget 1912—13 överbefälet vid belägringen av Skutari. slöt sig under Första världskr. till ententen men tvingades efter Montenegros besättande 1916 att fly. Avsatt 1918. (Se bild.)

Nikola'us, ry. Nikolaj', *tsarer av Ryssland.* Nikolaus I (1796—1855), son till Paul I, tsar 1825. Ett till förmån för hans broder Konstantin utbrutet uppror s.å. (Dekabristupproret (undertrycktes hastigt av N., likaså det polska upproret 1830—31. N. förde en stark reaktionär politik med utvecklad censur o. hemligt spioneri. Genom krig med Persien 1826—28 o. Turkiet 1828—29 utvidgades landet, men det av N:s politik framkallade Krimkriget (1853—56) medförde allvarliga motgångar. N. avled under kriget. — Nikolaus II (1868—1918), son till Alexander III, tsar 1894. Ehuru ;•;»..».-;,.._rs-,%ws-« som person välvillig o. högsinnad blev han genom sin viljesvaghet ett verktyg för starkt reaktionära o. panslavistiska intressen (förryskningspolitiken i Finland, Rysk-japanska kriget). En revolution 1905 medförde försök till reformverksamhet (riksdumans inkallande, Stolypins jordlagstiftning), vilken dock snart avstannade. Motgångarna under Första världskr. framkallade i mars 1917 en ny revolution, som medförde N:s tronavsägelse. Han mördades jämte sin gemål o. sina barn f. å. på sovjetmyndigheternas order. N. var gift med Alexandra av Hessen (1872—1918), vars beroende av Rasnutin bidrog till att minska N:s auktoritet under Första världskr.

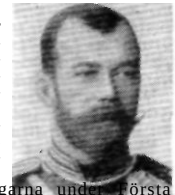

Nikola'us undergöraren, d. omkr. 350, helgon, enl. legenden en biskop i Myra (Lykien), som var ryktbar genom sin välgörenhet. Sjöfararnas skyddspatron. Hans grav i Bira är vallfartsplats.

Nikola'us Ar'nessön (omkr. 1150—1225), norsk prelat, biskop i Oslo 1190, stiftare av baglernas parti, Magnus Erlingssons förnämste medhjälpare i striderna med Sverre.

Nikola'us **från Lyra** [lira'] (omkr. 1270—1340), fransk teolog, franciskanermunk, prof. i Sorbonne. Hans bibeltolkning påverkade bl. a. reformatorerna.

Nik'olsburg, tjeck. Mikulov, stad i s. Mähren, Tjeckoslovakien. 8,000 inv. I N. slöts 2«/7 1866 cu prcliminärfred mellan Preussen o. Österrike.

Nikolsk'-Ussurij'skij, tidigare namn på staden Vorosjilov.

Niko'makos (omkr. ioo e.Kr.), grek. matematiker av den nypytagoreiska skolan, den första kända förf. till en speciell aritmetik.

NikomedéTa, fordom namn på staden Ismid.

Nikoine des, *konungar av Ditynien,* Nikomedes I, d. 246 f.Kr., konung 281, grundade det bitynska riket. — Nikomedes III Fi1opa't'er, d. 74 f.Kr., konung 91, blev som romarnas bundsförvant två ggr förjagad av konung Mitradates i Pontos men återinsattes av romarna, till vilka N. vid sin död testamenterade Bitynien.

Nikon (1605—81), rysk prelat, patriark i Moskva 1652, tsar Aleksejs medhjälpare. Anklagad för kättcri inspärrades N. 1666 i kloster.

Niko'pol, stad i Ukraina, vid nedre Dnjepr. 58,000 inv. (1939). I närh. utomordentligt rika manganfyndigheter. Vid N. utkämpades i aug. 1941 häftiga tysk-ryska strider, varefter N. var ockuperat av tyskarna till $^{8}/_{2}$ 1944.

Nikosia [-kå'-], förr I»evko'sia, huvudstad på ön Cypern. 25,000 inv. (1940). Siden- o. bomullsfabriker.

Nikoti'n, $C_{10}H_{14}N_2$, en mycket giftig alkaloid, färglös vätska med obehaglig lukt. Förek. i tobaksplantans blad o. ingår i färdig tobak med 0.5—3 %. Vid rökning går större delen därav bort i luften. N. användes i 0.1—0.2 %-ig vattenlösning som besprutningsmedel mot skadedjur på växter (jfr Kontaktgifter).

Nikotinism', förgiftning med nikotin.

Nikotinsyra el. niaci'n, /3-pyridinkarbonsyra, bildas bl. a. vid oxidation av nikotin. Ingår i form av nikotinsyreamid (niacinamid) i två viktiga coenzym, som reglera kolhydratomsättningen i kroppen. Utgör ett av B-vitaininerna, förr kallat PP-faktorn, o. skyddar mot bristsjukdomen pellagra. Förekommer särskilt i jäst o. däggdjurens lever, vidare i spannmål, mjölk o. grönsaker.

Nikrom [-å'm], dets. som kromnickel.

Nikt, ett gult pulver, bestående av mogna sporer av lummerarter. Användes till inpudring av piller o. gjutformars inner- o. delningsytor, så att dessa ej klibba fast, samt i fyrverkeripjäser m. m.

Nil admira'ri, lat., »ingenting beundra» (Horatius); uttryck för blasserad o. kylig världsklokhet.

Nilen, arab. Bahr el-Nil, jordens näst största flod (6,400 km), i n.ö. Afrika. Upprinner som Kagera n.ö. om Tanganyikasjön, genomflyter Victoria- o. Albertsjöarna o. kallas därefter Bahr el-Djebel (»Bergsfloden»), mottager fr. v. Bahr el-Gasal (»Gasellfloden») o. fr. h. Sobat, vars mjölkvita vatten givit huvudflöden namnet Bahr e1-Abjad (»Vita floden»), o. förenar sig vid Khartum med Bahr e1-Asrak (»Blå floden») från Etiopiens berg. Genombryter de nubiska sandstensterrasserna o. bildar 6 s. k. katarakter, forsar. Genomflyter Egypten o. utmynnar med 270 kvkm:s delta (huvudarmar: Damiette o. Rosette) i Medelhavet. De årl. översvämningarna (juni—okt.), som sedan äldsta tider varit av stor betydelse för bevattningen, regleras num. genom spärrdammar vid Assuan.

Nilgai, *Bose'laphus tragocame'lus,* mörkt askgrå antilop från Främre Indiens djungler. Endast hanen hornprydd.

Nil'giribergen, skogklädd bergskedja i s. Främre Indien, utgörande fortsättning på Västra Gnatsbergen.

Nilgädda, *Polyp'terus bi'chir,* en i Nilen o. Senegal levande ganoidfisk med ryggfenan delad i småfenor. (Se bild.)

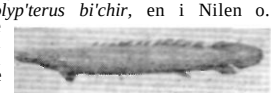

Nilo'ter, hainitiskt uppblandad negerras, bosatt kring övre Vita Nilen, Victoria- o. Albertsjöarna. Storväxta med långa ben o. mycket mörk hudfärg. Nomadfolk.

Nilsen, Hans Jacob, f. 1897, norsk skådespelare, chef för det Norske teatret sed. 1946, flykting o. gästspel i Sverige 1942—45. Ibsen- o. Holbergstolkare, har bl. a. framfört »Peer Gynt» på nynorska 1948.

Nils Hermansson, Nicolaus Hermannis sv. namn.

Nils Håkansson, målare från i4oo-t:s mitt, före 1940 känd under benämningen »Vittskövlemästaren», har utfört en rad av de märkligaste sengotiska målningarna i Skåne (i Vittskövle, Gärds Köpinge, Torna-Hällestads kyrka m. fl.).

Nils Nilsson arbetskarl, författarnamn för Nils Quiding.

Nils Svensson (omkr. 1063—rr34), *dansk konung* 1104, son till Sven Estridsson, lät sig ledas av sin gemål (Margareta Fredkulla) o. sin son Magnus, som n 31 mördade Knut La värd. N. stupade i det inbördeskrig, som följde.

Nilson, Lars Fredrik (1840—99), kemist, prof. i Uppsala 1878, förest, för agrikulturketn. avd. vid Lantbruksakad:s experimentalfält 1882, upptäckte grundämnet skandium.

Nilson, Erik Agabus (1862—1925)" liberal politiker, köpman från Örebro, riksbanksfullmäktig från 1922, i AK 1906—24, lantförsvarsminister i Edens ministär 1917—20, T923—24 förste vice talman i AK.

Nilsson (Si1enius), Nils, d. 1664, ämbetsman, borgmästare i Sthlm, den borgerliga oppositionens ledare vid riksdagen 1650. Förkämpe för reduktionskravet. Avgick 1652.

Nilsson, Sven (1787—1883), zoolog o. arkeolog, prof. i Lund 1832—56. Arb.: *Skandinavisk fauna* (4 bd, 1847—[60]) °- *Skandinaviska Nordens urinnevånare* (2 bd, 1838—65).

Nilsson (i Everöd), Sven (1831—9r), politiker, led. av AK från 1870, en av Lantmannapartiets ledare. Medverkade till grundandet av de första folkhögskolorna (1868).

Nilsson, Christina, grevinna de Casa Miranda (1843—1921),operasångerska (sopran), 1872—82 g. m. franske bankiren A. Rouzeaud, 1887—1902 g. m. spanske greven de Casa Miranda. N., efter Jenny Lind Sveriges mest berömda sångerska, var dotter till en torpare i Vederlöv i Småland, fick sångutbildning i Sthlm, debuterade i Paris 1864, uppträdde förutom i Sverige (1876 o. senare) i de flesta europ. länder samt i Amerika. Testamentariskt överlämnades 1931 en stipendiefond på 773,000 kr. att förvaltas av Kungl. Musik. akad.

Nilsson, Hjalmar (1856—1925), botanist, växtförädlare, prof., 1890—1924 föreståndare för Sveriges utsädesförenings förädlingsanstalt vid Svalöv. Införde där den s. k. pedigreemetoden i förädlingsarbetet.

Nilsson (i Kabbarp), August, f. $^{28}/_{3}$ 1867, socialdemokratisk politiker o. tidningsman. Red. för Arbetet 1900—08, led. av AK 1906—19, av FK 1919—31, andre vice talman 1921—28, förste vice talman 1929—31. Äv. känd som satirisk o. humoristisk författare.

Nilsson, Axel (1872—1924), kulturhistoriker, museiman, anordnare av o. från 1914 chef för Röhsska konstslöjdsmus. i Göteborg.

Nilsson, Johan, f. -i/$_{8}$ 1873, landshövding i Kristianst. 1. 1923—38, politiker, led. av FK sed. T909 (höger), dess talman sed. 1937.

Nilsson, Martin P:son (Persson), f. **/7 1874. språkforskare, religions- o. folkminnesforskare, prof. i klassisk arkeologi o. antikeus historia i Bund 1909—39, uuiv:s rektor 1936 -39. Bl. arb. *Primitiv religion* (1908), *Årets folkliga tester* (1915) o. *Den romerska kejsartiden* I, II (1921—22), vidare *Hellas och de hellenistiska rikena* (1928) o. *Rom och det romerska riket* {1930), bägge i Norstedts Världshist. II, III, samt *Geschichte der griechischen Religion I* (1941). Erhöll 1943 Sv. akad:s kungl. pris för sina banbrytande forskningar i den grekiska religionens historia.

Nilsson, A l b e r t (1878—1936), litteraturhistoriker, prof. i Lund 1923. Estetiska o. idéhistoriska skrifter: *Thorild* (T915) o. *Den platonska strömningen i svensk romanlik* (1916).

Nilsson, S i x t e n, f. 1=/3 1880, industriman, verkst. dir. för Aug. Stenman AB. 1920—48, ordf. i styrelsen.

Nilsson, V e r a, f. 1/8 1888, målarinna, som i sina expressionistiska landskap o. barnporträtt givit uttryck för ett våldsamt temperament.

Nilsson, A x e l, f. 7/7 1889, målare med mångsidigt motivval. För Marabous fabrik i Sundbyberg utförde han 1943—44 två väggmålningar på duk med Stockholmsmotiv.

Nilsson. K r i t i o f, pscud. P i r a t e n, f. 24/,2 1895) författare, vars ▷ro«sn- *r,* knmivisitionskonst står på ett mycket högt plan. Komaiicrua *Bombi B Ut och jag* (1932), *Bock i örtagård* (1933) o. *Bokhandlaren som slutade bada* (1937) äro färgrika, humoristiska skildringar från skånska landsbygden. *Tre terminer* (1943) är en roman från Lund. Åv. noveller: *Historier jr ån Färs* (1940).

Nilsson, W i w e n, f. 13/3 1897, silversmed, hovjuvelerare. Har lanserat strängt geometriskt formade kärltypcr med osmyekadc ytor.

Nilsson, S v e n, f. n/5 1898, operasångare (bas), 1930 anställd vid Statsoperan i Dresden, sed. 1946 vid Kungl. teatern.

Nilsson, B a r b r o, f. 1S/. 1S99, textilkonstnärinna, lärarinna vid Konstfackskolan, sed. 1942 ledare av M. Måås Fjetterströms verkstad i Hastad. I sin 1927 grundade verkstad för hautelisser har hon bl. a. vävt kompositioner av Sven Erixson.

Nilsson, A r v i d, f. 1s/a 1891, industrimän, disponent o. verkst. dir. T C. O. Öberg & Co AB. sed. 1917.

Nilsson, N i l s, f. -/10 1901, målare, lärare vid Valands målarskola i Göteborg 1938 47. Hans arbeten ha oftast en dekorativ karaktär *{Dansen,* fresk 1935 i Högre allm. lärov. f. flickor i Göteborg).

Nilsson, R a g n a r, f. 4/4 1903, biokemist o. bakteriolog, prof. vid I.autbrukshögskolan sed. 1940, dess rektor sed. 1943.

Nilsson-Ehle, H e r m a n, f. **/a 1873, botanist, ärftlighefsforskare o. växtförädlare, 1915 prof. i botanik i Lund, 1917—38 i ärftlighctslära. 1925—39 tillika föreståndare för Sveriges utsädesförening vid Svalöv. N:s forskningar ha lett till förädling av våra sädesslag, ökad härdighet hos desss m. m., allt av största nationalekonomiska värde. Till N:s 70-årsdag insamlades medel till en forskningsfond, som bär hans namn. (St bild.)

Nim'bus, lat. 1. Regnmoln, mörka, låga moln med sargade kanter. — 2. Helgonsken, gloria; glans, som omger en person.

Nimes [nimm], huvudstad i dep. Gärd, s. KrankriKc. 104,000 inv. (1946). N. är rikt på rom. fornlämningar: amfiteater från 2:a årh. c.Kr., Maison Carréc, ett sällsynt välbevarat tempel från 1:a årh, c.Kr. (se bild), akvedukt, stadsmur m. m. Siden-, tapet- o. maskinindustri. Vin.

Nim'itz. C h e s t e r W., f. T885, amerik. amiral, »Fleet Adrniral» (1944). Deltog i Första världskr. som ubåtsofficer, 193S chef för en slagskeppsdivision samt 1939 för marindep:s sjöfartsbyrå. Dec. 1941 överbefälh. för Stilla havsflottan; ledde därefter samtliga sjökrigsföretag i dessa farvatten, överbefälh. för flottan 1945 — 47, därefter speciell rådgivare i marindepartcmentet.

Nim'rod, i GT »en väldig jägare inför Herren» (1 Mos. 10), enl. sagan grundläggare av det babyloniska riket. — Skämtsam benämning på en ivrig jägare.

Nim'wegen, dets. som Nijmcgen.

Ni'neve, det forntida Assyriens huvudstad på Tigris' ö. strand, mitt emot nuv. Mosul. N. omtalas första gången i Hammurabis lag omkr. 2000 f.Kr., blev residensstad omkr. 700 under Sauhcrib, som förskönade staden, o. förstördes i grund av babylonier o. meder 606. Ruinerna ha utgrävts sed. 1842, varvid märkl. fynd bragts i dagen, bl. a. Assurbanipals bibliotek (omkr. 15,000 kilskriftstavlor). Jfr Babylonisk-assyrisk konst.

Ning-po, hamnstad i n.ö. Kina, prov. Chekiang. 219,000 inv. (1931). Stor fiskmarknad. Träsniderier o. lackvaror. Fördragshamn 1842.

Ning-sia, provins i n. Kina, n. och s. om Kinesiska muren, mellan floden Huang-ho o. Mongoliet. N. delen släpp- o. ökenartad (Gobi). 275>89o kvkm, 700,000 inv, (1936). Huvudstad: Ning sia.

Ni'nib, i babyl. myt. sol- o. fruktbarhetsgud; i assyr. myt. krigets o. jaktens gud.

Ninive, dets. som Nineve.

Ni'nos, mytisk konung i Assyrien, grundare av Nineve samt av ett assyriskt välde, som enligt sagan omfattat hela Främre Asien med 11 o. Indien. N:s gemål var S e m i r a m i s.

Nio'b el. n i o'b i u m, ett vanl. 5-värt metalliskt grundämne, närbesläktat med vanadin o. tautal. Kem. tecken *Nb,* atomvikt 92.91 (renelemcnt, se d.o.), atoramr 41, spec. vikt 8.5^ smältp. 1,950°. Jfr Nohlit.

Ni'obe, i grek. myt. maka till konung Amfion i Tebe. Stolt över sina många söner o. döttrar uttalade N. sin ringaktning för I.eto, som endast hade två barn, Apollon o. Artemis. Dessa hämnades genom att döda alla N:s barn, varvid N. av smärta förvandlades till sten. N. o. hennes barn (n i o b i d c r n a) framställdes ofta i skulptur under antiken (se bild;.

Niomaktsfördraget, avtal slutet i Washing-

ton 4/2 1922 mellan Kina, För. Stat., Storbritannien, Frankrike, Italien, Japan, Belgien, Nederländerna o. Portugal, i vilket bl. a. Kinas integritet o. den »öppna dörrens» politik i detta land garanterades. Förklarades avskrivet av Japan 1938.

Niort [niår'], huvudstad i dep. Deux-Sévres, v. mell. Frankrike. 28,000 inv. (1936). Kyrka o. stadshus från 1400—1500-t. Garverier. Ull- o. bomullsspinnerier.

Nipa, sandbrant, uppkommen genom erosion, ex. Ångermanälvens stränder.

Ni'pa, palmsläkte. Enda art *N. fru'ticans* (indomalajiska området), bildar tät småskog på saltkaltig mark. Användes bl. a. till palmkål o. till beredning av palmvin.

Nipf jället, bergstopp i n. Dalarna. 1,191 m.

Nipflod el. d ö d t i d (eng. *neap tide),* den tidpunkt (mellan full- o. nymåne), då tidvattensvågen är minst.

Nippel, tj'., ett kort, utvändigt gängat rör för hopskruvning av invändigt gängade delar i rörsystem. Har ofta ett sexkantigt mittparti till fäste för rörtång el. skiftnyckel.

Nipp'er (fr. *nippes),* grannlåter.

Nippon el. D a i - N i p p o n (Stora N.), inhemska namnet på Japan. Urspr. av kin. j I - p e n (»solens upphov»).

Nipp'ur, fornbabyl. tempelstad, s.ö. om Bagdad, framgrävd 1888—1900. Värdefulla kilskriftsfynd (omkr. 54,000 tavlor), bland dem de äldsta litterära alster man känner (3:e årtusendet f.Kr.).

NIRA, förkortning för *National industrial recovery act* (se d. o.).

Nirva'na (sanskr., »det vindlösa»), fullständig själsvila; hos buddhismen målet för all mänsklig strävan.

n:is, förkortning för lat. *nu'mer is,* plur. av *nu'mero,* under numret, numrerad med.

Nis [nisj], stad o. fästning i Jugoslavien, s.ö. Serbien, vid en bifl. till Morava. 35,000 inv. Biskopssäte. Mattfabrikation o. vinodling. Järnvägsknut.

Nisch (av fr.), fördjupning, urholkning i en vägg.

Nisibi'n el. N e s i b i n, stad i n. Mesopotamien, vid Bagdadbanan. 10,000 inv. — Fordom huvudstad (N i's i b i s) i Mygdonia, senare rom. gränsfästning mot parter o. perser.

Nisj'nij-Nov'gorod. Till 1932 namnet på staden G o r k i j i mell. Ryssland.

Nisj'nij-Tagilsk', stad i förvaltningsområdet Sverdlovsk, RSFSR. 160,000 inv. (1939). Medelpunkt för bergsbruket i Ural; industri.

Nissa, po. namnet på Neisse.

Nissan, älv i s.v. Sverige, upprinner i n.v. Småland o. utmynnar vid Halmstad i Kattegatt. Omkr. 200 km. Vattenfattig. Nära utloppet idkas laxfiske (»Halmstadlax»).

Nissastigen, landsvägen längs Nissan (mellan Halmstad o. Jönköping).

Nissen, O s c a r (1843—1911), norsk socialpolitiker, läkare, nykterhetsivrare, red. för Socialdemokraten 1884—98.

Nissen-Sa'loman, H e n r i e t t e (1819—79), operasångerska (sopran), 1850 g. m. danske tonsättaren S. Saloman. Samtidig med Jenny Lind vann äv. N. storartade framgångar.

Nisserelva, dets. som Nidelva.

Nissöga, *Cobrtis tae'nia,* till 10 cm lång, svartmarmorerad, grågul karpfisk med 6 skäggtömmar vid munnen. Europas o. Asiens sötvatten, Sverige. Föga känd; ei matfisk.

Nisy'ros el. N i s i r o, ö bland Tolvöarna, vid Mindre Asiens s.v. kust. 47 kvkm. 3.400 inv. (1936). På N. en vulkan, num. sällan verksam.

Nit (av höll. *niet,* intet), lottsedel, som ej utfallit med vinst. Ibland anordnas dock dragning på nitlotterna om en särskild n i t v i n s t.

Nit el. n i t 11 a g e 1, kort balt till nitniug (se d.o.).

Nitell'a, ett släkte kransalger (sliuke). Flera arter allmänna i Sverige.

Nitjevo', ry., egentl. intet; »det reder sig väl».

Nitning, mekanisk sammanfogning av maskindetaljer genom att de klämmas fast mot varandra med hjälp av små bullar, n i t a r, med i regel kullrigt huvud (11 i t s k a 1 1 e), vilka trädas genom borrade hål o. sed. hamras ut till en platta i den fria ändan. Härvid tillplattas äv. uitskallen (till ett s. k. s l u t h u v 11 d). Särskilt stora nitar av järn måste värmas till glödniug för att bli mjuka (varmnitning); de tagas ur härden o. anbringas i hålet med n i t k l o v e. Små nitar av mjukare material kunna nitas kallt. Maskinella hjälpmedel äro tryckluftdrivna n i t h a m m a r e samt 11 i t n i a s k i n e r o. n i t p r e s s a r. Nitning användes mycket för plålskarvning, t. ex. i ångpannor o. fartygsskrov, varvid n i t s k a r v e n el. u i t v ä x e 1 n kan vara en- el. flerradig. Isärdragning av nitskarv hindras mera av friktionen mellan plåtarna äu av nitens styrka mot avskärning, varav framgår betydelsen av god klämning (jfr Diktning). Nitar formas i n i t j ä r u cl. a a g c 1 j i i r n. Nitning ersattes num. i allt högre grad av svetsning.

Niton 1-tu'n., äldre beuamuiug på radon.

Nitra't, salpetersyrans salter o. cstrar.

Nitre'ring. r. Införande av nitrogrupper, -NO*, i organiska föreningar, i regel genom behandling med salpetersyra, blandad med svavelsyra (»nitrersyra»). Kolväten, fenoler m. m. bilda därvid nitroföreningar (se d. o.), medan alkoholer däremot giva estrar (nitrat). — 2. Dets. som kvävecementering.

Nitri'der, föreningar mellan en metall o. kväve, ex. magnesiumnitrid, Mg_3N_2, som erhållcs genom upphettning av magnesium i kvävgas.

Nitrifikatio'n, salpeterbildning, sker i jord genom bakteriers inverkan. En del av dessa (n i t r i t b a k t c r i e r) oxidera markens ammoniak till nitrit, som i sin tur oxideras av andra (n i t r a t b a k t e r i e r) till nitrat. Försiggår vid lufttillträde o. är av största betydelse för markens bördighet, då salpeter för de flesta växter är den gynnsammaste kväveföreningen. Jfr Denitrifikation o. Kvävebindning.

Nitri'ler, estrar av cyanvätesyra, t. ex. acetonitril cl. metylcyanid, CH_3CN. I sur cl. alkalisk lösning avspjälkas ammoniak, varvid motsv. karbonsyra bildas. — I s o n i t r i'l c r el. k a r b y 1 a m i'n e r, t. ex. CH_5NC, innehålla isocyangruppen. -N : C. De äro giftigare än normala nitriler o. ha en ytterst obehaglig lukt. Jfr Cyan.

Nitri't, salpetersyrligUetens salter o. estrar.

Nitrobenso'l el. m i r b a 'n o l j a, $C_6H_5N0_2$, en svagt gulfärgad, giftig vätska med lukt av bittermandel, vilken framställcs i stor skala genom nitrering av beusol. Användes kuvudsakl. till framställning av anilin men äv. till parfymering av skokräm, läderolja o. dyl.

Nitrocellulo'sa, äldre missvisande benämning på cellulosanitrat (jfr Cellulosa). Högnitrcrad nitrocellulosa användes som röksvagt krut (bomullskrut cl. n i t r o c e l l u l o s a k r u t).

Nitroföreningar, organiska föreningar, som innehålla en el. flera nitrogrupper, $-NO_a$, bundna direkt vid kolatomer. A r o m a t i s k a n. :jfr Nitrobeusol, Nitrotoluoler, Dinitrofenol o. Pikrinsyra) erhållas lätt genom nitrering av motsv.

kolväten cl. fenolor. — A 1 i f a t i s k a n. el. n i t r o p a r a f f i n e r erhållas genom nitrering med överhettad salpetersyreånga. De användas som lösningsmedel för läcker o. vid framställning av andra ämnen.

Nitrofy'ter el. n i **t** r o f i'l a v ä x t e r, växter som trivas i kväverik jord.

Nitroglyceri'n är trots namnet ej en nitroförening utan glycerintrinitrat, $C_3H_5(NO_3)_3$. Utgör en svagt gul, tung olja (spec. vikt 1.6), som framställes genom att långsamt hälla glycerin i en avkyld blandning av salpetersyra o. svavelsyra. Nitroglycerin är ett kraftigt sprängämne, som lätt exploderar vid stötar. För att minska stötkänsligheten uppfann Alfred Nobel (1866) att blanda den med kiselgur (till gurdynamit) el. (1875) med c:a 8 % lågnitrerad nitrocellulosa (spränggelatin, jfr Dynamit). Röksvagt krut av nitrocellulosa med lägre halt av nitroglycerin (25—50 %) kallas n i t **r** o g l y c e r i n k r u t, ballistit el. nobelkrut. — Nitroglycerin användes äv. som medel mot hjärtkramp (angina pectoris).

Nitroglycerin AB., Gyttorp. Grundat 1864 av A. Nobel. Aktiekap. 5 mill. kr. (1948). Sprängämnesfabrik vid Gyttorp (Örebro l.). Verkst. dir. T. Edlund (sed. 1944).

Ni'trokloroform, dets. som klorpikrin.

Nitroli't, ett säkerhetssprängämne av ammoniumnitrat med mindre mängder nitroglycerin o. trotyl samt trämjöl.

Nitrome'ter, apparat för kvantitativ bestämning av salpetersyra o. andra kväveföreningar genom mätning av volymen av bildad kväveoxid.

Nitron [-å'n], organisk bas, $C_{20}H_{16}N_4$, som bildar ett olösligt nitrat o. därför användes till analytisk bestämning av salpetersyra.

Nitropen'ta, dets. som pentyl 2.

Nitroprussi'dnatrium, $Na_2Fe(CN)_5NO + 2H_20$, ett rött salt, som bildas genom inverkan av salpetersyra på natriumferrocyanid. Anv. för att påvisa sulfidjoner.

Nitros [-å's], en lösning av kväveoxider i svavelsyra.

Nitrosy'l, radikalen -NO. Ex.: nitrosylklorid, NOC1, nitrosylsvavelsyra, NO-S0$_4$H.

Nitrotoluoler [-å'l-]', kemiska föreningar, som erhållas vid nitrcring av toluol; användas i sprängämnen. Viktigast är symmetrisk trinitrotoluol, dets. som trotyl.

Ni tro sa gaser, benämning på kvävedioxid, $N0_2$, o. kvävetrioxid, N_20_3. Bildas bl. a. vid bränder o. bombcxplosioner o. stå därför på gränsen till stridsgaser. Ge **i** hög koncentration lungpåverkan efter symtomfri latenstid.

Nitfi, F r a n c e s c o, f. 1868, ital. statsman, minister upprepade gånger från 1911, konseljpresident juni 1919—maj 1920. N. sökte verka för utjämning av såväl de yttre som de inre politiska svårigheterna men lyckades ej försona de stridande grupperna o. intressena. Efter sin avgång framträdde N. i vitt spridda arb. som en Vcrsaillesf redens skarpaste kritiker *(Det fredlösa Europa,* 1921, m. fl.).

de Nitfis, G i u s e p p e (1846—84), italiensk-fransk målare, en av föregångsmännen inom friluftsmåleriet. N, valde företrädesvis storstadsmotiv (I,ondon, Paris) o. scener ur kapplöpningslivet (se bild).

Nittorp, kommun i s.ö. Västergötland, Älvsb. 1. (past.adr. Dalstorp); Trancmo landsf.distr., Kinds o. Redvägs doms. 694 inv. (1947)^

Nitzsch [nitsj], K a r l I m m a n u e l (1787—1868), tysk luthersk teolog, prof. i Bonn 1822, i Berlin 1847; ivrade för kyrklig frihet. Bl. arb.: *System der christlichen Lekre* (1829).

Niu-chuang [tsjo], stad i n.ö. Kina, Mandsjuriet, vid Liao-hos mynning. Betydande handel. 100,000 inv. (1931).

Niue Isiand el. S a v a g e I s l a n d [sevv'-ids) aj'l°nd], korallö i Stilla havet, v. om Tongaöarna. 260 kvkm, 4,000 inv. (1936). Britt, koloni, tillhör Nya Zeeland.

Nivelle [niväll'], R o b e r t (1856—1924), fransk general, utmärkte sig vid Verdun hösten 1916, efterträdde Joffre som överbefälh. dec. s. å. men försattes efter den förlustrika våroffensiven 1917 i disponibilitet, inträdde hösten s. å. åter i tjänst. 1920—21 led. av högsta krigsrådet.

Nivelle de la Chaussée [niväll' d°la sjåse'], P i e r r e C l a u d e (1692—1754), fransk författare, skapare av det gråtmilda borgerliga franska dramat (»comédie larmoyante») genom *La fausse antipathie* (1733).

Nivelle'ra (fr. *niveler* av *niveau,* vågrät yta), avväga, utjämna; utplåna egenheter. — N i v c l l e'r i n g, utjämning, avvägning.

Nivernais l-nä'], fordom provins i mell. Frankrike, vid Loire, bildar dep. Niévre.

Nivöse [-vä's>] (av lat. *nivo'sus,* snörik), fr., »snömånaden», 4:e månaden i franska republikanska kalendern (^{21}/is—^{19}/i)-

Nivå' (av fr.), egentl. vattenpass; vågrät yta, höjd, äv. ordningsnumret på en nivåyta.

Nivå'karta, karta, som medelst n i v å k u r v o r anger ett områdes höjdförhållanden.

Nivå'kurva, linje, som på en karta sammanbinder punkter med samma höjd över (djup under) havsytan.

Nivå'rör. 1. Bräddavlopp, bestående av ett rör, genom vilket vätskan avrinner, då nivån når dess Överkant. — 2, Glasrör, som upptill o. nedtill förbundits med en vätskebehållare, så att nivån däri kan avläsas.

Nizam, titel för härskaren över Hyderabad.

Niza'mi (1141—1202), pers, skald, skapare av den romantiska hjältedikten i Orienten.

Nizza [nitt'sa], fr. N i c e [niss], huvudstad i dep. Alpes-Maritimes, s.ö. Frankrike, vid Medelhavet. 211,000 inv. (1946). Berömd bad- o.

kurort, särsk. besökt under karnevalen på våren. Spelbank. Stödjepunkt för gränsförsvaret. Flygplats Tcrrain de Californie. Stor industri (parfymer o. olivolja). Livlig sjöfart. — Grundat omkr. 300 f.Kr., var huvudstad i grevsk. Nizza, kom på 1200-t. under grevarna av Provence; 1793—1814 o. från 1860 franskt.

N. J., förkortning för *New Jersey.*

Nje'men, po. N i e m e n, lit. N e m u n a s, ty. M e m e l, flod i v. Ryssland, upprinner i

Vitryssland, geuomflyter Litauen o. utmynnar i Östersjön (Kurisches Haff). 930 km, isbelagd 4 inan. om året.

Njord, i nord. myt. havets o. rikedomens gud, fader till Fröj o. Fröja. N. var urspr. en kvinnlig gudomlighet. Jfr Ncrtus.

Njudung, fordom ett av smålanden i Tiohärad, motsv. nuv. Västra o. Östra härader, Jönk. 1.

Njudungs domsaga, Jönk. 1., utgör ett tingslag med tingsställen i Vetlanda o. Sävsjö o. omfattar Östra o. Västra härader samt städerna Sävsjö o. Vetlanda. Domarens adr.: Vetlanda. 49,853 inv. (1947)-

Njul'ja, dets. som Nuolja.

Njupeskär, vattenfall i Njupån i n.v. Dalarna. 90 m:s fallhöjd, varav i en avsats lodrätt 70 m (Sveriges högsta).

Njurar, organ för utsöndring av ämnesomsättningsprodukter s=. vatten, urinämne, ammoniak (tillsammans bildande urinen), varigenom blodets o. vävnadsvätskornas sammansättning bibehålles nära nog konstant. Hos människan bestå njurarna av två bönformade, brunröda organ av c:a 10 cm längd, belägna på vardera sidan av ryggraden i höjd med de övre ländkotorna i bakre bukväggen.

Njurblödning, uppträdande av större cl. mindre mängder blod i urinen till följd av inflammation (ibl. tuberkulos), stenbildning el. tumör i njurarna.

Njurbäcken, den övre, vidgade o. förgrenade delen av urinledaren. Förbinder sig i njurporten med njurvävnaden o. mottager den i njuren bildade urinen.

Njurbäckenutvidgning, dets. som hydronefros.

Njurinflammation, dets. som nefrif.

Njurkoli'k, uppträdande av våldsamma smärtor i njurtrakten, strålande ned mot blåsan. Beror oftast på njursten.

Njursten, av olika salter, ss. fosfat, oxalat cl urat, uppkomna stenbildningar i njurbäckenet. Orsakar ofta anfallsvis påkommande smärtor med blödningar i urinen, feber ni. m. Behandlingen är vanl. kirurgisk. Jfr Njurkolik.

Njurunda, kommun i s.ö. Medelpad, Västernorrl. l.; Njurunda landsf.distr., Medelpads ö. doms. 11,467 inv. (1947).

Njutånger, kommun i ö. Hälsingland, Gävleb. l.; Enångers landsf.distr., S.ö. Hälsingl. doms. 4,462 inv. (1947).

N. K., förkortning för *Nordiska Kompaniet.*

NKI, förkortning för *Nordiska korrespondensinstitutet.*

NKVD, förkortning för *Narod'nyj Komisarjat' Vnu'trennych Del,* »folkkommissariatet för inrikes angelägenheter», 1941—46 fortsättningen på den ryska organisationen GPU. Jfr MVD.

N. M., förkortning för *New Mexico.*

N. N., förkortning för lat. *no'men nesc'io,* jag känner ej namnet, el. *note'tur no'men,* här bör namnet antecknas. Ersätter ett namn.

NNE., internationell förkortning för *nordnordöst* (eng. *North-North-East).*

NNW., internationell förkortning för *nordnordväst* (eng. *North-North-West).*

No, i GT namn på staden Tebe i Egypten.

No, jap., dialoger skildrande hjältebragder, uppstodo på 1300-t. som tillägg till de heliga danserna (»kazura»).

n:o (plur. n : i s el. n : r i s), förkortning för lat. *nu'mer o* (plur. *nu'meris),* under numret, numrerad med. Förkortas num. vanl. till n:r.

No'a, äldre form N o a k, enl. 1 Mos. 6: 8 m. fl. huvudperson i berättelsen om syndafloden; fader till Sem, Ham o. Jafet.

Noack, A s t r i d, f. 1889, dansk skulptris med känsla för både stor form o. värdighet i återgivandet av människan (staty av *Anna Ancher).*

de Noailles [d^{d} n°aj'J, efter stamgodset uppkallad fransk ätt. En av dess medlemmar, greve L o u i s d e N. (1756—r8o4), framlade $^{4}/_{8}$ 1789 i nationalförsamlingen förslaget om ståndsprivilegiernas avskaffande. Deltog äv. i Nordamerikanska frihetskriget.

Noanamn (mclancs. *noa,* ofarlig), »ofarliga namn», varmed naturfolk omskriva ett namn som annars är tabu, t. ex. »gråben» för varg.

No'atu'n, i nord. myt. Njords borg.

Nobel [nå'-] (av lat. *no bilis),* ädel, högsinnad; adlig. Motsats: i g n o b e l.

Nobel [nå'-] (eng. *noble),* eng. guldmynt (1344—1550) med ett värde av 80—120 pence.

1. **Nobel',** I m m a n u e l (1801—72), tekniker, 1837—59 bosatt i Ryssland, där han grundade en mekanisk verkstad för tillverkning av minor, lavetter, ångmaskiner m. m. Ägnade sig åt sprängämnestillverkning i Sverige.

2. Nobel, R o b e r t (1829—96), son till I. N., tekniker. Samarbetade med fadern o. bröderna. Bosatt från 1875 i Baku, där han tills, med brodern Ludvig N. grundade o. till 1879 ledde den naftaindustri (B r ö d e r n a N o b e l), som snart kom att intaga en ledande världsställning.

3. Nobel, L u d v i g (i83r—88), son till I. N., tekniker, övertog faderns ryska verk-

Immanuel N. Robert N. Ludvig N,

samhet, vilken han under 1866 o. 1871 års krig utvecklade till en bct5'dande vapenindustri. Övertog 1879 ledningen av firman »Bröderna Nobel».

4. Nobel, Alfred Bernhard (1833—06), son till I. NV, sprängämneskemist, uppfinnare, under större delen av sitt liv bosatt i utlandet, uppfann bl. a. 1866 gurdynamit, 1875 upranggelatin, 1887 ballistit, utförde bctj'delsc-fulla undersökningar av röksvagt krut m. m.; innehade bl. a. 120 eng. o. ett 30-tal sv. patent. N. hopbragte en stor förmögenhet, med vilken han genom donation grundade Nobelstiftelsen.

Nobelbiblioteket, S v e n s k a a k a d e m i e n s N o b e l b i b l i o t e k, Sthlm, ett av Europas förnämsta bibliotek för nyare utländsk skönlitteratur o. litteraturhistoria, förenat med Svenska akademiens Nobelinstitut o. upprättat j enlighet med Alfred Nobels testamente.

Nobelkrut, dets. som ballistit. Jfr Nitroglycerin.

Nobelstiftelsen, en av Alfred Nobel genom testamente av ^{sl}lu 1895 inrättad stiftelse, med syfte att genom pris belöna dem, som inom fysikens, kemiens, medicinens, litteraturens o. fredsrörelsens områden gjort mänskligheten största nytta. Prisen i fysik o. kemi utdelas av Vet.-akad., i medicin av Karol. inst. i Sthlm, i litteratur av Sv. akad., fredspriset av en kommitté,

tillsatt av norska Stortinget. Nobelprisen utdelades i:a gången 1901. Prisbeloppet har växlat (för 1947: 146,115 kr.). Prisutdelningen äger rum to dec., årsdagen av Nobels död. För främjande av stiftelsens ändamål ha prisutdelarna upprättat fristående vetenskapliga anstalter, Nobelinstitut, som dels biträda vid den för pris bedömandet erforderliga utredningen, dels äv. verka som självständiga forskningsanstalter. Hittills finnas fyra: Sv. akad:s (jfr Nobelbiblioteket), Vct.akad:s (med 2 avd. f. teoretisk o. experimentell fysik samt sed. 1943 äv. med laboratorium för kemisk forskning), det medicinska Nobelinstitutet (med 3 avdeln. f. biokemi, cellforskning o. neurofysiologi) o. Det norske Nobclinstitutt i Oslo. — Med anledn. av 1936 års tilldelning av fredspriset till Ossietzky (se denne) förbjöd Hitler tyska medborgare att mottaga något som helst av prisen. Nobelstiftelsens stadga ändrades då därhän, att pris, som någon avsäger sig el. inom viss tid underlåter att uttaga, lägges till fonden. Nobelprisen utdelades icke 1940—43.

Nobile [nå'-], Umberto, f. 1885, ital. militär o. luftskeppskonstruktör, Norges navigatör vid Amundsens nordpolsflygning 1926. Erhöll vid hemkomsten generals rang samt utnämndes till markis o. prof. 1928 startade N. med luftskeppet Italia en ny exp., som $^{24}/_{5}$ passerade Nordpolen men därpå förliste. Expeditionsdeltagaren Finn Malmgren m. fl. omkommo. N. räddades av Ii. I.undborg. N. framlade 1945 i *Posso dire la verità* (sv. övers. 1946) de närmare omständigheterna kring katastrofen.

No'biiis, lat., beteckning för medl. av den rom. ämbetsadeln, bestående av ättlingarna till dem, som beklätt ett kuruliskt ämbete.

Nobilise'ra, adla, göra till adelsman.

Nobility [nåbilTiti], eng., adel; beteckning för eng. högadeln (peerage). Jfr Gentry.

Nobless' (av fr.), ädelhet, ädel värdighet; adel, adelsstånd. — Noblesse oblige [nåbläss' åbli'§]], fr., adclskap förpliktar.

Noblesville [nå°b°lsvil], stad i Indiana, n.ö. För. Stat. 5,600 inv. (1940). Naturgaskällor.

Nocera [naisje'raj, N. Inferio'rc, stad i s.v. Italien, prov. Salerno, s.ö. om Neapel. 26,600 inv. (1931). Bomullsindustri. Ö. därom ligger kommunen N. **s**uperio're. 10,500 inv. (1931). Märklig dopkyrka från 300-t., Santa Maria maggiore. — N., som under romartiden kallades Nuce'ria Alfate'r'na, förstördes av Hannibal 216 f.Kr. men återuppbyggdes.

Noeh ist Polen nicht verloren [färla'ren], ty., »än är Polen ej förlorat», tysk övers, av inledningsorden till den polska nationalsången. Uttrycket har i Tyskland o. Sverige blivit liktydigt med: ännu är det ej skäl att misströsta.

Noch nie [-ni-] **da'gewe'senes,** ty., aldrig förr sett; enastående.

Nock (höll., spets). *Sjöv.* Ett föremåls yttersta ända. Ex. rånock. — *Tekn.* Dets. som kam. Nockaxel = kamaxel.

Nookeby, villaförstad till Sthlm, Bromma församling.

Nocktalja, tälja, som uppsattes på underfås yttre ända för upplyftande av tyngder, ss. båtar m. m., vilka sedan bringas inombords med tälja (tackel) från masttoppen.

Noetilu'ca milia'ris, ett nästan klotrunt, självlysande urdjur med dels ett gissel, dels en »tentakel» på den något inbuktade munsidan. Förekommer stundom i oerhörda mängder **i** havsplankton; alstrar »mareld».

Nocturne [-tyrn'], **fr.,** nottur'no, it. (av lat. *noctur'nus,* nattlig), »nattstycke», musikstycke av drömmande innehåll. Nocturncu utbildades särsk. av Chopia.

Nod (lat. *no'dus,* knut). *Fys.* Stillastående punkt på en i övrigt svängande elastisk kropp. — *Astr.* Benämning på skärningspunkterna mellan två banplans storcirklar på himmelssfären, t. ex. jordens o. månens. Den uppstigande noden på ekliptikan är den, där latituden övergår från sydlig till nordlig; den andra kallas den nedstigande. Tiden för månens passage mellan två liknämniga noder är en drakmånad. — *Bot.* Beteckning för de stundom något ansvällda delar av stammen, på vilka bladen sitta fastade. De mellanliggande stamstyckena kallas internodier. — *Konsth.* Ansvällningen på mitten av skaftet av en nattvardskalk, varigenom handgreppet blir stadigare.

No'dermann, Preben (1867—1930), danskfödd tonsättare o. musikhistoriker, från 1903 domkyrkokapellmästare i lyund. Komponerade operor *{Kung Magnus),* barnvisor, manskvartetter samt utg. *Studier i svensk hymnologi* (1911).

Nodier [nådje'], Charles (1780—1844), fransk författare, romantiker, skrev fantastiska noveller i Hoffmanns stil, såsom *Jean Sbogar* (1818; Johan Sbogar, 1845) o. *Trilbv* (1822).

Noel-Baker, Philip, se Baker, Noel.

Nogi, Moresuke (1849—1912), greve, jap. general, deltog i kriget mot Kina 1894— 95, ledde under Rysk-jap. kriget belägringen av Port Arthur. Begick jämte sin hustru harakiri vid kejsar Mutsuhitos död.

No'ginsk, till 1930 Bogoro'd s k, stad i förvaltningsområdet Moskva, Ryssland. 8r,ooo inv. (1939). Textilindustri.

Noguchi [någolsj'il, Hicleyo (1876—1028), jap. läkare, 1911 prof vid Rockefeller Institute, upptäckte gula feberns virus o. renodlade bl. a. vattuskräekens virus.

Nohli't, ett svart, säll-S5'nt mineral, innehållande niob, uran, vttrium o. järn m. m.; från No(h)ls fältspatbrott i Älvsb. **1.**

Nohrborg, Anders (1725—67), hovpredikant. N:s arb. *Den fallna människans salighetsordning* (»Nohrborgs postilla») var en av våra mest lästa uppbyggelseböcker. (Se bild.)

Noir [n°a'r], **Victor** (1848—70), fransk tidningsman, deltog i Rocheforts kampanj mot kejsardömet, dödad i duell mot prins Pierre Bonaparte.

Nokra'shy pascha, Mahmoud, f. 1888, egyptisk politiker, ledare för saadistpartiet, premierminister febr. 1945—febr. 1946 o. sed. dec. 1946. Under 1930-t. flera ggr minister **i** Nahas paschas reg. bröt N. 1938 med denne o. bildade saadistpartiet. N. hävdade 1947 Egyptens krav på överhöghet över Sudan. Jfr Saadister o. Wafd.

Noia [nå'-], stad i s.v. Italien, prov. Neapel. 20,000 inv. (1931). En av Kampaniens äldsta städer. Hannibal besegrades här 2 ggr av romarna (216 o. 215 f.Kr.).

von Nolcken [nåll'-], Erik Mattias (1694—1755). frih., diplomat, underhandlare mellan Sverige o. prinsessan Elisabet angående den sv. krigsförklaringen mot Ryssland 1741.

Nol'de, Emil, f. 1867, tysk målare o. grafiker, en av den tyska expressionismens främsta. Före 1905 impressionist.

No'lens vo'lens, lat., om man vill el. icke.

Nolhaga, gods i niell. Västergötland, Alingsås landsförsamling; grundat av Jonas Alströmcr, som där införde odling av potatis (i Västergötland kallade »noler»).

No'li me tan'gere, lat., »rör icke vid mig», enl. Vulgata Jesu ord till Maria från Magdala, då kan efter uppståndelsen uppenbarade sig för henne (Joh. 20: 17). Ämnet blev tidigt föremål för konstens behandling.

Noll (av lat. *nuWum*, iutet), dels ett av de tio sifferteckнen i det arabiska siffersystemet, dels det tal, som erhålles antingen som skillnad mellan två lika tal el. som gränsvärde till ett bråk, vars nämnare obegränsat växer.

Nolla el. noll-ledning, icke spänningsförande elektrisk ledning. Jfr Trefassystem o. Stjärnkoppling.

Nollcirkel, dets. som jungfrucirkel.

Nollet [nåkY], Charles (1865 —1941), fransk general, armékårchef under Första världskr., president i kontrollkommissionen för Tyskland iyig, led. av högsta krigsrådet 1921 o. krigsminister 1924—25.

Nollmeridia'n, den meridian, som väljes till utgångspunkt för beräknandet av en orts geografiska längd. För internationellt bruk användes vanl. meridianen genom Greenwich.

Nollmetod, mätningsmetod, vid vilken en storhet (ex. vikterna i ena skålen på en balansvåg) ändras, tills ett känsligt instruments visare icke längre gör något utslag.

Nollpunkt. *Fys.* Det delstreck på en skala (termometer, gal vanometer osv.), från vilket graderingen anses börja. Jfr Absoluta nollpunkten. — *Eleklrotekn.* Den punkt i en elektr. koppling, som förblir spänningslös under driften. Jfr Stjärnkoppling.

Nollskiva, frigående remskiva, på vilken drivremmen överföres, då arbetsmaskinen skall stoppas.

Nollspänningsbrytare, elströmbrytarc, som är försedd med nollspänningsutlösning, så att strömmen automatiskt brytes, om spänningen sjunker under visst värde, o. sedan inte kan återkomma, förrän brytaren tillslagits för hand. Användes t. ex. vid motorer, som inte tåla att strömmen påsläppes hastigt. Jfr Pådragsmotstånd.

No'ma (grek. *nome',* frätsår), »vattenkräfta», ett från munvinkeln utgående brandigt sönderfall av kinden; förekommer ibland hos nyfödda o. leder oftast till döden.

Noma'der (av grek. *noma'des,* herdefolk), kringvandrande folk, som huvudsakl. sysselsätta sig med boskapsskötsel, ej äga några fasta boplatser utan för att skaffa sina hjordar bete måste flytta från den ena platsen till den andra. De flesta nomadstammarna träffas i n., niell. o. främre Asien. I Sverige är större delen av lappbefolkningen nomader.

Nomadskolor, skolor avsedda för nomadlapparnas barn.

No man's land [nå^{0} manns liend], eng., »ingen mans land»; beteckning för landområde, som ännu ej tagits i besittning av någon stat. Under Första världskr. benämndes så området mellan skyttegravslinjerna.

Nomarki' el. nom, förvaltningsområde (län) i Grekland.

Nom de guerre [nå^{n}s d° gä'r], fr., krigsnamn; antaget artistnamn. — Nom de plume [-plymm'], fr., pennamn; författarnamn.

Nome [nå°m] cl. Cape N., stad på Seward-halvön, n.v. Alaska. 1,550 inv. (1940). Guld-distrikt. Pälshandel. Norr om N. landade Amuudsens luftskepp 1926.

No'men, **lat.,** plur. *no'mina,* namn. — *Språkv.* Den ordklass, som utsäger vad (substantiv) el. hurudant (adjektiv) ett ting är. — Nomen appellati'vum (av lat. *appelWre,* kalla), släktnamn, namn på föremål av samma slag el. art. — Nomen pro'prium (av lat. *pro'prins,* egen), egennamn.

Nomenklatu'r (av lat.), namnförteckning, samlingen av de benämningar, vilka användas för att beteckna de olika föremålen inom en viss vetenskap el. konstart, t. ex. växternas benämning med latinska el. latiniserade ord. I,inné införde en binär nomenklatur (tvånamnsbeteckning) med ett släkt- o. ett artnamn för varje art, ex. för potatis *Solanum* (släktuamn) *tuberosum* (artnamn).

Nomina'l- (av lat.), som har avseende på namnet, namn-.

Nominalism' (av lat. *no'men,* namn), den riktning inom medeltidens filosofi, enl. vilken allmänbegreppen blott voro namn, utan någon som helst självständig tillvaro; en sådan tillkom blott de enskilda tingen. Motsats: realism.

No'mina sunt odio'sa, lat., »namn äro förhatliga»; »inga namn!» (Cicero).

No'minativ (av nlat. *nominaWvus,* av *notnina're,* nämna), kasus för det verksamma subjektet, t. ex. *hästen* springer.

Nominell' (av lat. *no'men,* namn), något som finnes till namnet men ej i verkligheten. — Nominellt värde, åsatta värdet å aktier o. dyl. till skillnad från kursvärdet.

Nomine'ra (av lat. *nomina're,* nämna), utse, utnämna. — Nominatio'n, utnämning.

Nomografi' (av grek. *no'mos,* lag, o. *gra'jein,* skriva), grafiskt förfarande att med hjälp av numrerade kurvor o. olikformigt graderade skalor snabbt beräkna samhöriga talvärden ur formler, i vilka ingå ett flertal variabler. Jfr Nomogram.

Nomogram', inom nomografien använda ritningarna (diagram); de äro antingen 1 injenomogram, med ett el. flera system numrerade kurvor (helst räta linjer) på ett graderat rutnät, el. punktnomogram, med tre i bestämda inbördes lägen uppgjorda lik- el. olikformigt graderade skalor. Genom kombination av flera linje- o. punktnomogram erhållas sammansatta nomogram.

Nomoka'non (av grek. *no'mos,* lag, o. *ka'non,* tros- o. levnadsregel), lagsamling för den grek.-kat. kyrkan, förklarades bindande 920.

Non [nånn], lat., icke, nej.

No'na (lat., av *no'nus,* nionde), den nionde tonen uppåt, räknat från en viss ton.

No'nae (lat., av *no'nus,* nionde), egentl. nionde dagen, enl. den rom. kalendern s:e dagen i månaden (den 7:e i mars, maj, juli o. oktober.

Nonaggressionspakt (av fr.) el. ieke-angreppspakt, överenskommelse mellan stater att inte angripa varandra.

Nonchalans [nångijalangs'] (av fr.), vårdslöshet, likgiltighet, försumlighet, slapphet. — Adj.: nonchalant'. — Verb: noncb.aie'ra.

Nong Son, flod i Annam. I dess bäcken finnes en betyd, antracitförekomst.

Non habe'ri sed esse, lat., »icke anses för, utan vara», icke skenet, men saken; Tyge Brahes valspråk.

No'nie el. vernier [värnie'], en kort skala som är förskjutbar utmed huvudskalan på vissa instrument o. mätverktyg, t. ex. skjutmått. Noniens skaldelar äro en viss bråkdel, ofta $9/_{10}$, av huvudskalans minsta avstånd. Möjliggör nogrann avläsning genom att »skattning» av bråkdelar av en skaldel blir överflödig. Om t. ex. på ett skjutmått noniens nollpunkt står mellan skalans streck för 22 o. 23 mm o. noniens fjärde delstreck står mitt för ett av skalans streck, så är måttet = 22.4 mm.

Noninterventionspolitik (av fr.), en stats strävan att undvika inblandning i en annan stats inre angelägenheter eller i tvister mellan andra stater. Ryktbart ex. på skenbar noninterventionspolitik är stormakternas hållning till Spanska

inbördeskriget 1936—39, då de understödde endera parten i striden, samtidigt som de läto representera sig i nonin terventions-utskottet i London, vilket skulle kontrollera, att ingen inblandning ägde rum.

Nonkonformisfer, under Englands reformationstid benämning på dem, som nekade att underskriva drottning Elisabets 39 artiklar. De förkastade biskopsämbetet o. önskade skilsmässa mellan stat o. kyrka. Ernöllo religionsfrihet 1689. Jfr Konförmister.

Non li'quet, lat., »det flyter icke», saken är icke klar, uttryck hämtat ur rom. rättsspråk.

Non mul'ta sed murtum, lat., »icke mångahanda utan mycket», bevingat uttryck av Plinius d. y. rör. rätta sättet att inhämta kunskaper.

Normen, Edvard (1804—62), agronom, grundläggare av det första lantbruksinstitutet i Sverige (Degeberg i Skarab. 1.).

Nonn'os, grek. skald på 300-t., författade hiältcdikten *Dionysiaka* o. efter sin omvändelse till kristendomen *Melabole,* en omdiktniug på vers av Johannesevangeliel.

Non ölet [-å'let], lat., »det (pengar) luktar inte», dvs. för den snikne äro pengarna huvudsaken, varifrån de komma av mindre vikt.

Nonotte [nånått'1, Donat (1708—85), fransk målare. Utförde huvudsakl. sinnebildliga målningar o. porträtt. Representerad i Nat.mus.

Nonpareille [nån sparäj'l, nonparelj el. halvcicero, en tryckstilsgrad, mellan pärl o. kolonel; kägel (höjd) 6 punkter = a/4 petit = 1/s cicero = 2.256 mm. Ex.: texten i detta arbete.

Non plus ulfra, lat., oöverträffat, det främsta i sitt slag.

Non poss'umus, lat., »vi kunna icke». Urspr. påven Clemens VII:s svar på konung Henrik VIII:s av England begäran om skilsmässa från Katarina av Aragonien; allmän karakterisering av påvemaktens ovilja mot reformer el. eftergifter åt statsmakten.

Non seho'lae, sed vi'tae dis'cimus lat., »vi lära icke för skolan utan för livet» (Seneca).

Non'sens (av lat. *non,* icke, o. *sens,* förstånd), tomt prat; orimlighet.

Non si'ne lau'de approba'tur, lat., förk. non sine, icke utan beröm godkänd (= Ba), betygsgrad i sv. examina.

Nonstop [sv. uttal nåtin ståpp'], eng., utan uppehåll (särsk. om långdistansflygningar i tävling).

Nooms [nå'ms], Reinier, kallad Zeeman (omkr. r623—efter 1668), höll. målare. Utförde sjöstycken (två i Nat.mus.). Äv. etsare.

Van Noort [fann nå'rt], Adam (1562—1641), flamländsk historiemålare, lärare till Rubens o. Jordaens.

van der Nootska palatset på Södermalm i Stockholm, av okänd arkitekt uppfört för holländske översten Thomas van der Noot omkr. 1670 i holländsk klassicism. Det tillhör Stockholms stad o. nyttjas sed. 1943 av Lottarörelsens överstyrelse.

Noppa, arter av örtsläkfet *Gnaphalium.*

Nor, sund el. mindre vattendrag mellan två större, ingår i ortnamn, såsom Nora.

Nor. *t.* Kommun i s. Värmland, Värml. 1. (past.adr. Norsbron); Grams landsf.distr.. Mellansysslets doms. 3,726 inv. (1947). — 2. N. el. Noor, egendom i Knivsta kommun, Sthlms 1. Huvudbyggnad o. trädgård anlades under 1690-t. för kanslipresidenten Nils Gyldenstolpe, delvis efter ritning av J. Hårleman. Fideikommiss inom Hermelinska ätten från i7oo-t:s mitt till 1917.

nor-, förkortning av *normal* i namn på organiska föreningar, t. ex. norleucin (jfr Leucin).

Nora. 1. Stad i s. Västmanland, Örebro 1., vid Notasjös. 3,271 inv. (1947). Samrealskola. Epidemisjukhus. Industri. I närli. betyd, bergsbruk. Stadsrättigheter 1643- Stadsvapen, se bild. Förläggningsort för Göta trängkårs komp. (T 2 N). Namnet N. är Vant från 1300-t. o. är bildat på Norasjön, som trol. urspr. hetat *Nore,* dvs. 'sundsjön'. — 2. Koramun i s.ö. I Ångermanland, Västernorrl. 1. (past.adr. 'forrom); Bjartrå landsf.-distr., Ångermani. s. doms. 3,024 I **inv.** (1947). — 3. Kommun i n.v. I Uppland, Västmanl. 1. (past.adr. Tårasjö); Våla landsf.distr., Västmanl. ö. doms. 3,144 inv. (i947>-

Nora domsaga, Örebro 1., omfattar Karlskoga tingslag o. Nora tingslag. 55,207 inv. (1947). Tingsställen i resp. Karlskoga o. Nora. Domarens adr.: Nora.

Nora kontrakt, Västerås stift, Örebro 1., omfattar 8 församlingar. Kontraktsprostens adr.: Nora.

Nora landskommun, i v. Västmanland, Örebro 1.; Nora landsf.distr., Nora doms. 4,272 inv. (1947).

Norangsfjorden, gren av Hjörundfjorden, Norge, berömd för sin storslagna natur.

Nora och Hjulsjö härad, Örebro 1., omfattar 4 kommuner: Hjulsjö. Järnboås, Nora landskommun o. Viker. 8,042 inv. (1947). Nora domsaga.

Noraskog, gammal benämning på v. Västmanland.

Nora tingslag, Örebro 1., omfattar Grythytte o. Hällefors härad samt Nora o. Hjulsjö härad. 16,552 inv. (1948). Nora domsaga.

Norberg, kommun i n. Västmanland, Västmanl. 1.; Norbergs landsf.distr., Västmanl. mell. doms. 5,500 inv. (rq47), därav i Norbergs municipalsamhälle 1,326. Samrealskola, länslasarett. I trakten stora, sedan 1200-t. utnyttjade järnmalmsfyndigheter (Norbergsfältet, Malmkärragruvorna, Andersbenningsfältet m. fl.).

Norberg, Matlhias (1747—1826), orientalist, prof. i Lund 1780; latinsk vältalare; grundade 1811 en professur i levande språk i Lund (Norbergska professuren) o. donerade betydande belopp till Uppsala universitet.

Norberg, Hildegard (1844—1917), målarinna, utförde huvudsakl. porträtt.

Nor'bert (oinkr. 1085—1134), katolskt helgon, premonstratenserordens stiftare; n 26 ärkebiskop i Magdeburg. Åminnelsedag 6 juni.

Nor'by, Sören, d. 1530, dansk krigare, deltog som Kristian II:s anhängare i striderna mot Gustav Vasa o. behöll Gotland för egen räkning. Genom fördrag med Fredrik I överlämnade N. 1524 ön åt Danmark men bringade följ. år allmogen i Skåne till resning. Besegrad av Rantzau, tvangs han att åter hylla konungen. Flydde 1526 till Ryssland.

Noreia [nårr'tsja], lat. Nur'sia, stad i mell. Italien, prov. Perugia, bekant som Benedictus' av Nursia födelseort. 3,400 inv. (1931).

Norcross [nå'kråss], John (1688—1758), eng. kapare, i sv. tjänst under Stora nordiska kriget, där han försökte tillfångataga danske kronprinsen. 1726 fängslad i Danmark för tnaiestätsförbrytelse, kvarhölls han i hårt fängelse till sin död.

Nord [når], departement i n.v. Frankrike, vid Nordsjön. 5,774 kvkm, 1,917,000 inv. (1946). Bördigt slättland, genomflutet av Schelde. Jordbruk o. boskapsskötsel. Stenkolsfält. Tcxtil- o. järnindustri. Havsfiske. Huvudstad: Lille.

Nordahl, Gustaf, f. 10/8 1903, skulptör. Bl. arb. *Kråka* (1945) utanför Statens hantverksiustitut. Skall utföra *I.ingmonnmentet* för Gymnastiska centralinstitutet.

För Stat. område
Brittiskt »
Franskt »
Danskt »
Järnväg
Nordpolen
Berings hav
Beaufort havet
Hudson Bay
Baffin Bay
Labrador
Mexikanska bukten
Campeche bukten
Karibiska havet
Små Antillerna
Stora Antillerna
Bermudas öarna
Jamaica
Haiti
Dominikanska Republiken
Puerto Rico
Guadeloupe
Tampico
Veracruz
Acapulco
Mexico
Panama
Colombia
Venezuela
Nova Scotia
Boston
Cape Hatteras
Wilmington
Charleston
Savannah
New Orleans
Houston
Galveston
Los Angeles
San Francisco
Salt Lake City
Denver
Chicago
Detroit
Buffalo
Montreal
Quebec
Ottawa
Toronto
Winnipeg
Vancouver
Victoria
Portland
Seattle
Edmonton
Regina
Saskatoon
Prince Rupert
Juneau
Sitka
Anchorage
Aleuterna
Grönland
Island
Skottland
Irland
Sverige
NORD AMERIKA
Skala 1:60 mill.
1000 km
V. Greenwich

Nordal, Sig Ur 5 tir, f. 1886, isl. litteraturhistoriker o. filolog, prof. i isl. språket o. litt. i Reykjavik 1918. Bl. arh.: *Om Ölav den helliges saga* (1914) o. *Völuspd* (1923). Textutgivare. Fil. hed.dr Göteborg 1941.

Nordalbin'gien, under äldre medeltiden benämning på området n.ö. om Elbe (lat. *Albis),* efter invånarna (sachsare) äv. benämnt Saxonia fransalbina. Största delen av landet erövrades av Karl den store 804.

Nordals härad, Alvsb. 1., omfattar 7 kommuner: ÖT, Gunnarsnäs, Dalskog, Skållerud, Holm, Melleruds köping o. Järn. 9,988 inv. (1947). Nordals, Sundals o. Valbo domsaga.

Nordals, Sundals och Valbo domsaga. Älvsh. 1., utgör ett tingslag med tingsställen i Mellerud o. Tångelanda o. omfattar Nordals, Sundals o. Valbo härader. Domarens adr.: Vänersborg. 29,330 inv. (1947).

Nordamerika omfattar Amerika n. om Panamanäset o. består av nordamerik. fastlandet' till Tehuantepeenäset (N. i inskränkt mening), Grönland, Arktiska övärlden, Västindiska öarna o. Centralamerika, sammanlagt *34.*^ mill. kvkm med 190 mill. inv. N:s fastland ligger mellan 7i°54' o. 7°i2' n.br. samt 167021' o. <5°40' v. 1. —• *Ytbildning, sjöar, floder.* I n. utbreder sig kring Hudsonviken *ett* vattenrikt lågland, begränsat i ö. av Labradorplatån, i v. av Klippiga bergen, i s. av Canadiska sjöarna, tillsammans jordens största sötvatfenssamling (242.000 kvkm). Avlopp: Sf. Lawrencefloden. S. och v. om dessa utbreder sig kring Mississippi-Missouri, världens längsta flod (omkr. 7,000 km), ett stort lågland, i ö. begränsat av Alleghanybergen, i v. av Klippiga bergen. Dessa senare övergå i n. i Alaskabergen, i s. i den på vulkaner rika Mexikanska högslätten. — *Klimat.* Längst i n. råder polarklimaf (årsmedeltemperaturen på övärlden — 16° å — 20°), i s. Canada o. i För. Stat. ett utpräglat fastlandsklimat utom på För. Staf:s västkust, som i n. ufmärkes av kustklimat, i s. av subtropiskt klimat. I Mexico råder på högslätten *ett* väl tempererat, på kustslätterna *ett* hetf o. osunt klimat samt på Västindiska öarna subtropiskt kustklimat. —• *Befolkning.* Invandrade européer (skandinaver i För. Stat. omkr. 3 mill.) o. kineser, biandfolk (mulatter, mestizer, zamboer), eskimåer, negrer samt urinvånare, indianer (omkr. 7 mill.). — *Stater.* Republikerna Amerikas Förenta Stater, Mexico, Cuba, Haiti, Dominikanska republ., Guatemala, Honduras, Salvador, Nicaragua, Costa Rica, Panama. Dessutom biländer: brittiska (över 10 mill. kvkm, över 13 mill. inv.), franska (omkr. 3,000 kvkm, 570,000 inv.), nederländska (1,130 kvkm, 95,000 inv.).

Nordamerikanska frihetskriget kallas det krig, som 1775—83 utkämpades mellan de eng. kolonierna i Nordamerika (utom Canada) o. moderlandet. Vid början av kriget' tviugades engelsmännen av koloniernas Överbefälh., George "Vashingfon, att utrymma Boston ("/. 1776). Genom oavhängighetsförklaringen *(Declaration ol independence)* av */7 1776 förklarade sig kolonierna självständiga, o. 17/10 1777 måste eng. generalen Burcoyne sträcka gevär (kapitulationen i Saratoga), varefter Frankrike ingick handels- o. förbundsfördrag med kolonierna (1778), sederm. biträtt av Spanien (1779). Under de följ. åren fördes kriget med växlande lycka, tills engelsmännen under lord Cornwallis tvingades att kapitulera vid Yorktown 19/10 1781, varefter fientligheferna inom kort avstannade. »o/u 1782 erkändes republikens självständighet, o. "„ 1783 undertecknades den slutliga freden i Paris, samtidigt som freden i Versailles ingicks mellan England o. koloniernas bundsförvanter, Frankrike o. Spanien.

Nordamerikanska inbördeskriget kallas det krig, som 1861—65 utkämpades mellan unionens sydstater (under Lee o. Johnston) o. nordstater (under Grant o. Shermau); gällde frågan om unionens fortbestånd o. negerslaveriets avskaffande o. slöt med seger för de mot slaveriet fientliga nordstaterna.

Nordamerikas Förenta Stater, defs. som Amerikas Förenta Stater.

Nordanskog el. Ovanskog, i de gamla sv. landskapslagarna benämning på de av svear bebodda bygderna n. om de stora skogsfrakterna på gränsen mellan Svealand o. Götaland. De s. därom, av götar bebodda bygderna, kallades Sunnan- el. Utanskog.

Nordanstigs kontrakt, Uppsala ärkestift, Gävleb. 1., omfattar 6 församlingar. Kontraktsprostens adr.: Harmånger. Namnet av Nordanstig, den gamla kustlandsvägen genom Hälsingland.

Nordatlantiska ryggen, dets. s. Delfinryggen.

Nordau [nårr'da°], Max (1849—1923), tysk författare, mest känd genom sin kritik av moderna samhällsförhållanden *[Die conventionellen Lägen der Kullurmenschheit,* 1883; Konventionella nutidslögner. 1884).

Nord-Australien, dets. som Nordterritoriet.

Nordberg, Jöran (1677—1744). präst o. histonieskrivare, utgav 1740 det krönikearfade men som hist. källskrift viktiga arbetet *Konung Carl den XII:s historia.*

Nordberg, Tord, f. 1B/L 1898, konsthistoriker, förste antikvarie vid Stockholms stadsmuseum 1937. N. har lett o. kontrollerat ett flertal grävn. o. restaureringar. Arkitekturhistoriska arb., huvudsakl. rör. svenskt 1600-t.

Nordblom, Johan Erik (1788—1848), tonsättare o. musiklärare, skrev sånger, manskvartetter *(Härliga land)* samt utgav en mycket använd *Sdngskola* (1836—40).

Nordborg, köping på ön Als, Sönderborg Amf, Danmark. 1,100 inv. (1945). Slottet N. var under medeltiden statsfängelse. Efter N. benämndes två linjer av danska konungahuset, den äldre nordborgska (1622—1722) o. den yngre nordborg-plönska (1671—1761).

Norp-Brabant', provins i s. Nederländerna, vid gränsen mot Belgien. 4.Q95 kvkm, i.ilS.ooo inv. (1947). Huvudstad: 'sHertogenbosch. Jfr Brabant.

Nord-Carolina, eng. North Carolina fnå}> kasr°laj'n°l, förk. *N.* C, en av Amerikas Förenta Stater (sed. 1789), vid Atlanten. 136,381 kvkm, 3,535,000 inv. (1944), därav 1/3 negrer. I ö. slättland, i v. Alleghanybergen (Black dome, 2,044 m)- Bomulls-, trå- o. tobaksindustri. Huvudstad: Raleigh. Se kartan till Am. För. Stat.

Nord-Dakota, eng. North Dakota [nåb d°kå°'t0], förk. *N. Dak.,* en av Amerikas Förenta Stater (sed. 1889), i n., vid gränsen till Canada. 183,019 kvkm, 528,000 inv. (1944). I ö. bördig prärie, i v. ökenartat. Genomflytes av Missouri, i n.ö. av Red River. Nederbörden ringa trots häftiga störtregn. Förhärjande virvelvindar, tornados. Näringar: jordbruk i ö., boskapsskötsel i v. Kvarnindustri. Huvudstad: Bismarck.

Norden, benämniua t>å Sverige, Finland, Norge, Danmark med Färöarna samt Island. (Se färgkarta.)

Norden, i Sverige, Norge o. Danmark (1919), Island (1922) o. Finland (1924) bildade, sinsemellan självständiga föreningar med syfte att fördjupa samhörighetskänslan mellan de nordiska folken. Den sv. föreningen är uppdelad på 25 kretsar o. har dessutom ett antal lokala avdelningar. De stora riksorganisationerna samt fackliga o. ideella organisationer anslöto sig 1942—43 till den sv. föreningen som samverkande medlemmar. Utger årspublikationen *Nordens kalender.*

Nordenberg, Bengt 1162: —ioi>-. målare av Diisseldorfskolan. Folklivabilder ir-.n Skåne o. Dalarna *(Tiondemöte i Skåne,* 1865, se bild).

Nordencrantz, Anders (1697—1772), urspr. llachmanson, adlad 1743, ämbetsman, nationalekon, o. polit. författare, angrep i en rad skrifter hattpartiets ekonomiska politik o. samhällsåskådning; förfäktare av näringsfriheten. (Se bild.)

1. Nordenfalk, Johan (1796—1S46), frih., justitiestatsrninister r844; en av förespråkarna för en representationsreform.

2. **Nordenfalk,** Johan, f. $^{12}/_{u}$ 1897, sonsonsson till N. 1, jurist o. industrimän, hovrättsråd 1937, revisionssekr. 193S. Vcrkst. dir. **i** AB. P. A. Norstedt & Söner 1942—48, i AB. Sveriges litogr. tryckerier sed. 1948. Vice ordf. i Husqvarna Vapcnfabriks-AB., ordf. i Sveriges allm. konstförening sed. 1943.

3. **Nordenfalk, Carl, f.** $^{14}/_{a}$ 1907, broder till föreg., konsthistoriker, docent vid Göteborgs högskola 1938, vid Sthlms högskola sed. 1945, intendent vid Nat.mus. 1944. Arb. om medeltida bokillustrationer o. modernt måleri *{Vincent van Gogh,* 1943).

Nordenfelt, Thorsten (1842—1920), kammarherre, ingenjör, bekant genom en rad militärtckn. uppfinningar, bl. a. maskinkanoner, kulsprutor, torpeder o. undervattensbåtar.

Nordenflycht, Hedvig Charlotta (171S—63), vår första betydande författarinna, vars lyrik är det tidigaste uttrycket för känslans genombrott under upplysningstiden. Senare en ivrig förkämpe för den franska smakens o. upplysningens idéer. N. stiftade 1753 Tankebyggarorden o. var medelpunkten i en vitter krets (G. Ph. Crcutz, G. F. Gyllenborg m. fl.), som utgav 2 saml. *Vitterhets arbeten* (1759, 1762). Dessförinnan hade hon utgivit 3 diktsanil. med titeln *Qwinligit tankespel,* den första under pseudonymen ten Herdinna **i** Norden» {1745).

r. Nordenskiöld, Otto Henrik (1747—r832), frih., sjöofficer, 1790 viceamiral, ledde sv. flottan i slaget vid Högland $^{17}/_{7}$ 1788.

2. **Nordenskiöld,** Adolf Erik (f. $^{18}/_{n}$ 1832 i Helsingfors, d. $^{12}/_{8}$ 1901), brorsons son till O. H. N., frih., forskningsresande, prof. i Sthlm 1858, led. av Sv. akad. 1893. N. ledde de arktiska expeditionerna till Spetsbergen 1864—73 o. företog på ångfartyget Vega 1878—79 en världsberömd kriugsegling av Gamla världen efter Sibiriens nordkust genom Beringssund (Nordostpassagen). Han redogjorde för färden i *Vegas färd kring Asien och Europa* (2 bd, 1880—81) 0. *Vegaexpeditionem vetenskapliga iakttagelser* (5 bd, 1882—87). — De flesta av N:s arktiska expeditioner bekostades huvudsakl. av köpmanuen O. Dickson i Göteborg. (Se bild.)

3. Nordenskjöld, Otto (1869 —1928), sonsonsson till O. H. N», geograf o. forskningsresande, prof. i Göteborg 1905, rektor vid Handelshögskolan där 1923, ledde den sv. sydpolsexpeditionen (Antarcticexpeditionen) T901—03.

4. Nordenskiöld, Erland (1877—1932), frih., son till A. E. N., etnograf, prof. i Göteborg 1923. Företog forskningsresor i Sydamerika. Reseskildringar.

5. Nordenskiöld, Bengt, f. $^{6}/_{8}$ 1891, flygofficcr, generallöjtnant (T942), Flygstabens chef 1936, chef för Flygkrigshögskolan 1939-41. Sed. 1942 chef för Flygvapnet o. Flvgförvaltningen. (Se bild.)

Nordenskiölds **hav,** ry. Laptevs hav, del av Norra Ishavet vid Sibiriens n. kust, mellan Taimyrhalvön o. Nysibiriska öarna. Uppkallat efter A. E. Nordenskiöld.

1. **Nordenson,** Wilhelm, f. «/, 1883, ögonläkare, prof. **i** Uppsala 1927—31, vid Karolinska institutet 1931—48.

• 2. Nordenson, Harald, f. «/„ 1886, broder till föreg., industriman o. politiker, docent i fysikalisk kemi i Uppsala 1914—19, verkst. dir. vid Liljeholmens Stearinfabriks AB, sed. 1929. Led. av FK sed. 1938 (höger). Ordf. **i** Stockholms-Högern sed. 1948.

1. **Nordensvan,** Carl Otto(i85i—1924), generalmajor, militär författare, utgav krigsvetenskapliga o. populära krigshistoriska arb. *[Det stora världskriget,* 9 dir, 1914—19, tills. m. V. Langlct).

2. Nordensvan, Georg (1855—1932), broder till C. O. N., konst- o. teaterhistoriker, kritiker o. skönlitterär författare. Bl. **arb.** *Svensk konst och svenska konstnärer i nittonde århundradet* (1892, utv. uppl. 1925—28), *Svensk teater* (1917—18) o. *Carl Larsson* (1—2, 1920—21).

Nor'derney [-naj], en av Östfrisiska **öarna.** 24 **kvkta.** Staden N., 5,200 inv. (1933). »r Tysklands mest besökta badort vid Nordsjön.

Norderö, kommun i mell. Jämtland, Jämtl. 1. (past.adr. Orrviken); Ovikeus landsf.distr., Jämtl. v. doms. 279 inv. (1948).

Nordfjord [no'r-], n. delen av Sogn o. Fjordane fylke, Norge, på ömse sidor om Nordfjorden (längd 85 km). Turistort.

Nordgren, Axel (1828—88), målare **av** Diisseldorfskolan. Målade sv. o. norska stämningslandskap.

Nordgren, Olivia, f. Larsson, f. $^{S7}/_{2}$ 18S0, socialdem. politiker, led. av AK 1925—48. Särsk. intresserad av frågor rör. moderskapsskydd, folkpensionering m. m.

Nordiiagen, Olav (1883—1925), norsk arkitekt, prof. vid Norges tekn. högskola 1913, [rån 1911 ledare för restaureringen av Trondheims domkyrka.

Nordhausen [nårt'ha°sen], stad i delstaten Sachsen-Anhalt, nicll. Tyskland (prov. Sachsen, Preussen), s. om Harz. 43,000 inv. (1939). Brännvinsbränning (»Nordhäuser»). Fri riksstad till 1803. I N. fanns under Andra världskr. en

underjordisk fabrik av enorma mått för tillverkn. 1 av V-2 bomber.

Nord-Holland, provins i ti v. Ncdertftiidefn», begränsas av Nordsjön o. Ijsselmccr. 2,796 kvkm, 1,759,000 inv. (194?). Genomskäres av Nordholländska kanalen. Skyddas mot havet av höga dyner. Boskapsskötsel, jordbruk. Huvudstad: Haarlem.

Nordholländska kanalen, kanal i n.v. Nederländerna, prov. Nord-Holland, från Nieuwediep vid Hcldcr till viken Ij vid Amsterdam. [Längd 78 km. Anlagd 1819—25.

1. Nordin, Carl Gustaf (1749—'1812), biskop i Härnösand 1805, historiker o. politiker, utövade stort inflytande vid 1786 års riksdag o. kom genom Gustav III:s förtroende att för en tid behärska de kyrkliga ärendena. N. skapade en stor handskriftssamling (Nordinska samlingen i Uppsala univ.bibl.).

2. af Nordin, Carl Johan (1785—1850), brorson till C. G. N., frih., politiker, 1828—31 som statssekreterare för krigsärenden regeringens verklige ledare; verkade från 1839 som oppositionsledare med syfte att framtvinga Karl XIV Johans tronavsägelse.

Nordin, I, a r s (d. 1786), hovschatullmakarc, mästare i Sthlms snickareämbete 1752, den främste sv. möbelsnickaren under rokokon. Hati =ienerade sina arb. *T.. Nordin* el. *Lnd.*

Nordin, Alice (1873—1948), bildhuggariuna. Utförde porträttbyster, statyetter *(Barn som se efter vildgässen)* o. konstindustriella föremål.

Nording", Wi 11 i a m, f. */7 1884, målare med motiv särsk. från Öland, återgivna med utsökt känsla för valörer o. atmosfär.

Nordingrå, kommun i s.ö. Ångermanland Västernorrl. 1.; Nordingrå landsf.distr., Ångermanland'' s. doms. 3.373 inv. (1947).

Nord-Irland, eng. Northern Ireland, n. delen av Irland, i union med Storbritannien. Omfattar grevskapen Antrim, Armagh, Down, Perinanagh, Londonderry o. del av Tyrone i prov. Ulster. 13,566 kvkm, i.3 mill. inv. (1937). Egen författning (1922) o. eget parlament. Huvudstad: Belfast. Jfr Home rule.

AB. Nordiska Annaturfabrikerna, Linköping. Grundat 1919. Aktiekap. 8,850,000 kr. (19.|8). Tillv. armatur för olika ändamål, järnvägsmateriel, termometrar, manometrar, tryckluftbromsar m. m. Fabriker i Linköping, Kungsör, Lund, Åtvidaberg o. Solna. Varumärken NAF o. Nordarmatur. Vcrkst. dir. B. Gyllenram (sed. r937).

Nordiska grafikunionen, en 1937 bildad sammanslutning av danska, finska, norska. isländska o. svenska grafiska konstnärer.

AB. Nordiska Kompaniet, SUilm. Grundat 1902. Aktiekap. 26.? mill. kr. (1918). Varuhus i Sthlm, verkstäder i Nyköping. Förk. *NK.* Verkst. dir. R. Sachs.

Nordiska Konstförbundet, en på sv. initiativ 1945 bildad sammanslutning mellan konstnärer o. konstvänner i de fcin nord. länderna med ändamål att genom kontinuerligt konstutbyte bidraga till den nord. kulturgemenskapen o. i övrigt verka till gagn för det nord. konstlivet.

Nordiska korrespondensinstitutet, förk. *NKI,* till 1946 Norens korrespondensinstitut, grundades i Malmö 1910, i Sthlm sed. 1936. Jfr Robertsforsskolor.

Nordiska museet, kulturhistoriska o. etnografiska samlingar i Sthlm, grundade av A. Hazelius 1872 under namnet Skandinavisk-etnografiska samlingen, inrymda dels i friluftsmuseet Skansen å Djurgården, dels i en av I. G. Clason i noll. renässansstil uppförd byggnad (1892—1907) å Lejonslätten (Djurgården). N., som enl. Hazelius' donation 1880 tillhör »svenska folket», står \ under vård av en nämnd av 7 personer o. en

chef, kallad styresman. 1919 instiftades en professur i nordisk o. jämförande folklivsforskning o. 1941 bildades Institutet för folklivsforskning, gemensamt för N. o. Sthlms högskola. N:s samlingar omfatta allmogens o. de högre ståndens kultur, lapsk kultur, textilier, dräkter, musik, jakt. fiske, värme o. lyse, avdelningar för skråväsen, samhällsskick o. folktro samt arkiv, fotografisamlingar o. bibliotek. I N:s byggnad är Livrustkammaren inrymd. Chef: Prof. Andreas Lindblom (sed. 1929). Jfr Skansen.

Nordiska sjuårskriget utkämpades 1563—70 mellan Sverige å ena sidan samt Danmark, Polen o. Liibeck å den andra. Dess orsaker voro bl. a. tvisten om riksvapnet Tre kronor o. rivaliteten om Östersjöprovinserna. Vid krigets början erövrade Danmark Älvsborg (1563), medan svenskarna följ. år intogo Jämtland o. Härjedalen samt Trondhjems län o. under Klas Kristersson Horns befäl besegrade den danska flottan vid Ölands n. udde (1564), varefter svenskarna voro lierrar i Östersjön. 1566—67 härjade dock Rantzau i Götaland. Den ömsesidiga avmattningen av det med grymhet förda kriget framkallade småningom underhandlingar, som ledde till freden i Stettin (1570), varvid Sverige tvangs att återlämna Jämtland o. Härjedalen o. avstå Gotland samt betala 150,000 daler i lösen för Älvsborg.

Nordiska språk, de germanska språk, som talas i Skandinavien, i vissa delar av Finland samt på Island o. Färöarna. De ha utvecklats ur ett enhetligt språk, urnordiska, som utgjorde en gren av den germanska språkfamiljen. Omkr. år 1000 kan man urskilja fyra olika dialekter, som sedan givit upphov till de fyra nuv. litteraturspråken: svenskan o. danskan (östnordiska språk) samt norskan o. isländskan (västnordiska språk), av vilka särsk. isländskan företer en mera ålderdomlig prägel.

Nordisk familjebok, svenskt konversationslexikon. i:a uppl. med supplement 20 bd, 1875—99; 2:a uppl. jämte supplement 38 bd. 1904—26; 3:e uppl. med supplement 23 bd, 1923—37.

Nordisk medicin, medicinsk veckotidskrift i Sthlm, grundad 1939 på initiativ av G. Holmgren. Utgör en samling av 8 med. tidskrifter från Sverige, Finland. Norge o. Danmark.

Nordisk mes cl. ta 111 i ta, *Pa/rus atricapillus borea/is,* en i barrskog över hela landet förekommande mesfägel, grå med nattsvart nacke o. rent vita kinder.

Nordisk Rotog;ravyr, en 1918 av Simon Söderstam i Sthlm grundad firma för koppardjuptrjxk o. boktryck. Bokförlag. Betydande insatser på det bildmässiga o. typografiska området.

Nordisk spets, sammanfattande namn för olika spetshundar, såsom jämthunden, eskimåhunden, samojedhunden ni. fl.

Nordisk tidskrift, en av Letterstedtska föreningen sedan 1878 utgiven tidskrift för »vetenskap, konst o. industri». Huvudredaktörer: O. Montelius 1880—1921 o. därefter N. Herlitz.Sed. 1925 red. i samverkan med Föreningen Norden.

Nordkanalen, sund mellan Irland o. Skottland, förenar Irländska sjön med Atlanten i n.

Nordkap [no'r-], udde på n. Magerö, Norge. Stupar brant i havet. Höjd 295 m. Ansågs förr vara Europas nordligaste punkt, vilken beteckning dock tillkommer Knivskjeroddeu v., ut på samma ö. Utanför N. utkämpades $^{26}/_{12}$ 1943 ett sjöslag mellan eng. o. tyska sjöstridskraftcr, varvid tyska slagskeppet Scharnhorst (se d. o.) sänktes.

Nordkapare, *Balae'na glacia'lis,* hör till rätvalarna. I,ängd upp till 17 m, varav huvudet utgör en fjärdedel. Till färgen vanl. svart. N. Atlanten, sällsynt. (Se bild.)

Nordkaukasien, den del av Kaukasien, som ligger n. om Kaukasus. Jfr Kaukasien.

Nordkoster, kal klippö i Bohusläns skärgård, i Skagerack. I^otsplats.

Nordland fylke [no'r-] omfattar s. delen av Nordnorge. 38,325 kvkm, 215,000 inv. (1946). Städer: Narvik. Bodö.

Nordlandsbanan, planerad o. delvis färdigbyggd järnväg i n. Norge, mellan Bodö o. stationen Hell på banan Trondheim—Storlien. Första sträckan, Hell—I«evanger, öppnades 1905. N. var fullbordad till Mo i Råna 1946 o. väntas 1951 bli färdig til Bodö.

Nordlandsbåt, i n. Norge använd båttyp, som till formen påminner om vikingaskeppen.

Nordling, Johan (1863—1938), författare. 1887—1906 redaktionssekr., 1906—15 red. för Idun. Bl. arb. *Vera* (2:a överarb. uppl. IQ°I). dalaskildringen *Siljan* (2 dir, 1907), Beetkovenromanen *Quasi tina fantasia* (1911).

Nordling, Raoul, f. "/u 1882, affärsman 0. generalkonsul i Paris. Spelade en framträdande roll som medlare mellan tyska ockupationstrupperna o. de allierade vid Paris' befrielse aug. 1944.

Nordmaling, kommun i n.ö. Ångermanland, Västerb. 1.; Nordmalings landsf.distr., Västerb. s. doms. 10,191 inv. (1947), därav i N:s kyrkobokföringsdistr. 8,840, varav i N:s municipal samhälle 682, Rundviks municipalsamhälle T,377 o. Norrfors kyrkobokföringsdistrikt i,35r. Militärt flygfält.

Nordmalings Ångsågs AB., Nordmaling. Grundat 1861. Aktiekap. 5.4 mill. kr. (1948). Äv. wallboardtillverkning. Vcrkst. dir. G. A. Johansson (sed. 1945).

Nordmark, kommun i o. Värmland, Värml. 1. (past.adr. Finnmossen); Färnebo landsf.-distr., Östersysslcts doms. T,385 inv. (1947).

Nordmarks domsaga, Värml. 1., utgör ett tingslag med tingsställe i Årjäng o. omfattar Nordmarks härad. Domarens adr.: Årjäng. 16,851 inv. (1947).

Nordmarks härad. Värml. 1., omfattar 12 kommuner: Sillerud, Silbodal, Årjängs köping, Blomskog, Trankil, Västra Fågelvik, Holmedal, Töcksmark, Östervallskog, Karlanda, Järnskog o. Skillingmark. 16,851 inv. (1947). Nordmarks doms.

Nordmarks kontrakt, Karlstads stift, Värml. 1., omfattar n församlingar. Kontraktsprostens adr.: Holmcdals Bergerud,

Nordmän, sammanfattande benämning på skandinaviska krigare under vikingatiden.

Nord-Osse'tien, autonom republik i RSFSR, Ryssland, n. om Georgien. 9,200 kvkm, 329,000 inv. (1939). Textil- o. livsmedelsindustrier. Huvudstad: Dsaudsjikau.

Nordostpassagen [-sa'sjen], sjövägen n. om Europa till Stilla havet. Passerades i:a gången 1878—79 av prof. A. E. Nordenskiöld o. dåv. kapten L. Palandcr på ångaren Vega.

Nordpolen, den norra av de punkter, där jordaxeln tankes skära jordytan. Uppnåddes *5U* 1909 av Ä. E. Peary. Bl. senare nordpolsfärder märkas amerikanaren R. Byrds med flygmaskin o. R. Atnundsens med luftskepp, båda våren 1926, samt Nobiles med luftskepp 1928. Jfr Polarbassängen.

Nordquist, Per (omkr. 1770—1805), konstnär, utförde humoristiska akvareller o. gravyrer *(K alfebeslaget).*

Nordquist, Arvid (1858—1922), köpman, grundade 1884 i Sthlm den kända livsmedelsfinnan Arvid Nordquist (handelsaktiebolag 1907, aktiekap. 1 mill. kr. 1948).

Nordqvist, Conrad (1840—1920), hovkapellmästare, 1888—92 chef för Kungl. teatern. Av N:s tonsättningar har särsk. *Sorgmarsch vid Karl XV:s begravning* blivit känd.

Nordqvist, Gustaf, f. «/8 1886, tonsättare, professors namn 1944, sed. 1914 organist i Adolf Fredriks kyrka i Sthlm, har tonsatt ett flertal solosånger.

Nordraak [no'råk], Rikard (1842—66), norsk tonsättare, kusin till Bj. Björnson; skrev seenmusik, pianostycken m. m. samt melodien till Björnsons *Ja, vi elsker.* Dog i Berlin.

Nordre älv, Göta älvs n. utloppsperen.

Nordrhein-Westfalen [nårdrajn'-], en 1946 bildad delstat i britt. Tysklandszoncn, omfattar f. d. provinsen Westfalen, *t.* d. riksdelen Uppe samt distrikten Köln, Aachen o. Diisseldorf. 32,800 kvkm, 11,800,000 inv. (1946). Huvudstad: Diisseldorf. Vid val till den konstituerande församl. april 1947 segrade kristligt-demokr. unionen.

Nordsjökanalen el. Amsterdamkanalen, förbinder Nordsjön o. Ijsseimeer, genaste vägen från Nordsjön till Amsterdam. 27 km lång.

Nordsjön, den del av Atlanten, som ligger mellan Storbritannien o. den europ. kontinenten, sammanhänger med Östersjön genom Skagerak o. Kattegatt. 547,600 kvkm. Största djup 665 m. Rikligt fiske, i vilket alla de kringboende nationerna deltaga.

Nordsjö- och Östersjöavtalen, benämning på två deklarationer, avsedda att garantera de till Nord- o. Östersjön gränsande ländernas ömsesidiga territoriella rättigheter. Den förra undertecknades i Berlin 1908 av Sverige, Norge, Danmark, Nederländerna, Storbritannien o. Frankrike, den senare i Petersburg av Sverige, Danmark, Tyskland o. Ryssland. Båda förlorade genom Första världskr. all betydelse.

Nordstjernan, svensk-amerik. veckotidning, utgiven sed. 1872 i New York.

Nordstjernan, Rederi AB., svenskt rederi, grundat 1890 av A. Johnson. Aktiekap. 7 mill. kr. (1948). Verkst. dir. A. Ax:son Johnson.

Nordstjärnan, dets. som Polstjarnau.

Nordstjärneorden, en av Fredrik I 1748 stiftad förtjänstorden, utdelas som belöning för medborgerliga förtjänster, för vetenskaper samt för nya o. gagneliga inrättningar. Orden har 4 grader: kommendörer med stora korset, kommendörer av i:a o. 2:a klass samt riddare. Svart ordensband. Ordensstjärna, se bild.

Nordstrand, en av de Frisiska öarna i Nordsjön, utanför Slesvigs v. kust. 43 kvkm, 2,400 inv. Ön har lösryckts från Pelworm genom stormfloder; sed. 1926 förenad med fastlandet genom en damm.

Nordström, Johan Jakob (1801—74), finl. statsvetenskapsman, sv. riksarkivarie 1846. Utarbetade universitetsstatuterna av 1852. Bl. vetenskapliga arb. *Bidrag Ull den svenska samhällsförfattningens historia* (2 bd, r839—40).

Nordström, Karl (1855—1923), målare, föregångsman inom det sv. nationella landskaps-

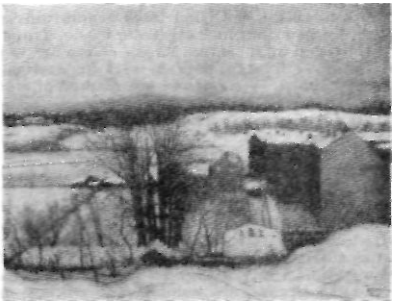

måleriet; valde sina motiv från Mälarlandskapen o. västkusten *(Vinterafton vid Roslagstull,* se bild). N. var Konstnärsförbundets ledare.

Nordström» Ludvig (1882—1942), författare. N. slog igenom med några novellsamlingar *(Fiskare,* 1907, *Borgare,* 1909, m. fl.), där han skildrar hemstaden Härnösand (»Öbacka») o. Ådalsbygden. I *Tomas Lack* (1912) visar han sig som utmärkt barnpsykolog o. i romanen *Landsortsbohéme* (i9r2) ger han en saftigt karikerad bild av bl. a. den norrl. journalistvärlden. Som norrlandsdiktare utgick N. från P. Molin o. O. Högberg, men han övergav 90-talsdiktarnas romantiskt tillbakablickande synsätt o. skildrade i st. det Norrland, som från jordbrukarbygd övergick till industricentrum. Första världskr. ledde N. till läran om den sociala, kommersiella o. andliga »totalismen», vilken präglade hans senare produktion, t. ex. serien *Petter Svensks historia.* De sociala intressena kommo alltmer att dominera hans produktion, så i reportageböckerna *Stor-Norrland* (1927), *Bondenöden* (1933), *Lort-Sverige* (1938) o. *Denna flugiga värld* (1941). — N. var 1909—38 g. m. Marika Stiernstedt.

Nordström, Johan, f. i&/5 1891, lärdomshistoriker, prof. i Uppsala 1932 i idé- o. lärdomshistoria, vilken forskningsgren han genom egna arb., bl. a. flera studier om Georg Stiernhielm (1914 ff.), *De yverbornes ö* (1934) m. fl., samt som utgivare av Lärdomshistoriska samfundets (jfr Lärdomshistoria) publikationer återupplivat som universitetsfack i Sverige.

Nordsvensk häst, lätt arbetshäst för jord- o. skogsbruk, framkommen ur äldre svenska o. norska landskapsstammar.

Nordsvensk nötboskap, dets. som fjällboskap.

Nordterritoriet el. Nord-Australien, stat i Australiska statsförbundet mellan Väst-Australien o. Queensland. 1,356,156 kvkm, 25,300 inv. (1946), huvudsakl. infödingar. Landet höjer sig långsamt mot s. S. delen är regnfattig o. ökenartad. Flera goda hamnar. Boskapsskötsel o. fåravel. Mineraltillgångar. Huvudstad: Darwin, med krigshamnen Port Darwin.

Nord-Tröndelag fylke, i n. Norge, kring Trondhcimsfjordens inre del o. ö. ut till sv. gränsen. 22.427 kvkm, 96,000 inv. (1931). Stad: Levanger.

Nord tyska förbundet, förbundsstat under Preussens ledning, bildad 1866 av tyska stater n. om Main. Som en följd av Fransk-tyska kriget slöto sig även sydtyska områden till förbundet, som den $^{10}/_{i_0}$ 1870 erhöll namnet Tyska riket.

Nordvästpassagen, genomfarten från Atlanten till Stilla havet, n. om Amerika, genomsegladcs tidigast av R. Amundsen (1905).

Nordvästra gränsprovinsen, område i Pakistan, v. om övre Indus. 35,650 kvkm, 3,038,000 inv. (1941). Stora saltgruvor.

Nordvästterritorierna, område i n. Canada, n. om 6o° n.br., mellan Yukonterritorict o. Hudsonviken. Delas administrativt i 3 distrikt: Mackenzie, Keewatin o. Franklin. 3,379,700 kvkm, 12,000 inv. (1941).

Nord-Östersjökanalen, Kejsar Vilhelmskanalen el. Kielkanalen, en 1887—95 anlagd kanal, som förbinder Nordsjön med Östersjön, går från Brunsbiittel vid F.lbes mynning till Holtenau vid Kielbukten. Längd 98.6 km, bredd vid vattenytan 102 m, bottenbredd 44 m, djup n m. N. har stor strategisk betydelse. N. internationaliserades genom Versäillesfördraget, men Hitler förklarade denna anordning ogiltig.

1. Noreen [-re'n], Adolf (1854—1925), språkforskare, prof. i nord. språk i Uppsala 1887—1919, led. av Sv. akad. 1919. N. utgav förutom det ofullbordade väldiga grammatiska verket *Värt språk* (5 bd, 1903—24) de allmänt begagnade handböckerna *Altisländische und altnortvegische Grammatik* (r884; 4:e uppl. rg23), *Altschwedischs Grammatik* (1897—1904) o. *Geschichte der nordischen Sprachen* (1889; 3:e uppl. 1913). Som universitetslärare verkade N. i sällsynt hög grad befruktande på språkstudierna i vårt land.

2. Noreen, Erik (1890—1946), son till A. N., språkforskare, prof. i nord. språk i Lund 1931, i Uppsala 1940. Bl. arb. *Studier rörande Eufemiavisorna* (3 dir, T923—29) samt en kommenterad utgåva av Gunno Dahlstiernas saml. dikter (1920—28).

Norfolk [nå'f^{0}k]. 1. Grevskap i ö. England. 5,295 kvkm, 505,000 inv. (1931). Jordbruk o. boskapsskötsel. Huvudstad: Norwich. — 2. Stad i Virginia, ö. För. Stat., vid Chesapeakeviken. 144,000 inv. (1940). Viktig järnvägsknut; betyd, handel (bomull, säd, tobak o. socker). Flottstation med övningsstat.

Norge, konungarike i n.v. Kuropa, omfattande v. delen av Skandinaviska halvön samt Svalbard (= Spetsbergen o. Björnön) o. Jan Mayen. N. gränsar till: i ö. Sverige, Finland o. Ryssland, i n. Norra Ishavet, i v. Atlanten, i s. Skagerak o. Nordsjön. 385,890 kvkm (utom Svalbard o. Jan Mayen 322,598 kvkm), 3,123,000 inv. (1947). *Biländer:* Bouvetön o. Peter I:s ö i Sydatlanten samt en del av det antarkt. fastlandet. — *Ytbildning, sjöar, floder:* N. är ett åt s. och ö. sluttande fjälland, som mellan de många topparna (den högsta, Galdhöpiggen i Jotunheimen, 2,468 m) bildar vidsträckta platåer o. flerstädes täckes av snö o. is (N:s o. europ. fastlandets största jökel: Jostedalsbrasen, 1,252 kvkm. Högsta punkt 2,038 m). Kusten är sönderskuren av djupt inträngande, ofta smala men starkt förgrenade vikar (fjordar), flera djupare än havet utanför. Bl. de största märkas: i n. Varangerfjord, i v. Trondheims-, Sogne- o. Hardangerfjord, i s. Oslofjorden. Bl. de många mycket djupa insjöarna märkas Mjösa (362 kvkm) o. Fämun (202 kvkm), bl. älvar Glommen

(569 km). — *Klimatet* är på grund av närheten till Golfströmmen mycket gynnsamt utom i de bredare, s.ö. delarna, där inlandsklimat råder. — *Näringar:* Jordbruk, boskapsskötsel, fiske, skogsbruk, bergsbruk (koppar, järn m. m.). Industrien omfattar metall-, textil-, trävaru-, närings- o. kemisk industri. Livlig handel o. sjöfart. Viktigaste exportartiklar äro papper o. pappersmassa, mineralfabrikat, fisk o. trävaror. — *Järnvägslinjernas* sammanlagda länad var T947 4,400 km, varav 4,294 km statsbanor. — *Sjöfart:* 1940 funnos i N. 4,391 fart\'g (1,590 ång- o. 2,737 motor-) med 4.8 mill. registerton, 1947 funnos 1,628 fartyg på över 100 bruttoton på tills. 2,420,000 bruttoton. — *I förvaltningshänseende* indelas N. i 18 fylken (före 1919 auit), varav Oslo o. Bergen fylken omfatta blött resp. städer. I spetsen för varje fylke står en fylkesman. Huvudstad: Oslo. — *Författning:* N. är en inskränkt monarki. Lagstiftning o. beskattning tillhöra stortinget (150 medl., valda för 3 år genom proportionella val o. lika rösträtt för män o. kvinnor, som fyllt 21 år), som sammanträder som en kammare men är uppdelat i 1 a g l i n g e t (37 medl.) o. o d e l s t i n g e t (113 medl.). Den verkställande makten tillhör konungen i statsrådet, vilket består av statsministeri o. 7—r3 statsråd. Konungen äger suspensivt veto, men lagförslag, som oförändrat antagits av 3 lagtima storting, blir las utan kungl. stadfästelsc. — I *kyrkligt avseende* är N. indelat i 8 »bispedömmens. Den evangelisk-lutherska religionen är statsreligion. Av andra trosbekännelser har katolicismen jämförelsevis stor utbredning. — För *undervisningen* sörja folkskolor, 3-åriga rnellanskolor o. 3—4-åriga gymnasier, folkhögskolor, praktiska ungdomsskolor samt fackskolor. Den högre undervisningen tillgodoses genom uuiv. i Oslo o. Bergen samt fackhögskolor i Oslo, Trondheim, Bergen m. fl. *Mynt:* Kronc = 100 öre = 1 sv. krona. För *mått, mål* o. *vikt* är decimalsystemet infört. — *Armén-ax* grundad på allmän värnplikt (i8:e—55:e levnadsåret) med 12 års tjänstetid i linjen, 12 år i lantvärnet o. återstoden i landstormen. 9 månaders utbildningstid jämte repetitionsövningar. Omkr. 14,000 man fredsstyrka. *Flygvapnet* består av 3 jakt-, 2 bomb-, 1 marinspanings- o. 1 transportdivision samt skolförband. Flygmatcrielen är huvudsakl. av eng. ursprung. *Flottan* bestod 1946 av 2 äldre kustförsvarsfartyg, 7 jagare, 1 minläggare, 26 torpedbåtar, 3 ubåtar in. m. — *Ilist.* Före hist. tid uppstodo i nuv. Norge en mängd småriken, från vilka utvandrare koloniserade Orkney- o. Shetlandsöarna (600-t.) o. senare bemäktigade sig Britt, öarnas kuster (från 700-t.) samt Färöarna, Island o. Grönland. Småkikena samlades för en tid under Harald Hårfager i Vcstfold (omkr. 900-t.) o. enades än en gång av Olof den helige (1016—30), som befäste kristendomen i N. Efter tider av inre fred o. växande konungamakt, avbruten av svåra tronstrider (noo-t.), kom N. 1319 i personalunion med Sverige (Magnus Eriksson, Håkon VI), vilken utvidgades till att omfatta Danmark genom Håkon VI:s giftermål med Margareta (»Kalmarunionen»). I denna union kvarstannade N. till 1537, då det omdanades till danskt lydrike o. förblev så till 1814, då det avträddes till Sverige; samtidigt övergiugo dess gamla biländer i Västerhavet o. Ishavet till Danmark. Norrmännen vägrade emellertid att erkänna föreningen med Sverige o. förklarade landet fritt under egen konung (riksförsamlingen i Eidsvoll $^{17}/_{5}$ 1814, ny demokratisk författning) men kuvades efter ett kort krig s.å. N, ingick nu personalunion med Sverige. Den från början mindre populära unionen gav så små; ningom ämne till stridigheter, ej minst på grund av grundlagarnas olikartade karaktär i de båda länderna. Efter långvariga polit. förvecklingar o. upprepade sv. eftergifter (konsulatfrågan) bröt N, under ministären Michelsen unionen $^{5}/_{6}$ i9°5 o. valde den danske prinsen Carl till konung under namnet Håkon VII. En uppgörelse med Sverige skedde s. å. genom förhandlingar i Karlstad. Under Första världskr. iakttog N. en flera gånger allvarligt hotad neutralitet. 1919 genomfördes ett (1927 upphävt) rusdrycksförbud. 1920 erhöll N. suveränitet över Spetsbergen (Svalbard). Vid 1927 års stortingsval gjorde arbetarpartiet stora vinster, o. dess ledare Hornsrud bildade regering, som emellertid tvangs att avgå redan efter en vecka på grund av sitt radikala program. Med Danmark, med vilket N. 1924 slutit en traktat på 20 år rörande Grönland, utbröt en akut konflikt i Grönlandsfrågan 1931, då en norsk expedition juni s. å. gick i land på Ostgrönland o. ministären Kolstad förklarade landet ockuperat. Danmark vädjade till Haagdomstolen, som 1933 fällde utslag till dess förmån. 1935 bildade arbetarpartiets chef Nygaardsvold regering med H. Koht som utrikesminister. Vid krigsutbrottet sept. 1939 förklarade N. i likhet med de övriga nord. länderna sin neutralitet. Denna hotades allvarligt febr. 1940 genom den s. k. Altmarksaffären (jfr Altmark). I början av april s. å. minerade England o. Frankrike vissa norska farvatten, vilket ome-

delbart följdes av ett sed. flera månader planerat tyskt angrepp pa N. (9 april). N., som satte sig till motvärn o. erhöll hjälp av västmakterna, måste 9 juni uppge striden. Konung Håkon, kronprins Olav o. regeringen Nygaardsvold begåvo sig till England, varifrån de fortsatte kampen. Till riksståthållare i N. utnämnde Hitler Terboven. Den närmast följande tiden handhades st3*relsen av det s. k. administrationsrådet. I sept. *s.ä.* genomdrevs en regimförändring, som förde Nasjonal Samling till makten (enda tillåtna parti). Kungahuset förklarades samtidigt avsatt, Högsta domstolen fylldes med nya män. Ockupationen o. Nasjonal Samlings politik utlöste en våldsam opposition bland norska folkets flertal, för vars bemästrande de maktägande funno sig nödsakade tillgripa efter hand alltmera långtgående tvångsåtgärder (fängelsestraff, koncentrationsläger, egendomskonfiskation o. ståndrätt). No v. 1942 ägde stora judedeportationer rum o. dec. 1943 deporterades omkr. 700 studenter vid Oslo univ. till Tyskland, lin stor del norrmän flydde till Sverige. Vid tyskarnas evakuering ur Finland okt. 1944 över Nordnorge utförde dessa ett fruktansvärt förstörelsearbete på all egendom o. tvingade befolkningen att evakuera söderut. Ryssarna erövrade Kirkenes. Norge befriades utan strid genom tyskarnas kapitulation 7 maj 1945. Konungen o. reg. återvände 7 juni, o. den 22 bildade soe.demokraten E. Gerhardscn en samlingsregering. Ouisling avrättades 24 okt. 1945. De första valen efter ockupationen höllos okt. s.å. o. resulterade i en knapp majoritet för arbetarpartiet, som därefter ensamt kvarstod i regeringsställning. Vid kommunalvalen okt. 1947 kunde de borgerliga partierna notera mindre framgångar. Utrikespolitiskt blev Spetsbergsfrågan 1947 av dominerande betydelse, sedan ryska regeringen framställt en begäran om revision av 1920 års traktat. Norska reg. avvisade dock ryssarnas krav under hänvisning till att det inte var förenligt med Norges utrikespolitiska linje att uppta diskussioner av militär art med en annan makt om försvaret av ett område under norsk suveränitet. Mars 1948 beviljade stortinget extra anslag för stärkande av försvaret. N. var 1946—47 medlem av FN:s ekon. o. soc. råd.

Norgesalpeter, gödselmedel med 15—16 % kväve, utgöres av kalciumnitrat (kalksalpeter), som framställts i Norge (fabr. i Notodden o. Rjukan) ur luftens kväve. Härvid användes tidigare enl. Birkeland o. Eyde en växelströmsljusbåge, som i ett magnetiskt fält utbredes över en stor yta (elektrisk sol), vari en luftström delvis förbrännes till kväveoxid (c:a 2 %). Vid avsvalning bildas därur kvävedioxid, som med vatten ger salpetersyra o. vid kalktillsats kalciumnitrat. Num. framställes salpetersyran genom att förbränna ammoniak medelst lämplig katalysator. Ammoniakeu erhålles i sin tur ur luftens kväve enl. Habers metod. Energiförbrukningen blir härvid avsevärt lägre än vid ljusbågs metoden.

No'ricum, fornrom. provins, s. om Donau, omfattande ungefär nuv. Kärnten o. Steiermark, beboddes av keltiska stammar (taurisker). Huvudstad: Noreia.

Norinder, Harald, f. $^{8}/_{3}$ 188S, fysiker, prof. i elektricitetslära o. föreståndare för institutet för högspänningsforskning vid Uppsala univ. sed. 1932. Arb. över åskurladduingar.

Norlander, Emil (1865—1935), författare, kåsör i Stockholms-Tidningen från 1897 under märket Don Basuno. Revy- o. humoreskförfattare.

Norlin, Knut, f. $^{21}/_{2}$ 1892, affärsman, verkst. dir. för Ali. Statens skogsindustrier sed. 1942.

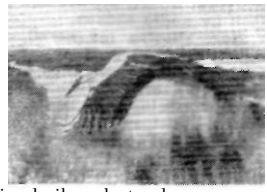

i. Norlind, Ernst, f. «*/< 1877, konstnär, författare. Har i målningar, kolteckningar o. etsningar skildrat skånsk natur o. fågelliv (storkar). *Vår*, se bild. Hans författarskap omfattar reflexiouslyrik, lustspel, romaner *(Silvermaljan,* 1924), essäer o. memoarer *(Borgebyminnen.* 1939, *Franciscusår,* 1941).

2. Norlind, Tobias (1879—1947), broder till E. >T., musikkistoriker, 1918—45 lärare vid Musikhögskolan i Sthlm. Prof:s namn 1939. Utgav bl. a. *Svensk musikhistoria* (1901, 2:a uppl. 1918), *Allmänt musiklexikon* (2 bd, 1912—16; 2:a uppl. 1927—30) o. *Musikinstrumentens historia i ord och bild* (1941).

3. Norlind, Arnold (1883—1929), broder till E. N., geograf, författare, docent i Lund 1912. Utgav arb. bl. a. om de geograf, upptäckterna, kulturhist. skildringar samt översättn. *(Dantes Gudomliga komedi,* 1—2, 1921—30). G. m. Emi1iaFoge1k1ou, som 1944 utg. en biografi över X.

Norling, Sven Adolf (1785—1858), veterinär. Veterinärhögskolans förste föreståndare.

Norm (av lat.), regel, rättesnöre.

Norma, Kafé- och Restaurant-AB., Stockholm, uuv. namn 1941, grundat 1924. Aktiekap. 420,000 kr. (1948). Verkst. dir. *f.* Folckcr.

Norma'l (av *norm).* 1. Regelrätt; felfri; genomsnitts-; som är vid sina sinnens fulla bruk. — 2. *Mat.* Normal till en yta el. kurva säges den räta linje vara, som är vinkelrät mot dess tangcntplan, resp. tangent. — 3. *Kem.* Beteckning for alifatiska föreningar som innehålla en ogrenad kolkedja, dvs. ingen kolatom binder flera än två andra kolatomer. Förkortas ofta n- el. nor-, t. ex. 11-pentau (jfr Lcucin). Se äv. Normallösning. — 4. *Tekn.* Dcts. som prototyp.

Normalacceleration enl. internat. överenskommelse antagen till 9.30665 m per sekundkvadrat, sådan den *beräknats* vara på 45° n. br. o. havsytans nivå. Den experimentellt uppmätta accelerationen därstädes är 9,80523 m per sekundkvadrat.

Normalarbetsdag:, lagstadgad maximalarbetsdag, som icke får överskridas; i Sverige bestämd till 8 timmar (lag $^{16}/_{5}$ 1930).

Normalbläck, av Statens provningsanstalt godkänt skrivbläck för offentliga handlingar. Jfr Bläck.

Normalelektrod, en kombination av elektrod o. lösning med känd potentialskillnad. Normal-vätgaselektroden antages ha potentialskilln. noll. Bland övr. märkas kalomelelektroder med kvicksilver o. kalomel i mättad el. i-molar klorkaliumlösning. N. användes vid bestämn. av okända elektrodpotentialer genom mätning av elektromotoriska kraften. Jfr Normalpotcutial.

Normalelement, galvaniskt element för mätningsändamål, tillverkas efter en bestämd föreskrift o. får då en på förhand noggrant känd elektromotorisk kraft. Det num. mest använda, Westonclementet, har vid 20° emk = 1.01S3 volt.

Normalfärger, serie av färger, vilka utan risk för förändring kunna blandas sinsemellan, o. som dessutom aga vissa fastställda egenskaper ss. kemisk renhet, ljusäkthet, oljeäkthet, korrekt fastställd beteckning m. ni. Xormalfärgsidéu framfördes första gången av Adolf Wilhelm Keim i llunchen 1886.

Normalinstrument, instrument, som är så

noggrant utfört, att det kan användas till kontroll av andra sådana.

Normalise'ra (av *norm),* genomföra enhetlighet, t. ex. i en text i fråga om böjningsformer o. andra språkliga förhållanden.

Normalisering. *Tekn.* Metod för glödgning efter svetsning av järn o. stål, varigenom större seghet erhålles.

Normalkilogramkraft, dets. som kilopond.

Normalljus, förk. *c* (av eng. *candle,* ljus, jfr IC1'), enhet för ljusstyrka, tidigare internationellt fastlagd genom en serie elektriska glödlampor o. förfarande i bruk, trots att en ny enhet num. internationellt antagits (jfr Nyljus). Tidigare användes hefnerljus o. dessförinnan olika enheter i olika länder (t. ex. ljus av spermaceti el. paraffin, carcellampan, pentanlampan m. fl.) för bestämning av ljusstyrka.

Normallösning, en lösning, som per liter innehåller så många gram av något ämne, som dess ekvivalentvikt angiver.

Normalmått, dets. som likare.

Normalmätlängd, längd av provstav vid draghållfasthctsprov = 10 gånger diametern i en cirkel, som har samma yta som provets tvärsnitt.

Normalpapper för offentliga handlingar tillverkas under statens kontroll i 4 klasser o. förses med vattenstämpel: »svenskt normal», klass o. tillverkningsår. Klass 1 o. 2 äro lumppapper, 3 får innehålla högst 50 % cellulosa o. 4 godtycklig cellulosahalt, dock ej slipmassa.

Normalpotentia'l, den potentialskillnad ett grundämne visar gentemot en lösning, vari dess egna joner ingå med aktiviteten = 1 (koncentrationen nära 1 gramjon per liter). För vätgas antages den vara o. Jfr Normalelektrod, Spänningskedja o. Vätgaselektrod.

Normalpris, enligt prisregleringslagen $^{3}o/_{6}$ 1947 av K. M:t el. myndighet fastställt pris, som ej må utan särskilt tillstånd överskridas. Jfr Maximipris.

Normalprofil, förkort. *N.P.,* standardiserad tvärsektion för valsade järnprodukter (balkar m. m.).

Normalskolekompetens, den kompetens som fullständigt avgångsbetyg från statens normalskola för flickor o. kommunala flickskolor medför.

Normalspektrum är ett spektrum, där avstånden mellan spektrallinjerna äro proportionella mot skillnaderna i våglängd. Kan erhållas med gitter, medan prisma däremot ger ett mot den långvågiga sidan sammanträngt spektrum.

Normaltid, i motsats mot soltid den för ett visst område fastställda »borgerliga» tidräkningen, i Sverige räknad efter 15^{0} ö. om Greenwich. Jfr Tidszon.

Normalton för stämning av musikinstrument är ettstrukna *a* med ett år 1939 internationellt fastställt svängningstal av 440 svängningar i sek. (tidigare 435 svängn. i sek., fastställt 1885).

Normaltyngd, den dragningskraft jorden utövar på en kropp, som befinner sig på normalort. Tyngden på annan plats kan beräknas, om den där gällande tyngdkraftsacccleralionen är känd. Kroppens vikt (massa) är däremot oberoende av platsen.

Normalur, ett efter tidssignaler el. direkta astronomiska observationer noggrant kontrollerat ur, efter vilket andra urs gång regleras.

Norman, I<udvig (1831—85), tonsättare, g. m. V. N e r u d a, pianist, lä rare o. 1861—85 hovkapellmästare. Påverkad av Schumann o. Mendelssohn tonsatte N. bl. a. två symfonier, uvertyrer, pianostycken samt kantaten *Rosa rörans bonitatem.* (Se bild.)

Norman [nå'm°n], M o n t a g u, f. 1871, eng. finansman, 1920—44 styresman för Bank of England, verkade för återupprättandet av ett internationellt penningvasen på guldmyntfot efter Första världskr.

Normand [närma"*'], J a c q u e s A u g u s t i n (1839—1906), fransk maskinkonstruktör o. skeppsbyggare, uppfann en synnerl. lätt o. effektiv vattenrörpanna, n o r m a n d p a n n a n, kännetecknad av ett stort antal smala, krokiga vattenrör, som förena vattcnbehållarna med ångsamlaren.

Normander el. n o r m a n n e *t,* nordmän, som 911 erhöllo det efter dem uppkallade Normandie, i Frankrike, samt deras ättlingar, vilka erövrade s. Italien (förra delen av tooo-t.) o. England (1066).

N ormand i e [nårma^{n}sdi'], landskap, fordom provins (hertigdöme) i n. Frankrike, kring nedre Seine, bildar dep. Orne, Seine-Inférieure, Calvados, Eure o. Manche. Fiske. — Intogs av nord. vikingar under Gånge Rolf på 900-t.; var senare än engelskt, än franskt o. erövrades slutl. av Frankrike 1450. Folket bibehåller ännu en provinsiell egenart i språk o. seder. Under Andra världskr. landsatte de allierade 6 juni 1944 sina iuvasionsstyrkor i N., som efter blodiga strider befriades från tyskarna juni —aug. 1944-

Norman'diska öarna el. K a n a l ö a r n a, bergig ögrupp i Normandiska viken, Engelska kanalen: Jersey, Guernsey, Sark m. fl. 195 kvkm, 93,000 inv. (1931). Starkt befästa. Tillh. England. Ockuperade av tyskarna 1940—45.

Norman'disk stil, den romanska byggnadsstilen, sådan den utformades i Normandie o. i av normanderna erövrade länder (England, Syditalien). Bl. eng. byggnader i normandisk stil märkas katedralerna i Ely, Norwich o, Durham samt fästningen Tower i London.

Normann, G e o r g, d. 1553, statsman av pommersk släkt, kallades 1539 av Gustav Vasa till Sverige för att leda hertig Eriks uppfostran o. utnämndes s. å. till konungens ordinator o. superintendent i religionssaker. Utövade stort inflytande på såväl den Inre som yttre styrelsen.

Normann'er, dets. som normander.

Normati'v, gällande som norm; som handlar om el. uppställer normer.

Norme'ra, fastställa som norm, föreskriva.

Normlösa, kommun i v. Östergötland, Östergötl. 1.; Mjölby landsf.distr., Folkungabygdens doms. 568 inv. (1948). Kyrka från 1100-talet, restaurerad 1943.

Norna, art av örtsläktet *Calypso.* Jfr äv. Nornor.

Nornan, vitter julkalender, utgiven 1873—1906 i Stklm. Red. 1885—1902 G. Nordensvan.

No'rnor, i nord. myt. benämning på kvinnliga väsen, som råda över människornas öde. De tre förnämsta äro Urd, Verdandi o. Skuld.

Norra Björke, kommun i v. Västergötland, Älvsb. 1. (past.adr. Åsaka); Tunhems landsf.-distr., Flundre, Väne o. Bjärke doms. 687 inv. (1947)-

Norra Dals kontrakt, Karlstads stift, Älvsb. 1., omfattar 13 församlingar. Kontraktsprostens adr.: Bengtsfors.

Norra Pinnskoga, kommun i n. Värmland, Värml. 1. (past.adr. Höljes); Finnskoga landsf.-distr., Älvdals o. Nyeds doms. 1,520 inv. (1947).

Norra Fågelås, kommun i ö. Västergötland, Skarab. 1. (past.adr. Hjo); Hjo landsf.distr., Skövde doms. S75 inv. (1947).

Norrahammar, köping (sedan 1943) i Jönk. 1., 10 km s. om Jönköping. Mo landsf.distr., Tveta, Vista o. Mo doms. 4,379 inv. (1947). — N o r r a h a m m a r s b r u k, Norrahammar. Grundat 1877, äges av Husqvarna Vapenfabriks-A13. Gjuteri o. verkstäder för tillv. av

el- o. vedspisar, kaminer, radiatorer ni. ni., metallfabriker.

Norra Hestra, kommun i v. Småland. Jönk. 1. (past.adr. Örcryd); Mo landsf.distr., Tvcta, Vista o. Mo doms. 715 inv. (1947).

Norra Hälsinglands domsaga, Gävleb. 1., utgör ett tingslag med tingsställen i Hudiksvall o. Ede o. omfattar kommunerna Bjuråker, Norrbo, Dclsbo, Forsa, Hög, Ilsbo, Hälsingtuna, Idenor, Rogsta, Harmånger, Jättendal, Gnarp, Bergsjö o. Hassela samt Hudiksvalls stad. Domarens adr. Hudiksvall. 42,558 inv. (i947)-

Norra Härene, kommun i n.v. Västergötland, Skarab. 1. (past.adr. Bronäs); Kinnefjärdings landsf.distr., Kinnefjärdings, Kinne o. Kållands doms. *777* inv. (1947).

Norra Ishavet, äldre namn på Atlantens nordl. del. Sedan det fastställts, att vatten täcker Nordpolen, kallas N. vanl. Polarbassängen.

Norra Kedum, kommun i n.v. Västergötland, Skarab. 1.; T.äckö landsf.distr., Kinnefjärdings, Kinne o. Kållands doms. 217 inv. (1947).

Norra kontraktet, Visby stift, Gotl. 1., omfattar 27 förs. Kontraktsprostens adr.: Källuuge.

Norra korset, dets. som stjärnbilden Cygnus el. Svanen.

Norra kronan, en mot norr öppen krans av stjärnor mellan stjärnbilderna Björnvaktaren 0. Herkules o. med G c ni ni a (Ädelstenen), en andra storlekens stjärna, i sin mitt.

Norra Kvills nationalpark, omfattar ett barrskogsområde av urskogstyp (0.27 kvkm) inom Rumskulla kommun, Kalmar 1. Bildades 1928.

Norra Kyrketorp, kommun i n. Västergötland, Skarab. 1. (past.adr. Skultorp); Gudhems landsf.distr., Skövde doms. 1,044 inv. (1947).

Norrala, kommun i ö. Hälsingland, Gävleb. 1. (past.adr. Söderhamn); Norrala landsf.-distr., S.ö. Hälsingl. doms. 2,768 inv. (1948).

Norra Ljunga, f.d. kommun i n. Småland, Jönk. 1. Sammanslogs 1/1 1917 m. Vallsjö kommun till Sävsjö stad.

Norra Lundby, kommun i n. Västergötland, Skarab. 1. (past.adr. Värnhem); Axvalls landsf.-distr., Skarabygdens doms. 467 inv. (1947).

Norra Mellby, kommun i n. Skåne, Kristianst. 1. (past.adr. Sösdala); Brönnestads landsf.-distr., V. Göinge doms. 2,405 inv. (1947), därav i Sösdala municipalsamhälle 934.

Norra Möckleby, kommun på mell. Öland, Kalm. 1.; Borgholms landsf.distr., Ölands doms. 676 inv. (1947).

Norra Möre härad, Kalm. 1., omfattar 7 kommuner: Ryssby, Bäckebo, Kristvalla, Åby, Förlösa, Kläckeberga o. Dörby. 10,569 inv. (1947). Norra Möre o. Stranda domsaga.

Norra Möre kontrakt, Växjö stift, Kalm. 1., omfattar 8 församlingar. Kontraktsprostens adr.: Kalmar.

Norra Möre och Stranda domsaga, Kalm. 1., utgör ett tingslag med tingsställen i Kalmar o. Mönsterås o. omfattar Norra Möre o. Stranda härader. Domarens adr.: Kalmar. 24,901 inv. (1947)-

Norra Ny, kommun i n. Värmland, Värml. 1. (past.adr. Stöllet); Ekshärads landsf.distr., Älvdals o. Nyeds doms. 2,871 inv. (1947).

Norra Nöbbelöv, kommun i v. Skåne, Malmön. 1. (past.adr. Lund); Lunds landsf.distr., Torna o. Bara doms. 217 inv. (1947).

Norra och Södra Vedbo domsaga, Jönk. 1., utgör ett tingslag med tingsställen i Eksjö o. Tranås o. omfattar Norra Vidbo o. Södra Vidbo härader samt städerna Eksjö o. Tranås. Domarens adr.: Eksjö. 44,001 inv. (1947).

Norra Roslags domsaga, Sthlms 1., utgör ett tingslag med tingsställen i Häverödal o. Östhammar o. omfattar Frösåkers o. Närdinghundra härader, Väddö o. lläverö skeppslag samt städerna Östhammar o. Öregrund. Ting med tremannanämnd hållas i Öregrund. Domarens adr.: Östhammar. 27,654 inv. (1947).

Norra Rada, kommun i mell. Varmland, Värml. 1. (past.adr. Råda); Uddeholms landsf.-distr., Älvdals o. Nyeds doms. 11,106 inv. (1947), därav i Hagfors förs. 6,995, varav i Hagfors municipalsamhälle 5,167 o. i Norra Råda församling 4,111.

Norra Rörum, kommun i mell. Skåne, Malniöh. 1.; Höörs landsf.distr., Frosta o. Eslövs doms. 828 inv. (1947).

Norra Sandby, kommun i n. Skåne Kristianst. 1. (past.adr. Stoby); Vinslövs landsf.-distr., V. Göinge doms. 776 inv. (1947).

Norra Sandsjö, kommun i n. Smaland, Jönk. 1. (past.adr. Bodafors); Bodafors landsf.distr., Njudungs doms. 2,046 inv. (1947).

Norra Sandsjö församling omfattar N. Sandsjö kommun o. Bodafors köping, värd. utgörande särsk. kyrkobokföringsdistrikt.

Norra Skrävlinge, kommun i v. Skåne, Malmöh. 1. (past.adr. Svalöv); Rönnebergs landsf.distr., Rönnebergs, Ousjö o. Harjagers doms. 1,125 inv. (1947), därav i Teckomatorps municipalsamhälle 899.

Norra skånska infanteriregementet (I 6), *Kristianstad*, uppsattes 1811.

Norra Smålands regemente, genom beslut av riksdagen 1948 ändrad benämning på I 12, Jönköpings-Kalmar regemente.

Norra Solberga, kommun i n. Småland, Jönk. 1. (past.adr. Smålands Annebcrg); Eksjö landsf.distr., N. o. S. Vedbo doms. 2,292 inv. (i947>-

Norra stambanan, officiell benämning på statsbanan Sthlm—Ange, i dagligt tal äv. på linjen Ange—Bräcke o. stambanan genom övre Norrland. Helt elektrifierad (till Riksgränsen) 1942.

Norra Strö, kommun i n. Skåne, Kristianst. 1. (past.adr. Färlöv); Färlövs landsf.distr., Ö. Göinge doms. 613 inv. (1947).

Norra Säm, kommun i mell. Västergötland, Älvsb. 1. (past.adr. Skölvene); Gäsene landsf.-distr., Boras doms. 67 inv. (1947).

Norra tingslaget, Kopparb. 1., omfattar 6 kommuner: Vika, Sundborn, Svärdsjö, Envikcn, Stora Kopparberg o. Aspcboda. 20,748 inv. (1947). Falu domsaga.

Norra Tjusts härad, Kalm. 1., omfattar 10 kommuner: Gärdserum, Dalhem, Ukna, Hannäs, Tryserum, Östra Ed, Västra Ed, Loftahammar, Lofta o. Överum. 15,603 inv. (1947). Tjusts domsaga.

Norra Tjusts kontrakt, Linköpings stift, Östergötl. 1., omfattar 10 församlingar. Kontraktsprostens adr.: Lofta.

Norra Unnaryd, kommun i n.v. Småland, Jönk. 1. (past.adr. Stengårdshult); Mo landsf.-distr., Tveta, Vista o. Mo doms. 445 inv. (1947).

Norra Vadsbo kontrakt, Skara stift, Skarab. 1., omfattar 9 församlingar. Kontraktsprostens adr.: Töreboda.

Norra Vedbo härad, Jönk. 1., omfattar 11 kommuner: Askcryd, Bredestad, Bälaryd, Lommaryd, Haurida, Vireda, Marbäck, Frinnaryd, Linderås, Säby o. Adelöv. 13,298 inv. (1947). Norra o. Södra Vedbo domsaga.

Norra Vedbo kontrakt, Linköpings stift, Jönk. 1., omfattar 11 församlingar. Kontraktsprostens adr.: Tranås.

Norra Vi, kommun i s. Östergötland, Östergötl. 1.; Kisa landsf.distr., Kinda o. Ydre doms. 761 inv. (1947)-

Norra Ving, kommun i n. Västergötland, Skarab. 1. (past.adr. Axvall); Axvalls landsf.-distr., Skarabygdeus doms. 563 inv. (1947), därav i del av Axvalls municipalsamhälle 298.

Norra Vram, kommun i n.v. Skåne, Malinöh. 1.; Mörarps landsf.distr., Luggude doms. 1,375 inv. (1947)-

Norra V rams församling omfattar N.Vrams kommun o. S. Vrams kommun.

Norra Vånga, kommun i mell. Västergötland, Skarab. 1. (past.adr. Vångaby); Vilsfce lands i.-disir., Skarabygdens doms. i,no inv. (1947).

Norra Åkarp, kommun i n. Skäne, Kristianst. 1. (past.adr. Bjärnuin); Verums landsf.-distr., V. Göinge dorns. 3,159 inv. (1947), därav i Ejärnums municipalsamlialle 1,587.

Norra Åsarp, kommun i v. Västergötland, Älvsb. 1.; Kedvägs landsf.distr., Kinds o. Redvägs doms. 839 inv. (1947).

Norra Åsbo domsaga, Kristianst. 1., utgör ett tingslag ined tingsställe i Klippan o. omfattat Norra Åsbo härad. Domarens adr.; Klippan. 31,595 inv. (1947).

Norra Åsbo härad, Kristianst. 1., omfattar 16 kommuner: Färingtofta, Riseberga, Perstorps köping, Oderljunga, Rya, Örkelljunga, Fagerhuit, länsdelen av Hishult, Tåssjö, Tåstarp, Munka-Ljungby, Össjö, Kallna, östra Ljungby, Klir>pans köping o. Vedby. 31,595 inv. (1947). Norra Åsbo domsaga.

Norra Åsbo kontrakt, Lunds stift, Kristianst. 1., omfattar 15 församlingar. Kontraktsprostens adr.: Ljuugbyhcd.

Norra Åsum, förs. i Kristianstad (past.adr. Å^umtorp). 4,905 inv. (i947)-

Norrbackaområdet, del av Solna, Sthlms 1., invid Stillna utanför Norrtull. Inom N. ligga Karolinska sjukhuset, Statens institut för folkhälsan, V auf öreans tal ten o. Eugeniahemmet. Det medicinska Nobelinstitutets nybyggnad (invigt 1948) har förlagts hit.

Norrbo, kommun i 11. Hälsingland, Gävleb. 1.; Delsbo landsf.distr., N. Hälsingl. doms. 857 inv. (1947

Norrbo härad, Västmaul. 1., omfattar 5 kommuner: Skerike, Skultuna, Fläckebo, Haraker o. Romfartuna. 5,316 inv. (1947). Västmanlands mell. domsaai.

Norrbotten, uum. bruklig benämning på n. delen av Västerbotten, tillhör Norrb. 1. 2 7,722kvkm, varav 26,444 land, 163,770 inv. (1946), svenskar o. finnar. Skogsbruk, sågverksindustri, jordbruk, fiske, Städer: Luleå, Piteå, Boden, Haparanda, Kiruna.

Norrbottens artillerikår (A 5),fältartillerikår med fredsförläggning i Boden

Norrbottens flygbaskår (F 21), förlagd till Kallax, Nedcrluleå kommun. Övnings- o. utbildningscc-utral för flygvapnets samtliga förband.

Norrbottens Järnverk AB., I.uleå. Staten tillh. bolag, grundat 1940. Aktiekap. 45 mill. kr. (1948). Elektriskt tackjärnsverk o. stålverk. Verskt. dir. B. Åström (sed. 1940).

Norrbouens-Kuriren, sed. 1904 daglig eftermiddagstidniug i Luleå (fristående höger), uppsatt 1861. Red. sed. 1947 I. V. Frick.

Norrbottens län omtattai u. Västerbotten o. n. Lappland. 105,543 kvkm, varav 98,675 kvkra land. Av laudarealcn utgjorde 1944 åker 786 (0.8 %) o. skogsmark 37,969 (38.6 %). Länet indelas i 5 domsagor o. 9 tingslag, lydande under hovrätten för Övre Norrland. 230,063 inv. (1947). I länet finnas 5 städer (Luleå, residensstad, Piteå, Boden, Haparanda, Kiruna), 1 köping (Älvsbyn), 4 municipalsamhälleu o. 24 landskommuner. Huvudnäringar: jordbruk, bergs- o. skogsbruk samt fiske.

Norrbottens norra Kontrakt, X,ulea stift, Norrb. 1., omfattar 10 församlingar. Kontraktsprostens adr.: Hedenäset.

Norrbottens regemente (I 19), *Boden,* utbröts ur Västerbottens regemente 1841 o. kallades Norrbottens fältjägarkår samt förändrades till regemente 1892. (En jägarbataljon förlagd till Kiruna.)

Norrbottens södra kontrakt, Luleå stift, Norrb. 1., omfattar 12 församlingar. Kontraktsprostens adr.: Gammelstad.

Norrby, kommun i ö. Västmanland. Västmani. 1. (past.adr. Sala); Sala landsf.distr., Västmaul. o. doms. 1,223 inv. (1947).

Norrbygdens vattendomstol, domstol i vattenmål, vars domsområde utgöres av Norrb. o. Västerb. län samt vissa delar av Västernorrl., Jämtl. o. Gävleb. län. Kansli i Umeå.

Norrbyås, kommuu i ö. Närke, Örebro 1, (past.adr. Stora Mellösa); Glanshammars landsf.-distr., Östcrnärkcs doms. 662 inv. (1947).

Norrbärke, kommun 1 s. Dalarna. K-opparb. 1. (past.adr. Smedjebacken); Smedjebackens landsf.distr.. Västerbergslags doms. 5,145 inv. (1947). Kommunal mellanskola.

Norrbärka församling omfattar Norrbärke kommun o. Smedjebackens köping.

Norrbärke kontrakt, Västerås stift, Kopparb. 1., omfattar 7 församlingar. Kontraktsprostens adr.: Grangärde.

Norrfjärden, kommun i Norrb. 1.; Piteå n. landsf.distr., Piteå doms. 4,742 inv. (1947).

Norrfors, kyrkobokföringsdistrikt i Nordmalings kommun, Västerb. 1. 1,351 inv. (1947).

Norrforsens kraftverk, ett statens kraftverk vid Norr- o. Sörforsaraa, Utne älv, byggt 1924—26. 27,000 kW.

Norrhult, brukssamhälle i mell. Småland, Nottebäck med Granhults kommun. 791 inv. (1946). Glasbruk.

Norrie [narr'i], Anna, f. Pettersson, f. '/« 1860, operett- o. vissångerska, från 1890-t. verksam i Köpenhamn (kabareten »Edderkoppen» till 1919). Utg. memoarer: *Kärlek måste vi ha* (1945), *På lyckans tinnar* (1946).

Norr'is, Edwin (1795—1872), eng. assyriolog, kilskriftsforskare, utgav 1868—72 den första assyriska ordboken.

Norr'is, Frank (1870—1902), amerik. författare. Påverkad av Zolas naturalism skildrade N. i sina romaner amerik. industri- o. finansliv *(The pit,* 1903; Polypen, 1908).

Norrköping, stad i n.ö. Östergötland, nära Motala ströms utlopp i Bråviken, till folkmängden Sveriges fjärde stad. 80,228 inv. (1947), varav i S;t Olai förs. 25,531, Hedvigs n,754, Matteus 11,685, Ö. Eneby 19,482, S:t Johannes 7,191 o. Borgs förs. 4,585. —Sedan gam-

malt betyd, handels-, sjöfarts- o. industristad. Flygplats Norrköping —Kungsängen ined rcscrvlandningsbana för Atlanttrafikcn. Textil- o. tobaksfabrikcr, pappersbruk, metall- o. mck. industri m. in. Stadsbibliotek, konst- och arkeologiskt museum, färgeri tekniskt museum (»l"ärggården»), teater (nyrestaurerad 1946), högre allm. läroverk, komm. flickskola, korum, mellansk., handelsgymu., folkhögskola, småskolcscmiuarium, teku. gymn., Lennings textiltekn. institut, fångvärdsaustalt m. m. Pörlägguingsort för Brävalla flygflottilj (l" 13). Staden är modernt byggd. Bl. äldre byggnader märkas S:t Johannes, Tyska o. S:t Olai kyrkor, den förstnämnda från medeltiden (ombyggd på 1800-t.; num. hörsal), de 2 senare från 1600-t., återuppförda vid mitten av 1700-t. efter eldsvåda, samt Holmens bruks byggnad. Nuv. rådhuset (se bild), uppfört 1907—10 av 1. G. Clason, härjades av brand 1942. Staty av Louis De Geer (Milles, 1945). —N. var stad redan under medeltiden, erhöil nya

stadsrättigheter 1620 o. genomgick under de följ. årh. en snabb utveckling. Hemsöktes med brand av danskarna 1567 o. av ryssarna I7r9. Riksdagar höllos i N. 1604, 1769 o. 1800. Stadsvapen, se bild. Jfr Söderköping.

Norrköpings Bomullsväfveri AB., Norrköping. Grund. 1852. Aktiekap. 7.120,000 kr. (1948). »Tuppens väv». Vcrkst. dir. R. Öländer.

Norrköpings kontrakt, Linköpings stift, östergötl. 1„ omfattar *15* församlingar. Kontraktsprostens adr.: Norrköping.

Norrköpings Tidningar, en 1758 grundad, sed. 1871 daglig konservativ aftontidning i Norrköping. Red. sed. 1929 J. Börjesson.

Norrland, den del av Sverige, som ligger n. om Svealand, omfattar landskapen Gästrikland, Hälsingland, Medelpad, Härjedalen, Jämtland, Ångermanland, Västerbotten, Norrbotten o. Lappland. 260,857 kvkni, varav 243,155 land, 1.153.530 inv. (1946).

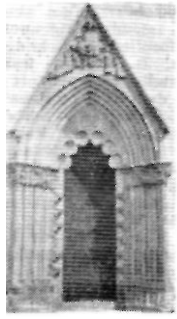

Norrlanda, kommun på mell. Gotland. Gotl. 1. (past.adr. Gothem); Roma landsf.dislr., Gotks doms. 265 inv. (1947). — Medeltida kyrka (tornet fr. noo-t., kor o. sakristia fr. omkr. 1280 o. långhuset fr. omkr. 1340); portal, se bild; senmedeltida orgel (Stat. hist. mus.). I närheten vid Bringes den konserverade ruinen av ett boningshus från 1200-talet.

Norrlands artilleriregemente (A 4), *Östersund,* uppsattes 1893.

Norrlands dragonregemente (K 4), *Umeå,* bildades 1893 av Jämtlands hästjägarkår.

Norrlands-Posten, middagstidning i Gävle, uppsatt 1837, daglig sed. 1897. 1941 förenad ir.eri Geflc-Posten. Red. sed. 1911 Å. R. Olson.

Norrlands trängkår (T 3), *Sollefteå,* uppsattes 1893 under namn av Norrlands trängbataljon o. fick 1901 sitt nuv. namn.

Norrländska Socialdemokraten, en sed. 102T daglig tidning i Boden, grundad 1918. Red. sed. 1947 S. H. Karlsson.

Norrländska tvärbanan, statsbanelinje från Sundsvall över Storlien till norska gränsen. 363 km. Elektrifierad.

Norrländsk spets, annat namn för eråhund.

Norrmalms livsmedels AB., Sthlm. Grundat 1895, nuv. namn 1028. Aktiekap. 2 mill. kr. (194S). Vcrkst. dir. O. Olin.

Norrman, Herman (1864—1906), målare. Hans alstring omfattar kraftfullt utförda landskapsbilder från Småland samt porträtt.

Norrsken el. polarsken, nattligt ljusfenomen i uärh. av polartrakterna (på s. halvklotet sydsken), iakttagbart av. i vårt land, särsk. klara vinternätter, liar formen av bågar, strålar o. draperier. Försiggår i jonosfären o. anses bero på partikelstrålning från solens mörka fläckar.

Norrskensflamman, sed. 1914 daglig tidning i Luleå, grundad 1906 av I. Wennerström. Kommunistisk. N:s lokaler i Luleå förstördes genom brand våren 1940 till följd av ett attentat, varvid redaktören o. a. omkommo. Red. sed. 1944 J. II. Holmberg.

Norrström, avlopp för Mälaren till Östersjön, omsluter Helgeandsholmen i Sthlm. Längd omkr. 900 m, största bredd omkr. 240 m.

Norrsunda, kommun i s. Uppland. Sthlms 1. (past.adr. Roscrsberg); Kuivsta landsf.distr., Sthlms l:s v. doms. 982 inv. (1947). Romansk kyrka (noo-t.) med gotiska kalkmålningar. Sparreska gravkoret uppfördes 1633. Talrika fornminnen, bl. a. »Kung Nordians hög» o. två fornborgar.

Norrsundet, industrisamhälle o. lastageplats i Hamrånge kommun, Gävleb. 1., vid Bottniska viken. 1,331 inv. (1946). Ångsåg, sulfatfabrik.

Norrtälje, stad i s.ö. Uopland. Sthlms 1., vid Norrtäljeviken av Östersjön. Mell. Roslags domsaga, Norrtälje landsf.distr. 5,697 inv. (1947). Kyrka från 1730-L Badort (gyttjebad). Flygfält (invigt 1943)- Länslasarett. Stadsrättigheter

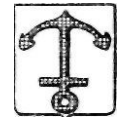

1622. Brändes av ryssarna 1719. Stadsvapen, se bild. — .Staden är uppkallad efter läget vid Norrtäljeviken, som trol. en gång hetat *Talgh,* dvs. 'inskärningen'.

Norrvidinge, kommun i v. Skåne, Malmöh. I.; Rönnebergs landsf.distr., Rönuebergs, Onsjö o. Ilarjagers doms. 845 inv. (1947).

Norrvidinge härad, Kronob. 1., omfattar 8 kommuner: Gårdsby, Söraby, Tjureda, Tolg, Asa, Aneboda, Berg o. Ormesberga. 7,999 inv. (1947). Mellersta Värends domsaga.

Norrviken. 1. F. d. munieipalsamhälle, sed. 1943 del av Sollentuna köping, Sthlms 1. — 2. Gård (tidigare Lilla Båstad) v. om Bantad, ägdes 1906—41 av K. Abelin, sed. dess av Axel Ax:son Johnson. A. har där uppfört en manbyggnad o. anlagt omfattande trädgårdar i olika stilar. Frukt- o. hasselodlingar. För att stödja verksamheten bildades 1923 Föreningen Norrvikens trädgårdar. Dessa bilda jämte Nynäshamns växtlaboratoricr sed. 1041 en växtförädlingsceutral.

Norrvikens domsaga, Göleb. 1., utgör ett tingslag med tingsställe i Strömstad o. omfattar Bullarens, Kvillc, Tanums o. Vette härader samt Strömstads stad. Domarens adr.: Strömstad. 26,344 inv. (1947).

Norröna språket el. Norröna tunga, de gamla nordbornas benämning på no. o. isl. språken (västnordiska språk), sederm. felaktigt kallat »fornnordiska språket».

Nors, *Osme'rus eperla''nus,* en intill 40 cm lång laxfisk, med långsträckt, halvt genomskinlig kropp. Förekommer utmed n. o. mell.

Europas kuster men går upp **i** sötvatten för att leka. Hos oss allmän i Östersjön samt **i** åtskilliga insjöar; värdefull som föda för större fiskar, därför gott agn. Rätt tillagad mycket välsmakande, trots den obehagliga lukten.

Norsborgs vattenverk, Slhlms stads vattenledningsverk vid Bornsjön **i** Botkyrka kommun Sthlms l., anlagt 1900.

Norsholm. 1. Gods i niell. Östergötland, Kimstads kommun, vid Motala ströms utlopp ur Roxen, tillhörde under medeltiden biskopsstolen i Linköping o. kallades Munkeboda, — 2. Stationssamhälle i mell. Östergötland, Kimstads kommun, vid Ö. stambanan. 430 inv. (1946). Utgångspunkt för banor till Finspång o. Västervik.

Norsjö, kommun i mell. Västerbotten, Västerb. l.; Norsjö landsf.distr., Västerb. n. doms. 7,617 inv. (1947), därav **i** Norsjö municipalsamhälle 979 o. **i** Bastuträsks kyrkobokföringsdistrikt 2,035, varav i Bastuträsks municipalsamhälle 691.

Norsjön, sjö i Telemarken, s. Norge, genom Farelven förbunden med havet. Längd 30 km, största bredd 3.5 km. Viktig transportled.

Norska havet kallas den del av Atlanten, som ligger mellan Norge o. Spetsbergen å ena sidan samt Grönland. Island o. Färöarna å den andra. I v. delen är vattnet saltfattigt o. iskallt, **i** ö. delen starkt salthaltigt o. varmt, beroende på Golfströmmen. Djup omkr. 3,000 m.

Norska språket, i vidsträckt mening de språk o. dialekter, som talats el. talas i Norge, på Färöarna, Shetlands- o. Orkneyöarna m. m. o. som utvecklats ur den västnordiska grenen av de nordiska språken. Fornnorskan är känd genom runinskrifter från omkr. år 1000. Den ersattes som litteraturspråk av danskan omkr. är 1530 o. kvarlevde endast som dialekter. På grundval av en sådan, Söndmöredialckten, skapade I. Aasen 1853 det norska landsmålet, som sedan 1892 är jämställt med rikspråket som undervisningsspråk. Ur danskan utvecklades efter 1814 dansk-norskan, som senare starkt »förnorskats» (riksmålet). Sammanlagt talas norskan av omkr. 3.5 mill. personer, varav omkr. 1 mill. **i** För. Stat.

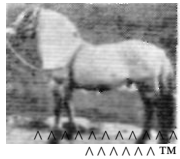

Norsk fjordhäst el. västlandshäst, en **i** Norge framkommen, mycket gammal, liten, kallblodig häst, ytterst uthållig, med stor bär- o. dragkraft samt ett mycket lugnt temperament. Färgen **i** allm. ljus.

Norsk folkemuseum, Bygdö, omfattande kulturhistoriska museisamlingar o. friluftsmuseum, grundat 1894.

Norsk hydroelektrisk kvselstofaktieselskab, förk. *Norsk hydro,* bildat 1905 för att utnyttja Birkeland-Eydes metod att binda luftens kväve. Produktionen av rent kväve var 1946 88,500 ton. Jfr Norgesalpeter.

Norsk häst, östlands- el. gudbrandsdalshäst, en i Norge genom förädling av fjordhästen framkommen, liten kraftig, mörk arbetshäst, särsk. lämplig som skogs- o. fjällhäst. Använd äv. i Sverige, där den nordsvenska hästen har en del blod från denna ras.

Nors kontrakt, Karlstads stift, Värml. l., omfattar 13 församlingar. Kontraktsprostens adr.: Segmon.

Norstedt, Reinhold (1843—1911), målare, utförde idylliska landskapsbilder i en av

Barbizonskolan påverkad stil. *Våg i hage nära Lunda,* se bild. Biografi av E. Wettergren (1914).

AB. P. A. Norstedt & Söner, bokförlag, boktryckeri, bokbinderi o. stilgjuteri i Sthlm, grundat 1823 av Per Adolf Norstedt (1763—1840) o. hans söner Adolf (1795—1855) o. Carl (1797—1862); bolag 1879. Aktiekap. 9.6 mill. kr. (1948). N., som 1833 antogs till kungi. boktryckare, förvärvade efter hand flera tryckerier (Kongl. Tryckeriet, H. G. Nordströms, Iduns, Palmquists m. fl.) o. bokförlag (Hicrtas, AB. Ljus). Inom läroboksbranschen var N. ledande till 1928, då denna överflyttades på det nybildade Svenska Bokförlaget, vilket äges gemensamt av N. och Bonniers. N. trycker sedan 1834 Svensk författningssamling o. en stor del annat officiellt tryck (Post- o. Inrikes Tidningar sedan 1878) o. innehade *t.* o. m. 1905 Vetenskapsakademiens privilegium att trycka almanackan o. statskalendern. Ledare av företaget voro före 1879 medlemmar av släkterna Norstedt o. Laurin, därefter v. hårdshövd. G. B. A. Holm som verkst. dir. 1879—1910, kammarrättsrådet C. Carleson 1910—33, hovrättsrådet Trygve Liljestrand 1933—42 o. hovrättsrådet Johan Nordenfalk 1942—48. Verkst. dir. sed. 1948 är Bengt Petri. Anslutet till Sveriges Litograf. Tryckerier sedan 1930.

Norsiröm, Vitalis (1856—1916), filosof, från 1893 prof. i Göteborg. N. tillhörde urspr. den boströmska skolan men bröt med denna o. inledde därigenom ett nytt skede i den sv. filosofiens utveckling. I *Hvad är sanning* (1899) m. fl. skrifter framhålles sanningen som ett medel i den goda viljans tjänst o. i *Religion o. tänke* (1912) religionen som kunskapens yttersta o. nödvändiga förutsättning. N. kritiserade skarpt den moderna >masskulturen» o. lyckomoralen. (Se bild.)

Norsälven, älv i Värmland, Frykensjöarnas avlopp till Vänern. 28 km.

North [nåb], Frederic, earl av Guilford (1732—92), konservativ britt, statsman, premierminister 1770—82, påskyndade genom sin sträva kolonialpolitik Nordamerik. frihetskrigets utbrott.

Northampton [nåbfemm't^{6}n]. i. Huvudstad (eget grevskap) i grevsk. Northamptonshire, mell. England. 105,000 inv. (1946). Medelpunkt för den eng. skoindustrien. — 2. Stad i Massachusetts, n.ö. För. Stat. 25.000 inv. (1940). Univ., gr. 1871 (2,100 stud., 1945; endast för kvinnor).

Northamptonshire [nåbsemm't^{c}nij^{ô}], grevskap i mcll. England. 2,598 kvkm, 309,000 inv. (1931). Naturskönt. Rika mineralfyndigheter (järn). Huvudstad: Northampton.

North Carolina [nåp kser^{ô}laj'n^{ô}], eng., Nord-Carolina.

Nortbcliffe [nå'pkliff], Alfred Harmsworth, viscount N. (1865 —1922). eng. tidningskung (Evening News, Daily Mail, Daily Mirror, Times m. fl.). Under Första viirldskr. agiterade han för värnpliktens genomförande o. mot Asquith (1916) samt ledde den britt, propagandan i de fientliga länderna; införde amerikansk sensationsjournalistik i eng. press. Jfr Rotkernierc.

Northooto [nå'bkå°t], James (1746—1831), eng. målare; utförde historiemålningar, djurstycken o. porträtt.

North Dakota [nåb d»kå^{0}'t°], eng., Nord-Dakota.

North Devon [nåp dev'n], ö bland Parry-öarna, n. om Baffinsland, Canada. 56,600 kvkm.

Northers [nå'ö°s], eng., i Texas o. Arkansas häftiga nordaustormar under vintern.

North Riding [nåb raj'-], n. delen av eng. grevskapet Yorkshire. 5,512 kvkm, 469,000 inv. (1931). Huvudstad: Northallerton.

Northrop [nå'pr°pp], John Howard, f. 1891, amerik. biokemist, från 1916 verksam vid medicinska Rockefellerinstitutet i Princeton. Erhöll tills, med W. M. Stanley hälften av 1946 års nobclpris i kemi för arbeten över renframställningen av enzymer o. virusprotcincr. Jfr J. B. Sumner.

North Somerset [nåb samm'^{ö}s^{a}t], ö n. om Boothia Felix, Canada. 25,000 kvkm.

Northumberland [nåbamm'b°l°nd], grevskap i n.v. England. 5,174 kvkm, 757,000 inv. (1931). Kalt bergland; viktiga kol- o. järngruvor. Huvudstad: Newcastle upon Tyne.

Northumberland [nåbamm'b°l^{ö}nd], John Dudley, hertig av N. (1502—53). eng. statsman. Edvärd VI:s ledande minister. N:s försök att göra sin svärdotter Jane Grey till Edvards efterträdare misslyckades o. N. avrättades.

Nortonsundet, eng. Norton Sound [nå't"n sa°'nd], vik på Alaskas v. kust.

Norum, kommun i s. Bohuslän. Göteb. 1. (past.adr. Ödsrnål); Stenungsunds landsf.distr., Inlands doms. 1,608 inv. (r947), därav i Stenungsunds municipalsamhälle 287. Från N. förskrivcr sig en märklig, fyrkantig dopfunt av skiffer, signerad i runor av en mäster Sven. Relief med Gunnar spelande harpa i ormgropen. Antagl. från omkr. 1100. Nu i Stat. hist. mus.

Norunda härad, Upps. 1., omfattar 5 kommuner: Björklinge, Viksta, Tensta, Lena o. Ärentuna. 5,932 inv. (1947). Upps. l:a norra domsaga.

Norvagism', efterbildning i andra språk av norska ord o. uttryck.

Norwalk [nå'°åkj stad i Connecticut, n.ö. För. Stat. 40,000 inv. (1940).

Norve'gia, latiniserad benämning på Norge.

Norwich [uårr'idsj]. 1. Huvudstad (eget grevskap) i grevsk. Norfolk, s.ö. England. 115,000 inv. (1946). N. var betydande redan under normandisk tid. Katedral, grundad 1096, som i hög grad bevarat sitt ursprungl. utseende, borg från iroo-t. o. stadshus från mitten av 1400-t. Flera hus i ruiner under Andra världskr. Industri. — 2. Stad i Connecticut, n.ö. För. Stat. 23,000 inv. (1930). Textilindustri.

Nor'wid, Cyprjan Kamil (1821—83), polsk skald o. konstnär. Originell o. djup i sina filosofiska o. filologiska skrifter råkade N. i konflikt med sina samtida o. upphörde att låta trycka sina verk. Dessa, som sågo dagens ljus först under i9oo-t:s början, ställde N. i raden av Polens största diktare.

Norvi'n, William (1878—1940), dansk språkforskare, prof. i klassisk filologi i Köpenhamn 1925. Behandlade särsk. platonismeiis idéhistoria. Bl. arb. *Københavns Universitet i Middelalderen* (1929), *Fra Hellas til Frue Pläds* (1941), minnesvolym.

Nosaby, kommun i n.ö. Skåne, Kristianst. 1.; Fjälkinge landsf.distr., Villands doms. 2,263 inv. (1947).

Noshornsbagge, *Oryc'tes nasicor'nis*, stor, beckbrun, bladhornad skalbagge, vars huvud hos hanen bär ett skarpt böjt horn. Täml. allmän i s. Sverige.

Noshörningar, *Rhinocero'tidae*, familj av ursprungliga, uddatåiga hovdjur med 3 fria tår 0. nosen väpnad 1 med 1 el. 2 opari-1 ga horn, nästan l helt bildade avi hornsubstans. 71 arter, num. fördelade på 4 släk-1 ten i Indien o. Afrika. Talrika

utdöda arter äro kända från Gamla Nya världen, en del med, andra utan horn.

Nos'ke, Gustav (1868—1946). tysk socialdem. politiker. Som chef för armen dec. 1918 o. riksvärnsminister 1919—20 nedslog N. med kraft o. beslutsamhet flera upprorsrörelser, särsk. det svårartade »Spartakistupproret» i Berlin jan. 1019.

Nosologi' (av grek. *no'sos*, sjukdom, o. *lo'gos*, lära), systematisk sjukdomsbeskrivning.

Nossan, å i Västergötland, utmynnar i Vänern. Omkr. 100 km.

Nossebro, municipalsamhälle i v. Västergötland, Essunga o. Bärebergs kommuner, Skarab. 1. 1,148 inv. (1947).

Nostalgi' (av grek. *nos'tos*, hemresa, o. *al'gos*, lidande), den ofta till sjuklighet stegrade hemlängtan, som förekommer hos bl. a. en del emigranter.

Nos'toc, släkte av blågröna alger, ett 30-tal arter. Ogrenade celltrådar, inbäddade i en gelémassa av mycket växlande form o. storlek. *N. pruniform'me*, klotrund, vanl. av ett körsbärs storlek, förekommer i insjöars vatten. Andra arter ingå i lavbålar.

Nostrada'mus (1503—66), fransk astrolog, livmedikus hos Karl IX av Frankrike, vann stor ryktbarhet genom sina gåtfulla profetior.

Not (av lat. *no'ta*, märke), anteckning; nederst på en sida anbragt detaljupplysning; förklarande utläggning i vetenskapliga o. litterära arbeten; skrivelse av diplomatisk natur. — *Mus.* Tontecken. Noterna bestå av ovaler el. svarta punkter med el. utan skaft, anbragfa i ett notlinjesystem av fem vågräta linjer. Noternas namn anges av en klav.

Not (isl. *nåt.* stort nät), av garn bundet fiskredskap, som släpas nå hn^en.

Not, spår i kanten på bräda el. planka, i vilket en annan brädas spant (se d. o.) infogas. Framställes med notfräs el. nothyvel.

Nota, lat., egentl. märke, tecsen; räkning över inköpta, på stället betalda varor.

Nota'bel (lat. *nota'bilis)*, anmärkningsvärd, utmärkt; föruäm, ansedd.

No'ta be'ne, lat., förk. n. 6., märk väl, väl att märka; anmärkning.

Notabilite't (av lat. *nota'bilis*, märkbar), berömdhet, högt ansedd person.

Nota'bler (av fr.) kallades i Frankrike under äldre tider de mest betydande personerna i en provins el. en stad. De sammankallades stundom av konungarna. De sista o. mest bekanta av dessa notabelförsamlingar (fr. *assemblée des notables)* höllos 1787 o. 1788.

Notaria't, en i Frankrike m. fl. länder förekommande institution, innebärande att åt

vissa tjänstemän, notarier, uppdragits att med laga verkan företaga rättshandlingar.

Notariatavdelning, avdelning inom bank, som utför enklare jurid. uppdrag (boupptecknings, lagfarts- o. intecknings handlingars upprättande) samt vanl. av. förvarar o. förvaltar värdepapper.

Nota'rie (av lat. *nola'rius*, upptecknare av en talares ord), före rg44 tjänsteman i den centrala statsförvaltningen, mim. benämnd b.vråsekrcterare; befattningshavare vid häradsrätt, se Tingsnotarie.

Nota'rius pub'licus, förk. -V. *1'.*, lat., »offentlig notarie», befattningshavare i stad för biträde mot viss avgift med utförande av vissa offentliga handlingar, verkställande av protester, bevittnande av handlingar o. dyl.

Notati'n, ett i vissa mögelsvampar, särskilt *PeniciWium nota'lum*, förekommande enzym, som redan i mycket stor utspädning fullständigt hämmar vissa bakteriers tillväxt. Dess verkan beror på att vätesuperoxid bildas. Jfr Penicillin.

Notblomster, art av växtsläktet *Lobelia.*

Note'ra (av lat.), anteckna; bokföra; uppgiva pris. — N o t e ' r i n g, pris, prissättning.

Nothberg, Å k e, f. $^{18}/_{7}$ 1891, målare. Landskap, huvudsakl. Stockholmsmotiv, o. porträtt. Utmärkta teckningar i blyerts o. kol.

Nothin, T o r s t e n, f. $^{"}/_{a}$ 1884, socialdemokratisk politiker, ämbetsman, konsult, statsråd 1920, 1921—23 o. 1932—33, justitieminister 1924—26, medl. av PK 1921—28, generaldirektör i Lautmäteristyrelsen 1926, överståthållare i Sthlm sed. 1933.

Notifice'ra (av lat.), kungöra, tillkännagiva.

Notifikatio'n (av fr.), formligt meddelande, särskilt på diplomatisk väg. Notifikation kallas också underrättelse enl. § 45 växellagen om att godkännande å växel vägrats el. betalning uteblivit.

Noti's (av fr.), kännedom; kort tidningsmeddelande. — N o t i s b o k, anteckningsbok.

Noti'tia dignita'tum, lat., »förteckning över högre ämbeten», viktig antik handskrift innehållande en förteckning över det romerska rikets högre civila o. militära ämbeten omkr. 400 e.Kr.

Notke, B e r n t (omkr. 1440—trol. 15[17])i tysk bildsuidare o. målare, huvudsakl. verksam i Lubeck o. Sthlm, en av sin tids främsta inom baltiskt område. Bl. arb. altarskåpen i domkyrkan i Aarhus (1479). i Heiliger Geist-Kirche i Re val (1483,se bild), skulpturgruppen *S:t Göran o. draken* i Storkyrkan i Sthlm (1489, jfr Göran) samt porträtt av *Karl Knutsson* (Gripsholm). — W. Paatz, *Jl. N. und sein Krets* (1—2, 1939).

No'todden, stad i s. Norge, Telemark lylke. 6,200 inv. (1930). Salpeterverk, pappersbruk.

Noto'risk (av lat. *no'tus*, känd), allmänt bekant, uppenbar. — N o t o r i s k t f a k t u m, allmänt bekant faktum.

Notraship, förkortning för norska rederiet *The Norwegian shipping and trade mission*, som april r940, efter den tyska ockupationen av Norge, bildades i London för att driva den norska handelsflottan. N. utvecklade sig till en världsomspännande organisation men liar efter krigsslutet avvecklats.

Notre Dame [nåttr dammj, fr., fransk benämning på Jungfru Maria samt på flera åt henne helgade kyrkor (t. ex. tœU unggotiska N. i Paris, troligen påbörjad 1163; se bild).

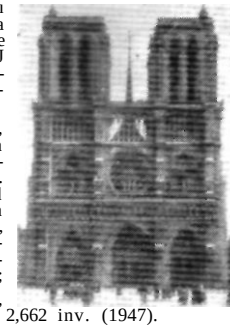

Nottaljor, taljor, varmed rodret kan manövreras, om rorpiuuen går sönder.

Ncttebäck med Granhull, kommun i mell. Småland, Kronob. 1., Nottebäcks förs. (pnst.-adr. Nottebäck); Åseda landsl.distr., Ö. Värends doms. 2,662 inv. (1947).

Nottingbam [nåt'ting°m], huvudstad (eget grevsk.) i grevsk. Nottinghamshire, mell. England, vid fl. Trent. 290,000 inv. (1946). Englands äldsta fabriksstad. Katedral, naturhist. museum.

Nottingham [nåt'ting°m], earlvärdighet' inom eng. släkten lloward.

Nottinghamshire [nått'ing°msj°], grevskap i mell. England. 2,185 kvkm, 713,000 inv. (1931). Jordbruk o. boskapsskötsel. Strump- o. spetsfabr. Huvudstad: Nottingham.

Notturno [-tårr'nå], it., dets. som nocturne.

Notvarp, plats för dragning av fisknot; även själva dragningen av en fisknot.

Notviken, by i Nederluleå kommun, Norrb. 1., numera inkorporerad med Luleå stad. Mötesplats för Norrbottens regemente 1883—1907. Minnessten däröver rest 1929.

Nougat [noga'], fr., finskuren mandel, som kokats i honung el. brynt socker.

Nouméa [nomca'], huvudstad i Nya Kaledonien. ri.ooo inv. (r936). Straffkoloni. Flygstation på linien Kalifornien—Nya Zeeland. Flottbas.

Nouveauté |novate'l. fr., nyhet (om varor).

No'va, ny el. t e m p o r ä r s t j ä r n a, en klass av variabla stjärnor, som på kort tid (ofta endast några timmar) oväntat växa enormt i ljusstyrka o. sedan åter avtaga. I.jusstarkast var Tyge Brahes nova 1572, jämförlig med Venus i dess största glans. Över 100 novor ha hittills observerats i vårt stjärnsystem o. närmare 200 i andra vintergator. Av de senare äro en del (över 50 st.) s. k. s u p e r n o v o r el. över-explosionssolar, vilkas maximala ljusstyrka med hänsyn till det ofantliga avståndet (r—10 mill. ljusår) kan beräknas till c:a 50 millioner ggr större än solens absoluta 1 jagstyrka. Novornas ljusutbrott, som sannol. beror på en explosionsartad utvidgning av gasklotet, åtföljes av karakteristiska ändringar i deras färg o. spektrum.

Nova Goa [nå'va gåa] el. P a n j i m, huvudstad i portugisiska kolonien Goa, på v. kusten av Främre Indien. 12,000 inv. (1940).

Nov'aja Semlja', ö i N. Ishavet, tillh. förvaltningsområdet Archängelsk, Ryssland. 92,000 kvkm. Genom sundet Matotjkin Sjar delas ön i två delar; bebos av ett 100-tal samojeder. Ryska vetenskapliga stationer.

Nov'åk. A r n e (1880—1040), tjeck, litteraturhistoriker, prof. i Brno (Brunn) 1920. Utgav en rad grundläggande arb. i tjeck, litteraturhistoria, främst en översikt över tjeck, litteratur från äldsta tider till våra dagar (1940). På sv. föreligger bl. a. »Den tjeckiska litteraturen i fågelperspektiv» (r928).

Nova'lis, författarnamn för F. L. v o n H a r d e n b e r g.

Nova'ra. 1. Provins i n.v. Italien (Piemonte). 3,608 kvkm, 396,000 inv. (1936). — 2. Huvudstad i N. 1. 72,000 inv. (1947). Katedral i ro-

mansk stil, urspr. från 400-t., ombyggd på 1860-t. Silkes- o. bomullsspinnerier. — Konung Karl-Albert av Sardinien besegrades där 1849 av österrikarna under Radetzky.

Nova Scotia [nå°'v° skå⁰"sj⁰], provins i s.ö. Canada, vid Atlanten, omfattande halvön N. o. ön Cape Brcton. 54,566 kvkm, 578,000 inv. (1941). Boskapsskötsel, fruktodling, skogsbruk, åkerbruk, bergsbruk (järn, stenkol, guld). Isfria hamnar. Huvudstad: Halifax. — N. koloniserades 1604 av fransmännen (A c a d i a); britt. 1713-

Novatia'ner, anhängare av en sekt, stiftad av rom. presbytern N o v a t i a'n u s, som i mitt. av 200-t. bl. a. strängt hävdade, att ingen, som begått dödssynd, finge återupptas i kyikan.

Novatio'n (av lat.), förnyelse, omsättning (av t. ex. ett lån).

Novell' (it. *novella,* nyhet), prosaberättelse av mindre omfång, vanl. skildrande någon särsk. tilldragelse i en el. flera personers liv. — N o v e l l e t t', mycket kort novell.

Novem'ber (av lat. *no'vem,* nio), årets elfte månad, den nionde i den äldre rom. kalendern. 30 dagar.

Novemberförbrytare, nazistisk benämning på dem, som no v. 1918 utropade o. anslöto sig till republiken Tyskland.

Novemberförfattningen kallas den för Danmark o. hertigdömet Slesvig 1863 utarbetade författning, som främst åsyftade att binda Slesvig fastare vid Danmark. Den upphävdes 1866 efter Danmarks förlust av Slesvig.

Novembertraktaten, en under Krimkriget mellan Sverige—Norge å ena samt England o. Frankrike å andra sidan i nov. 1855 avslutad traktat till skydd gentemot ryska utvidgningsplaner på de förstnämnda ländernas bekostnad. Upphävdes för Sveriges del 1908.

Noverre [nåvä'r], J e a n G e o r g e s (1727—1810), fransk balettmästare, införde pantomimen i dansen.

Nov'gorod. 1. Förvaltningsområde i RSFSR. 53.700 kvkm. — 2. Huvudstad i N. 1, vid fl. Volchov. 44,000 inv. (1939). Många medeltida byggnadsverk: Kreml (delvis förstört under Andra världskr. ^, Sofiakyrkan (1041—57, se bild) m. fl. — N. är den första ryska stad, som oninämnes i krönikorna; till 147S, då staden erövrades av Moskva, var X. en självständig republik med livliga handelsförbindelser med v. Europa; på noo-t. hade gotländska köpmän här ett senare av Hansan övertaget handelsfaktori. Med järnvägen Petersburg—Moskva förlorade N. sin betydelse som handelsstad.

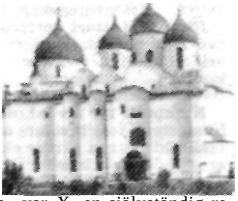

No'vi el- N. L, i g u' r e, stad i n.v. Italien, prov. Alessandria. 21,600 inv. (1931). Sidenindustri. Vid N. besegrade österrikarna o. ryssarna under Suvorov den franska armen under Joubert o. Moreau 1799.

Novia'l, ett av den danske språkforskaren O. Jesperseu framlagt förslag till internationellt hjälpspråk.

No'vikov, N i k o l a j I v a n o v i t j (1744—1818), rysk liberal politiker o. författare, en av den ryska pressens grundläggare.

No'vikov-Priboj', A l e k s e j, f. 1877, rysk författare, romaner o. noveller med realistiska skildringar frâu havet o. sjömanslivet: *Tsusima* (1933—34)-

Novila'ra, ort 7 km n. om Pcsaro, ö. Italien. Berömda förhistoriska gravfält med rikt fyndmaterial från den picenska järnålderskulturen, däribland bildstenar med ännu icke tolkade inskrifter.

Novila'rainskrifterna, tre på okänt språk avfattade inskrifter, påträffade vid Novilara, nära Pesaro, Italien.

No'vi Pa'zar, stad i s. Serbien, Jugoslavien. 12,000 inv. Stor handel.

Novi's (av lat. *novi'cius,* nybliven) kallas den, som efter inträde i en orden genomgår en provtid, n o v i t i a t, innan de bindande löftena avläggas.

No'vi Sad, ty. N e u s a t z, stad i Jugoslavien, vid Donau. 64,000 inv. Stor handel med säd o. grönsaker. — Besatt av ungerska trupper 1941—44.

Noviie't (lat. *no'vitas),* nyhet, modenyhet.

Novi'tie (av lat. *no'vus,* ny), vardagligt n o v i s c h', vid I$_{v}$unds univ. benämning på student under första studietcrminen; motsvaras vid Uppsala univ. av r e c e n t i o r.

Novogeor'gievsk, ryskt namn för Modlin.

Novogru'dok, po. X o v o g r ö d c k, stad i v. Vitryssland, till 1939 i Polen (då äv. ett vojevodskap). 9,600 inv. (1931). Adam Mickiewiezs födelseort.

Novokai'n, e t o k a i n el. p r o k a i n, ett derivat av aminobensoes5'ra, som, mindre giftigt än kokain, användes i st. f. detta för lokalbedövning i form av insprutning.

Novola'k, ett konstharts som framställes genom kondensation av fornnaldehyd med fenol i överskott. Jfr Bakelit.

Noyonikolaj'evsk, till 1926 namn på N o v o s i b i r s k (se d. o.).

Novorossijsk', stad i territoriet Krasnodar, RSFSR, vid Svarta havet. 95,000 inv. (1939). Krigshamn; livlig spannmålshandel; stora cementfabriker; krigsindustri; kurort.

Novosibirsk'. 1. Förvaltningsområde i RSFSR, rnell. Sibirien, kring fl. Ob. 178,800 kvkm. — 2. Förr N o v o n i k o l a j' e v s k, huvudstad i N. 1, vid Sibiriska järnvägen. 406,000 inv. (1939). Utgångspunkt för Turksibbanan. Sibiriens smörcentrum med stora kylhus för smör. Tillverkning av gruvmaskiner m. m.

Novotjerkassk', stad i förvaltningsområdet Rostov, s. Ryssland (före 1919 huvudstad i donkosackernas område), nära Rostov. 81,000 inv. (1939). Högre tekniskt institut, järnverk.

No'vum (underförstått t e s t a m e n't u m), lat., Nya testamentet på grundspråket (grek.).

No'vus, lat., ny. — N o v u s h o'm o, »ny människa»; uppkomling.

No'wy S^cz [så^{n}8ti], stad i s. Polen, vojevodskapet Kraköw, vid fl. Dunajcc, 23,000 inv. (1946). Stor industri.

Noyon [n»ajå"*'], gammal stad i n. Frankrike, dep. Oisc (Ilc-de-Francc). 6,500 inv. (1926). Katedral i uuggotik (se bild), rådhus uppfört 1485—1523, båda liksom staden i övrigt nästan helt förstörda under Första världskr.

N. P. 1. Förkortning för *notarius publictts.* — 2. Förkortning för *normalprofil.*

Np, kemiskt tecken för en atom neptunium.

n. pr., förkortning för lat. *no'men pro'prium,* egennamn.

n:r, förkortning för lat. *nu'mero,* under numret, numrerad med.

N. R. A., förkortning för *National recovery act.* Jfr New Deal.

N. S., förkortning för *Namnlösa Sällskapet* o. *Nasjonal Samling.*

NSDAP, ty., förkortning för JVationalsozialistische Deutsche 4rbeiter£artci.

N. T., förkortning för *Nya Testamentet.*

Nt, kemiskt tecken för en atom niton, num. radon, Rn.

N. T. B., förkortning för *Norsk telegrambyrå.*

Nto, förkortning för *netto.*

N. T. O., förkortning för *N ationaltemplarorden.*

Nubb, maskinpressad, 6—18 mm lång, konisk avsmalnande järnspik.

Nu'bien, område i n.ö. Afrika, från Assuan i n. till Khartum i s., är i Taka o. Nildalen bördigt men utgöres för övrigt till största delen av torra ökenområden. Omkr. 1.5 mill. inv.: nubier, arabiska stammar o. bischari. Jordbruk, boskapsskötsel o. karavandrift.

Nucellus, fröämneskärnan hos växterna.

Nuckö, halvö på Estlands västkust, huvudorten för den sv. befolkningen i Estland. Hade omkr. 4,500 inv., därav 3,000 svenskar år ^40, då ytterligare den sv. befolkningen på Trilla Rågö överflyttades till N. i samb. med att Eilla Rägö blev rysk militärbas. Vid ryska ockupationen av N. 1044 flydde ett flertal till Sverige.

Nu'cleus, lat., kärna; cellkärna, avgränsade anhopningar av nervcellers kroppar inom centrala nervsystemet.

Nudist' (av lat.), anhängare av nakenkultur (n u d i s m').

Nudite't (lat. *nu'ditas),* nakenhet; framställning av den blottade människokroppen.

Nudlar, benämning på makaroner, som formats till band, stjärnor el. andra figurer.

Nueva Esparta, stat i n. Venezuela, omfattande några öar bland Små Antillerna. 1,150 kvkm, 69,000 inv. (1941).

Nuevo Leon [n°e'vä leånn'], stat i n.ö. Mexico. 65,103 kvkm, 525,000 inv. (1940). Större delen bergig, i ö. slättland. Jordbruk, boskapsskötsel, bergsbruk (silver, bly, stenkol). Huvudstad: Monterey.

Nuffield [naffild], lord W i l l i a m, viscount N. (före 1934 W. M o r r i s), f. 1877, eng. industriman o. filantrop, Englands ledande man inom automobil- o. motorbranschen. Grundade 1937 Nuffield Mechanisations, Ltd, främst för flygplanstillv. (Spitfireplan). Generaldirektor inom flygministeriet nov. 1939. Donator, särsk. till Oxfords universitet samt (1943 10 mill. £) till en stiftelse med hans namn för befrämjande av forskning på olika områden.

Nuggets [nagg'itsj, eng., klumpar, särsk. större guldklumpar.

Nuklei'nsyror (av lat. *nu'cleus,* kärna), invecklat sammansatta organiska syror, som tills, m. äggvita bilda n u k l e o p r o t e i' d e r, huvudbeståndsdelen i djurens o. insekternas cellkärnor. S. k. enkla nukleinsyror el. m o n o n u k l e o t i' d e r bestå av fosforsyra, en organisk bas (antingen en pyrimidin- el. en purinbas, t. ex. adenin) samt en pentos (dvs. en sockerart med fem syreatomer, vanl. ribos) i kemisk förening. Äkta nukleinsyror cl. p o l y n u k l e o t i' d e r bestå av ett stort antal sådana nukleinsyramolekyler. Avspjälkas fosforsyran, erhålles en n u k l e o s i' d, dvs. förening av organisk bas o. pentos, ex. adenosin (se d. o.).

Nukieo'ner (av lat. *nu'cleus,* kärna), gemensam benämning på de elementarpartiklar, som ingå i atomkärnor, näml. protoner o. neutroner.

Nukuhi'va, den största av Marquesasöarua. 482 kvkm, 1,000 inv.

Null'a di'es si'ne li'nea, lat., »ingen dag utau ett penseldrag»; enl. Plinius d. ä. den grek. målaren Apelles' valspråk.

Null'a sa'lus ex'tra eocle'siam, lat., »ingen frälsning utom kyrkan»; uttryck för den katolska kyrkans anspråk på att vara allena saliggörande.

Nulle terre sans seigneur [nyll tär sa[n]« sänjö'r], fr., »ingen jord utan länsherre»; uttryck för ett fullt utbildat feodalväsen.

Nullite't (av lat. *nuWus,* ingen), ogiltighet'; obetydlig person. En rättshandling säges vara en nullitet, om vid dess tillkomst en väsentlig förutsättning för dess giltighet saknats.

Nullitetsbesvär, extra ordinärt rättsmedel, varigenom klagan fick föras över ett lagakraftvunnet domstolsutslag på grund av förelupet väsentligt fel. Söktes hos närmast högre rätt. Avskaffades 1939.

Numan'tia, forntida stad i nuv. Kastilien, Spanien. N. var iberernas huvudfäste i striden mot romarna, vilka under Scipio d. y. förstörde staden 133 f.Kr.

Nu'ma Pompi'lius, enl. sagan Roms andre konung (715—672 f.Kr.); tillägges förtjänsten av det rom. prästerskapets organisering.

Numedalen, dal i s. Norge, Buskerud fylke, från Hardangervidda till Kongsberg. Genomflytes av N u m e d a l s l å g e n (340 km).

Numera'lia (lat., av *numerus),* räkneord.

Nu'meri (plur. av *numerus),* »talen» (dvs. folkräkningarna), lat. benämning på 4:e Mosebok.

Nume'risk (av *numerus),* siffermässig. Jfr Absolut belopp o. Talvärde.

Nu'mero, lat., plur. n u m e r i s, förk. *n:r* el. *n:o,* under numret, numrerad med.

Numerus, lat., plur. n u' m e r i, tal, siffra, nummer; i grammatiken beteckning för ental (n. s i n g u l a r i s) o. flertal (n. p l u r a l i s).

Nu'merus cläu'sus, lat., begränsat antal. Införande härav som antisemitisk åtgärd innebär fastställande av det högsta antal judar, som få tillträde till vissa yrken, högskolorna m. m.

Numerä'r (av lat. *nu'merus),* antal.

Numidien (av grek. *noma's,* nomad), forntida landskap i Nordafrika, omfattade nuv. Algeriet, lydde urspr. under inhemska furstar, av vilka Masinissa o. Jugurtha äro ryktbarast, men blev efter slaget vid Thapsos (46 f.Kr.) rom. provins. Städer: Hippo, Cirta m. fl.

Numismati'k (av grek. *no'misma,* mynt), myntkunskap, kännedomen om mynt o. medaljer. Hjälp vetenskap för historien.

Nummerlotteri, lotteri, där spelaren till skillnad från vid klasslotteriet endast har att välja mellan numren 1—90 men äger själv bestämma insatsen. Dragningen omfattar 5 nummer. Event. vinst utgår i förhållande till insatsen.

Nummuirter (av lat. *numm'us* mynt, o. grek. *Wtos,* sten), fossilt släkte av foraminiferer, vilkas skal bilda tunna skivor el. linser, som i det inre är uppdelat i kamrar genom en spiralvriden platta o. sneda tvärväggar. Bilda huvudmassan av den tertiära nummulitkalken.

Numm'us, romersk beteckning för mynt, särsk. den gamla *sesterfius.* Sed. Konstantin (300-t. e.Kr.) ett med silver överdraget kopparmynt, som under Anastasios I blev enhet för det bysantinska kopparmyntsystemet.

Nun, udde på Afrikas n.v. kust.

Nunc est bibendum, lat., »nu skall drickas», nu är det tid att fira festen (Horatius).

Nuneaton [nani'tn], stad i s. mell. England, grevsk. Warwickshire. 49,000 inv. (1945).

Nun'kiang, provins i Kina. 2 mill. inv. (1947).

Nunna, kvinna, som avlagt klosterlöfte.

Nunna el. b a r r s k o g s n u n n a, *Lymanfria mo'nacha,* spinnarfjäril med gråröd, svartfläckig bakkropp o. vita svartfläckiga framvingar. De håriga larverna anställa vissa år otrolig skada på barrskog i Mellaneuropa o. någon gång, särsk. 1898—1902, av. hos oss.

Nunneört, arter av örtsläktet *Corydalis.*

Nun'tie (av lat. *nun'tius,* sändebud), titel för påvliga sändebud (med ambassadörs rang) hos

en stormakt. Hos mindre stater finnas i n t e r n u n t i e r (envoyéer).

Nu'olja el. N j u 1 j a, fjäll i kappland, s.v. om Torneträsk. Höjd 1,199 m. Genom N. går riksgränsbanan i en 1,100 m lång järnvägstunnel, den längsta i Sverige.

Nuo'ro. 1. Provins i Italien, ö. Sardinien. 7,272 kvkm, 225,000 inv. (1936). — 2. Huvudstad i N. i. 11,000 inv. (1936).

Nu'phar, örtsläkte (fam. *Nymphaeaceae),* 7 arter i n. halvklotets tempererade trakter. Vattenväxter med ovala flytblad. Foderblad 5, stora kronlika, gula; kronblad talrika o. små. *N. lu'teum,* gul näckros, allm. i sjöar o. åar. Jfr Nymphaea.

Nupturien'ter (av lat.), personer, som ämna ingå äktenskap.

Nurag' (sardinskt dialektord), förhistorisk tornförsedd borg av stora stenblock, typisk för den yngre stenåldern o. bronsåldern på Sardinien, Balearerna o. Pantelleria (den s. k. n u r a g k u l t u r e n).

Nuredd'in, en trollkunnig grubblare i sagan om Aladdin (»Tusen och en natt»).

Nurmi [no'-], P a a v o, f. 1897, finsk idrottsman, på sin tid världens bästa löpare på mellan- o. långdistans.

Nur'sia, lat. namn på ital. staden Norcia.

Nus (grek.), förnuft; idévärlden.

Nutaiio'n (av lat. *nuta'tio,* vaggande). *Astr.* Vaggande rörelse hos axeln på en roterande, fritt svävande kropp (ex. spetskula, jorden), orsakas av yttre krafter (luftmotståndet resp. solens o. månens gravitation). Jordens nutation har en period om 18.6 år o. motsvarar en största lutningsändring om 9 bagsekunder. Jfr Precession. — *Bot.* Hos växterna beteckning för organs el. organdelars av yttre faktorer oberoende böjningsrörelse. Ex. bladens böjningar vid deras utträde ur knopparna, upprätandet av stamspetsen osv.

Nu'tria, pälsverk, berett av bäverråtfa.

Nutritio'n (av lat. *nutri're,* nära), näring. — N u t r i t i'v, närande; rörande näringen.

NW., internationell förkortning för *nordväst* (eng. *North-West).*

Ny, kommun i v. Värmland. Värml. 1. (past.-adr. Ottebol); Charlottenbergs ländsf.distr., Jösse doms. 1,473 inv. (1947).

Ny, den tid, då månen är tilltagande. I början av nyet är månen endast synlig på kvällen i v.; vid första kvarteret står månen högst kl. 18 o. vid fyllet kl. 24.

N. Y., förkortning för staten *New York.*

Nya Argus, kulturell tidskrift i Helsingfors. Grundad 1908. Redaktör: Eirik Hornborg.

Nya Britann'ien, dets. som New Britain.

Nya Dagligt Allehanda, förk. *N.D.A.,* dagl. konservativ aftontidning i Sthlm, grundad 1859 som en fortsättning på Svenska tidningen, i sin tur en fortsättning på Dagligt Allehanda. Fick redan under sin första red. K. A. Lindström (till 1885) en vidsträckt spridning. Huvudred. L. Ljunglund 1906—36, R. Ekman 1938—42 o. E. Wästberg 1942—44- Upphörde 1044.

Nya elementarskolan i S t h l m, grundad 1828, organiserad som ett högre allm. läroverk. Skolan är f. n. under avveckling.

Nya England, dets. som New England.

Nya Granada, fordom namn på Colombia.

Nya Guinea [-gi-], ö n. om Australien, skiljes därifrån genom Torres sund. 785,000 kvkm. Ön är bergig o. delvis vulkanisk, i ö. Owen Stanley-bergen med toppen Victoria (5,040 m), i v. Vilhelmina (4,750 m), Carstensz (4,788 m) ni. fl. Kusten i allm. brant i n., låg o. träskartad i s. Bl. vikar Geelvink Baai i n.v., Papaugolfen i s.ö. Bl. floder Fly i s. Tropiskt kustklimat; riklig nederbörd (på n. kusten årl. över 2,000 mm). Befolkningen, omkr. r mill., utgöres av papuaer, tapiro (urinvånarna) o. mclanesier. Kulturellt äro de ofta lågtstående; kannibalism vanlig. — Ön upptäcktes 1526 av portugisen Jorge de Meneses, men kusterna utforskades först under r8oo-t., medan de inre o. otillgängliga delarna ännu till största delen äro okända. Politiskt indelas N. i: 1. N y a G u i n e a t e r r i t o r i e t, som omfattar n.ö. delen (före Första världskr. Kejsar Vilhelms land, tillh. Tyskland) samt Bismarcksarkipclagen med huvudstaden Rabaul o. n. Salomonöarna (se d. o.). 240,860 kvkm, 6.69,000 inv. (därav 3,500 engelsmän, 1940). Australiskt mandatområde från 192r, under förvaltarskap sed. 1947. — 2. P a p u a t e r r i t o r i e t (se d. o.), som omfattar s.ö. delen o. förvaltas, sed. 1945 gemensamt med N. 1, av Australiska statsförbundet. Huvudstad: Port Moresby. — 3. N e d e r l ä n d s k a N y a G., som omfattar v. delen (jfr Nederländska Indien), — 9 mars 1942 landstego japanerna på N. o. trängde fram mot Port Moresby, på öns s.v. del. Offensiven hejdades i anslutning till Owen Stanley-bergen. På hösten s.å. gingo de allierade till motanfall under general Mac Arthur o. i aug. 1944 kontrollerade de av. hela nordkusten.

Nya Hebriderna, ögrupp i Stilla havet, Melanesien, n.ö. om Nya Kaledonien. 13,227 kvkm, omkr. 40,000 inv. (1936), melanesier. Öarna äro bergiga o. vulkaniska. De största Espiritu Santu o. Malikolo. Export av svavel, majs, kaffe m. m. Huvudstad: Port Vila. Ögruppen, som till största delen upptäcktes av Cook 1774, styres sed. 1906 av en fransk-britt, kommission. Jfr Hebriderna.

Nya Holland, iordom namn på Australien.

Nya Huvudsta, samhälle, som sed. 1943 ingår i Solna stad, Sthlms 1.

Nya Irland, dets. som New Irland.

Nya Jerusalem, mormonernas benämning på Salt Lake City.

Nya Jerusalems kyrka, religiöst samfund, grundat 1787 på Swedenborgs lära. Utbredning i England, Nordamerika, Tyskland, Sverige. Förkastar treenighets- o. försoningsläran; livet efter döden anses likartat med det närvarande (»korrespondenslära»).

Nya Kaledo'nien. 1. Fransk ö i s.v. delen av Stilla havet. 16,117 kvkm, 53,000 inv., varav 28,000 infödingar, kanaker (1936). Ön omges av korallrev. Har flera heta källor. Högsta topp Mont Panié (1,642 m). Upptäcktes av Cook 1774- — 2- Fransk koloni i Stilla havet, omfattar, förutom huvudön N., Loyauté-, Chesterfield- o. Wallis-öarna m. fl. 18,499 kvkm, 61,000 inv. (1936). Export av mineral (nickel, krom), kopra, kaffe m. m. Straffkoloni. Huvudstad: Nouméa.

Nya Kopparberget, annat namn på Ljusnarsbergs kommun.

Nya Kopparbergs härad, Örebro 1., omfattar 2 kommuner: Ljusnarsberg o. Kopparbergs köping. 9.3[äe] [inv]- (1947)- Lindes doms.

Nya Mexico, dets. som New Mexico.

Nya Nederland, förr nederl. koloni i ö. Nordamerika, v. och s.v. om New England, grundad på 1620-t., avträddes jämte det 1655 erövrade Nya Sverige till England 1667.

Nyang'we, handelsort i Belg. Kongo, vid fl. Luafaba. Förr säte för arab. slavhandeln. Stanley började här sin Kongofärd.

Nyans [-ängs'] (av fr.), skiftning i färgtonen; obetydlig olikhet. — Verb: n y a n s e'r a.

Nyanti'k, dets. som nyklassicismen i konsten.

Nya Pommern, äldre namn på New Britain.

Nya Pressen sed. 1945 namn på Svenska Pressen, svenskspråkig liberal aftontidning i Helsingfors, gr. 1921.

Nya'sa, stor sjö i s.ö. Afrika. 478 m ö. h. 26,500 kvkm. Längd omkr. 550 km. Tätt

bebyggda kuster, angenämt klimat. Upptäckt av Livingstone 1859.

Nyas'alandprotektora'tet, före 1908 Brittiska Centralafrika, britt, besittning (protektorat) i Afrika, s. om Nyasa. 96,795 kvkm, 1.7 mill. inv. (1941), bantuncgrer o. vita (omkr. 1,800). Bergland. Svalt klimat. Export av tobak, te, bomull. Viktigaste ort: Blantyre. Huvudstad: Somba (3,000 inv.).

Nya skolan, den litterära riktning vid 1800-t:s början, som företräddes av »fosforisterna», den sv. nyromantikens förkämpar.

Nya Spanien, benämning på Mexico som spanskt vicekonungarike (1536—1822).

Nya stilen, den av påven Gregorius XIII 1581 påbjudna, i Sverige 1753 införda tideräkningen, enl. vilken endast de sekelår äro skottår, vilkas hundratal kan jämnt delas med 4 (t. ex. 1600, 2000,2400). Vid övergången utelämnades 10 dagar, men stilskillnaden har nu vuxit till 13 dygn. Den gamla julianska stilen, i vilken vart fjärde år utan undantag är skottår, bibehålies ännu i den grekisk-kat. kyrkan.

Nya Sverige, eng. New Sweden, förr sv. koloni i ö. Nordamerika, belägen omkring Delawarefloden, grundades 1638, erövrades av holländarna 1655. 1938 firades i Sverige o. För. Stat. 300-årsminnet av denna sv. kolonisation.

Nya Syd-Wales [-°e>ls], eng. New South Wales, stat i Australiska statsförbundet, i s.ö. Australien. 801,431 kvkm, 2,925,000 inv. (1946). I det inre stora slätter, som genom Australalperna (högsta topp: Kosciuszko, 2,234 m) skiljas från det bördiga o. tätt bebyggda kustlandet. Bl. floder Darling. Varmt o. hälsosamt klimat. Jordbruk, fåravel, bergsbruk (guld, silver, koppar, tenn, stenkol). Huvudstad: Sidney. — IN. började Australiens kolonisation.

Nya testamentet, kristendomens förnämsta urkund, tros- o. kunskapskälla. De äldsta handskrifterna gå tillbaka till 300- o. 400-t. o. äro avfattade på sengrekiska; Ull vissa delar synas aram. grundskrifter ha förelegat. Kapitelindelningen är från 1200-t. o. versindelningen från 1500-t.

Nya tiden kallas i historien den tidsperiod, som sträcker sig från medeltidens slut (omkr. 1500; i Sverige 1521) till våra dagar.

Nya Wermlands-Tidningen, moderat tidning i Karlstad, uppsatt 1836; daglig sedan 1917. Red. sed. 1939 G. Ander.

Nya världen, beteckning för Amerika. Jfr Gamla världen.

Nya Zeeland [-se'-], eng. New Zealand, ögrupp i Stilla havet, s.ö. om Australien, britt, dominion. 268,642 kv-Km, 1,864,000 inv. (1947),därav 99,000 infödingar (maori). Består av Nordön (114,685 kvkm) och Sydön (i5o,458kvkm), skilda genom Cooks sund, samt Stewartön. Öarna äro bergiga o. vulkaniska. Tcniper. havsklimat med riklig nederbörd. Jordbruk, fåravel, livsmedelsindustri, bergsbruk (guld, stenkoi m. m.). Huvudstad: Wellington. — *Författningen* är av 1852. Britt, kronan representeras av en generalguvernör o. den exekutiva makten utövas av ett kabinett, bildat av majoritetspartiet i representanthuset o. konstitutionellt ansvarigt inför folkrepresenlationeu. Denna består av 2 kamrar, inde rådet med 36 medl., utsedda för 7 ar av generalguvernören med kabinettets samtycke, o. representanthuset med 80 medl. (därav 4 niaoricr), valda för 3 år genom allmän rösträtt. Representanthuset utövar ensamt beslutanderätten i finansiella frågor. — N. upptäcktes av Tasnian 1642, togs i eng. besittning av Cook 1769. Talrika maoriuppror ha förekommit, det största 1859—70. N. erhöll dominionställning 1907. Det deltog aktivt i Första världskr. på Storbritanniens sida med en expeditionskår o. besatte aug. 1914 det Tyskland tillhörande västra Samoa, som av N.F. 1920 tilldelades det som mandat. Sed. 1935 har arbetarpartiet varit vid makten o. successivt genomfört en ekonomisk o. social lagstiftning av betydande mått. I 1938 års lag om social trygghet stadgades bl. a. om invaliditets- o. familjebidrag samt folkpension, ett flertal banker nationaliserades o. 40-timmarsveckan infördes med minimilöner för industriarbetarna. Under Andra världskr. 1939—45 deltog N. äv. aktivt på Storbritanniens sida. 1940 infördes allmän värnplikt. Medl. av FN:s förvaltarskapsråd o. av ekon. och soc. rådet 1947—49.

Nybabylo'niska riket, det av Nabopolassar efter Nineves fall 606 f.Kr. grundade rike, som nådde sin högsta utveckling under dennes son Nebukadnessar (605—562 f.Kr.). N. störtades 538 el. 539 f.Kr. av perserkonungen Kyros.

Nyberg, Julia Kristina, f. Svärdström (1785—1854), författarinna, utgav under författarnamnet Éuphrosyne dikter i nyromantisk anda.

Nyberg, H(enrik) S(amuel), f. 28/2 1889, orientalist o. religionshistoriker, prof. i semit, språk i Uppsala 1931. Bl. arb. *Ilvsans o. islam* (1929; bd VI i Norstedts Världshistoria) o. *I tans forntida religioner* (1937). Teol. hed.dr 1941. Krhöll 1942 Sv. akad. Kung], pris. J,cd. av Sv. akad 194S.

1. Nyblse'us, Gustaf (r8i6 —1902), överste, gymnast, inlade som föreståndare för Gymnastiska centralinstitutet (1864 •—S7) stora förtjänster om den sv. gymnastikens o. fäktkoustens utveckling. Äv. skönlitterär förf.

2. NyblEBUs, Axel (1021—99), broder till G. N., filosof av den boströmska skolan; 1856—86 prof. i Lund. N:s huvudarb.: *Den tiloso/iska forskningen i Sverige* (4 dir, 1873—93), behandlar den sv. filosofiens historia från Thorild fram till Boström.

1. Nyblom, Carl Rupert (1832—1907), konst- o. litteraturhistoriker, skald; prof. i Uppsala 1867—97, led. av Sv. akad. 1897. N. utgav diktsamlingar o. essäer (*Estetiska studier, 2* saml., 1873 o. 1884). Översatte Shaksperes sonetter m. m. (Se bild.)

2. Nyblom, Helena, f. Roed (1843—1926), hustru till C. R. N., författarinna av dansk börd, skrev noveller, dikter o. skådespel samt mycket omtyckta sagor *[Det var en gång*, 2 bd, 1897—98). Hennes *Minnen* utkommo 1922. Av. flitig essäförfattarinna. (Se bild.)

3. Nyblom, Kuut (Maoasse), f. 13/, 1870, son till C. R. N., skådespelare o. regissör-författare, har översatt skådespel samt utg. *Uppsala är bäst* (1908) m. m.

Nyblom, Elsa, f. Blombcrg, f. 18/5 1890, författarinna, huvudredaktör för Vecko-journalen 1928—43. Har utg. personliga, spirituella memoarer: *Strängt personligt* (1945), *När hjärtat var ungt* (1946) och flickboken *Förtrollad sommar* (1947).

Nybom, Johan (1815—89), skald. N. ägde god formtalang, men hans poesi tynges ofta av översvallande känsla o. storordighet *(Niagara, Stå stark du ljusets riddarvakt).* (Se bild.)

Nyborg, stad på Fyns ö. kust, Svendborg Amt, Danmark. 8,990 inv. (1940). Skeppsbyggen, handel. Överfartsort till Själland.

Nybro, stad i s.ö. Småland, Kaltn. 1. 6,326 inv. (1947). S. Möre domsaga; Nybro landsf.distr. Kallvattenkuranstalt. Samrealskola. N. blev stad 1932. Stadsvapen, se bild. — Namnet *Nybro,* känt sed. 1845, efter en lägenhet, uppkallad efter läget vid en gammal bro. Förra leden sannolikt efter namnet på lägenhetens förste ägare Henrik iVyberg.

Nybyggen, till odling o. bebyggande anvisade områden å kronojord. Nybyggaren åtnjuter vissa förmåner under de s. k. frihetsåren, bl. a. befrielse från utskylder till stat o. kommun. De flesta nybyggena finnas i Norrland.

Nycander, Fredrik {1867—T944), författare o. skådespelare. Tolkade poetiskt västkustens natur o. skrev noveller o. skådespel (»vikingaspel»).

Ny Carlsberg Glyptotek, konstmuseum i Köpenhamn, tillkommet genom donationer av

bryggaren J. P. Jacobsen. Museet omfattar en av världens största samlingar av antik bildhuggarkonst, stora samlingar av nyare (särsk. franskt o. danskt) måleri o. bildhuggeri samt etruskisk o. egyptisk konst. JNuv. byggnad uppfördes 1892—97 av J. V. Dahlerup.

Nyckel, i överförd bemärkelse ett ord, tecken el. dy!., som är nödvändigt för att lösa ett problem, tyda en chifferskrift m. m.; äv. en riktig översättning av en text, som användes som kontroll vid översättningsövningar till främmande språk.

Nyckelben, det knappt pekfingertjocka, svagt S-formiga ben, som med sin ena ände ledar mot bröstbenet o. med den andra mot ett utskott från skulderbladet.

Nyckelharpa, gammalt nord. stråkinstrument med 9—n resonansströngar o. urspr. 3, senare 4 strängar, stämda i c g c1 a1, av vilka de två sistnämnda medelst tangenter, »nycklar», kunna förkortas.

Nyckelindustri, benämning på en för ett land särsk. viktig industri.

Nyckelmakten, dets. som löse- o. bindenyckel.

Nyckelpigor el. gullhönor, *CoccinelVidae,* familj av skalbaggar, korta, breda, ofta med glänsande färger o. karakteristiskt ordnade fläckar. Vanligast är den 7-prickiga nyckelpigan. Både larver o. fullbildade leva av bladlöss. Övervintra som fullbildade.

Nyckelroman kallas en roman, i vilken huvudfigurerna äro framställda med verkliga personer som förebilder.

Nyckelvidd, bredden av mutter el. skruvskalle, mätt över två motstående ytor (till skillnad från »mått över hörn» på ex. sexkant).

Ny Dag, daglig tidning i Sthlm, grundad 1930. Huvudorgan för kommunisterna. Ked. sed. 1934 K. G. Johansson.

Nydala. 1. Kommun i n. Småland, Jönk.] 1. (past.adr. Nydalakloster); Sävsjö landsf.-distr., Njudungs doms. 825 inv. (1947). —• 2. Medeltida kloster i N. 1, vid sjön Rusken, trol. anlagt 1143 av franska munkar från Alvastra. Indrogs till kronan under Gustav Vasa. Klosterkyrkans korparti är delvis bevarat o. tjänstgör efter tillbyggnad som församlingskyrka. — 3. Gods i N. 1, vid sjön Rusken, omfattande en del av klostrets forna egendomar.

Ny'dam mo'se, mosse i Sundeved, Slesvig, fyndort för flera historiska minnesmärken, skeppsskrov, vapen m. m., från äldre järnåldern.

Nydqvist & Holm AB., Trollhättan. Grundat 1847, bolag 1916. Aktiekap. 7.5 tnill. kr. (1948). Mck. verkst. o. gjuterier i Trollhättan. Till v. av vattenturbiner, lokomotiv, dieselmotorer m. m. Anslutet till AB. Bofors.

Nye, kommun i mell. Småland, Jönk. 1.; Alscda landsf.distr., Njudungs doms. 812 inv. (1947).

Nye [naj], Gerald P., *f.* 1892, amerik. journalist o. senator till 1944. Var på 1930-talet en av de ivrigaste isolationisterna.

Nye [naj], sir Archibald Edward, f. 1895, eng. advokat o. officer, generallöjtu. (1941), urspr. menig soldat. Deltog i Första världskr.; under Andra världskr. verksam inom krigsdep., 1941—46 vice generalstabschef, guvernör i Madras 1946—47.

Nyed, kommun i s. Värmland, Värml. 1. (past.adr. Molkom); Nyeds landsf.distr., Älvdals o. Nycds doms. 4,302 inv. (1948). — I N. ligger Värml. l:s folkhögskola.

Nyeds härad och tingslag, Värml. 1., omfattar 2 kommuner: Älvsbacka o. Nyed. 4,928 inv. (1947). Älvdals o. Nyeds domsaga.

Nyeds kontrakt, Karlstads stift, Värml. 1., omfattar 14 församlingar. Kontraktsprostens adr.; Ramen.

Nygaard, William, f. 1865, norsk förlagsman, innehar II. Aschehoug & Co bokförlag sed. 1888, stiftat den norska förläggarf öreningen 1895.

Nygaardsvold, Johan, f. 1879, norsk arbetarpolitiker. Urspr. sågverks- o. tegelbruksarbetare, niedl. av stortinget 1916. Stortingspresident 1928 o. 1934—35, jordbruksminister jan.—febr. 1928. Statsminister 1935—45 o. tillika arbetsminister 1935—39- Avvisade Tysklands ultimatum 9 april 1940. Efter Norges kapitulation juni s.å. begav sig N. till London, där han var chef för den landsflyktiga norska regeringen. Avgick

vid hemkomsten efter Norges befrielse. Statspensionerad. Jfr Norge.

Nygotik el. n e o g o t i k, en riktning huvudsakl. inom byggnadskonsten o. konsthantverket under i4oo-t:s förra hälft, som sökte uppliva den gotiska stilen.

Ny'grad, vinkelmått = $^{1}/_{100}$ av en rät vinkel. Indelas i too n y m i n u t e r; 1 nyminut = xoo n y s e k u u d e r. Jfr Centesimalskala o. Grad.

Nygren, O s c a r, f. 2"/$_{6}$ 1872, militär. Generalmajor 1929, chef för generalstaben 1933—37, chef för armén 1936—37, generallöjtnant s. å., general 1937. Befälhavare för de till Norrbotten förlagda beredskapsstyrkorna 1939.

Nygren, A n d e r s, f. $^{15}/_{11}$ 1890, teolog o. religionsfilosof, prof. i systematisk teologi i Lund 1924. Bl. arb. *Den kristna kärlekstanken genom tiderna, Eros och Agape* (2 dir, 1930—36), *Filosofi och motivforskning* (1940) samt *Romarbrevet* (1944)-

Nyhammar, brukssamhälle i Grangärde kommun, Kopparbergs 1. 675 inv. (1946). Järnbruk, mek. verkstad, sågverk ra. m.

Nyhem, kommun i s.ö. Jämtland, Jämtl. 1.: Bräcke landsf.distr., Jämtl. ö. doms. 850 inv. (i947>-

Nyhumanism', en litterär o. pedagogisk rörelse i Tyskland i slutet av 1700-t. o. början av 1800-1., vilken utgick från humanismens åskådning o. hävdade den klassiska litteraturen som enda utgångspunkt för all högre undervisning. Bl. representanter J. M. Gesner, Herder o. W. v. Humboldt.

Nyhögtyska, perioden efter 1500 i högtyska språkets utveckling.

Ny illustrerad tidning, en i Sthlm 1865—1900 utgiven veckoskrift av allmänt innehåll o. med bilder (oftast i träsnitt) til' dagshändelserna. Bl. red.: H. Wieselgren 1866—79-

Nyimpressionism', dets. som neoimpressionism.

Nying, stockeld, som består av 3 torra o. kådiga stockar, lagda bredvid o. på varandra o. med stockarnas mot varandra vända sidor upphuggna för att underlätta antändningen.

Nyiregyhåza [nji'redjhasa], stad i n.ö. Ungern. 59,000 inv. (1941). Betyd, industri.

Nykantianism', den filos, riktning, som från senare hälften av 1800-t. påvrkat ett återvändande till Slant o. dennes kristiska filosofi. Inom nykantianismen, vars grundare anses vara O. Liebmann o. F. A. Lange, finnas f. n. 2 huvudriktningar: M a r b u r g s k o l a n o. den s. k. t e l e o l o g i s k a k r i t i r i s m e n.

Ny-Karleby, fi. T J u s i k a a r l e p y y, stad i v. Finland, Vasa 1. 923 inv. (1938), huvud sakl. svenskar. Grundlagt 1617, stad 1620.

Ny-Karleby älv, annat namn för Lappo.

Nykil, kommun i mell. Östergötland, Östergötl. 1.; Valkebo landsf.distr., Linköpings doms. 1,496 inv. (1947)-

Nyklassicism', gemensam beteckning för konstnärliga o. litterära riktningar under 1700-talets andra hälft, vilka avlöste rokokon o. strävade att återuppliva antika former. Nyklassicismen inom *konsten* uppstod i Frankrike omkr. X755, först i anslutning till formstränga förebilder under Ludvig XIV, senare under påverkan av motsvarande former i Italien o. av uppgrävningar i Herculaneum o. Pompeji. L o u i s s e i z e, som delvis motsvarar den gustavianska stilen i Sverige, ingick i o. m. empiren 1 en ny fas. — Inom *Utteraturen* utbildades riktningen främst i Tyskland (Lessing, Goethe, Schiller). Sv. representanter: K. A. Ehrensvärd, E. Tegnér.

Nykroppa, brukssamhälle i s.ö. Värmland, Kroppa kommun. 2,028 inv. (1947). Järnverk, tillh. Uddeholms AB.

Nykterhetsnämnd, kommunal nämnd, vars förnämsta uppgift är att övervaka nykterhetstillståndet inom kommunen, föranstalta om alkoholisters internering samt kontrollera rusdryckshandeln.

Nykvarn, brukssamhälle i mell. Södermanland, Turinge kommun. 853 inv. (1941). Pappersbruk, grundat 1847. Äg. AB. N y k v a r n s B r u k. Aktiekap. 800.000 kr. (1948). Verkst. dir. G. Eckerbom (sed. 1943).

Nynyrka. 1. Kommuu 1 o. Västergötland, Skarab. 1. (past.adr. Mullsjö); Släättängs landsf.-distr., Vartofta o. Frökinds doms. 1,261 inv. (1947). — 2. Kommun i s. Södermanland, Södermani. 1. (past.exp. i Stigtomta); Jönåkers landsf.-distr., Nyköpings doms. 319 inv. (1945).

Nyköbing, 3 städer i Danmark. 1. Stad på v. kusten av Falster, Maribo Amt. 16,000 inv. (1945). Gotisk kyrka, urspr. franciskanerkyrka. Handel, socker- o. tobaksfabriker. Svängbro över till Lolland. — 2. Stad på ön Mors i Limfjorden, Thisted Amt. 8,800 inv. (1945). Ostronfiske. — 3. Stad på n. Själland, Holbtek Amt, vid Isefjord. 4,400 inv. (1945). Romansk kyrka från omkr. 1200.

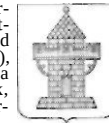

Nyköping, stad i s.ö. Södermanland, nära Nyköpingsåns utlopp i Östersjön, residensstad i Södermani. 1. 16,727 inv. (1947), varav i Västra förs. 7,851, i Östra förs. 8,876. Högre allm. läroverk, kommunal flickskola, teknisk yrkesskola, länsmuseum. Bl. nåder S:t Nikolai kyrka, Allhelgonakyrkan, rådbus, uppfört 1720 (med grundmurar f'ån 1600-t.), ruiner av N:s slott (Nyköpingshus, se d. o.). Industri (ull- o. bomullsspinnerier, möbel- o. tvålfabriker m. m.). Länslasarett o. sinnessjukhus (S:ta Anna), fångvårdsanstalt. — N. är en av Sveriges äldsta städer o. var under medeltiden skådeplats för flera betydelsefulla riksmöten o. krigshändelser. Jfr Nyköpings gästabud o. Nyköpingshus. 1719 brändes N. av ryssarna. Stadsvapen, se bild. — Namnet är känt sed. 1200-t. (ack. *Nycopiam* 1250, *Nyköpung* 1318), som betyder 'den nya handelsplatsen', är väl givet i motsättning till de äldre städerna Norrköping, Linköping o. Söderköping.

Nyköpings domsaga, Södermani. 1., utgör ett tingslag med tingsställen i Nyköping o. Gnesta o. omfattar Jönåkers, Rönö, Hölebo o. Daga härader. Domarens adr.: Nyköping. 40,235 inv. (i947)-

Nyköpings gästabud, en sammankomst på Nyköpingshus 1317 mellan konung Birger Magnusson o. dennes bröder, hertigarna Erik o. Valdemar, varvid de senare svekfullt fängslades o. senare omkommo av svält i fängelset. Händelsen skildras i Erikskrönikan.

Nyköpingshus, medeltidsborg i Nyköping. Den nu i det stora hela ruinösa anläggningen (se bild) går delvis tillbaka till noo-t. Fästningen ombyggdes till ett renässansslott vid i5oo-t:s slut av hertig Karl med Chr. Pahr o. H. Mida som arkitekter. Det brann 1665. Utgrävningar verkst. 1921—22. Under 1720-t. uppfördes på området en byggnad som landshövdingeresidens, nu länsmuseum. — E. Bohm: Nyköpings renässansslott o. Herkules Mida (1941).

Nyköpings västra kontrakt, Strängnäs stift, Södermani. 1., omfattar 13 församlingar. Kontraktsprostens adr.: Enstaberga.

Nyköpingsån, å i Södermanland, upprinner i mell. Närke o. bildar avlopp för många sjöar i Södermanland o. n. Östergötland. Utmynnar nedanför Nyköping i Östersjön. 118 km.

Nyköpings östra kontrakt, Strängnäs stift, Södermani. 1., omfattar 14 församlingar. Kontraktsprostens adr.: Ludgo.

Nyland, municipalsamhälle i s. Ångermanland, Ytterlännäs kommun. 564 inv. (1947)-

Nyland, fi. Usimaa, landskap på Finlands s. kust. 11,872 kvkm, 508,000 inv. (1930). Delat mellan Nylands o. Kymmene län.

Nyländer, Erik, f. so/j ^Ss, affärsman, ämbetsman, verkst. direktör i Sveriges allm. exportförening 1915—41, landshövd. i Gotl. 1. sed. 1941. Led. av AK (höger) 1918—41.

Nylands län, s. Finland, omfattar v. (största) delen av Nyland och s.ö. hörnet av Tavastland. 12,232 kvkm, 602,000 inv. (1941). Städer: Helsingfors (huvudstad), Borgå, Ekenäs, Lovisa o. Hangö.

Nylin, Gustav, f. [18]/i2 1892, läkare, hjärtspecialist, docent i medicin vid Karol. inst. [x]935, överläkare vid Sabbatsberg 1939—45, vid Södersjukhuset sed. 1945, professors namn 1946.

Nyljus, en till internationellt bruk antagen enhet för ljusstyrka. Utgör [1]/[B0] av den ljusstyrka, som 1 kvcm av en svart kropp visar vinkelrätt mot ytan vid stelningstemperaturen för platina. På grund av Andra världskr. ha de för tillämpningen erforderliga mätningarna emellertid fördröjts. Jfr Normalljus.

van der Noll, Eduard (1812—68), österrik, arkitekt, uppförde tills, med A. S. v. Sicardsburg *Kommendantbyggnaden* o. *Operahuset* i Wien.

Nylo'n, textilmaterial, som framställes genom förening av hexametylendiamin med adipinsyra, varvid ett med äggvita besläktat ämne bildas genom polymerisation. Spinnes till fina silkelikn. trådar o. användes till strumpor m. m. Jfr Konstfibrer o. Lanital.

Nylund, Gunnar, f. [1]/[s] 1904, keramiker av finl. börd, sv. medborgare (1939), konstnärlig ledare vid Rörstrand sed. 1931. Särsk. anmärkningsvärd är hans produktion av stengods, en specialitet som han tidigare ägnat sig åt i Danmark (Saxbo stengods).

Nylågtyska, perioden efter 1500 i lågfyska språkets utveckling.

Nyläst, viktmått = 100 centner.

Nymalthusianism', läran om tekniska preventivmedels begagnande i nativitetsreglerande syfte. Jfr Malthus.

AB. Nymans Verkstäder, Uppsala. Grundat 1899. Aktiekap. 4.5 mill. kr. (1948). Cykelfabrik o. mek. verkstad. Verkst. dir. G. Grahn.

Nymarxism', dets. som neomarxism.

Nymf, stadium hos insekter med ofullsf. förvandling, vilket närmast föregår det fullbildade stadiet. Nymferna kunna vara i det närmaste lika de fullbildade djuren, dock i regel utan vingar men med tydliga vinganlag.

Nym'fer, i grek. myt. kvinnliga väsen, som befolkade olika områden av naturen; med hänsyn till vistelseorten skiljer man mellan källnymfer (najader), havsnymfer (nereider), bergnymfer (oreader) o. trädnymfer (dryader).

Nymfe'um (av grek., lat. *nymphae'um),* helgedom åt nymferna, ursprungligen naturliga, vattenförande grottor, senare, framför allt i rom. kejsartiden, rikt arkitektoniskt utformade fontänanlaggningar el. konstgjorda grottor.

Nymfomani' (av grek. *nym'fe,* klitoris, o. *mani'a,* lidelse), sjukligt stegrad könsdrift hos kvinnor. Uppträder ej sällan i samband med sinnessjukdomar o. hos psykopater. Masturbation vanlig vid denna rubbning.

Nymil, äldre benämning för mil = 10,000 m, till skillnad från en gammal svensk mil = 10,688 m.

Nymphaea [-fe'a], släkte vattenväxter (fam. *Nymphaeaceae),* 32 arter i varma o. tempererade trakter. Tjock, stärkelserik rotstock i bottenslammet, runda- de flytblad. Foderblad 4, kronblad talrika, stora, liksom de många ståndarna fastade på utsidan av fruktämnet. Af. *al'ba,* vit näckros (se bild), allmän i insjöar; *N, lo'tus* o. *N. coerWlea,* Egyptens lotusblommor.

Nymphaeaceae [-fea'see], växtfamilj, omfattande omkr. 100 arter vatten- o. sumpväxter, spridda över hela världen. Blad nedsänkta el. simmande, stundom mycket stora. Blommor tvåkönade med krans- cl. spiralställda hylleblad, 3-, 4- el. mångtaliga i alla kransar; fruktbladen helt sammanvuxna el. fria. Hit höra bl. a. släktena *Nymphaea, Nuphar, Nelumbo* o. *Victoria.*

Nymphenburg [nym'fenbor!J], stadsdel i Miinchen med berömt slott (1663—1776). I slottets trädgård ligger bl. a. lusstslottet Amalienburg, uppf. 1734—39 i rokoko av J. F. de Cuvilliés. Till N. flyttades 1758 en porslinsfabrik från Neudeck.

Nymåne, månens konjunktion med solen, varvid den vänder sin obelysta sida mot jorden.

Nymö, kommun i n.ö. Skåne. Kristianst. 1. (past.adr. Fjälkinge); Fjälkinge landsf.distr., Villands doms. 415 inv. (1947).

Nynäs. 1. Gods i Ösmo kommun, Sthlms 1., känt sed. 1430-t. — 2. Gods i Bälinge kommun, Södermani. 1., känt sed. 1320-t. Slottet uppfördes på 1650-t., om- o. tillbyggdes omkr. 1860.

Nynäshamn, stad (1946) i Sthlms 1., vid Östersjön; Sorunda landsf.distr.. Södertörns domsaga. 7,050 inv. (1947). Isfri hamn. Kurort (Nynäs havsbad). Samrcalskola. Stora växtlaboratorier, som tills, med de 1942 förvärvade Norrvikens trädgårdar (Båstad) bilda en växtförädlingscentral. Betydande oljeraffinaderi, tillh. Johnson-koncernen. Stadsvapen, se bild.

Nyplatonism', den filos, strömning under 100—500-t. e.Kr., som genom sammansmältande av den grek. filosofiens, särsk. Platons, läror med orientalisk religionsfilosofi sökte skapa ett enhetligt system av mystisk-filosofisk art. Från det gudomliga urväsendet utflödar (emanerar) enl. nyplatonismen den ändliga världen i olika grader av fullkomlighet ända ned till materien, det ondas princip. Som nyplatonismens grundare räknas Ammonios Sakkas, som huvudrepresentant Plotinos.

Nypon, den hos Äosa-arter förekommande skenfrukten. Utgöres av en urnelikt urholkad, slutl. köttig stamdel, på vars insida talrika små, stenhårda nötter sitta.

Nypytagoréer, filosofer under i:a o. 2:a årh. e.Kr., som under inflytande av orientalisk religion o. grek. filosofi förnyade Pytagoras' läror.

Nyrén, Magnus (1837—1921), astronom, ryskt verkligt statsråd, prof., anställd vid Rysslands centralobservatorium i Pulkova 1869—1908 o. tidvis dess chef. N. var den förste, som lyckades visa, att jordaxeln ändrar läge inom jordkroppen.

Niirnberg, stad i delstaten Bayern, s. Tyskland, vid ån Pegnitz. 423,000 inv. (r940). Stadsmurar o. borg, delvis från 1000-t. N. var rikt på praktfulla byggnader, främst kyrkorna S:t Sebaldus (delv. från 1200-t., förstörd under

Ändra världskr.) med Peter Vischers »Sebaldusgrav» o. S:t I<orenz (påbörjad 1278), rådhuset, i renässans (1616—22) o. bland borgarhusen Pellerhaus, i renässans, (1605, se bild, förstört under Ändra världskr.). Stor handel o. industri (galantcrivaror o. leksaker, »niirnbergkram»). Ryktbart bronsgjuteri. — N. är känt från 1000-t., blev 1219 fri riksstad o. var under 1400—1500-t. Sydtysklands mest betydande stad. Förenat med Bayern 1806. Gustav II Adolf låg i kvarter i N. 1632. I N. ägde från 1927 de nationalsocialistiska rikspartidagarna rum. N. utsattes 1943—45 f°r upprepade flygräder, varvid en stor del av byggnaderna från medeltiden blevo förstörda. Säte för den internationella militärdomstolen, som nov. 1945—okt. 1946 rannsakade o. dömde de nazistiska krigsförbrytarna.

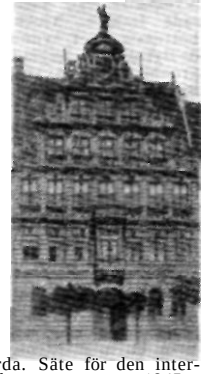

Niirnbergerdockan, komisk opera med musik av Ad. Adam till libretto av Ad. de I,ewen; uppförd i:a gången i Sthlm 1853.

Niirnberglagarna, sammanfattande benämning på de lagar, som antogos på den nationalsocialistiska partidagen i Niirnberg sept. 1935. De voro lagen om rikets flagga, riksborgarlagen samt lagen till skydd för det tyska blodet o. den tyska äran (de två sistnämnda vanligen kallade judelagarna). Hakkorsflaggan fastställdes som rikets; även krigs- o. handelsflaggorna skulle vara försedda med hakkors. Riksborgarlagen stadgade, att endast personer med tyskt el. därmed besläktat blod kunde vara medborgare, o. lagen till skydd för det tyska blodet o. den tyska äran förbjöd alla både äktenskapliga o. utomäktenskapliga förbindelser mellan judar o. »arier».

Nyromantik, benämning på en rörelse särsk. inom litteraturen, som i slutet av 1700-t. o. början av 1800-I. frambröt i motsättning mot upplysningstidens rationalism, förnuftstro o. regeltvång. Nyromantiken, som hade sina starkaste rötter i Tyskland, hävdade känslans o. fantasiens rätt inom dikten, hämtade gärna stoff från medeltida sagor o. legender o. visade en viss dragning åt det övernaturliga o. underbara. Man strävade äv. att ge versen en konstrik o. välljudande form. Rörelsens anhängare i Sverige: Atterbom, L. Hammarskjöld, V. F. Palmblad m. fl., utgjorde den s. k. Nya skolan; de fingo namnet f o s f o r i s t e r efter tidskriften Phosphoros. Jfr Romantik.

1. **Ny'rop,** M a r t i n (1849—1921), dansk arkitekt. Hans huvudverk är *Köpenhamns rådhus* (1892—1902), som uppförts efter äldre danska o. nordital. förebilder. Det fick stor betydelse för den nordiska byggnadskonsten omkring sekelskiftet.

2. Nyrop, K r i s t o f f e r (1858—1931). kusin till M. N., dansk litteraturhistoriker o. språkforskare, prof. i Köpenhamn 1894- Huvudverk: *Grammaire historique de la langue franfaise* (6 bd, 1899—1930).

Nysa, po. namnet på Neisse.

Nysibi'riska öarna, rysk obebodd ögrupp i N. Ishavet, vid Sibiriens kust. 28,000 kvkm. Ögruppen, som upptäcktes omkr. 1800, är uppfylld av tundror o. istäcken.

Nysilver, legering av koppar (50—70 %), zink (13—55 %) o. nickel (5—33 %), användes til! framställning av kuvertbestick, brickor, kirurgiska instrument m. m. Dessa föremål äro alltid försilvrade för att öka motståndskraften mot kemiska angrepp o. för att dölja nysilvrets gulaktiga färg. Minskas kopparhalten, blir nysilvret mindre gult; alpacka o. andra dyrare nysilversorter äro nästan silvervita. Jfr Nickelin.

Nyskoga, kommun i n. Värmland, Värml. 1.; Finnskoga landsf.distr., Älvdals o. Nyeds doms. 457 inv. (1947)-

Nyslott, fi. S a v o n l i n n a, stad i s.ö. Finland, S:t Michels 1. 8,400 inv. (1942). — N. har växt upp vid f ä s t e t N. el. S a n k t O l o f s b o r g, på Kyrönsaari holme, Savolaks, Finland, uppfört 1475—*77* som gränsfästning mot Ryssland o. förstärkt bl. a. av Gustav Vasas söner. Förstört genom eldsvådor 1868—69. Ruinen (se bild) är num. till största delen iståndsatt.

Nystad, fi. U u s i k a u p u n k i, stad i s.v. Finland, Åbo o. Björneborgs 1., vid Bottniska viken. 3,900 inv. (1942). Viktig hamnstad. I N. avslöts $^{80}/_{9}$ 1721 fred mellan Sverige o. Ryssland efter Stora nordiska kriget.

Nystag'mus (av grek. *nystagmo's,* nickning i sömnen), små, rytmiska rörelser hos ögonen, symtom vid vissa hjärn- o. öronsjukdomar. Kan under vissa betingelser förekomma normalt.

Nysted, stad på s. kusten av Rolland, Maribo Amt, Danmark. 1,600 inv. (1935).

Nystedt, B e n g t O l o f (OHe),f. **/j 1888, teolog, domprost i Göteborg 1937, e. o. hovpredikant s. å., pastor primarius i Sthlm sed. 1942.

Nystroem, G ö s t a, f. $^{13}/_{10}$ 1890, tonsättare,målare. Har i expressionistisk stil komp. symfonier *{Sinfonia espressiva),* teatermusik, sånger m. m.

1. Nyström, P e r A x e l (1793—1868), arkitekt, prof. vid Konstakad. 1836. N., som inledde den nya stilhistoriska riktningen i sv. byggnadskonst, ombyggde *Lejonbacken* (fullb. 1834), inredde bl. a. salen *Vita havet* i Sthlms slott, uppf. *Brunkebergs hotell* (Sthlm) o. *biskopshuset* i I,und.

2. Nyström, G u n n a r, f. "/« 1877, läkare, prof. i kirurgi i Uppsala 1921—42 o. dir. för Akad. sjukhuset 1923—35. Chef för Sv. Rödakorsambulansen till Finland 1939—40.

3. Nyström, E r i k, f. s/7 ^79, bror till G. N., geolog, mandarin. Anställd vid kejs. univ. i Shansi 1902, vid Kinas geol. undersökn. i Peking 1914—17, prof. i geologi vid Shansi univ. Bl. arb. *Det nya Kina* (2 bd, 1913—14), *Det nyaste Kina* (1937), *Det underbara Kina* (1937) o. *Kinas kvinnor och Madatne Chiang Kai-shek* (1940).

Nyström, A n t o n (1842—1931)» läkare, skriftställare på olika områden, särsk. inom kulturhistorien, radikal frihetsvän i positivistisk anda, grundade 1880 Arbetarinstitutet o. var dess förest, till 1908.

Nyström, G u s t a f A l f r e d (1844—97), bildhuggare, utförde bl. a. *Bellmansstatyn* på Hassel backen å Djurgården.

Nyström, J o h a n F r e d r i k (1835—1918), lektor; historiker, geograf, konservativ politiker o. publicist. Led. av FK 1900—n, 1916—18, av AK 19.12—14. Utgav arb. om de nord. o. mellaneuropeiska ländernas statskunskap samt de geograf, upptäckternas historia.

Nyström, Carl Gustaf (1856—1917), finl. arkitekt, uppförde bl. a. *Statsarkivet* o. *Ständerhuset* i Helsingfors i klassicistisk stil.

Nyström, Bengt, f. $^{s0}/_{2}$ 1886, läroverksadjunkt, författare. Utom läroböcker i matematik har N. utgivit lyriska diktsamlingar om sin vardagsvärld o. religiösa grundsyn: *Vilsna vindar* (1907), *Under Vår Herres himmel* (1936), *Levande jord* (1938), *Nådatid* (1940), *Floderna sjunga* (1944) m. fl., samt romaner: *Var som en människa* (1941), *Kajsa* (1947) m. fl.

Nyström-Stoopendaal [-sto'pen dal], Jenny (1854—1946), målarinna, utförde talr. illustrationer till barnböcker o. jultidningar.

Nysund, kommun i v. Närke, Örebro l. (past.-adr. Åtorp); Edsbergs landsf.distr., Västernärkes doms. 2,044 inv. (1947).

Nysätra. 1. Kommun i s.v. Uppland, Upps. l.; Enköpings landsf.distr., Upps. l:s s. doms. 621 inv. (1947). Kyrka fr. början av 1400-t. — 2. Kommun i s.ö. Västerbotten, Västerb. l. (past.adr. Ånäset); Nysätra landsf.distr., Västerb. mell. doms. 3,904 inv. (1947), därav i Ånäsets municipalsamhälle 607.

Nysört, art av växtsläktet *Achillaea*.

Ny Tid, en 1892 grundad, sed. 1890 dagl. socialdemokratisk tidning i Göteborg. Red. (sed. 1945) R. Edberg.

Nyttjanderätt, rätt att använda annans egendom. N. kan gälla lös egendom, t. ex. vid lega el. lån av saker, liksom fast egendom, ss. vid arrende, hyra, tomträtt o. vattenfallsrätt (se d. o.).

Nytt juridiskt arkiv, juridisk tidskrift, utg. på P. A. Norstedt & Söners förlag i 2 avdelningar: avd. I innehållande redogörelser för Högsta domstolens utslag o. domar samt avd. II innehållande referat av nya lagar ävensom uppsatser i jurid. ämnen. Tidskriften började utgivas 1874 av G. B. A. Holm (död 1910), fortsattes av Hj. Westring (död 1926) o. S. Skarstedt samt utgives numera (1948) avd. I av R. Gyllenswärd o. T. Strandberg, avd. II av R. Gyllenswärd o. A. Afzelius.

Nyttokonst, konsthantverk för bruk i det dagliga livet.

Nyvång, gruvsamhälle i n.v. Skåne, Björnekulla o. V. Broby kommuner. 348 inv. (1946). Stenkolsgruva, tillh. Höganäs-Billesholms AB.

Nyx, i grek. myt. nattens gudinna.

Nyzeeländskt lin [-se'-], art av växtsläktet *Phormium*.

Nyårsdagen, årets första dag i gregorianska m. fl. kalendrar. Hos romarna en dag, då man gav varandra skänker, upptogs nyårsdagen av kyrkan som helgdag under namnet Kristi omskärelses fest.

Nåd, av K. M:t medgiven befrielse från straff el. vissa skyldigheter.

Nådemedel, enl. evangelisk uppfattning de medel, varigenom Guds ande tillbjuder människan Guds nåd: ordet o. sakramenten. Enl. katolsk uppfattning kyrkan själv.

Nådendal, fi. Naantali, stad i s.v. Finland, Åbo o. Björneborgs l., vid Bottniska viken. 907 inv. (1938). Badort. — Staden har uppväxt kring ett birgittiner kl öster, grundat T438 av munkar från Vadstena; klostret fortlevde till slutet av 1500-t.

Nådestöten. Vid pinliga avrättningar i äldre tid kunde bödeln stundom åläggas att förkorta offrets plågor genom en dolkstöt el. dyl. (»nådestöt»).

Nådar, tid, varunder de efterlevande till kyrkliga ämbets- o. tjänstemän ägde att uppbära den avlidnes inkomster mot skyldighet att bekosta tjänstens skötande genom vikarie. N. åtnjöts endast undantagsvis. Upphävdes 1927.

Nålkörvel, art av örtsläktet *Scandix*.

Nållager, extrem form av rullager, där rullarna äro mycket långa o. smala (nålar).

Nålmikrofon, dets. som elektrisk ljuddosa (pick-up) på grammofoner. Förvandlar de mekaniska vibrationerna från stiftet till elektr. svängningar o. är vanl. elektromagnetisk el. piezoelektrisk (kristall-pick-up), men äv. elcktrodynamiska konstruktioner förekomma. Jfr Grammofon o. Högtalare.

Nålpengar, penningsumma, som en kvinna erhåller av fader el. make för bestridande av personliga småutgifter.

Nåludden, dets. som Agulhas.

Nålventil, avstängnings- o. regleringsventil för vätskor o. gaser med en axiellt rörlig koniskt spetsad ventil, som kan föras in i ett runt kål, till dess konytan ligger an mot kanten.

Nårunga, kommun i mell. Västergötland, Älvsb. l.; Gäsene landsf.distr., Borås doms. 451 inv. (1947).

Nås, kommun i s. Dalarna, Kopparb. l.; Nås landsf.distr., Nås o. Malungs doms. 2,182 inv. (1947).

Nås och Malungs domsaga. Kopparb. l., utgör ett tingslag med tingsställen i Nås o. Malung o. omfattar kommunerna Säfsnäs, Flöda, Nås, Järna, Äppelbo, Malung, Lima o. Transtrand. Domarens adr.: Malung. 28,494 inv. (1947)-

Nåt, springa mellan plankorna i ett fartygs trädäck el. i träskrov.

Näbb, de av hornslida omslutna, utdragna käkarna hos fåglar. Den är hos fröätare kort o. hög, hos rovfåglar kort, med starkt nedböjd övernäbb, hos insektätare ofta förhållandevis smal o. svag, hos fåglar, som fånga insekter i flykten, kort o. bred med stort gap, hos änder lång o. bred med horntänder i kanten osv.

Näbbdelfin, *Platanis'ta gange'tica,* en långnosig, omkr. 2 m lång floddelfin från Ganges. En parallellform, *1'nia,* i sydamer, floder.

Näbbdjur, *Ornithorhyrichus anaWnus (paradoxes),* kloakdjur med en med hornskivor försedd, anklik näbb, tät gråbrun päls, bred, platt svans o. korta ben med klobeväpnade simfötter. Lever i Östaustralieus floder av musslor o. dyl., som upphämtas från bottnen. Aggläggare. Bor i en lång gång i flodbanken. Enda överlevande art av sin familj. Kroppslängd omkr. 45 cm.

Näbbgädda, *Belo'ne belo'ne,* benfisk med lång, smal kropp o. näbblikt utdragna käkar,

därav namnet. Vandringsfisk, som om våren går in till kusterna för att leka. God matfisk. Nära meterlång. Allmän vid västkusten o. i s. Östersjön.

Näbbmöss, *Sorici'dae,* familj av små svartbruna, om möss erinrande insektätare med utdragen spetsig nos; leva av insekter o. maskar o. uppges dagl. äta mer än g sin egen kroppsvikt. Fyra arter hos oss: vanliga näbbmusen, *So'rex arane'us* (se bild), dvärgnäbbmusen, *So'rex minu'tus* (vårt minsta däggdjur, kroppslängd 5—6 cm) o. vattennäbbmusen, *Ne'omys fo'diens,* utbredda över hela landet, samt den i94r i Vittjärv, Norrb. l., upptäckta arten *So'rex lapo'nicus,* i

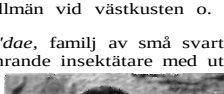

storlek mellan vanliga näbbmusen o. dvärgnäbbmusen. Lägga ej i dvala.

Näbbsik, *Corego'nus lavare'tus oxyrhyn'chus*, en långnosad sikform, som hos oss förekommer särsk. i Vänern (»Vänerns fetsik»).

Näbbsländor el. k l o s l ä n d o r, *Panor'pa*, små sländor, hos vilka hanens 3 sista kroppsleder äro smalare än de övriga, den sista med en tång (»skorpionslända»). Huvud lodrätt nedåtriktat med långt utdragen »näbb», vingar svartfläckiga. Allmän art *Panor'pa commu'nis*.

Näbbval, a n d v a l el. d ö g l i n g, *Hypero'odon rostra'tus*, en 6—10 m lång tandval. Huvudet starkt välvt med den 30—60 cm långa nosen näbblikt framskjutande, bildande nästan rät vinkel mot »pannan». N. Ishavet o. n. Atlanten. Exemplar ha strandat vid sv. kust, t. o. m. i Östersjön (Furusund 1879).

Näcken, ett enl. folktron i sjöar o. strömmar levande naturväsen. Jfr Strömkarlen o. Bäckahästen.

Näckens polska, polskemelodi från trakten kring Vättern, upptecknad av A. A. Afzelius, som 1812 skrev en romantisk text till densamma (»Djupt i havet på demantehällen»).

Näckrosor, arter av örtsläktena *Nuphar* o. *Nymphaea*.

Näckströmmen, sund, som fordom skilde Blasieholmen från Norrmalm, Sthlm.

Näokten, sjö i Jämtland, avflyter till Storsjön. 35 km lång, 93 kvkm.

von Nä'geli, K a r l W i l h e l m (1817—91), schweiz. botanist, prof. i Miinchen 1857 Utgav arb. över växtcellens bvggnad.

Näktergal, *A'édon lucVnia*, trastfågel, känd för sin härliga sång. Ovan gråbrun, under vitaktig. Finns från s. Sverige till Kaukasus o. s. Sibirien. Lever undangömd i täta busksnår. (Se färgplansch.)

Nälden. 1. N ä l d s j ö n, sjö i Jämtland, avflyter genom Ytterån till Storsjön. 43 kvkm. — 2. Stations- o. industrisamhälle i mell. Jämtland, Näskotts kommun. 551 inv. (1946). Mek. verkstad, yllefabrik m. m.

Nämdö. 1. Kommun i n.ö. Södermanland, Sthlms l.; Haninge landsf.distr.. Södertörns doms. 159 inv. (1947)- — 2. Ö i N. 1.

Nämdöfjärden, fjärd i Sthlms skärgård, mellan Nämdö, Runmarö o. Ingarölandet.

Nämforsen, fors i Ångermanälvcn, Ådals-Lidens kommun. Kraftverk, tillh. staten; utbyggd 1944—46 med en effekt av 46,000 kW. Reglering av Ångermanälven planeras även. — Sveriges största samlade hällristningsområde (med omkr. 1,350 inristade figurer från yngre sten- o. äldre bronsåldern) finnes på strandens klippor o. på öarna i forsen invid vattenytan.

Nämnare, det tal i ett bråk, som anger delarnas *namn* (fjärdedelar, tiondelar), ex. talet 4 i bråket $^4/_5$. *Antalet* delar anges av täljaren. Jfr Bråk.

Nämnd. r. Sammanfattande benämning på folkvalda bisittare i häradsrätt o. — vid handläggning av svårare brottmål — i rådhusrätt. N:s ledamöter, n ä m n d e m ä n n e n, väljas på landet av kommunalstämma el. kommunalfullmäktige, i stad av stadsfullmäktige el. på allmän rådstuga. I varje tingslag skola finnas minst 18 nämndemän, i stad med rådhusrätt varierar antalet mellan 9 o. 450 (Sthlm); vid målens handläggning deltaga i regel minst 7 högst 9 nämndemän; häradsrätt är i lindrigare brottmål domför med 3 nämndemän (tremansnämnd). — N. är en uråldrig germansk rättegångsinstitution, i Sverige omtalad f. f. g. i Äldre Västgötalagen. Häradsrättens n., h ä r a d s n ä m n d e n, var troligen den ursprungliga n. o. bestod vanl. av 12 led., som därför äv. kallades t o l v m ä n, N. vid rådhusrätt infördes genom nya rättegångsbalken fr. Vi 1948. — Ss. bisittare i vattendomstolar o. ägodelningsrätter väljas särskilda vattenrätts- resp. ägodelningsnämndemän. — 2. Benämning på vissa, företrädesvis kommunala organ, ss. kommunalnämnd, nykterhetsnämnd, drätselnämnd etc.

När, kommun på s.ö. Gotland, Gotl. 1.; Hemse landsf.distr., Gotlands doms. 833 inv. (1948).

Närdinghundra härad, Sthlms l., omfattar 6 kommuner: Bladåker, Faringe, Almunge, Knutby, Edsbro o. Ununge. 6,874 «av. (1947)- Norra Roslags domsaga.

Närdinghundra kontrakt, Uppsala ärkestift, Sthlms l., omfattar 8 församlingar. Kontraktsprostens adr.: Häverö.

Näringsfrihet, rätt för medborgare att utan hinder från det allmännas sida driva produktiv rörelse; inträdde i Sverige genom industri-, handels- o. hantverksordn. 1846, kompletterades 1864, men är num. begränsad bl. a. genom att staten själv el. genom monopoliserade bolag övertagit produktionen inom vissa områden (post, telegraf, belysningsverk, tobaksindustri, rusdrycksförsäljning).

Näringslösning el. n ä r l ö s n i n g, lösning av närsalter; användes vid odling av växter för försöksändamål.

Näringsrubbningar, dets. som indigestion.

Näringsrådet, statligt rådgivande organ, inrättat 1936. n led.

Näringsvärde, den energimängd ett födoämne kan avge vid förbränning i kroppen; mätes i kalorier. I vidsträckt mening av. halten av för kroppen viktiga ämnen av ringa el. mindre betydelse ss. energikälla: salter, vitaminer etc.

Näringsämnen äro äggviteämnen, fettämnen, kolhydrater, salter o. vitaminer, som upptagas ur födan för att användas som bränsle vid ämnesomsättningen el. som material vid kroppens uppbyggande. Jfr Växtnäringsämnen.

Närke, minsta landskapet i Svealand, n. om Vättern, Örebro l., Strängnäs stift. 4,446 kvkm (därav 4,161 kvkm land), 142,155 mv. (1946). Tiveden i s.v., Kilsbergen i v. o. Kägllan i n. omsluta den bördiga Närkesslätten, som utbreder sig ö. ut mot Hjälmaren. Bl. sjöar Toften, Tyslingen, Tisarn o. Sotern. Bl. floder Svartån. Jordbruk, boskapsskötsel. N. är medelpunkt för den sv. skoiudustrien (Kumla, Örebro). Städer: Örebro, Askersund o. Kumla. Landskapsvapen, se bild.— N. tillhörde 1500—1600 hertig Karls (Karl IX:s) hertigdöme o. 1609—22 hertig Karl Filips.

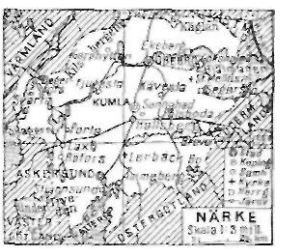

Närmevärde till ett tal (ex. *n)* är *tit* annat (ex. 3.$_{14}$), då skillnaden mellan dem är så liten, att man vid praktiska räkningar kan bortse från densamma.

Närpunkt kallas den närmast ögat belägna punkt, på vilken ögat kan inställas för tydligt seende (omkr. 10 cm framför ögat hos ung normalseende).

Närsalter, de salter växterna behöva upptaga. Jfr Växtnäringsämnen.

Närsynthet, myopi', fel i ögats byggnad, bestående i att dess axel är för lång i förhållande till brytningsförmågan hos det optiska systemet; ansågs förr bero på ansträngande läsning el. annat närarbete (vid svag belysning). Numera anses dess uppkomst vara avsevärt betingad av ärftliga anlag. Motverkas genom konkava korrigeringsglas. Motsats: långsynthet.

Närtuna, kommun i s. Uppland. Sthlms 1. (past.adr. Skepptuna); Vallentuna landsf.distr., Sthlms l:s v. doms. 637 inv. (1947).

Näs, liten (kilformig) halvö; smal landremsa mellan två större landområden.

Näs, medeltida kungaborg på Visingsö i Vättern, trol. uppförd på 1200-t., nedbränd 1318. Utgrävningar 1907.

Näs. 1. Kommun på s. Gotland, Gotl. 1. (past.adr. Havdhem); Hemse landsf.distr., Gotl:s doms. 345 >nv. (1947)- — 2. Kommun i mell. Jämtland, Jämtl. 1. (past.adr. Näkten); Brunflo landsf.distr., Jämtl. ö. doms. 1,143 inv. (1947). — 3. Kommun i ö. Västergötland, Skarab. 1. (past.adr. Kättilstorp); Vartofta landst.distr., Vartofta o. Frökinds doms. 173 inv. (1947).

Näs, slöjdseminarium, se Nääs.

Näsapa, *Nasa'lis larva'tus*, en omkr. 1.5 m lång, rödgul, med smalaporna besläktad apa från Borneo. Näsan hos hanen lång o. tjock, nedhängande. nästan gurklik, hos honan trubbig, något uppåtsträvande. Bladätare.

Näsben, de tunna, lamellformade ben, som giva ytternäsan dess form o. stöd.

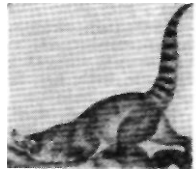

Näsbjörnar, *Na'sua*, släkte bland småbjörnarna från Syd- o. Centralamerika, med lång, spetsig nos. Leva på marken o. i träden av mindre djur, insekter, maskar m. m.

Näsby. 1. Kommun i n. Småland. Jönk. 1. (past.adr. Smålands Hällinge); Vetlanda landsf.distr., Njudungs doms. 408 inv. (1947). — 2. Kommun i s. Västmanland, Örebro 1. (past.adr. Frö vi); Fellingsbro landsf.distr., Lindes doms. 2,444 inv. (1947), därav i Frövi municipalsamhälle 1,042. — 3. Gods i Täby kommun, Sthlms 1.. känt sed. 1300-t., då det tillhörde Uppsala ärkebiskopsstol. Slottet uppfördes på 1670-t. av Nic. Tessin d.ä.. återuppbyggdes efter brand 1897 av ingenjören o. konstsamlaren C. R. Lamm. Inköptes 1942 av staten o. är sed. 1943 förläggning för Sjökrigsskolan. — 4. Gods i Taxinge kommun, Södermani. 1., känt.sed. 1200-t. Nuv. huvudbyggnaden uppförd 1807—ra efter ritn. av Gjörwell. — 5. Gods i Bogsta kommun, Södermani. 1. Ägdes på 1600-t. av Lennart Torstenson. Nuv. huvudbyggnaden om- o. tillbyggdes på 1890-talet.

Näsbyholm, gods i Gärdslövs kommun. Malmöh. 1., fideikommiss inom friherrliga ätten Blixen. Slottet, som uppfördes som försvarsborg på 1400-t., raserades på 1860-t.

Näshult, kommun i mell. Småland, Jönk. 1.; Alseda landsf.distr., Njudungs doms. 774 inv. (1947)-

Näshulta. kommun i n. Södermanland, Södermanl. 1. (past.adr. Vidökna); Västerrekarne landsf.distr., Livgedingets doms. 1,287 inv. (1947)-

Näs härad, Värml. 1., omfattar 10 kommuner: Bro, Södra Ny, Huggenäs, Säffle köping, Botilsäter, Ölserud, Millesvik, Eskilsäter, Tveta o. Kila. 13,930 inv. (1947). Södersyssleta domsaga.

Näsijärvi, sjö i s.v. Finland. 363 kvkm. Avflyter genom Kumo älv.

Näsinge, kommun i n. Bohuslän, Göteb. l.j Strömstads landsf.distr.. Norrvikens doms. 765 inv. (1947)- Flygplats Strömstad-Näsinge.

Näskott, kommun i mell. Jämtland, Jämtl. 1. (past.adr. Nälden); Rödöns landsLdistr., Jämtl. n. doms. 1,425 inv. (1947).

Näspoly'per, en vanlig åkomma bestående *i* slemhinneförändringar, som ta form av klubbformiga utväxter, vilka helt kunna tilltäppa näsan. Beror på inflammation i näsan el. dess bihålor el. på överkänslighet i organismen (allergiska polyper).

Nässeldjur, *Cnida'ria*, en grupp kavitefsdjur, vanl. kolonibildande, av mer el. mindre Starkt ombildad, säcklik kroppsbyggnad med tentakler omkring munnen, försedda med nässelorgan (nässelkapslar), med vilka rovet bedövas. Hit höra: polypdjur, manetdjur o. koralldjur samt möjl. äv. kammaneter.

Nässeldån, art av örtsläktet *Galeopsis*.

Nässelfeber, ett hos vissa känsliga personer uppträdande, hastigt övergående, starkt klianде hudutslag, som består av blekröda, över hudytan upphöjda partier, s. k. papler. Orsaken är ofta att personen i fråga förtärt någon föda, t. ex. hummer, kräftor el. smultron, för vilken han har en viss överkänslighet (allergi).

Nässelfjäril, *Vaness'a ur'ticae*, medelstor dagfjäril med rödbruna vingar, de främre med svarta o. vitgula fläckar, de bakre över mitten avarta, båda med svart, blåfläckig kant. Larverna leva tillsammans i kolonier på brännässla; svarta med gula strimmor. Nässelfjärilen övervintrar o. uppträder mycket tidigt på våren, vid blidväder stundom mitt i vintern.

Nässelkål, späda skott av arter av släktet *Urtica*, anv. som grönsaker.

Nässelorgan, försvars- o. anfallsorgan hos nässeldjuren, bestående av små vätskefyllda blåsor med en ofta med hullingar försedd, spiralformigt hoprullad tråd. Vid vidrörande av ett litet stift på blåsans spets brister denna, tråden slungas ut o. borrar sig in i den vidrörande, förorsakande ett litet brännande sår.

Nässja, kommun i v. Östergötland, Östergötl. 1. (past.adr. Arneberga); Vadstena landsf.-distr., Aska, Dals o. Bobergs doms. 197 inv. (1947).

Nässjö [näsj'ö], stad i n. Småland, Jönk. 1.; Nässjö landsf.-distr., Tveta, Vista o. Mo doms.; i Småländska höglandet. 13,544 >nv. (1947). Betyd, industri. Jönk l:s. folkhögskola, samrealskola. Länslasarett. Viktig järnvägsknut mellan Ö. o. S. stambanorna. Stad 1914. Stadsvapen, se bild. — Namnet *(Nessio* 1333) av *näs* o. *sjö* har ursprungl. trol. burits av Ryssbysjön, vid vilken Nässjö kyrkby är belägen.

Nässjö församling omfattar Nässjö lands» kommun o. Nässjö stad.

Nässjö landskommun i n. Småland, Jönk. 1.; Nässjö landsf.distr., Tveta, Vista o. Mo doms. 1,696 inv. (1947). Inkorporerad med Nässjö >/j 1948.

Nässkatt, dets. som nävgäld.

Nässla, arter av örtsläktet *Urtica*.

Nässtrom, Gustaf, f. */i 1899, författare o.

konstkritiker (i Stlilms-Tidn. sed. 1932). Bl. arb. *Svensk funktionalism* (1930) o. den populärt kult.hist. skildringen *Forna dagars Sverige* (1941).

Nästrot, art av örtsläktet *Neottia.*

Nfflst'ved, stad på s.v. Själland, Prasstö Amt, Danmark. 15,000 inv. (1045). Två kyrkor jämte flera byggnader från medeltiden.

Näsum, kommun i n.ö. Skåne, Kristians!. 1.; Näsums landsf.distr., Vilkmds doms. 2,173 inv. (1947)-

Nätboll, i tennis, boll som snuddar vid nätkanten.

Nätet, dubbelveck av bukhinnan, vilket täcker över tarmarna i bukhålan.

Nätfjärilar, *Melitae'a,* släkte av dagfjärilar (fam. *Nymphalididae)* med nätformigt svarttecknade vingar, övervintrande larver.

Näthinnan, *reti'na,* den innersta av hinnorna i ögonglobens vägg. Innehåller sinnescellerna, s t a v a r o. t a p p a r, i ett skikt o. innanför dessa två n e r v c e l l s s k i k t med tillhörande nervtrådar o. dendritcr. Från det innersta nervcellsskiktet avgå de nervtrådar, som bilda synnerven, o. passera genom ögonglobens vägg i dess bakre omfång. Mellan dessa skikt o. den utanför näthinnan belägna åderhinnan finnes det tunna p i g m e n t e p i t e l e t, som räknas till näthinnan.

Nätläggare, för utläggning av ubåtsnät särskilt konstruerat fartyg. Stora däcksytor samt breda för- och akterstävar, över vilka näten läggas ut.

Nätmage, den andra av idisslarnas fyra magar, är på insidan beklädd med nätformiga veck. Ur nätmagen uppstötes födan för att omtuggas.

Nätra, kommun i ö. Ångermanland. Vasternorrl. 1. (past.adr. Bjästa); Nätra landsf.distr., Ångermanlands n. doms. 5,948 inv. (1947).

Nätra kontrakt, Härnösands stift, Västernorrl. 1., omfattar 6 församlingar. Kontraktsprostens adr.: Sidensjö.

Nätsax, anordning på ubåtar o. torpeder för avskärande av påträffade skyddsnät.

Nätspänning, elektrisk spänning på ledningsnät. Jfr Högspänning o. I,ågspänning.

Nättelduk, »nässelduk», fordom benämning på ett urspr. av brännässlans basttågor tillverkat finare tyg.

Nätting, annat namn på nejonöga.

Nättraby, kommun i s. Blekinge, Blek. 1. (past.adr. Nättrabyhamn); Nättraby landsf.distr., Östra o. Medelsta doms. 4.366 inv. (1947).

Nättrabyån, å i Blekinge, från s.ö. Småland, utmynnar nära Karlskrona. Omkr. 50 km.

Nätvingar, *Neurop'tera,* ordning av sländartade insekter med i regel trådlika el. pärlbandslika antenner samt bitande mundelar. Två par flygvingar med nätlika vingribbor. Förvandlingen fullständig. Hit höra myrlejonsländor, florsländor, ormsländor o. sävsländor.

Näva, arter av örtsläktena *Erodium* o. *Geranium.*

Nävekvarn, N ä f v e q v a r n, brukssamhälle i Tunabergs kommun, Söderm. 1., vid Bråvikcn. 739 inv. (1946). Vid N. anlades 1623 elt bruk av bröderna G. o. H. de Besche. Nuv. ägare AB. N ä f v e q v a r n s b r u k (aktiekap. 550,000 kr., 1948). Verkst. dir. Th. Sundén.

Nävelsjö, kommun i n. Småland. Jönk. 1. (past.adr. I,annaskedebrunn); Vetlanda landsf.distr., Njudungs doms. 747 inv. (1947).

Näver, den sega, under många år obrustna, ytliga korkmantel, som utbildas på stamdelar av björk, körsbärsträd, rönn o. a. träd. Avnötes på ytan o. når därför i allm. ringa tjocklek.

Nävgäld el. n ä s s k a 11, gammal nordisk skattebeteckning, syftande på fördelningen efter nav (näsa), dvs. person.

Nävlinge, kommun i n. Skåne. Kristianst. 1. (past.adr. Vinslöv); Vinslövs landsf.distr., V. Göinge doms. 685 inv. (1947).

Nävrätt säges den utöva, som med våld själv tar sig rätt. Fordom allmänt tillåten; num. förbjuden utom i undantagsfall (återtagande av stulet gods, då tjuven gripes på bar gärning).

Nävtåget, ett dalaupplopp 1598, vid vilket Sigismunds skotskfödde ståthållare i Västmanland J a m e s N e a f (»Jakob Näf») mördades.

Nääs, gods i Skallsjö kommun, Älvsb. 1., första gången nämnt 1522. På N. finnes sed. 1872 ett slöjdseminarium, »August Abrahamsous stiftelse å Nääs». Jfr Abrahamson.

Nöbbele, kommun i s. Småland, Kronob. 1., (past.adr. Värends Nöbbele); Tingsryds landsf.distr., O. Värends doms. 1,143 inv. (*947)-

Nödbroms, av lufttryck reglerad broms (vakuumbroms) i järnvägsvagnar, vilken hastigt bromsar tåget, om man med ett vanl. plomberat handtag öppnar en i vagnen befintlig luftventil, n ö d b r o m s k l a f f.

Nöddop förrättas av lekman, då barnets svaga tillstånd icke anses tillåta dröjsmål med dopet så länge, att präst hinner tillkallas.

Nödfallsadress, anteckning på växel, att den i nödfall godkännes el. betalas av viss person, om trassaten vägrar göra det.

Nödhjälpsarbeten, arbeten, anordnade av stat cl. kommun för att motverka arbetslösheten. I Sverige från 1916.

Nödinge, kommun i v. Västergötland, Älvsb. 1. (past.adr. Surtc); Ale landsf.distr., Vättle, Ale o. Kullings doms. 4,334 inv. (1947).

Nödlidande säges fordran vara, som ej infrias i rätt tid.

Nödluftanordning, på ubåt parvis placerade förskruvningar, till vilka dykare utifrån båten kan koppla slangar, genom vilka frisk luft el. flytande föda kan införas i o. förskämd luft avledas ur båten.

Nödmynt el. m y n t t e c k e n, benämning på 1715—19 utgivna kopparmynt, präglade som 1 dalers silvermynt. Nedsattes redan 1719 till halva nominella värdet o. 1724 till i/se-

Nödvärn, den rätt som tillkommer en rättstridigt angripen person att för avvärjande av angreppet använda våld. Att därvid tillgripa större våld än nöden kräver är n ö d v ä r n s - e x c e s s, som kan medföra straff. Närmare bestämmelser i 5 kap. 7—11 §§ strafflagen.

Nöjdförklaring, en med jakttagande av föreskrivna formaliteter (lag $^{21}/_{12}$ 1945 med sen. ändr. om verkställighet av frihetsstraff m. in.) avgiven förklaring av den, som dömts till frihetsstraff, att han avstår från talan mot domen o. att straffet el. skyddsåtgärden må verkställas.

Nöjesskatt, särskild avgift, som vederböranden kommun äger upptaga för nöjestillställning, till vilken allmänheten har tillträde mot aveiff. Fördelas med hälften till staten o. hälften till kommunen. (Kungl. förordn. av $^{21}/_{12}$ 1945 med sen. ändr.)

Nörd'lingen, stad i s. Tyskland, v. Bayern, n. om övre Donau. 8,400 inv. (1933). Järnvägsknut. Ringmur med 18 torn från 1300- o. 1400-t. Kejserlig seger över svenskarna $^{2}/_{9}$ 1634. — Fri riksstad till 1803.

Nörlund, P o u l, f. 1888, dansk museiman, historiker o. arkeolog, sed. 1938 dir. för Nationalmus. i Köpenhamn. P., som deltagit i utgrävningarna vid Trelleborg på Själland o. vid Korsbetningen, har bl. a. utg. *De gamle Nordbobygder ved Verdens Ende (y.e* uppl. 1942) o. *Danmarks romanske kalktnälericr* (1944).

Nörrebro, stadsdel i Köpenhamn.

Nö'rregaard [-går], Jens, f. 1887. dansk kyrkohistoriker, prof. vid Köpenhamns univ. 1923, dess rektor sed. 1942. Hed.dr Oslo 1945. Arb. om Augustinus.

Nörresundby, stad i n. Jylland, Aalborg Amt, Danmark, vid Limfjorden mittemot staden Aalborg. 8,300 inv. (1945). Romansk kyrka från 1200-t., flera gånger ombyggd. Järnvägsknut. Stad 1900.

Nössemark, kommun i n. Dalsland, Älvsb. |. (past.adr. Strand); Dals-Eds landsf.distr., Tössbo o. Vedbo doms. 1,068 inv. (1947).

Nösslinge, kommun i meil. Halland, Hall. 1. (past.adr. Skällinge); Himle landsf.distr., Hall:s mell. doms. 243 inv. (1947).

Nöstvetyxor, i arkeologien benämning på långsträckt yxtyp från stenåldern (kökkenmöddingtiden), formad med grova slag av hornel. grönsten, med triangulär el. rektangulär genomskärning. Uppkallad efter fyndorten Nöstvet i Akershus fylke, Norge.

Nöt, enfröig frukt, som har hårt forvedad vägg o. avfaller oöppnad, ex. hos hassel, bok, smultron (smånötter) m. fl. Nöten är ofta vingad för vindspridning, ex. hos björk, alm o. a.

Nötdjur el. s1idhornsdjur, *Cavicor'nia* el. *Bo'vidac,* underavdelning av boskapsdjuren, innefattande nötkreatur, får, getter o. antiloper. Horn, vilka bestå av kvicke o. hornslida, finnas vanl. äv. hos honan.

Nöteborg, fordom fäste på en ö vid Nevas utflöde ur Ladoga inom nuv. staden Petrokrepost. N. anlades enl. traditionen omkr. 1300 av Tyrgils Knutsson. Slottet erövrades av Novgorod T349, återtogs av svenskarna 1612 men föll 1702 åter i ryssarnas händer. I N. avslöts 1323 den första gränsregleringen mellan Sverige o. Ryssland. Fästets ryska namn var Orjeclï'ovets el. Orjesj'ek (av ry. *orjech,* nöt) till 1702, då det av Peter den store omdöptes till Sclusselburg.

Nötkreatur, *Bo'vinae,* en avdelning av familjen nötdjur, innefattande bl. a. oxdjur, bufflar o. bisonoxar. Europa, Asien, Afrika o. Nordamerika.

Nötkråka, *Nuet'/råga caryoeatac'Us,* täml. stor, brun- o. vitfläckig kråkfågel, med lång kraftig näbb. Sällsynt i Göta- o. Svealand, lever av insekter, bär, nötter m. m. Strykfågel.

Nötmask, larv av nötviveln.

Nötolja, vanlig benämning på äkta valnötsolja. Har stor användning vid målning o. färgrivning.

Nötskrika, *Garr'ulus glandarius,* kråkfågel med förlängda huvudfjädrar, vackert rödgrå grundfärg o. klart ljusblå tvärband på vingarna. Skogsfågel, allmän i s. o. mell. Sverige, träffas äv. i Norrlands kustland. Lever av nötter o. ollon, men för övrigt allätare. Strykfågel.

Nöttja, kommun i s.v. Småland, Kronob. 1. (past.-adr. Annerstad); Lidhults landsf.distr., Sunnerbo doms. 502 inv. (1947).

Nötvivel, *Balani'nus nu'cum,* en 7 mm lång, gråskäggig snytbagge med munnen i spetsen på en mycket lång, hos honan starkt böjd snabel. Med denna borrar hon ett hål genom den omogna nötens Skal o. skjuter där in ett ägg. Larven lever av kärnan; först efter ett år äter den sig ut o. förpuppar sig i jorden.

Nötväckor, *Sitfidae,* familj bland tättingarna, hos oss representerad av nötväckan, *SMa europae'a* (se bild), liten, med kraftig, rak näbb, blågrå med svart streck genom ögat. Undersidan vit med kastanjeröda sidor; allmän i s. o. mell Sverige. Strykfågel. Lever av insekter samt av frön av olika sia ekollon, nötter m. m. Skicklig klättrare.

O

0 o, antikva el. latinsk stil. *O o,* kursiv. *D* 0, fraktur el. tysk stil. JJ *Q,* gotisk stil.

O r. Rom. siffertecken = 11; O = 11,000. — 2. Väderstrecksbeteckning för ost = öster. — 3. Förkortning av *Ohio.* — 4. Kem. tecken för en atom syre.

O-, förkortning av *orto-* i namn på organiska föreningar.

O' (av fornir. *haue,* ättling), i irl. släktnamn (ex. 0'Brien) urspr. beteckning för »ättling av».

Oahu [d°a'ho], den viktigaste o. näst största av Hawaiiöarna. 1,554 kvkm, 311,000 inv. (T940). Vulkanisk. På O. ögruppens huvudstad Honolulu samt den viktiga amerik. flotto. flygbasen Pearl Harbor (se d. o.).

Oakhill [å°'k-], palats på s. Djurgården, Sthlm, uppfört 1910—n av F. Boberg för prins Wilhelm o. prinsessan Maria; tillföll efter deras skilsmässa 1913 prins Lennart. Sed. 1926 bostad för ital. ministern.

Oakland [å°kl<>nd], stad i Kalifornien, v. För. Stat., vid San Franciscoviken mitt emot San Francisco. 302,000 inv. (1940). Livlig sjöfart, betyd, handel o. industri. Slutpunkt för s. Pacificbanan.

Oak Park Village [å°k pak viiridsj], stad i Illinois, ö. mell. För. Stat. 66,000 inv. (1940).

Oak Ridge [å°'k rid'sj], stad i Tennessee, För. Stat. 75,000 inv. (1945). Fabriker för tillverkn. av atombomber. C:a 50,000 arb.

Oann'es, grek. namn på ett babyloniskt gudaväsen, trol. fiskguden Hanni.

Oart, kvalitetsförsämrande föroreningar i järn el. järnmalm, t. ex. fosfor o. svavel.

Oa's (av grek.), odlingsbar plats i ett ökenområde.

Oaxaca el. Oajaca [oachakk'a]. 1. Stat i s. M[e][x]'co, vid Stilla havet. 94,211 kvkm,